

Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb 2009.

Adresa uredništva / Editor's Office

Muzejski dokumentacijski centar, Ilica 44, Zagreb, Hrvatska
Museum Documentation Centre, Ilica 44, Zagreb, Croatia
tel. + 385 1 48 47 897
faks + 385 1 48 47 913
URL: <http://www.mdc.hr>
e-mail: info@mdc.hr

Za izdavača / For Publisher

Višnja Zgaga
vzgaga@mdc.hr

Urednica / Editor

Lada Dražin-Trbuljak
ldrazin@mdc.hr

Redakcijski odbor / Editorial Board

Sanja Acalija, Goran Arčabić, Milvana Arko Pijevac, Darko Babić, Markita Franulić, Vlasta Gracin, Jasna Jakšić, mr.sc. Željka Jelavić, Mihaela Kulej, dr.sc. Ljiljana Kolešnik, Željka Kolveshi, Željka Miklošević, Višnja Zgaga, Lada Dražin-Trbuljak.

Lektorica / Language Advisor

Zlata Babić

Prijevod sažetaka / Translation

Graham McMaster

Dizajn, prijelom i priprema za tisk / Design, layout and prepress

Igor Kuduz *pinhead

Dizajn standarda prijeloma izrađen 2001. / Publication redesign, 2001

cavarpayer

Fotografija na naslovnici / Front and back cover photograph

© Ellis Island Immigration Museum, New York

Tisk / Printed by

Kerschoffset, Zagreb

Naklada / Printing run

600

Tekstovi predani u tisk / Texts handed for printing

Listopad 2010.

Svezak izlazi za 2009. / Issued printed for year 2009

Za stručne podatke i mišljenja odgovaraju autori / The authors are responsible for their data and options

© Muzejski dokumentacijski centar & Muzeji & Autori / © Museum Documentation Center, Zagreb & Museums & Authors

Časopis su finansirali i njegov izlazak iz tiska omogućili / This publication has been financed by Gradski ured za kulturu, Gradski ured za kulturu, Grad Zagreb i Ministarstvo kulture Republike Hrvatske / The City of Zagreb, Department of Culture and the Ministry of Culture of the Republic of Croatia

SADRŽAJ Contents**TEMA BROJA** Topic of This Volume / **U potrazi za boljim sutra** In search of a better tomorrow

Ervin Dubrović	Iseljavanje u Ameriku od 1880. do 1914. Emigration to America from 1880 to 1914	6
	Uz izložbu "Merika" u Muzeju grada Rijeke - prekomorska emigracija iz Srednje Europe i Rijeka kao emigrantska luka 1903. - 1914. Accompanying the exhibition "Merika" in Rijeka Municipal Museum – overseas emigration from Central Europe and Rijeka as port of emigration, 1903-1914	
Tamara Nikolić	"Valiže & deštini": Istra izvan Istre "Valiže and deštini": Istria outside Istria	20
Karin Hess	Njemački iseljenički centra German Emigration Centre	28
 RIJEČ JE O... / Main Feature...		
	Pogled na neke "male" muzeje A view of some "small" museums	
Tamara Matajia	"Male" zbirke "velikog" muzeja The "small" collections of a "large" museum	34
Iva Validžija	Iz arhiva: Tragom istraživanja arhivske dokumentacije muzejskih ustanova Crikvenice, Bribira, Novog Vinodolskog, Krmpote, Dobrinja, Baške, Cres, Lošinja i Senja From the archives: in the trail of research into archival documentation of the museum institutions of Crikvenica, Brbić, Novi Vinodolski, Krmpote, Dobrinj, Baška, Cres, Lošinj, and Senj.	39
Radojka Dragojević Čosović	Galerija moderne i suvremene umjetnosti centra za kulturu "Vela Luka" The Gallery of Modern and Contemporary Art of the "Vela Luka" Culture Centre	42
 IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE / Museum Theory and Practice		
Durđa Petravić	Dušan Džamonja: Portret Sanje – nova akvizicija zagrebačke Moderne galerije Dušan Džamonja: "Portrait of Sanja" – a new acquisition of the Zagreb Modern Gallery	50
Maja Šojat-Bikić	Nove glazbene zbirke Muzeja grada Zagreba: Zbirka Rudolfa Klepača / Donacija Marine Würth Klepač New musical collections of Zagreb City Museum: The Rudolf Klepač Collection / Donation of Marina Würth Klepač	54
Tea Blagaić Januška	Fond Vid Morpurgo u Muzeju grada Splita The Vid Morpurgo Fonds in Split Municipal Museum	66
Vjekoslav Mršić	Još jedanput o povijesnim počecima Tifološkog muzeja One more time about the historical origins of the Typhlogy Museum	71
Marija Crnčević	Znanstveni radovi Balda Kosića kao podloga pedagoškom radu Prirodoslovnog muzeja Dubrovnik The scientific papers of Baldo Kosić as groundwork for the educational work for the Natural History Museum of Dubrovnik	75
 IZ DOKUMENTACIJSKIH FONDOVA MDC-a / From the MDC Documentation Holdings		
Iva Validžija	Personalni arhiv zaslužnih muzealaca: Zdenka Frajtag From MDC' Personnel Archive: Zdenka Frajtag	77
Snježana Radovanlja Mileusnić	Iz rukopisne ostavštine dr. Antuna Bauera - muzejski arhiv: građa za muzeologiju From the manuscript legacy of dr Antun Bauer – Museum archives: material for museology	85
Snježana Radovanlja Mileusnić	Stručni radovi za zvanja u mujejskoj struci u 2009. godini Professional works for museum careers 2009	96

POGLEDI, DOGAĐAJI, ISKUSTVA / Views, Experiences, Events

Ivana Knežević	Marina Vinaj: "Plakat za plakat" Marina Vinaj: "Poster after poster"	105
Lidija Španiček	Izložba "Likovna djela Matka Peića" The exposition "The artworks of Matko Peić"	108
Goranka Tomaš	Izložba "Zaboravljeni Trogir" The exhibition "The forgotten Trogir"	113
Renata Bošnjaković	Izložba "Knjige 16. i 17. stoljeća iz Knjižnice Franjevačkog samostana Našice" Exhibition of books of the 16th and 17th century from the library of the Franciscan monastery in Našice	115
Renata Brezinčak	Muzejske aktivnosti kao terapijska pomoć osobama s posebnim potrebama - primjer iz Hrvatskoga prirodoslovnog muzeja Museum activities as therapeutic assistance for persons with special needs – an example from the Croatian Natural History Museum	118
Snježana Radovanija Mileusnić	Što je novo u mujejskom izdavaštvu? What is new in museum publishing?	121
Tončika Cukrov	Vodiči po muzeju za djecu - Muzejska pedagogija danas Museum guides for children - Museum education today	126
Lana Domšić	Iskustva španjolskih muzeja u korištenju nove web tehnologije i društvenih mreža The experience of Spanish museums in the application of new web technology and social networks	130

PRIKAZI / REVIEW

Lada Dražin-Trbuljak	Prikaz: Priručnik preventivne zaštite umjetnina na papiru Review: Manual of preventive protection of artworks on paper	133
----------------------	---	-----

ZAŠTITA / Protection

Želimir Laszlo Bianka Percinić Kavur Helena Stublić	Što činiti u slučaju nesreće, velike nesreće ili katastrofe? What is to be done in the case of an emergency if an accident, a major accident or a disaster occurs?	134
---	---	-----

ISELJAVANJE U AMERIKU OD 1880. DO 1914.

Uz izložbu *Merika u Muzeju grada Rijeke - prekomorska emigracija iz Srednje Europe i Rijeka kao emigrantska luka 1903. - 1914.*

mr. sc. ERVIN DUBROVIĆ □ Muzej grada Rijeke, Rijeka

Koncepcija i realizacija izložbe Merika

Budući da smo znali kako je prije Prvoga svjetskog rata Rijeka bila velika iseljenička luka i da iz nje u Novi svijet uglavnom nisu iseljavali ni Primorci ni iseljenici iz ostalih krajeva Hrvatske, bilo nam je jasno da izložba *Merika - prekomorska emigracija iz Srednje Europe i Rijeka kao emigrantska luka 1903. - 1914.* ne treba staviti naglasak istraživanja na zavičajni i nacionalni kontekst nego na fenomen iseljavanja kao pojavu neobičnih razmjera za koju je bio potreban veliki organizacijski ustroj i razvijena tehnologija.

Taj je impozantni organizacijski zamah donedavno bio gotovo nepoznat, dijelom upravo zato što nacionalne institute za migracije isključivo zanima odljev i sudbina iseljenih sunarodnjaka, kao i negativni učinci što ih je emigracija imala za pojedine narode.

Jednako smo tako otpočetka strepili da se izložba i cijeli projekt ne pretvori u statističke tablice, da se ljudi i pojedinačne sudbine ne pretvore u brojke i gole činjenice.

Iako je rad na izložbi pokrenut zato što je početkom 20. st. Rijeka postala jedna od važnih emigrantskih luka i ujedno najveća luka na Jadranu, istraživanje je prije svega bilo posvećeno organizacijskom zamahu i impozantnom pogonu u koji su bile uključene brojne europske luke, pomorske kompanije, iseljeničke agencije, banke, pošta i željeznica, kao i državni aparati koji je nadzirao i usmjeravao emigraciju iz svojih zemalja.

Upravo se u doba najvećega iseljavanja iz Srednje Europe i Hrvatske, na prijelazu iz 19. u 20. st. uspostavlja čvrst i iznimno protočan most između obje strane oceana. Organiziranje iseljavanja bilo jedan od oglednih primjera transkontinentalnoga i globalnog funkciranja modernog svijeta.

No veća je polovica izložbe posvećena osobnim sudbinama slavnih i običnih te poznatih i nepoznatih iseljenika, čije vrlo raznovrsne životne priče na neki način predstavljaju sudbine milijuna onih koji su se uputili preko Atlantika.¹

Izložba je i vizualnom koncepcijom podijeljena u dva dijela – "organizacijski" je u obliku labirinta, a "sudbinski" u obliku unutrašnjosti broda (autor postava naš je stalni suradnik Klaudio Cetina, profesor i donedavni umjetnički

ravnatelj na Nuova Accademia di Belle Arti u Miljanu).

Labirint je postavljen u prizemlju Muzeja grada Rijeke, a na prvom je katu, oko središnjeg prostora za projekcije, izgrađen hodnik i niz od 13 uskih i niskih brodskih kabina, svaka s po dva ležaja na kat i najnužnijim prostorom uz ležajeve. U kabine je smješteno dvadeset i šestero putnika, od kojih se većina nikad nije međusobno susrela niti se ikad zatekla na zajedničkom putovanju.

Taj je imaginarni brod okupio ljudе koji su tijekom više desetljeća iselili iz raznih zemalja Srednje Europe i prikazao njihov život. Tu su uz slavne i poznate fizičare, pisce i glumce – Nikolu Teslu, Mihajla Pupina, Louisa Adamića, Johnnya Weissmüllera, Ericha von Stroheima – prikazani i obični drvosječe, građevinski radnici, služavke i kuharice.

Tu su svi: i oni koji su uspjeli ostvariti "američki san", i oni koji su se barem uspjeli izvući iz bijede poput Frane Lučića iz okolice Kastva, kao i oni koji su pobjegli iz Amerike poput Klementa Sisarića iz Makarske, oni koji su se ispočetka obogatili, onda propali, poput bankara Franje Zottija iz Boke Kotorske, kao i oni koji su u Americi doznali da im se kod kuće rodilo tuđe dijete, poput Jure Starčića iz okolice Ozlja, pa čak i oni koji su umrli od gladi, poput kuharice Lize Škofic iz Štajerske.

"Sudbine" prikazuju dvadeset i šest različitih iseljeničkih života od odlaska iz zavičaja, puta do iseljeničke luke iz koje su se uputili prema New Yorku, pa do konačne destinacije, u malobrojnim slučajevima i do njihova povratka u domovinu. No od svih dvadeset i šest odabralih iseljenika samo ih se nekoliko doista uspjelo vratiti!

Izložbu s temom iseljavanja počeli smo osmišljavati već 2005. te smo u prijedlog programa za 2006. godinu uvrstili "pripremne poslove", nastojeći projekt što iscrpnije koncipirati. Potom smo pozvali na suradnju tridesetak stručnjaka iz raznih zemalja te sami počeli istraživati opsežnu građu.

Tada još nismo mogli znati da u više europskih lučkih gradova koji su nekada bili velike iseljeničke luke također započinju pripreme za osnivanje muzeja emigracije i priređivanje muzejskih postava o toj temi, koja je posljednjih godina doista postala aktualna i atraktivna. Mi u Muzeju grada Rijeke i nehotice smo se pridružili

¹ Ervin Dubrović, *Merika, iseljavanje iz Srednje Europe u Ameriku 1880.-1914. / Emigration from Central Europe to America 1880 - 1914*, Muzej grada Rijeke, 10. prosinca 2008. - 28. veljače 2009.

istraživanjima koja su posljednjih godina počela privlačiti muzealce – migracije, egzodus, zbjegovi i progoni obilježavaju i naše vrijeme, koje također nije imuno ni od xenofobije i progona drugih i drugaćijih.

Zato je izložba i zamišljena kao podsjetnik na zaboravljenu prošlost, kao i na vječni problem koji uvijek prati ljudе – da su i sami uvijek negdje stranci.

Projekt je dosad velikim dijelom realiziran, ali još nije posve završen. Otvorena je i zatvorena izložba u matičnoj kući, u Muzeju grada Rijeke, kao dio postava pripredjena je i video projekcija o iseljenicima, održano je desetak predavanja i radionica te objavljena istoimena monografija (autor izložbe i knjige je Ervin Dubrović), kao i vodič po izložbi. Očekuju nas još gostovanja (u Muzeju Slavonije u Osijeku) i objavljivanje opsežnog zbornika s radovima tridesetak istraživača iz desetak europskih zemalja i SAD-a.

Zanimanje publike i medija bilo je neuobičajeno veliko. Nacionalni i regionalni dnevni novini posvetili su izložbi više stranica svojih kulturnih priloga (*Vjesnik*, *Novi list*), specijalizirane revije objavile su brojne iscrpne članke i fejlton (Matica iseljenika, More), HRT je izložbi posvetio više od 60 minuta programa u najboljim terminima (Pola ure kulture) ili je pak cijela emisija bila posvećena našoj izložbi i temi iseljavanju u Ameriku (Drugi format).

Za izložbu smo nagrađeni i Godišnjom nagradom Hrvatskoga mujejskog društva za 2009. godinu.

Uvod - emigracija kao nepresušna tema

Iseljavanje u Ameriku desetljećima je tema brojnih istraživača. Već su ostvarene temeljite i pouzdane sinteze nacionalnih povijesti emigracije, a napisane su i brojne

sl.1. Portreti iseljenika, znanih i neznanih, u ulaznom prostoru izložbe. Među brojnim su nepoznatim licima i neka od poznatih – Nikola Tesla, Johnny Weissmüller, Mihajlo Pupin, Erich von Stroheim... Nasuprot ovim portretima postavljen je velik pano s nepreglednom masom iseljenika natiskanim na palubi broda.

sl.2 Prva od dvije celine izložbe postavljene je u obliku labirinta na koji su nalik željeznički putovi kojima su agenti vodili iseljenike od srca Europe do raznih luka, i onih na Sjevernom moru, na Atlantiku i Sredozemlju.

sl.3. U svakoj je prostoriji labirinta postavljena pojedina tema vezana uz organizaciju putovanja, prijevozničke kompanije, luke emigracije, plovidbu i dolazak u Ameriku, odredišta i rad u Americi te restricije useljavanja i - povratak.

sl.4. Putnik s kovčegom jedan je od motiva koji se provlači kroz cijelu izložbu, kao što se i posjetitelji kreću labirintom i provlače kroz otvore izrezane u obliku siluete putnika.

sl.5. Autor izložbe Ervin Dubrovčić i riječki gradonačelnik Vojko Obersnel na izložbi *Merika*. Gradonačelnik je na otvorenju govorio i o razmisljajuima da Rijeka dobije muzej iseljeništva. Time bi se pridružila nizu lučkih gradova koju su posljednjih godina već otvorili svoje muzeje na ovu temu, te ostvarila vrlo zapažene postavke i privukle milijune posjetitelja – poput Bremerhavena i Hamburga.

sl.6. Cjelina posvećena sudbinama pojedinih iseljenika izložena je u ambijentu unutrašnjosti parobroda. Uokolo središnjeg prostora u kojem su prikazivane emigrantske priče postavljen je trinaest kabina, svaka s po dva putnika koja u stvarnosti nisu putovala zajedno. Izabrani iseljenici, i slavni i poznati i obični i nepoznati, ukrcali su se u raznim europskim lukama.

² Dudley Bains, *Emigration from Europe, 1815-1930*, MacMillan Education LTD, Hounds Mills, Basingstoke, Hampshire and London, 1991. str. 7.

3 Chmelar, Hans, *Hauptpunkte der österreichischen Auswanderung aus den im Reichsrat vertretenen Königreichen und Landern in den Jahren 1905-1914*. Verlag Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1974.

Puskar, Julianna, *Kivandarlo magyarok az Egyult Allamokban 1880.-1940.* Akademiai Kiado, Budapest, 1982. (na engleski je prevedeni i dostupan u "strojopisu" u National library of Australia tekst *From Hungary to the United States, 1880.-1914.*)

4 Stjepan Radić, *Moderna kolonizacija i Slaveni*, Matica Hrvatska, Zagreb 1904.

5 Georg J. Prpic, *The Croatian Immigrants in America*, Philosophical Library, New York 1980.

6 Objavili su i opsežan katalog - *LA MERICA! 1892 - 1914, Da Genova a Ellis Island, il viaggio per mare negli anni dell'emigrazione italiana*. Musei del Mare e della Navigazione, Sagep Editori, Genova, 2008.

monografije i sinteze, kao i kratki, ali vrlo upotrebljivi pregledi i priručnici o najvećoj emigraciji svih vremena.

Tako u sažetom priručniku o iseljavanju iz Europe stoji da su između 1815. i 1930. emigrirala 52 milijuna registriranih iseljenika, no da je vjerojatnije kako ih je ipak bilo oko 60 milijuna.²

Postoje studije i o iseljavanju iz Austro-Ugarske, i to posebno za Austriju, a posebno za Ugarsku, a već su vrlo

rano i hrvatski pisci počeli pisati o iseljavanju Hrvata, i to s obje, europske i američke pozicije. Jednima je pogled bio više uperen prema problemu iseljavanja iz domovine, a drugi su se više bavili američkim sudbinama useljenika.³

Već je prije vrhunca iseljavanja Stjepan Radić objavio svoju opširnu monografiju o seobi stanovništva u suvremeno doba,⁴ a Georg J. Prpic, tj. Juraj Prpić, sveučilišni profesor u SAD-u, svoju je knjigu o hrvatskim useljenicima u Americi objavio u više američkih izdanja (prvo 1971.) i u prijevodu na hrvatski.⁵

Postoje i instituti za migracije, poput Instituta za migracije i narodnosti u Zagrebu, kao i muzeji, instituti i arhivi pojedinih nacionalnih skupina u Novome svijetu, poput "kućnog" muzeja Hrvatske bratske zajednice u Pittsburghu i Croatian Ethnic Instituta u Chicagu, koji prikupljaju i čuvaju nacionalnu baštinu i potiču održavanje nacionalne i kulturne svijesti potomaka negdašnjih iseljenika.

Unatoč toj činjenici, posljednjih se godina emigracijom počinje baviti i više muzeja, a rad nekih vrlo je zapažen. Već je odavno velik ugled stekao Muzej imigracije na Ellis Islandu u New Yorku, otočiću na koji su desetljećima pristizali milijuni useljenika, a nedavno su osnovani muzeji emigracije u Bremerhavenu (2005.) i Hamburgu (2007.), dok su Musei del Mare e della Navigazione u Genovi posebnu cjelinu stalnog postava posvetili emigraciji (2008.).⁶

Upravo je Muzej u Bremerhavenu, nazvan Njemačka iseljenička kuća (Deutsche Auswanderer Haus), već 2007. osvojio Godišnju nagradu za najbolji europski muzej.

Očito je da veliko zanimanje za emigraciju nije potaknuto samo potragom za precima koja zaokuplja njihove unuke i pranuke već je obilježeno i današnjom aktualnošću teme. Voljna i prisilna putovanja i seobe, izbjeglištva i progoni obilježavaju i današnji svijet.

Zašto ljudi sele

Osim iz radoznalosti, potrebe za kretanjem i prirodnoga nemira, ljudi su najčešće selili zbog dva osnovna razloga: ili su tražili veće životne pogodnosti ili su bježali od kakve sile i nevolje. No u cijeloj je povijesti samo potraga za "zemljom zlatnih obećanja" (kako ju je Nikola Tesla nazvao u svojoj autobiografiji)⁷ jedina sustavno organizirana velika migracija, koja je u razmjeru kratkom roku na iseljavanje pokrenula desetke milijuna ljudi koji su svoju sreću ili zaradu prije svega tražili u Americi, a neki i na drugim kontinentima.⁸

U ovom primjeru riječ je o iseljavanju koje kulminira na razmeđu 19. i 20. st. lako neki istraživači kao glavne motive iseljavanja vole isticati političke razloge i "nacionalno ugnjetavanje", riječ je prije svega o ekonomskoj migraciji, o potrazi za boljim životom. Uglavnom su to bili odlasci koji su računali s povratkom, pa su i obitelji iseljenika često ostajale u rodnom kraju iščekujući i povratak svojih Merikana i njihove zarade.

Odlazak je redovito bio potaknut siromaštvom, a bježali su uglavnom mladi ljudi, najčešće muškarci, željni boljeg života za sebe i svoje obitelji. Često su i cijele obitelji

odlazak ulagale svu svoju ušteđevinu i slale u neizvjesnost najokretnijega od svojih sinova. Još neoženjen momak ili otac tek zasnovane obitelji ostavljao je u domovini svoje najbliže i ne znajući hoće li ih ikad ponovno vidjeti. Mnogima su se kasnije pridružile žene i djeca, a mnogi su od njih odlazak smatrali samo privremenim, nipošto konačnim. No ipak su svi strepili od neizvjesnosti: tko zna hoće li im se ostvariti priježljivana sreća i hoće li dočekati povratak u zavičaj?

Došljaci u Novi svijet polagali su velike nade u Ameriku. Neki je mladić, stupivši u New Yorku pred useljeničku komisiju, samosvjesno izjavio kako je mislio da je Amerika popločena zlatom, a onda je shvatio da uopće nije tako! No jednak je samosvjesno ustvrdio da će je on osobno popločati!

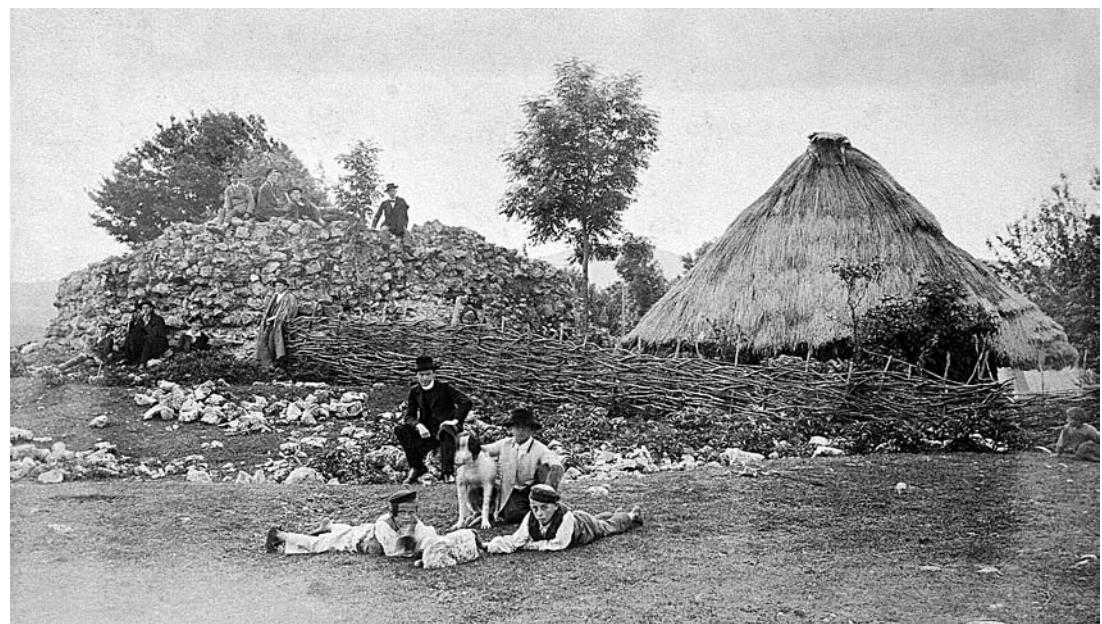
sl.7. Na palubi transatlantika. Iako su veliki brodari uglavnom osnovali svoje prekomorske linije ponajprije radi pogodnosti koje je država davala prijevoznicima pošte, vrlo su brzo shvatili da je prijevoz iseljenika mnogo unosniji posao i da su iseljenici najpogodniji teret. Stoga su, nakon jenjanja prometa Anglosaksonaca, Irača i Skandinavaca, u potrazi za novim tržištem prijevoznici poticali iseljavanje iz Srednje Europe.

sl.8. U dvojbi države oko iseljavanja koje postaje sve naglašenije postoje suprotni interesi, koji dijelom potiču a dijelom koče emigraciju. Zato Austrijski parlament, za razliku od ugarskoga, nikad nije uspio izglasati Zakon o emigraciji. No već 1880. iseljava više od 20 000 iseljenika, a uoči rata iz Monarhije odlazi više od 200 000 iseljenika godišnje. U svega nekoliko desetljeća ukupno više od pet milijuna.

⁷ Knjiga *My Inventions*, prvi je put objavljena 1919., a hrvatsko izdanje *Moji pronalasci* objavila je Školska knjiga, Zagreb, 1981.

⁸ Bains, isto, str. 7.

sl.9. Iseljavanje se često zlorabilo kao ispolitizirani argument protiv političkih protivnika, ali njegovi su glavni uzroci ponajprije bili socijalni i gospodarski, nastali zbog velike zaostalosti pojedinih krajeva (prizor iz Široke Kule u Lici). Bivši su kmetovi slobodni ali nemaju zemlju i padaju u dugove. Nevoljama se pridružuju sušne i nerodne godine kao i bolesti vinove loze koje se proširuju raznim krajevima – poput filoksere.

sl.10. I prizor iz Hrvatske Kostajnice u Baniji (prije prvog svjetskog rata Zagrebačka županija) svjedoči o siromašnim uvjetima života. Upravo je iz ovog kraja mnogo mladih potražilo spas bijegom u emigraciju. Najviše je iseljenika iz kraljevina Hrvatske i Slavonije iselilo iz Zagrebačke županije, među njima su iseljenici iz okolice Karlovca i Hrvatskog zagorja.

sl.11. I Primorci masovno iseljavaju. U okolini Bakra jedan je svećenik s propovjedaonicu preklinjao svoje župljane da ne ostavljaju ognjišta jer će im sela posve opustjeti.

Poslije zagrebačke, najviše iseljenika odlazi iz modruško-riječke županije.

Velika je prekomorska seoba iz Europe u Ameriku bila na vrhuncu upravo početkom 20. st., upravo kada najviše useljenika dolazi iz Austro-Ugarske, Italije i Rusije a baš je u to doba Rijeka bila jedna od važnih europskih iseljeničkih luka.

Iako je Rijeka ishodište istraživanja za izložbu *Merika*, projekt je usmjerjen na iseljavanje s područja Srednje Europe, uglavnom iz Austro-Ugarske, i to prije svega na istraživanje europskog dijela priče o migraciji, na osvjetljavanje društvenih okolnosti emigracije, kao i na organizaciju i provedbu putovanja od Europe do Amerike, te na organizaciju administrativne i zdravstvene službe, a manje na uključivanje iseljenika u američke prilike.

⁹ Dubrović, isto, str. 66. i 76.

Zahvaljujem Gerhardu Dienesu i Williamu Klingertu koji su me upozorili na primjere brodova "New England" (1853.) i "Giuseppe Bacarich" (1867.). Prvi je krenuo iz Bremerhavena i nakon dvomjesečne plovidbe stigao u New York sa 108 leševa, a na drugome brodu, koji je isplovio iz Antwerpena, tijekom plovidbe umrl je 18 putnika.

¹⁰ Dubrović, isto, str. 76.; podaci: William Klinger.

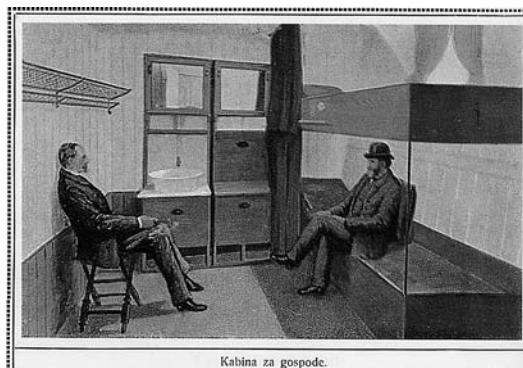
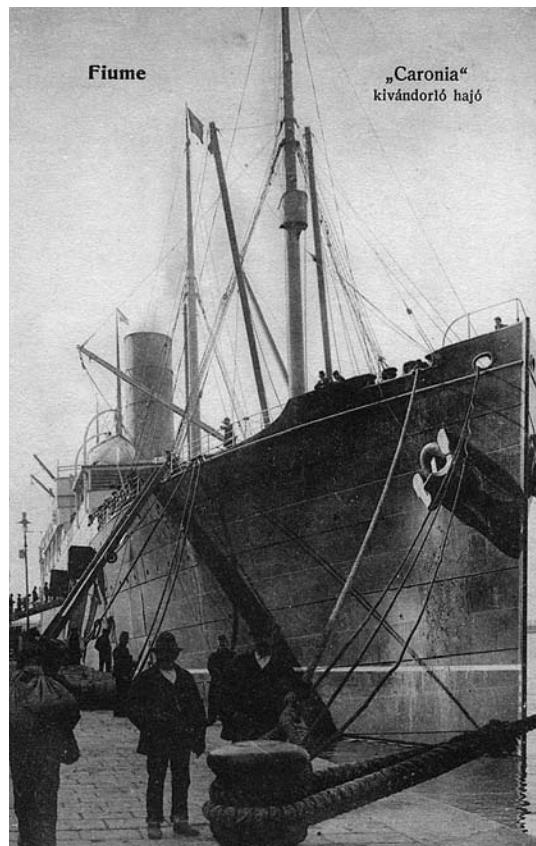
Kako se putovalo od rodnoga sela do New Yorka

Prvi "moderni" emigranti, u koje se ne ubrajaju najstariji doseljenici – istraživači, kolonizatori, robovi i "pioniri" (koji su također povlašteni vlasnici zemlje u usporedbi s useljenicima "proleterima", tipičnim emigrantima) počinju se masovno upućivati u Ameriku već nakon Napoleonskih ratova (1815.).

Brodne vijesti govore i o stravičnim uvjetima nalik na one u kojima često još i danas ilegalno putuju izbjeglice iz Kine i drugih zemalja Dalekog istoka, koji katkad uopće ne prežive putovanje u nemogućim okolnostima, u hladnjačama, šleperima i u potpalublju krijumčarskih brodova.

Sredinom 19. st. cijela su sela u Irskoj izumrla od gladi (čuvena "krumpirova glad") i bolesti, a i putovanja u Ameriku katkad su bila jednako stravična. Bilo je slučajeva da su putnici bili smješteni na način na koji su nekad putovali afrički robovi. To su bila putovanja na jedrenjacima i katkad su trajala gotovo dva mjeseca. Emigranti su bili natisnuti u potpalublju, a kako cijena putne karte isprva nije uključivala hranu, bili su izloženi izglađnjivanju. Da bi spriječili pobunu, kapetani su emigrantima jednostavno onemogućili izlazak iz potpalublja.

- ne toliko zbog humanitarnih, koliko zbog higijenskih i praktičnih razloga, da ne moraju skupljati leševe po luci.

Jedrenjak imenom "Giuseppe Bacarcich" bio je riječki brod iznajmljen belgijskom brodaru Adolphu Straussu. Svih je 18 putnika koje je prevozio pomrlo u gotovo misterioznim okolnostima. Govorilo se o nekoj neutvrđenoj epidemiji no njihovu je bolest prije svega prouzročila zatrovana voda, natočena u spremište u kojem je pret-hodno bila nafta!¹⁰

Putovanje parobrodom, u usporedbi s putovanjem jedrenjacima koji su plovili četredesetak dana, a katkad i puna dva mjeseca, bitno je skraćeno. Uglavnom na manje od dva tjedna, a cijena karte počela je uključivati i podnošljivu hranu, dok su zajedničke spavaonice potkraj 19. st. već imale razuman broj podosta ugodnih ležajeva.

Sve veći i udobniji parobrodi, koji su se uskoro specijalizirali za prijevoz "treće klase", imali su potkraj 19. st. bitno poboljšane uvjete. Noviji su brodovi već i za treću klasu imali vrlo udobne spavaonice s četiri ili čak samo dva ležaja.

U takvim su stravičnim uvjetima, o kojima govore vijesti iz 1850-ih i 1860-ih, rani jedrenjaci preko Atlantika katkad stizali s više desetaka, pa i stotina leševa!¹⁹

Događalo se da su nakon pristanka u New Yorku emigranti jednostavno bili pobacani na obalu. Lučke su vlasti kapetanima tih brodova prijetile visokim kaznama

sl.12. Dalmatinci, skloni moru i putovanju, u cijeloj Monarhiji odlaze među prvima. Jedan se časnik s Visa žali nadređenima da na otoku nema koga unovačiti. Svi su mladići već ukrcani na brodove trgovачke mornarice ili su pobegli u Australiju.

Mučne uvjete privredivanja učinile su još gorima zakoni koji su omogućili uvoz stranoga vina i bolest vinove loze – filoksera.

sl.13. Veliki parobrodi impozantne su građevine koje ulijevaju poštovanje. Prevoze često i više od po dvije tisuće putnika od kojih je najviše iseljenika u skupnim spavaonicama u potpalublju. Putovanje traje tjedan ili dva, ovisno iz koje se luke kreće, no najčešće je burno i mučno, a prizor New Yorka koji se ukaže na obzoru uvijek izaziva odusevljenje.

sl.14. U propagandnim prospektima brodarskih kompanija objavljaju se slike privlačnih kabina za samo dvoje putnika, no u ranja je vremena putovanje katkad bilo neopisivo mučno, a smrtnost na brodu zabrinjavajuća. Uoči Prvoga svjetskog rata velike su spavaonice zamjenile manje i udobnije kabine, no onda su neki brodari smještaj najsiromašnijih vratili korak unazad – izmisili su četvrtu klasu.

sl.15. Putovnica koju Kraljevska hrvatsko-slavonsko-dalmatinska vlada u ime njegova Cesarskog i kraljevskog apostolskog veličanstva izdaje Josipu Goliku iz Gorske Kotare.

Putovnica još nema sliku nositelja i izdaje se na kratki rok, izričito za određeno putovanje. Česti su slučajevi da putnici pokušavaju oticiti s tudom putovnicom.

sl.16. Prva je velika iseljenička luka Liverpool, iz kojega su iselili milijuni Engleza, Irci i Skandinavaca. Jedan od prvih velikih prijevoznika Cunard Line već krajem 1830.-ih započinje prekomorski prijevoz pošte i putnika. Nerijetko čak i hrvatski iseljenici odlaze preko Liverpoola! I Cunard dolazi u Rijeku - tijekom osamdesetih ovdje pristaju njegovi trgovaci brodovi, a krajem 1903. za New York polaze prvi iseljenički parobrodi.

sl.17. Mnogi Hrvati odlaze u Ameriku preko Sauthamptona na jugu Engleske, u kanalu La Manche. Kada brodovi postaju preveliki za pristanak u Liverpool počinje im matična luka biti Southampton. Ovdje se na Titanic ukrcalo tridesetak Hrvata. Nisu preživjeli. Mnogi odlaze i preko Le Havre Genove, Antwerpena, Rotterdam, Bremerhavena i Hamburga.

sl.18. Prizor iz Le Havrea, u ušću Seine, iz kojeg upravo kreće na put veliki parobrod kojega na rivi ispraća veliko mnoštvo. Iz naših krajeva ovamo vode brojni iseljenički agenti, i to uglavnom preko Austrije. Na putu prema Le Havre veliko je željezničko čvorište Basel, odakle se putovaju i prema sjevernijim - belgijskim, nizozemskim i njemačkim lukama.

11 Ljubomir Antić, *Hrvati i Amerika*, II. Dopunjeno izdanje, Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 2002., str.105.

12 Stjepan Lojen, *Uspomene jednog iseljenika*, Znanje, Zagreb, 1963., str. 16.

13 Ann Tizia Leitich, *Drei in Amerika*, (roman), Beč, 1946., str. 8.

Potpisljivo se sastoji od niskih, loše prozračenih skupnih spavaonica... putnici...leži kao u jami...nagurani ljudi, koji su doslovno bili naviknuti jesti skupa sa svinjama... djeca, starice i starići nisu se ustručavali povraćati kad im je bilo zlo.

14 Stjepan Lojen, isto, str.16

Život na brodu bio je upravo bijedan. Kad smo isplovali na otvoreni ocean, naša se krutija počela toliko ljudjati te sam se bojao da će se raspasti.

15 Stjepko Brozović, *Sabrane pripovijesti iz američkog hrvatskog života*, New York (bez godine izdanja, oko 1920.).

Tu smo se našli u velikom, štagiju sličnom prostoru, a po četiri kreveta jedan nad drugim, od poda do stropa zapunili su cijeli prostor. Bilo je tu do 200 kreveta.

16 Na tu činjenicu izričito upućuje i dio posvećen emigraciji u National Maritime Museumu u Londonu.

Ipak, neki još pred sam Prvi svjetski rat spominju brodove sa skupnim spavaonicama i nepodnošljivim uvjetima. O tome govori i iseljenik iz Splita, koji 1908. putuje iz Hamburga.¹¹ Neki su opisi smještaja i prehrane iseljenika još drastičniji.^{12, 13, 14, 15}

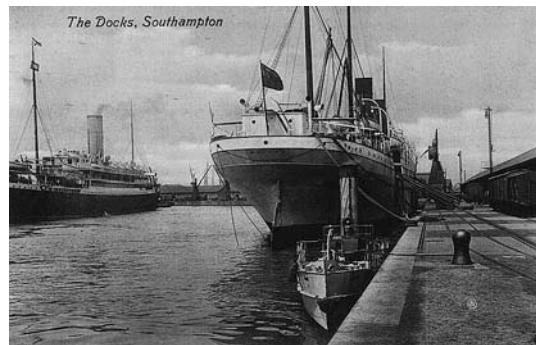
Pred sam Prvi svjetski rat neki su izmislili četvrtu klasu - koja je, na primjer, uvedena na "Imperatoru", golemom njemačkom parobrodu. Time su opet vraćene velike skupne spavaonice i ponovno je pogoršan standard najsiromašnijih.

Odakle putovati u Novi svijet

Prvi europski emigranti, Irci, Englezi, Francuzi i Nijemci, već su prije sredine 19. st. odlazili organizirano i u velikom broju, no do osamdesetih godina u njihovim se zemljama počelo bolje živjeti pa se počeo i smanjivati odljev stanovništva u Ameriku.

Time je ugrožen i dobro uhodan posao velikih prekooceanskih brodara i svih onih koji su živjeli od emigracije i koji su se stoga počeli okretati novim tržištim, Srednjoj Europi, Sredozemlju i Rusiji.

Upravo se zbog trgovачkih i konkurenčkih razloga već krajem 19. st. razvila nepoštedna borba između njemačkih i engleskih prijevoznika, osobito za tržiste Austro-Ugarske, što znači za primat u lukama Rijeci i Trstu, odakle su uskoro također pokrenute linije za Ameriku. I riječke novine vrlo zainteresirano prate borbu za prevlast na tržištu što je vode najveći njemački i engleski brodari.

Osobito su mađarska izdanja, na primjer *Fiumei Szemle*, tjednik koji izlazi od 1903. i koji važnije tekstove redovito, osim na mađarskome, objavljuje i na talijanskom.

Mađari se mnogo radije priklanjuju Englezima negoli Nijemcima, od kojih ih sve više udaljavaju sve napetije političke prilike.

Brodarske se kompanije uzajamno nadmeću jakom reklamom, nerijetko ističući visoki komfor luksuznih kabina i salona, koji su obično ugošćivali tek nekoliko desetaka bogatih putnika. No zapravo su živjele od više tisuća emigranata u "trećoj klasi", a ne od onih koji su se šepirili u luksuznim salonima. Zapanjujuća je i gotovo nevjerojatna činjenica da je "treća klasa" izravno subvenzionirala raskoš elite, koja najčešće nije dokraja podmirivala svoje visoke troškove!¹⁶

Među onima koji su prije Prvoga svjetskog rata napustili Austro-Ugarsku najmanje ih je isplovilo iz Trsta i Rijeke, a najviše iz sjevernjonjemačkih luka.

Iz Bremerhavena i Hamburga ukupno je otišlo gotovo dva i pol milijuna "habsburških" iseljenika!¹⁷ Usporedba s najvećim europskim iseljeničkim lukama, poput Liverpoola, Bremerhavena i Hamburga, koji u dugom razdoblju od prve polovice 19. st. do Prvoga svjetskog rata bilježe gotovo nevjerojatne milijunske nizove prekoceanskih emigranata (prvi oko 8,5 milijuna, drugi 7,5 milijuna, a treći 5,5 milijuna), svakako je korisna, no Rijeka i Trst organizirane su emigrantske linije imale ipak samo desetak godina.¹⁸

A iseljavanje iz Habsburške Monarhije važno je u općim razmjerima jer u to doba više od četvrteine svih useljenika u Sjevernu Ameriku dolazi iz te zemlje. Samo su Italija i Rusija tada imale približan broj iseljenika.¹⁹

Putovi iseljenika od rodnoga kraja do ishodišne luke podsta su iznenađujući.

Gotovo je nevjerojatno kojim su se sve putovima emigranti upućivali do svojih prekomorskih odredišta. Oštra bitka koja se krajem 19. st. razvila među evropskim brodarima potvrđuje da je posao prijevoza emigranata vrlo unosan i da su emigranti bili vrlo pogodna "izvozna roba".

Emigranti su često doista tretirani kao roba i umjesto za željeno odredište, katkad su ukrcavani na prvi raspoloživi brod koji je kretao za sasvim drugo odredište od željenoga.

Događalo se da su u atlantskim lukama bespomoćne i zburjene putnike, nevične putovanjima, brodar jednostavno ukrcali na prvi raspoloživi brod koji je, na primjer, putovao za Kanadu, unatoč njihovoj namjeri da odu rodini koja ih je čekala u Sjedinjenim Američkim Državama.

Kako se radilo o državnim interesima i o masovnom odljevu stanovnika, o emigraciji su se donosili i posebni zakoni te sklapali ugovori između države i prijevoznika, u ovom primjeru između britanskog Cunard Linea, koji je u Rijeci imao monopol i bio jedini prijevoznik, no u Trstu je bio u znatno nepovoljnijem položaju i morao se nadmetati s Austro-Americanom, domaćom tvrtkom (koja se poslije Prvoga svjetskog rata zvala Cosulich, po velikoj tršćanskoj brodarskoj obitelji podrijetlom s Lošinja), koja je u to doba bila pod kontrolom moćnih njemačkih brodara iz luka na Sjevernome moru.

I ugarske su vlasti na samom početku 20. st. shvatile da ne mogu sprječiti odljev stanovnika i da je stoga bolje da barem zadrže uzde i da, koliko je moguće, nadziru

sl.19. U Hamburgu, uz Liverpool i Bremerhaven jednoj od najvećih iseljeničkih luka, nakon velike epidemije kolere izgrađeno je za smještaj putnika cijelo naselje s crkvom i sinagogom.

I u Rijeci su se pri gradnji "hotela emigranata" pozivali na hamburški uzor.

sl.20 Zagrebački agent Drašković hvali se da odvodi svoje putnike na sve kontinente. Radi s velikim brodarima u Hamburgu, Antwerpenu i Trstu. Agenci su uglavnom svima mrski – putnici se često žale da su ih prevarili, brodarske kompanije su na njih kivne jer dobrinu dijelom o njima ovise, a država ih krivi da potiču iseljavanje i odvode mladiće iz svojih sela.

sl.21. Jedan od iseljenika iz riječke okoline – Frane Lučić Borinov. Triput je odlazio u Ameriku, a od osmoro djece za njim odlaze i četiri sina. Frane odlazi čak triput i svaki se put vraća s malom uštedevinom. No njegova žena Kata više nikad nije vidjela svoje sinove koji rade u kamenolomima Colorado Springsa i postaju – Amerikanci.

sl.22. Jedan od oglasa za prvu Cunardovu plovidbu iz Rijeke na New York 14. studenog 1903. Riječko parobrodarsko društvo Adria, pretendent na Ugarsko-američku liniju, postala je u ovome poslu samo povlašteni agent, a svi su ostali riječki iseljenički agenci radili s drugim kompanijama i odvodili putnike u druge luke!

17 Dubrović, isto, str. 66.-72.

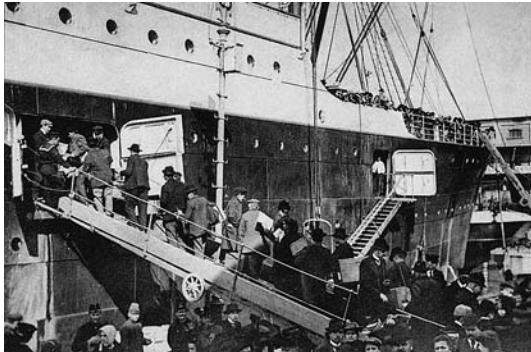
Podaci na osnovi kataloga izložbe *Nach Amerika, Burgenlandische Landesausstellung, Burg Güssing*, 1992.

18 Hans Hermann Groppe/Ursula Wost, *Via Hamburg to the World, from the Emigrants Halls to the BallinStadt*, Ellert&Richter Verlag, 2007.

19 Roger Daniels, *Coming to America, A History of Immigration and Ethnicity in American Life*, 2. izd., Perennial, HarperCollins Publishers, New York, 2002. str. 188.

Od svih europskih useljenika u SAD u razdoblju od 1901. do 1910. iz Austro-Ugarske dolazi 2 145 266 (26,6%), iz Italije 2 045 877 (25,4%), iz Rusije 1 597 306 (19,8 %), a iz svih ostalih europskih zemalja ukupno 28,2%.

sl.23. Ukrcaj u riječkoj luci pruža isti prizor koji pružaju iseljenici u drugim lukama – mnoštvo nacija i jezika, u ovom slučaju najviše Mađari, Slovaci, Nijemci, Rumunji, Rusini. Velik broj ih dolazi sa sjevera, a dobar dio riječkih iseljenika dolazi iz Južne Ugarske (Vojvodine) u kojoj Adria ima najviše poslovnica za prodaju karata – u Novom Sadu, Pančevu i Bogojevu. Među njima je vrlo malo Hrvata, a još manje Primoraca.

sl.24. Brod Slavonija u Riječkoj luci uoči polaska za New York. Razglednica s pozdravima na hrvatskome i slovenskom jeziku, datirana je 7. veljače 1907. Dojmljivo je s koliko zanimanja svi iseljenici natiskuti na palubi poziraju fotografu. Uoči isplavljanja i prije ulaska u luku uvijek bi se svi skupili na palubi.

sl.25. Dolazak broda u New York. S velikog su prekoceanskog broda koji pristaje na Manhattanu iseljenici prekrčani u manje brodove koji mogu pristati na useljeničkom otočiću Ellis Islandu, na kojem prolaze sve zdravstvene i druge pregledе i provjere.

sl.26. Gužve na Ellis Islandu redovita su pojava. Unatoč desecima graničnih prijelaza i luka u kojima se može ući u SAD, najveća većina ih dolazi u New York u kojemu svakodnevno pristaju brodovi iz cijele Europe. Ovdje je glavna stanica za prihvat useljenika, koji se otpremaju do najbliže željezničke stanice i upućuju ka konačnom odredištu.

Fiume-New York Pirocrufo Slavonia Emigranti. — Slovini kivandorski hajó. Rajtsoncze cestikké ut emigránsi. Vas. vodam Fiume. 7/1/07. Šepi pozdrav vsem! Girelli

iseljavanje. Stoga su nastojali zakonski regulirati emigraciju i pokrenuti vlastitu liniju između Rijeke i New Yorka. U nemogućnosti da je održava domaći brodar (riječka Adria ili Riječko parobrodarsko društvo iz Budimpešte), posao su povjerili najvećemu engleskom brodaru, s kojim je sklopljen ekskluzivan aranžman.

²⁰ Ti se podaci mogu iščitati iz putničkih lista (*manifesta*) brodova koji od 1892. nadalje pristaju u New York. Moguće je naći i podatke o brodovima, kao i podatke o pojedinim iseljenicima (useljenicima). Objavljeni su na internetu, na stranicama Ellis Island Immigration Museuma:

Ellis Island - Free Port of New York Passenger Record Search

²¹ John P. Kraljic, *Emigration from Rijeka. An Introduction to the Legal Issues Involved and the Role of the American Consulate in Rijeka*, u: Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 18., br. 2, Rijeka, 1997.

John P. Kraljic, *Rijeka kao iseljenička luka*, u: Riječka luka: povijest, izgradnja, promet, Muzej grada Rijeke, 2001., str. 233.

Ellis Island - Free Port of New York Passenger Record Search.

ska linija od koje strepe moćne njemačke luke i njihovi brodari jer su oni dotad odvozili najviše austrougarskih podanika.

Cunardov je brod svaka dva tjedna pristajao u Trstu i Rijeci te vrlo brzo počeo ukrcavati otpriklike po dvije tisuće emigranata, uglavnom mnogo veći broj u Rijeci negoli u Trstu.

Iako nisu objelodanjivane službene statistike godišnjeg prometa iseljenika preko riječke luke, podaci što ih je prikupio američki konzulat u Rijeci, kao i objelodanjene putničke liste što ih je obznanio Ellis Island Immigration Museum u New Yorku, omogućuju potpun uvid i cjelovit prikaz rasta kao i, kasnije, pada prometa. Iz tih je podataka moguće iščitati i nacionalni sastav iseljenika koji putuju preko riječke luke, kao i njihovu dob, zanimanje, mjesto iz kojih dolaze te kamo i kome putuju.²¹

U vrijeme najvećeg iseljavanja broj iseljenika dosezao je pedesetak tisuća u godini, što je bilo više negoli je grad tada imao stanovnika. Iz riječke je luke u velikom organiziranom valu u samo desetak godina, od 1903. do 1914., otputovalo oko 330 000 ljudi, što je činilo šestinu svih iseljenika iz Austro-Ugarske Monarhije u to doba. Bilo bi ih i više da su riječki brodovi mogli ukrcati sve. Katkad je i po tisuću neukrcanih kompanija upućivala na svoje brodove u drugim lukama, pa ih je tako slala posebnim vlakom u Antwerpen, a katkad i u Liverpool, na što je Cunard bio obvezan ugovorom s državom. Tako su se nastojali sprječiti mogući nemiri koje su mogli izazvati nezadovoljni i besposleni iseljenici.

Donekle je iznenađujuća činjenica da je iz Rijeke putovalo više iseljenika nego iz Trsta, najveće habsburške

sl.27. "Hotel emigranata" u Rijeci otvoren je 1908. Iako je u drugim lukama običaj da o smještaju iseljenika brinu prijevoznici, riječku emigrantsku kuću gradi država. Naziv "hotel" ipak je pretenciozan jer bi ovdje trebalo biti smješteno dvije tisuće iseljenika, a u velikim je spaonačama ukupno samo nekoliko stotina ležajeva!

sl.28. Život u Americi. Najviše iseljenika iz Srednje Europe dolazi u industrijske gradove istočne obale i srednjeg zapada. Osim u New York i Chicago, često dolaze i u tvornice Pittsburgh i Cleveland. Ova je skupina Primoraca zatečena na jednom od najviših nebodera u Chicagu.

sl.29. Skupina radnika u tvornici u Pittsburghu. Okupljeni su za vrijeme odmora za ručak i u očito dobrom raspoloženju. No iz Amerike često dolaze i dramatični vapaji onih koji stradaju; teško izdržavaju najteže poslove i jedva podmiruju svakodnevne troškove.

luke, preko koje je u istom razdoblju iselilo oko 220 000 ljudi. To se može lako objasniti okolnošću da su za njemački živalj, a osobito za najbrojnije iseljenike – Poljake i Židove u Galiciji, bliže i usto mnogo jeftinije sjeverne, njemačke luke.

Da ostanemo pri hrvatskim primjerima, navodim podatak da je čak i zagrebački iseljenički ured "Mašek i drug" svoje emigrante sa sjevera Hrvatske katkad vozio na jug, do Trsta, a ne do Rijeke, i ondje ih umjesto na brod ukrcavao u vlak koji ih je odvozio na sjever, u Hamburg, gdje su se konačno ukrcavali na brod!

Kad govorimo o Hrvatima, bilo onima iz unutrašnjosti, bilo onima s jadranske obale, činjenica je da ih agenti, bez obzira na Rijeku i Trst, najvećim dijelom upućuju do brojnih drugih luka. Preko Rijeke, koja je tada bila u sastavu zemalja mađarske krune Svetoga Stjepana, kojoj su pripadale i Kraljevine Hrvatska i Slavonija, ipak je iselio dio ljudi iz sjevernih krajeva Hrvatske, no vrlo malo Primoraca. Preko Rijeke je iselilo i podosta Ličana.²²

Oni obično dolaze u grad u većim grupama, a nerijetko imaju teškoća s ukrcajem zbog neurednih ili lažnih ispra-

va ili zbog zdravstvenih razloga. Događalo se čak da su cijele grupe tih jadnih ljudi vraćane iz New Yorka jer nisu uspjeli proći tamošnju provjeru.

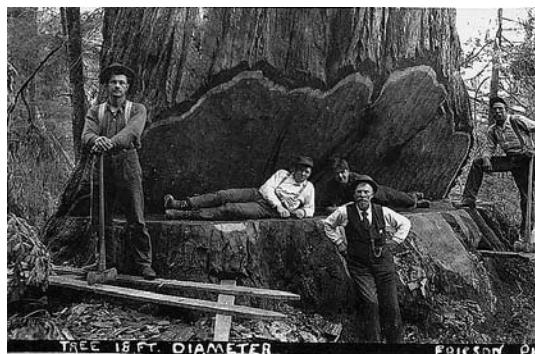
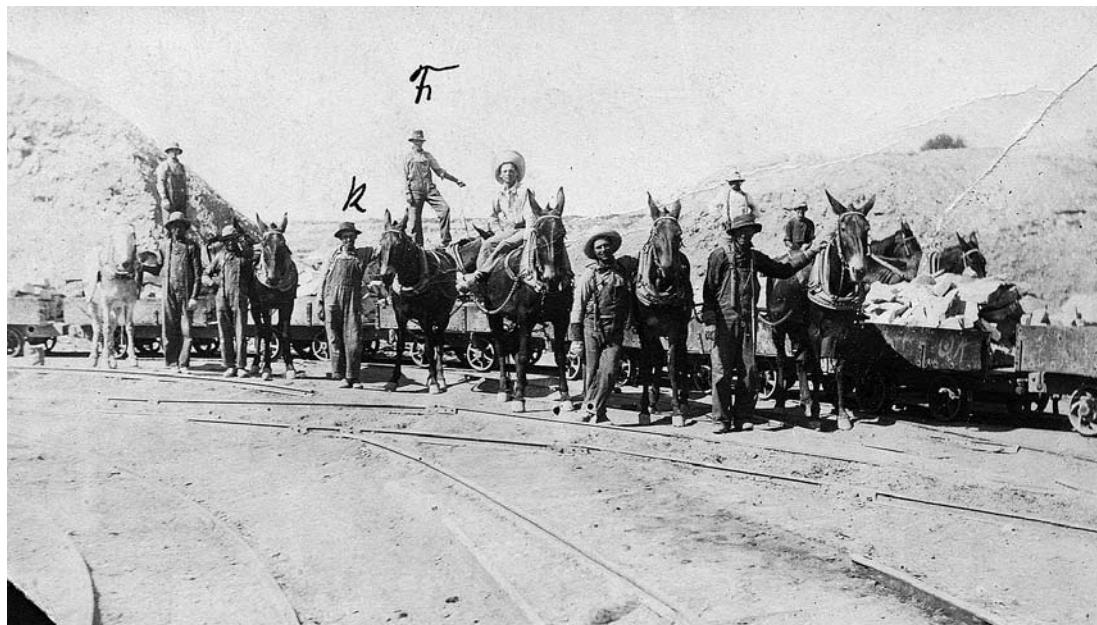
Mađarska vlada, osim što favorizira svoju jedinu luku, i zakonski obvezuje ugarske iseljenike da odlaze preko Rijeke. Time ih ujedno tjeru u ruke Cunardu, pa zato, s obzirom na pogodnosti koje očekuje od prijevoza emigranata i na poseban tretman toga brodara, nastoji od iseljenika ubrati prilična sredstva, koja utječe i na znatno višu cijenu što je emigranti plaćaju za putovanje iz Rijeke. Ugovorom određenu i propisanu cijenu od 180 kruna sam brodar smanjuje, ali i dalje ipak ostaje visoka, gotovo dvostruko veća od cijene sjevernonjemačkih i atlantskih brodara.

Aranžman dogovoren između mađarske vlade i engleskog brodara riješio je uzajamne odnose monopolističkim statusom britanske tvrtke za koju je pojedine (agensijske) poslove obavljala najveća riječka brodarska tvrtka Adria, također pod kontrolom mađarske vlade. Dogovor između Cunarda i Mađara određivao je isključivo pravo prijevoza ugarskih podanika.

²² U početku masovnijega iseljavanja Ličana, 1904., o tome često izvješćuju i riječke novine *La Bilancia*.

sl.30. Radnici u kamenolomu u Colorado Springsu. Frane Lučić iz Kastavštine prvi put dolazi u Ameriku 1899. Sinovi mu se kasnije pridružuju i rade zajedno s ocem. Frane se uspijeva domoci male uštedevine i zauvijek vratiti kući.

sl.31. Neki odlaze i na zapadnu obalu, u Kaliforniju. Među prvima dalmatinski pomorci i ribari. Međutim, neki Primorci iz Rukavca kraj Opatije odlaže u šume sekvoja u Humboldt zaljev u gradov Eureca i Arcata. Slike ogromnih, tisućljetnih debla sekvoja rado šalju u rodno selo. Ovu je razglednicu drvošćea Šime Juračić poslao prijatelju Albertu Luksetiću.

²³ Cunard, ugarsko-američanska pruga, Rieka (Fiume) - New York, *Uputa i razjašnjenje sjevernoameričanskim iseljenicima*, Budimpešta (oko 1910.). Prospekt *Uputa* tiskan je na raznim jezicima, pa i na hrvatskome.

²⁴ Ivan Jardas, *Kastavština*, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, knjiga 39., JAZU Zagreb, 1957., str. 355.

²⁵ Josip Lakatoš, *Narodna statistika*, Zagreb, 1914., str. 64.

Premda podacima iz *Annual reports of the Commissioner General of Immigration*, Lakatoš tvrdi da je do 1913. iselilo oko pola milijuna Hrvata. Službeni podaci Kraljevine Hrvatske i Slavonije ne navode ni 200 000 emigranata, no podaci iz SAD-a za razdoblje od 1900. do 1910. za istu kraljevinu navode 326 911 iseljenika, a iz Dalmacije i hrvatskih krajeva u Bosni i Hercegovini ukupno 31 326.

Neki su pisci suzdržani s brojkama i navode oko 300 000 iseljenika iz hrvatskih krajeva, a drugi govore o dvostrukom broju, imajući na umu i područja u sastavu Austrije i ona u sastavu Ugarske.

Kad se govori o iseljavanju Primoraca iz Istre i s kvarnerskih otoka, budući da ti krajevi pripadaju austrijskom dijelu Monarhije, rječki prijevoznik nema koncesiju za iseljenike s austrijskom putovnicom. Ti su putnici, primjerice, mogli putovati preko domaćega Trsta, Genove ili sjevernoeuropskih luka - ali ne i preko Rijeke!

Primjer pomalo groteskne situacije jest činjenica da Kastavci, stanovnici zapadnih rječkih predgrađa, koji su tada austrijski a ne mađarski podanici, ne mogu iseljavati preko rječke luke. Otkad je iz Rijeke uvedena redovita iseljenička linija za New York, oni kao austrijski podanici nisu mogli u mađarsku luku nego su morali tražiti druga odredišta.

Ipak je dio kastavskih emigranata krajem 19. st. emigrirao preko Rijeke. Od 1880-ih godina nadalje odlazili su Adrijinom rječkom trgovackom linijom u Brazil.²⁴

No kada su početkom stoljeća Austria i Mađarska omedile svaka svoj emigrantski prostor, karta za Sjevernu Ameriku morala se kupovati na austrijskoj strani, u rječkom predgrađu izvan granica Mađarske – na Kantridi – u agenciji "Mašek i drug", koja je svoje iseljenike uglavnom vodila u daleke francuske, belgijske i njemačke luke.

Veliki mamac za odlazak u strane luke bila je i znatno povoljnija cijena putne karte drugih brodara, osobito onih iz atlantskih i sjevernomorskih luka, koja je bila više nego dvostruko niža od rječke.

Osim toga, od početka 20. st. sve više mladića bježi zbog vojske, koja u Austro-Ugarskoj traje čak tri ili četiri godine, ovisno o tome služi li regrut u kopnenoj vojsci ili u mornarici. Mnogi od nesuđenih novaka odlaze u strane luke, dijelom i zbog straha da ih pri ukrcaju u Rijeci ne uhite vojne vlasti, koje uoči Prvoga svjetskog rata provode sve sustavniju i sve oštiju kontrolu.

Prilično iznenađuju podaci o nacionalnom sastavu "rječkih iseljenika" što ih Američki konzulat u Rijeci dostavlja u Washington - gotovo polovici svih ovdašnjih iseljenika čine Mađari, četvrtina su Slovaci, šestina Nijemci, a nešto je manje Rusina i Rumunja. Među njima je samo oko 3% Hrvata i 2% Srba. Iz toga je jasno i iz kojih su krajeva stigli u Rijeku - sa sjeverozapada Mađarske (koji obuhvaća i današnju Slovačku) i iz južne Ugarske (današnje Vojvodine i rumunjskog dijela Banata - najistočnijeg dijela Ugarske i Monarhije).

I razmještaj Adrijinih poslovnica koje prodaju karte za mađarsko-američku liniju s polaskom iz Rijeke pokazuje iz kojih se krajeva očekuje najveći odljev emigranata. Uz poslovnice u Rijeci i Budimpešti otvorene su i one u Gyekenyesu i Čakovcu (tada u sastavu Mađarske, a ne Hrvatske) te u Novom Sadu, Bogojevu i Pančevu u Vojvodini.²⁵

Budući da je Hrvatska djelomično neovisna o Mađarskoj, iskoristila je mogućnost da ne favorizira mađarsku Rijeku, nego da svoje emigrantsko tržište prepusti nadmetanju brojnih agenata i parobrodarskih društava.

Iako u prvi mah začuduje to što Primorci iz okolice gorivo uopće nisu iseljavali preko domaće i najbliže luke, vrlo se brzo može uvidjeti zašto je tako.

Hrvatska kao unosno tržište za pomorske kompanije i njihove agente

Hrvati su u neslavnoj iseljeničkoj utrci od kraja 19. st. do Prvoga svjetskog rata po brojnosti na visokome mjestu, među narodima Austro-Ugarske, uz Poljake, Slovake, Židove, Mađare i dr.

Najviše iseljavaju oni koji imaju najgorje životne uvjete, a to uglavnom znači seoski živalj, koji strada od suša, gladi i drugih prirodnih nepogoda poput velike epidemije fioksere u Dalmaciji, koja je opustošila otočke vinograde, osiromašila otočane i mnoge natjerala na iseljavanje.

Procjene katkad govore i o više od pola milijuna iseljenika iz hrvatskih krajeva.²⁵

Prvi hrvatski iseljenici koji su u većim skupinama dolazili u Sjedinjene Američke Države uglavnom su s jadranskih obala, najviše s južnodalmatinskih.

Ispri su u najvećem broju pristizali hrvatski pomorci, i to u Kaliforniju i na ušće rijeke Mississippi. Prva su hrvatska udruženja *Slavonsko ilirsко uzajamno potporno društvo*, osnovano već 1857. u San Franciscu, i *Sjedinjeno slovensko društvo od dobroćinstva*, osnovano u New Orleansu 1874. po uzoru na stare dalmatinske bratovštine. Prvi su hrvatski iseljenici masovnije počeli dolaziti u Ameriku tek 1880-ih. Tako su Dubrovčani u St. Louisu, u Louisiani, uz ušće Mississippija, tih godina izgradili jedno od prvih hrvatskih naselja. Bili su to mahom pomorci, ribari i uzgajivači kamenica.²⁶

Kad su engleske, njemačke i francuske pomorske kompanije iscrpile svoje domaće tržište, koje je počelo jenjavati zato što se u tim zemljama već počelo bolje živjeti, početkom 1880-ih započele su uzajamnu borbu za tržište Srednje i Južne Europe.

sl.32. Zdravko Valentin Mužina (Rijeka 1869.-Chicago 1908.), novinar, publicist i jedan od utemeljitelja Hrvatske zajednice (kasnije Hrvatska bratska zajednica). Zbog pravaštva i žučljive političke aktivnosti istjeran je sa Zagrebačkog sveučilišta.

Prvo odlazi u Chicago, poslje u Pittsburgh. Zbog svoje gorljivosti sklon je i sukobima no priznaju mu se i brojne zasluge za poticanje hrvatskih društava i okupljanje sunarodnjaka.

sl.33. Vinko Kopatji (Škrlevo kraj Rijeke 1887. – Rijeka 1947.) u Ameriku odlazi kao osamnaestogodišnjak, ukrcava se u Rotterdamu i u New York stiže 12. travnja 1905. Okretan je i spretan, stiže zvanje strojara, prihvata američko državljanstvo i prijavljuje se u mornaricu.

Željeznici, odlazi i u mornaricu, no brzo se povlači i potom radi na željeznicu. S nešto se novcavrača kući i, u već podsta zreloj dobi, opet dolazi kući i ženi.

sl.34. Nakon velike krize 1907. počinje veliki antiuseljenički val i hajka Amerikanaca protiv novih useljenika. Djeca useljenika čuvaju stečene povlastice i bore se protiv novih useljenika. Osnovana je državna komisija koja je proučila brojne aspekte imigracije sastavila obimno izvješće i objavila ga u nekoliko desetaka tomova. Poslije Prvoga svjetskog rata iz naših je krajeva kao i iz čitave srednje i istočne Europe, bilo mnogo teže useliti u SAD.

Austro-Ugarska i Italija, obje bitno nerazvijenije i siromašnije od zapadnih zemalja, vrvjele su siromašnim seoskim življem koje je jedini spas i možda ostvarenje svoga životnog sna vidjelo u odlasku u Ameriku.

Da je bila riječ o unosnu poslu, podsjeća nas masovnost emigracije i činjenica da su neki krajevi gotovo opustjeli, da je ponegdje čak trećina ili četvrtina življa napustila rođni kraj i da su brojna sela ostala bez mladeži.

Čak je i nevelika, ali siromašna Hrvatska u toj milijunskoj strci preko Atlantika bila zanimljivo tržište. Otprilike je svaki četvrti ili peti Hrvat postao emigrant.

Gotovo je nevjerojatno kakva se borba vodila za pridobivanje iseljenika. Jedan od najboljih i najbolje organiziranih agenata bio je Friedrich Missler iz Bremena, koji krajem 19. st. ima čak tisuću agenata i suradnika raspoređenih diljem Sjeverne, Srednje i Istočne Europe. On ima poslovnice i u Zagrebu i u Slavonskom Brodu (tadašnjem Brodu na Savi) koje vruju putnike za Sjevernonjemački Lloyd (Norddeutscher Lloyd), a privlačnost je dalekih njemačkih luka u jednostavnoj činjenici da je karta za Ameriku preko sjevernih luka mnogo jeftinija od monopolističke cijene Cunardove riječke karte.

Karte su prodavali i putovanja organizirali agenti koji su kod nekoga prijevoznika uglavnom imali monopol za tržište Srednje i Južne Europe.

²⁵ Večeslav Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, Matica hrvatska, Zagreb, 1967., str. 65-81.

²⁶ Adam Eterovich, *Slavonic Ilirians of San Francisco, 1848. - 1880.*, Matica – iseljenički kalendar, Zagreb, 1976.

Ivan Čizmić, *Hrvati u životu Sjedinjenih Američkih Država: doprinos u ekonomskom, političkom i kulturnom životu*, Globus, Zagreb, 1982., str. 23-124.

Jubomir Antić, *Hrvati i Amerika*, Hrvatska sveučilišna naklada i Hrvatska matica iseljenika, (2., dop. izd.), Zagreb, 2002., str. 119-125.

sl.35. I nakon krize 1907. i poslijе rata, kao i nakon krize 1929. mnogi su se "Amerikanci" vratili svojim kućama, donijeli svoje ušteđevine i iskustva. Većina ih je ipak ostala u SAD-u, a do danas je u domovini uglavnom preostalo samo mutno sjećanje i tek rijetke, uglavnom već zapostavljene rodbinske veze s američkim rođacima.

za svoje tržiste, na primjer za hrvatske iseljenike. To je značilo da zagrebački agenti "Mašek i drug" moraju svoj put za iseljavanje iz hrvatskih krajeva probijati u nekim atlantskim ili sjevernim luka, a ne u Rijeci, u kojoj je monopol imao Cunard line, koji je surađivao s Hrvatskom zemaljskom bankom u Zagrebu. Ta je banka za tog brodara obavljala i agencijске poslove.

To barem djelomično objašnjava zašto su, na primjer, "Mašek i drug" svoje iseljenike prevozili vlakom do Trsta, a onda opet vlakom do Hamburga! Mnogi su Primorci također putovali iz francuske luke Le Havre, a brojni su, češće sjeverni podanici Monarhije, isplovljivali iz Amsterdama i Rotterdama.

Zanimljivo je da najbogatiji newyorški Hrvat, bankar i pomorski agent, vlasnik hrvatsko-američkih novina, hrvatski iseljenički političar, rodom Kotoranin, Franjo (Frank) Zotti ima europsku poslovnici sa sjedištem u Baselu, a Hrvatima, primjerice, nudi prijevoz u Ameriku preko Liverpoola, Southamptona, Cherbourga i Le Havrea!

Iznimno su zanimljivi podaci o odlascima iz Zlobina, nevelikog sela u riječkome zaleđu.

U samo desetak ili nešto više godina prije Prvoga svjetskog rata odlazi 241 iseljenik, i to preko devet europskih luka - Cherbourga (71 iseljenik), Le Havrea (60), Southamptona (57), Liverpoola (33), Trsta (9), Napulja (5), Bremerhavena (4), Antverpena (1), Hamburga (1).

Dakle, više od polovice iseljenika odlazi preko vodećih francuskih luka, nešto manje od polovice iz engleskih, samo nekoliko postotaka preko ostalih pet europskih luka rasutih od sjevera do juga Europe, a nijedan jedini preko Rijekel!²⁷

I smjer putovanja Zlobinjara podsjeća na izuzetan uspjeh agencije Franje Zottija, koji Hrvate, doduše najčešće one sa sjevera, u New York odvodi preko spomenutih francuskih i engleskih luka.

Seljacima je, dakako, svejedno kojim će putovima iseliti. I onako su bili jedva pismeni i slabo obrazovani, nisu govorili jezike i većina ih se prije odlaska u Ameriku nikad nije micala dalje od rodnog sela, osim na služenje vojske.

Bilo je samo važno platiti što nižu cijenu, a agenti ionako nisu iznosili pojedinosti putovanja svojim zbumjenim

klijentima, čija je obitelj s mukom jedva skupila novac za troškove.

Iseljavanje Hrvata iz Primorja i riječkoga zaleđa

Prva masovnija iseljavanja iz okolice Rijeke, iz Hrvatskog primorja također su počela 1880-ih. Već na početku 20. st. pojedina su mjesta gotovo bila ispraznjena jer je u vrlo kratkom roku nekoliko tisuća siromašnih seljaka napustilo svoja sela i iselilo u Ameriku.

Poznati prirodoslovac i geograf Dragutin Hirc, profesor Pomorske škole u Bakru, već 1891. piše da je "1884. otputovalo iz upravne općine hreljinske 956 muškaraca, koji uzeše putnice kod općinskog ureda, dokim je stotinu njih otišlo bez putnika, da ih naknadno dignu kod svojih konzulata. (...) u Ameriku se zaputilo njih 700", uglavnom po stotinu ili čak do dvjesto iz omanjih sela koja su pripadala toj nevelikoj općini.²⁸

Ukupna migracija toga siromašnoga i kršnog kraja, koja ne obuhvaća samo prekoceanske odlaske već i migraciju unutar Monarhije, od kraja 19. st. do Prvoga svjetskog rata doseže razmjere prave poštasti, tako da je mjesni župnik s propovjedaonicu prekljinjao mještane Hreljina da ne odlaze i ne ostavljaju selo pustim.

Zanimljiv je, ponovno, primjer Zlobina, iz kojega je prema podacima (o useljavanju na Ellis Islandu), od 1898. do 1915. poimenično popisano 217 ljudi, mahom mlađih muškaraca koji su u selu ostavljali svoje obitelji i najčešće odlazili u Chicago, kao i u druga mjesta u Illinoisu, te u Minnesota, Michigan ili New Mexico, kao i u Port Arthur, u Quebec i druge kanadske gradove.²⁹

Legende, ili bar podosta stara sjećanja i priče (Ivan Jardas), govore da je s druge, zapadne strane Rijeke, u kastavskom kraju, između 1890. i 1914. većina muškaraca između 18 i 50 godina barem jedanput otišla u Ameriku, te da su uglavnom radili u rudnicima, kamenolomima i kao drvosječe. Kući su se nerijetko vraćali s pristojnom ušteđevinom i sagradili novu ili uredili staru kuću. No bilo je, dakako, i onih koji su stradali, koji su posve propali i zauvijek se izgubili.

Ako se razmatra šire područje riječkoga zaleđa, tzv. Modruško-riječka županija (koja nije obuhvaćala sam grad Rijeku), a širila se od Primorja dublje u unutrašnjost, do Like, može se ustvrditi da je na području slaboga rasta stanovnika, koje u razdoblju od 1880. do 1910. doseže prosjek od 220 000 stanovnika, u razne krajeve iselilo više od 60 000 stanovnika, od toga velik broj u prekomorske zemlje. Od 1899. do 1912. u Ameriku je iz te županije iselilo gotovo 50 000 emigranata, a to s obzirom na broj stanovnika toga kraja i u usporedbi s ostalim županijama u Hrvatskoj znači da je iseljavanje upravo odatle, iz inače vrlo rijetko naseljenog kraja – bilo najintenzivnije i ostavilo najteže posljedice.³⁰

Najmanje je iselilo Riječana. rijetka su sjećanja današnjih riječkih starosjedilaca o njihovim rođacima u Ameri-

27 Radovan Tadej, *U potrazi za izgubljenim Zlobinjara*, u: Bakarski zbornik 5, Bakar, 1999. i u: *In Search of Lost People of Zlobin*, Zlobin, 2004.

28 Vinko Tadejević, *Stanovništvo Hreljina u povijesnom razvoju*, u: Bakarski zbornik 1, Bakar, 1995., str. 23-31.

29 Radovan Tadej, isto.

30 Ivan Barbalić, *Počeci iseljavanja z Vinodola, migracijski procesi u Vinodolu*, I. dio, u: Vinodolski zbornik, 9/2004., str. 233-243.

Iz statistike iseljavanja po županijama vidi se da je najviše ljudi iselilo iz Zagrebačke županije, oko 65 000, te da je na drugome mjestu Modruško-riječka, potom Bjelovarsko-križevačka, s više od 20 000, Ličko-krbavška s gotovo 15 000, Požeška i Srijemska s 11 000 svaka, a najmanje je iseljenica bilo iz Varaždinske županije (prema Holjevcu).

ci. Prije svega, Riječani su tada živjeli dobro i uglavnom nisu tražili spas u emigraciji.

Industrijskom, trgovačkom i lučkom Eldoradu nije trebao američki san. U gradu se dobro živjelo. I radnici su dobro zaradivali. Još se uvijek pri povijedaju priče o visokoj socijalnoj zaštiti i najsuvremenijim urbanim standardima – vodovodu, kanalizaciji i kupaonicama u većini radničkih stanova kada to nije bilo uobičajeno. Govori se i o visokim plaćama što su se dijelile u najuspješnijim riječkim tvornicama poput Torpeda i Tvornice papira.

I seljenici najčešće odlaze iz zabitih i siromašnih sela i od početka proživljavaju najteže muke višednevнog putovanja vlakom, stanovanja u pretrpanim barakama europskih luka, dugotrajnog tiskanja u potpalubljima velikih parobroda, konačnoga dolaska u Ameriku te uključivanja u najniži sloj američkog društva.

Samo se manji dio sretnika za koju godinu vratio u rodni kraj, sagradio kuću ili šternu, kupio obližnju livadu ili njivu te omogućio svojim obiteljima bolji život.

Primljen: 3. svibnja 2010.

EMIGRATION TO AMERICA FROM 1880 TO 1914

Accompanying the exhibition *Merika* in Rijeka Municipal Museum – overseas emigration from Central Europe and Rijeka as port of emigration, 1903-1914

The conception and production of the exhibition *Merika* was founded on the fact that before World War I, in the 1903-1914 period, Rijeka was a great port of emigration but that on the whole it was not people from the northern Croatian coastline (Hrvatsko primorje) or from other parts of Croatia that set out from here to the New World. It is true that the work on the exhibition was started off because at the beginning of the 20th century Rijeka became one of the more important ports from which emigration took place and indeed one of the biggest ports on the Adriatic. However, the research was above all dedicated to the organisational impetus and the impressive operations involving numbers of other European ports, shipping companies, emigration agencies, banks, post offices, railways and of course the government machinery that supervised and channelled the emigration from its own lands. It was at the time of the greatest amount of emigration from Central Europe and Croatia, at the turn of the 19th and 20th centuries, that a strong and extremely free-flowing bridge between the two sides of the ocean was established.

The exhibition was divided by the visual conception into two parts – the organisational section was put into the form of “labyrinth”, the “destinies” part in the form of the interior of a ship (the artist for the set-up was Klaudio Cetina, teacher and until not long ago artistic director at the Nuova Accademia di Belle Arti in Milan).

The labyrinth was placed in the ground floor of Rijeka Municipal Museum; on the first floor, around the central projection space, a corridor was built and a series of 13 narrow, low-ceilinged cabins, each with two bunks with only the most needful space left alongside the beds. This imaginary ship brought together people who over the course of several decades moved out of various countries of Central Europe and showed how they lived their new life. They are all here: those whose American Dream came true, and those who at least managed to extract themselves from misery. The destinies show twenty-six different émigré lives from departure from their native ground to the port of emigration from which in turn they embarked for New York, to their ultimate destination and, in just a few cases, their return home. But of all the twenty six emigrants selected, only a few of them really felt the need or had the ability to return.

We started to devise the exhibition back in 2005, when 30 experts from different countries were invited to take part in the project. Thus Rijeka City Museum joined in a whole area of research that has in the last few years begun to attract museum professionals – migrations, exodus, columns of refugees and pogroms, all of which have characterised our time, which has been far from immune to xenophobia and the persecution of people who are other and different.

VALIŽE & DEŠTINI: ISTRA IZVAN ISTRE

TAMARA NIKOLIĆ □ Etnografski muzej Istre, Pazin

sl.1. Detalj s izložbe: Putovanje brodom

Uvod. Izložba *Valiže&deštini*ⁱ obraduje temu istarskog iseljeništva tijekom 20. stoljeća. Zbog osjetljivosti tematičke bilo nam je vrlo važno ograničiti istraživanje, odnosno izložbu na ljudske sudsbine što se prirodno ukljupilo u okvire etnološke struke. Politički su sustavi često bili razlog odlaska iz Istre, te je, osim toga, nemoguće govoriti o kulturnim i društvenim fenomenima iz vanpovijesnog konteksta; stoga su izložbom djelomice predstavljeni i ključni trenuci istarske povijesti. Ipak, ovom izložbom nismo željeli tumačiti, osuđivati ili preispitivati povijest, već prema potrebi iznijeti činjenice kako bi mogli kontekstualizirati izložbu. Osim spomenutih ili političkih razloga, često se odlazilo i zbog ekonomskih prilika, avanturističkog duha i ljubavi. Širina teme nametnula se vremenom, pa se od započetog istraživanja u SAD-u ono proširilo na Istrane u Argentini, Australiji, Italiji, Srbiji, Belgiji i Hrvatskoj. Zasigurno je to tema kojoj nema stvarnog kraja, pa smo bili vođeni mišlju o interaktivnoj izložbi koju bismo s vremenom mogli dopunjavati drugim sudsbinama, pričama, predmetima, fotografijama ili filmovima.

ⁱ *Valiža* - putna torba; *deštini* - sudsbine; talijanizmi koji se upotrebljavaju u istarskom govoru.

Nemali broj mladih ljudi otišao je na studij ili na rad u inozemstvo tijekom 1990-ih godina, odlazile su i starije generacije, najčešće gospođe koje su tjedne provodile kao ispomoć u obiteljima stranaca, da bi mogle školovati djecu ili prehraniti svoju obitelj. Migracijske teme nisu ograničene na prošlo stoljeće, dapače, danas su sezonske migracije jednako brojne, a globalizacijom otvorene granice dopuštaju mlađim ljudima da studiraju i rade izvan Istre, vjerojatno u mnogo većim razmjerima nego nekada. Sve su to neistražene teme koje bi se lako uklapile u koncept izložbe *Valiže&deštini*, čiji naziv zbog uporabljenog dijalektalizma priziva u sjećanje istarski kraj i na jednostavan način, izborom riječi, definira temu izložbe.

ISTRAŽIVANJA/TERENI

U sklopu ovog rada ograničit ću se samo na ono što sam osobno istraživala radi izložbe, osim ako posebno ne navedem da sam postupila drugačije. S obzirom na to da su terenska istraživanja često vrlo osobna, bilo bi teško i neetično govoriti o tudim iskustvima. Jednako, s obzirom na širinu teme kojoj ovdje u cijelosti nije mjesto, manje ću se posvetiti procesu i rezultatima etnološkog istraživanja, a više obradi prikupljene građe i procesima tijekom nastajanja likovnog dijela izložbe.

Argentina. Pri posjetu Buenos Airesu imala sam priliku upoznati predsjednika kluba *Raices Istrianas* (Istarskih korijena) u kojem se okupljaju Istrani svih generacija, ali je Klub otvoren i za ostale Hrvate i simpatizere. Tijekom tri mjeseca, koliko sam boravila u Argentini, prisustvovala sam sastanku Kluba, svečanosti u čast Juanu Vucetichu (Hrvat u Argentini, bavio se daktiloskopijom), više puta sam razgovarala s dvanaest kazivača/kazivčica, posjećivala sam domove Istrana kad mi je to bilo omogućeno i sudjelovala u radijskoj emisiji *Bar Croata* u Rosariju kako bih promovirala ideju izložbe, upoznala javnost s radom našega Muzeja i pozvala zainteresirane na suradnju. Razgovarala sam i s tajnikom Hrvatskoga veleposlanstva gospodinom Prosolijem te s gospodinom Jožom Vrličkom, koji je vrlo aktivan među Hrvatima u Argentini. Razgovori s njima bili su mi vrlo važni kako bih mogla shvatiti kompleksnost problema identiteta Istrana u Argentini, ali i u svijetu.

sl.2. Detalj s izložbe: Osobe predstavljene izložbom

sl.3. Detalj s izložbe: Multimedijski kutak

sl.4. Detalj s izložbe: Pazinska obitelj. Plavim siluetama prikazani su članovi koji su napustili Istru

Kazivači s kojima sam razgovarala prema godinama starosti pokrivaju generacije od 1912. do 1978. Naime, najstarija kazivačica imala je 96 godina, a najmlađi kazivač, četvrta generacija Istrana u Argentini, 30 godina. Svaki od kazivača, neovisno o tome je li rođen u Istri, koliko je dugo boravio u Istri ili ju je samo posjetio, ima vrlo jak osjećaj etničke/nacionalne/regionalne pripadnosti. Ipak, stajališta su često kontradiktorna i nejasna. Svi se najprije definiraju kao *Istrijanii²*, da bi tek kasnije, eventualno objasnili da se osjećaju Hrvatima, Talijanima ili Argentincima. O istarskom identitetu svjedoči činjenica da su Istrani još 1932. osnovali prvi klub za uzajamnu pomoć (Asociacion de Ayuda mutua Istriana), no često različiti odgovori ne čude ako uzmemo u obzir da se u Istri u posljednjih stotinjak godina izmijenilo nekoliko državnih tvorevina - Austrija, Italija, Jugoslavija i Hrvatska. No, Istrani su poznati kao ljudi širokih nazora; brzo su učili nove jezike što im je pri iseljavanju u Argentinu bilo vrlo korisno. Naime, svi su govorili talijanski, pa su vrlo brzo sveladali i španjolski. Zbog useljeničke politike argentinske su se vlasti dobro odnosile prema došljaci-

ma; svi su vrlo brzo pronašli posao, škovali su djecu, a gotovo su svi nakon nekoliko godina izgradili i vlastitu kuću. Zbog svega toga neki se Istrani izjašnavaju kao Argentinci, prema riječima jedne kazivačice: *Mira, te voy a decir la verdad que me siento mas Argentina, la verdad te digo, e!?* Mira de 30 años, yo ahora tengo 86., estoy mas aca que alla. Son casi 60 años que estoy aca. Casi, 55! Bueno, me siento comoda, nos hicimos la comodidad...³

Osim pitanja identiteta, koje je jedan od najvećih izazova ovog istraživanja, cilj je bio istražiti povezanost tih ljudi s Istrom, načine na koje ostvaruju vezu, s kime su i koliko povezani, odlaze li u posjet rođacima te kakav je njihov odnos danas, kada je rodaka i izvornih iseljenika sve manje. Kao podsjetnik na Istru iseljeni Istrani u kućama najčešće čuvaju istarske suvenire, tipične proizvode koji su u posljednjih dvadesetak godina preplavili suvenirnice diljem Istre, od bukaleta i satova u obliku Istre do malih lutkica odjevenih u narodnu nošnju, u ovom primjeru – u nošnju labinskog kraja. Od uspomena koje ih usko vežu za obitelj i dio života u Istri ograničeni smo na fotografije.

² Važno je uzeti u obzir mogućnost da je taj odgovor prevladavao zato što su kazivači znali što je tema istraživanja. Ipak, u aktivnostima Kluba i njegovu osnutku vidljiva je težnja za razlikovanjem od hrvatskih i/ili talijanskih klubova iseljenika.

³ Vanda Primus, Berisso, Argentina; prijevod: "Reći ču ti istinu, osjećam se više kao Argentinka. Od 30. godine, sada imam 86, provela sam više vremena ovdje nego tamo. Gotovo 60 godina sam ovdje, 55! Osjećam se ugodno, osigurali smo si lijep život (komoditet)."

sl.5. Detalj s izložbe: Prikazivanje filma
Pola, addio

sl.6. Detalj s izložbe: Zid uspomena

Naime, nitko od ispitanika nije odnio sa sobom ništa drugo osim nužnih osobnih stvari jer na brodu nisu ni smjeli imati više od toga. A fotografije su lako prenosive i najkonkretnije podsjećaju na ljude i kraj koji su iseljenici ostavljali za sobom. Nadalje, druge generacije Istrana sačuvale su dokumente svojih roditelja - osobne iskaznice, vojne i radne knjižice te putovnice koje svjedoče o podrijetlu osobe i putu kojim su došli do Argentine.

Stoga su predmeti iz Argentine koje smo izložili na izložbi *Valiže&deštini* uglavnom fotografije, dokumenti i jedan mali kažun u obliku suvenira što ga je izradio potomak Istrana u Argentini. Iako nikada nije posjetio Istru, iz priča koje je čuo od svojih roditelja i želje da se poveže s precima počeo je za svoje prijatelje i poznanike izrađivati suvenire u obliku kažuna.

Ono što je sve ove ljude održalo u vezi s Istrom, prema mom istraživanju, zasigurno su priče roditelja, okupljanja pridošlih Istrana na tradicionalnom pikniku i zajedništvo koje su u novoj zemlji ostvarili kako bi lakše prebrodili teškoće. Na taj su način stvarali mit o Istri, prenosili običaje i jezik na svoju djecu, a oni danas otkrivaju svoje korijene i jednu gostoljubivu zemlju što ih uvijek nanovo vuče u posjet Hrvatskoj.

Italija. Suradnja s istarskim iseljenicima u Italiji po mnogočemu se razlikuje od suradnje s argentinskim iseljenicima. Naime, pojedini Talijani svoj odlazak iz Istre i danas smatraju etničkim čišćenjem, pa je suradnja, razumljivo, bila mnogo teža. Iako su i neki od kazivača u Argentini pripadali upravo toj emigraciji, ali su iz Italije nastavili put prema Argentini, pa oni, vjerojatno zbog udaljenosti i vremena koje je prošlo, lako razgovaraju o tom razdoblju svog života. Kako je Italija blizu i problem

se iz godine u godinu reaktualizira, Istrani koji žive u Trstu i dalje osjećaju otpor prema našim institucijama. Usprkos početnim problemima, sastali smo se više puta s članovima *Familie Pisinote*, udruge koja okuplja iseljenike iz Pazina i okoline, a poseban sam odnos ostvarila s gospodinom Marijem Mizzanom (rođenim 1934.) podrijetlom iz Pazina, koji je 1948. napustio Istru zajedno s majkom. Mario se živo sjeća društvenog života u Pazinu, ali i teških ratnih godina. Majka je imala šest sestara i tri brata. Zanimljivo je da su sve sestre od 1920. Do 1950. napustile Istru i nastanile se u Argentini, Australiji i Italiji. Taj je primjer bio idealan za našu izložbu jer oslikava sudbinu brojnih istarskih obitelji koje danas žive raspršene svijetom. Mario je nastavio svoj život u Gorici i Miljanu, a kasnije se sa suprugom nastanio u Trstu, gdje i danas živi. Osim fotografija i dokumenata, zanimljive su putne karte, čije nam je kopije gospodin Mario ustupio za izložbu. Riječ je o kartama za vlak kojim su Mario i njegova majka davne 1948. napustili Istru.

Srbija. Kako sam već naglasila, u posljednjih se sto godina nekoliko državnih tvorevina izmjenilo u Istri. Talijansko stanovništvo iseljavalo je uglavnom nakon Drugoga svjetskog rata, a ono hrvatskog podrijetla nakon Rapalskog ugovora 1920. Godine, kada je Istra biva pripojena Italiji. Odlazili su u sve krajeve ondašnje Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca. Moje je istraživanje za sada zbog tehničkih razloga ograničeno na prostor Beograda. Iako sam obavila više razgovora s gospođama Marijom Crnobori i Dragicom Srzentić, ponovno sam prikazala tipičan primjer raseljavanja istarske obitelji. Naime, bilo je zanimljivo predstaviti priču gospodina Nikole Lorencina iz Medulinu. Godine 1917. Mate Lorencin, djed Nikole Lorencina, izgradio je obiteljsku kuću u Medulinu. Sa

sl.7. detalj s izložbe: Osobe predstavljene izložbom

sl.8. Detalj s izložbe: Stol s Lidijinim kuharicama

suprugom Jagom te sinovima Matkom, Leonardom i Vinkom već 1921. godine napušta Medulin, novosagrađeni dom i posao u Arsenalu te seli u Srijemsku Kamenicu, u blizini Novog Sada, da bi započeo novi život pod zastavom Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca. Tu se zaposlio u aviokompaniji *Ikarus* i dobio još dva potomka. Tijek života vratio je njegovu suprugu i neke sinove u Istru. Nekoliko godina nakon toga jedan se Matin unuk vraća u Beograd, na studij režije. I tako, što zbog posla, što zbog ljubavi prema Istri, Nikola Lorencin već dugi niz godina prati istarske iseljenike, traga za korijenima svoje obitelji i stvara filmske priče.

Kao i u prva dva primjera i u ovom dijelu glavninu predmeta izložbe čine upravo fotografije i dokumenti. Zahvaljujući brojnim emisijama koje je Nikola snimio o svojoj obitelji, uspjeli smo izdvojiti *still frame*ove, odnosno slike iz filmova koje je dizajner uklopio u postav, i time smo obogatili priču u obitelji Lorencin.

Kao što je već spomenuto, istraživanja su provedena i u SAD-u i Hrvatskoj, a zahvaljujući činjenici da je Etnografski muzej Istre na samom početku ovog projekta putem raznih medija javno pozvao zainteresirane na suradnju, na izložbi su predstavljene priče i australskih, belgijskih, francuskih i drugih iseljenih Istrana. Prva etapa, odnosno istraživanje i kontakt s iseljenicima, koja je temelj ove izložbe, još nije završena. Kako sam naglasila, ne prestajemo s istraživanjem i trudimo se nove informacije uklopiti u izložbu. Ipak, da bismo mogli započeti dokumentiranje i sistematizaciju skupljenog materijala, bilo je potrebno negdje povući crt u prema idejnou konceptu odabrat predmete i priče koje će vjerodostojno približiti javnosti priču o Istranim izvan Istre.

DOKUMENTIRANJE I SISTEMATIZACIJA GRAĐE

Sve smo više suočeni s problemom definiranja građe. Nove tehnologije mijenjaju kriterije unutar muzejske struke te je vrlo važno ići ukorak sa vremenom i promišljati načine čuvanja i prezentiranja tako raznovrsne građe. U vezi s izložbom *Valž & deštini*, govorimo o nekoliko kategorija izložaka. To su ponajprije posuđeni predmeti, najčešće fotografije i dokumenti, darovani predmeti koji ulaze u sustav računalne obrade u programu M++, i postaju stalni dio muzejske građe, predmeti koji su ot-kupljeni od različitih vlasnika (najčešće su to obiteljske ostavštine koje također podliježu inventarizaciji u M++) i materijal prikupljen na terenu - audiosnimke, fotografije i videozapisi. Najveći problem svakako je golema količina digitalnih fotografija, sati i sati audiozapisa i građa u obliku fotokopija i skenova koju su kazivači darovali za izložbu.

Prije svega, bilo je vrlo važno započeti digitalizaciju prikupljene građe, ponajviše zbog opasnosti od oštećenja

sl.9. Pogled na izložbu "Valiže & deščini":
Istra izvan Istre

pri rukovanju predmetima. Prema tehničkim mogućnostima Muzeja, građa je skenirana i/ili fotografirana. Smatrala sam da će se tako materijal bolje sačuvati te da će se stvoriti temelji za digitalizaciju u punom smislu riječi. Svaki je kazivač tada imao svoj *folder* s audiozapisom, transkriptom, fotografijama i skenovima predmeta relevantnih za izložbu.

Posuđeni predmeti. Tema izložbe vrlo je osobna, intimna i često bolna. Predmeti koji bi nama bili zanimljivi kazivačima su uglavnom jedino sjećanje na rodni grad ili roditelje, pa se teško odlučuju na trajno darivanje tih predmeta Muzeju. Stoga smo određeni broj predmeta posudili na nekoliko godina, i pritom potpisali ugovore. Za takve sam predmete napravila posebnu tablicu u Excelu pod nazivom ISELJENIŠTVO i svaki predmet uvela pod inventarnom oznakom IS + redni broj, te istu tu oznaku olovkom upisala na predmet ili na zaštitnu foliju u kojoj se predmet nalazi. Tablica sadržava sve potrebne podatke o vlasniku predmeta, osnovne karakteristike i opis predmeta. Tablica je dostupna svim kustosima u Muzeju jer su kompjutori umreženi.

M++. Kako je priprema za izložbu trajala dulje vrijeme, neki predmeti koji su otprije dio naših zbirk identificirani su kao mogući izložci. U napomeni je bilo upisano *iseljenici* kako bi se kasnije autori izložbe lakše snazili s većom količinom građe. Osim putnih torbi i limenog posuda kakvo se rabilo u prihvatnim logorima, za izložbu je najviše iskorištena papirnata građa - razglednice, pisma i bonovi koje su rođaci slali onima u Istri. Iako je većina predmeta fotografirana/skenirana i unesena u sustav M++, u sustav još unosimo papirnatu građu s kojom ima dosta posla jer dokumenata, fotografija, razglednica

i tiskovina ima vrlo mnogo, a fizički ih je nemoguće brzo skenirati. Naravno, ponovo se nameće problem po-klonjenih skenova ili kopija dokumenata, koji su za sada uvedeni u Excel tablicu ISELJENIŠTVO upravo zbog teškoča pri njihovoj kategorizaciji.

U posljedne tri godine dosta je građe otkupljeno namjenski, upravo za ovu izložbu. Najčešće su to bile obiteljske ostavštine u obliku papirnate građe. Takva je građa unesena u posebne tablice pod papirnatom građom i pod nazivom OSTAVŠTINA, uz navođenje prezimena obitelji. Ponovno, dokumenti koji su bili relevantni za izložbu, dobili bi oznaku *iseljenici*. Ostavštine, zajedno s ostalom papirnatom građom, sustavno se unose u program M++ čineći tako dio muzejske građe kojom raspolažemo.

Audiosnimke, fotografije i videozapis s terena / sekundarna dokumentacija. Audio snimke, fotografije i videozapisi koje kustos napravi na terenu svakako čine temelj sekundarne dokumentacije, ne prema sustavu vrijednosti nego zbog organizacijskih razloga. U tu građu pripadaju i promotivni materijali, fotografije i snimke s raznih manifestacija što ih muzej prati, te izdavačka djelatnost muzeja.

Tijekom ovoga terenskog istraživanja prikupljeno je mnogo takvog materijala. To su razgovori s kazivačima koji su često trajali 2-3 sata, videozapis susreta iseljenika, digitalne fotografije iseljenika i susreta s iseljenicima, njihovih domova itd. Filmovi koji obrađuju temu iseljeništva također su dio te interaktivne izložbe, pa stoga ulaze u videoteku Muzeja.

sl.10. Pogled na izložbu "Valiže & deštini":
Istra izvan Istre

Iz svih navedenih primjera jasno je da je građa skupljena za potrebe ove izložbe raznolika. Predmeti se razlikuju samo tematski nego i strukturalno jedan od drugoga. Od fizičke strukture filmskih vrpca i internetskih stranica, odnosno virtualnog svijeta koji smo učinili dostupnim putem infokiosa do konkretnih predmeta kao što su stolnjak ili putna torba, potrebno je dobro promisliti kako sistematizirati to mnoštvo materijala, koji u digitalno doba sve više opterećuje kompjutorske sustave.

Skenovi i kopije kao muzejski predmet. Već sam spomenula da se kazivači vrlo teško rastaju od svojih dokumenata i fotografija. Stoga nam često ustupaju skenove fotografija i dokumenata. Takav materijal, ako je dobro obrađen, može biti u izvrsnom stanju, te se dodatno obrađivati i prilagođavati potrebama izložbe, ali to ništo nije originalan predmet u pravom smislu te riječi. Postavlja se pitanje kako obraditi taj materijal. Treba li stvarati posebne arhive u koje bi se uvodio digitalni materijal u obliku skenova originala, u ovom primjeru kao primarni muzejski materijal zbog nedostatka originala, ili ih uvoditi u sustav kao i ostale "predmete", navodeći pritom da fizički materijal ne postoji u muzeju, osim kao sken. Već sam napomenula da je takav materijal u Et-nografskome muzeju Istre trenutačno zbrinut tako što je upisan u posebnu Excel tablicu.

Stvaranje koncepta i odabir predmeta. Da bi se uopće započeo neki projekt, mora postojati ideja. Naravno, ideja o izložbi i samom konceptu postojala je prije svih

terenskih istraživanja, ali se koncept oblikovao onda kada smo vidjeli što nam je sve na raspolaganju. Cilj je bio prikazati sudbine stvarnih ljudi, koje bi zajedno govorile o nekoj općoj realnosti. Paralelno s tim sudbinama neizbjježno se bilo dotaknuti povjesnih prilika, brodskih kompanija kojima su iseljenici odlazili ili klubova u kojima su kasnije djelovali, tako da su te opće stavke kronološki prikazane kao poprtni elementi uz sudbine likova.

Glavninu prostora zauzimaju osobne priče deset likova, stvarnih ljudi koji su pristali podijeliti svoje priče s muzejskom publikom. Njihove su fotografije, tekst koji ukratko govori o njima i citati smješteni u okvir koji visi sa stropa, a ispod okvira se nalazi stol na kojem su izloženi predmeti te osobe. Predmeti su zaštićeni staklenim zvonom.

Uokolo se kronološki prepričava put koji su iseljenici prolazili, prilike u Istri, oglasi i posteri koji su reklamirali putovanja u daleke krajeve, fotografije odlaska, prilike koje su iseljenici zatekli u Americi ili drugdje, počeci novoga života, iseljenički klubovi koji su se osnivali diljem svijeta i njihovo dugogodišnje djelovanje. Tim dijelom izložbe uglavnom dominiraju efektna grafička rješenja. Siluete brodova, isprintani žigovi s putovnicama, promidžbeni materijal i geografska karta svijeta samo su dio velikih polikromatskih plakata smještenih uza zidove.

Izložbu prati projekcija filma, filmovi koje je moguće pogledati na kompjutorima, audiosnimke razgovora s kazivačima, koji odvijaju cijelim prostorom jer su zvučnici postavljeni u putnoj torbi, ali i na vidljivo mjesto gdje se mogu slušati pjesme iseljeničke tematike. Posebno je

⁴ Misli se na vrijeme provedeno pred muzejskim predmetom i tekstom.

zanimljiv i infokiosk na kojemu se mogu pretraživati internetske stranice koje iseljenici postavljaju i održavaju i koje doslovce čine virtualni svijet današnjih iseljenika. To je mjesto njihova druženja i razmjene iskustva.

Tekstovi kao popratni dio izložbe; problem troježičnih legendi i nedostatka prostora. S obzirom na količinu novih podataka koje smo prikupili za vrijeme istraživanja, nametnulo se pitanje kako tu količinu informacija prenijeti publici da se oni što više saznaju, a da tekst ne bude opterećenje prosječnom posjetitelju⁴ izložbe. Svaki je lik popraćen s otprilike pola kartice teksta, a pokraj svakog izloška nalazi se legenda. Panoi koji su postavljeni uza zid također sadržavaju tekstove, nešto kraće od onih koji prate likove.

S obzirom na dvojezičnost Istarske županije i na turističku orijentiranost regije, jasno je da su ti tekstovi morali biti troježični; hrvatski, talijanski i engleski. Naime, hrvatski je tekst pisani nešto većim fontom nego tekstovi na ostala dva jezika. Zaista je problem uklopiti toliko predmeta i tekstova u jedan prostor ograničenih dimenzija. Uvjeti s kojima smo suočeni poznati su muzejskoj struci jer takve probleme imaju svi oni koji izlažu zbirke u stotinama godina starim zgradama, čije su mjere neuskladene s današnjim potrebama, koje imaju problem vlažnosti, neravnih površina i sl.

Svi ti razlozi naveli su nas da tekstove pišemo u što kraćem opsegu i što jasnije kako bi bili shvatljivi na svim razinama. To je pravilo kojega bi se svakako trebalo pridržavati i u idealnim uvjetima, neovisno o veličini prostora kojim raspolažemo jer izložba treba komunicirati izlošcima, a popratni bi tekst trebao biti samo pomagalo.

POSTAVLJANJE IZLOŽBE OD GRAFIČKOGA DO PROSTORNOG RJEŠENJA

Spomenuti problemi s količinom predmeta i teksta prepostavljali su dodatno opterećenje za dizajnera. Naravno, nije riječ samo o uporabi boje i fonta koji će se publici svidjeti već o rješenjima kojima će izložba u potpunosti prilagoditi prostoru i postati dostupnom svakom posjetitelju.

U fizičkom postavljanju izložbe sudjelovalo je katkad i do petnaest osoba. Trebalо je obojiti zidove, sastaviti stakla i vitrine, postavljati velike panoe koji moraju pratiti linije ionako neravnih zidova, pričvrstiti teške okvire na strop visine tri metra i unijeti stolove teške 30 kg na treći kat zgrade. Sve su to zahtjevi o kojima u početku ne mislimo, ali kad su došli na red, shvatili smo koliko je zaista truda potrebno da bi se neko znanje prenijelo javnosti putem izložbe.

Već sam spomenula da glavni dio izložbe čine likovi sa svojim pričama, postavljeni u okvire, svaki sa svojom recentnom fotografijom, za što su pokatkad bili angažirani i profesionalni fotografi, te s nekom od svojih izjava

koja se autorima učinila prikladnom. Likove uokolo prate panoi s fotografijama, dokumentima i tekstovima općeg sadžaja.

Otvorenje, prve reakcije publike i budućnost izložbe

kao dijela stalnog postava Muzeja. Izložbu smo otvorili 24. travnja 2009. godine u 11 sati. Govorili su autorica izložbe mr.sc. Lidiјa Nikočević i župan Ivan Jaković. Otvorenje je popratio gospodin Dario Marušić pjesma-ma iseljeničke tematike. Posjećenost je bila na zavidnoj razini. Odazvali su se lokalni mediji i šira javnost. Nakon obilaska izložbe, druženje je potrajalo još neko vrijeme u dvorištu Muzeja. Imali smo prilike čuti zaista sjajne reakcije koje su nas ohrabrike. Knjiga dojmova već je puna lijepih, kadšto i tužnih zapažanja, ali svakako pohvala. Često nam posjetitelji kažu kako su zaplakali vidjevši pojedine fotografije ili izjave.

Ovo je izložba koja ne miruje, svakoga nam se danajavljaju novi ljudi sa svojim iskustvima, radimo na katalogu i osmišljavamo radionice, a polako razmišljamo i o novom načinu komunikacije s publikom kako bismo vjerodostojnije otkrili njihove reakcije. Naime, knjiga dojmova, koliko god praktična bila, pomalo je zastarjeli i neosobni način komuniciranja. Mogli bismo se ostaviti prostora za razgovor s kustosima ili urediti kutak s video kamerom ili diktafonom gdje bi posjetitelji mogli izreći svoje dojmove. Svakako bi bilo dobro nastaviti suradnju s raznim institucijama, posebno s arhivima i župnim uredima, koji bi nam mogli dostaviti što više podataka o iseljenom stanovništvu tako da se ti podaci nađu na istome mjestu i da posjetitelji mogu pretraživanjem datoteke pronaći podatke o svojim precima koji su napustili Istru u brojnim migracijskim valovima.

Za sada su to sve ideje, no ozbiljno razmišljamo o njihovoj implementaciji. Vjerojatno je za budućnost izložbe najvažnija odluka koju smo donijeli na samom početku - da izložba postane dio stalnog postava u nastajanju. Jasan, trebale bi uslijediti neke izmjene zbog ograničenosti prostora, ali osnovni bi koncept bio predstavljen stalnim postavom kao nezaobilaznim dijelom istarske realnosti.

0 STALNOM POSTAVU

Postojeći stalni postav, osim što je star više od 20 godina, siromašan je suvremenom muzeografskom opremom i sadržajima, ne komunicira s posjetiteljima na suvremenim način te odražava već prevladane kriterije u etnološkoj muzeologiji i etnologiji uopće. Za novi stalni postav postoji zanimanje, potreba i razumijevanje istarske javnosti, učenika i obrazovnih institucija, kao i turista, a svi oni žele napokon jedan nov, svjež, moderan i stimulativan pristup. S obzirom na nove smjerove u etnologiji i antropologiji, želja je djelatnika Muzeja napraviti izložbu o čovjeku (ženi i muškarcu, djetetu i starcu) u kontekstu svakodnevice, kako u istarskim selima, tako i u malim gradićima, u različitim razdobljima i u različitim situacijama unutar posljednjih 150 godina. Posjetitelji

će biti upućivani i na postojeće muzejske prostore koji interpretiraju etnografsku baštinu (Muzej Batane u Rovinju, Češljarska radionica i kovačija u Buzetu, Muzejska zbirka Mate Balote u Raklju, itd., ali i na prostore gdje je još uživo moguće vidjeti tradicijsku arhitekturu, kažune, maslinike, konzumirati neke proizvode itd.⁵

Stalni je postav stoga idejno podijeljen na dva dijela: uvodni dio, koji donosi temeljne informacije o tradicijskoj kulturi Istre, specifičnosti pojedinih mikrokultura i sl te na jedanaest karakterističnih imaginarnih likova/sudbina kojima bi se prikazali karakteristični načini života u Istri. Ti su likovi zemljoradnik iz Žminja, lončarica iz Raklja, vinar iz Momjana, dijete iz Motovuna, Ćićka, ribar, Vodnjanka, tkalac, rudar iz Labinštine, turistički djelatnik i iseljenik.

Izložba *Valiže&deštini* najava je upravo lika iseljenika koji će biti dio stalnog postava. Prema konceptu stalnog postava, prikazat će moći samo dio te bogate izložbe, a pokrivat će ove teme: kraj 19. st., pomorstvo, emigraciju, ekonomsku emigraciju, hrvatsku emigraciju, Grande esodo, tihu ekonomsku emigraciju i emigraciju intelektualaca. Nakon te opće razine, u problematiku se ulazi dublje navođenjem razloga odlaska, prikazom odlaska, uz korištenje torbe, zavežljaja, fotografije, filma *Pola, addio!*, dolaska u nove krajeve (najčešće fotografijama prihvavnih logora, posuđem, dokumentima) snalaženjem i redovitim životom u iseljeništvu (putem časopisa i glasila iseljeničkih klubova, promotivnim materijalima raznih restorana, fotografijama i sl.). Boraveći u novoj sredini, Istrani su održavali vezu s rodbinom i Istri. I taj će moći trenutak prikazati pismima i paketima što su se slali rođacima koji su ostali u Istri. Bitan dio izložbe *Valiže&deštini* upravo su portreti iseljenika i njihove izjave, a zamišljeno je da to bude preneseno i na stalni postav jer su upravo ljudske priče temelj sadašnje izložbe i budućega stalnog postava.

Valiže&deštini već su sada dio stalnog postava jer pokrivaju sve ideje navedene u spomenutom konceptu. Prostorno ograničenje ponavljaće će utjecati na preoblikovanje sadašnje izložbe u dio stalnog postava, ali vjerojatno ne u većoj mjeri. Imajući na umu budućnost današnje izložbe, dizajner je odabirao rješenja koja će se kasnije najlakše uklopiti u stalni postav Etnografskog muzeja Istre; preostaje samo očekivanje novoga stalnog postava kao cjeline.

Napomena: Tekst *Valiže & deštini / Istra izvan Istre / Pregled izložbe o istarskom iseljeništvu* stručni je rad kolegice Tamare Nikolić za stjecanje stručnog zvanja kustosice, 2009.

Mentorka: Smiljana Petr Marčec

Muzejski dokumentacijski centar, Knjižnica MDC-a, Zbirka rukopisa

VALIŽE AND DEŠTINI: ISTRIA OUTSIDE ISTRIA

The exhibition *Valiže & Deštini – Luggage and Fates* - treats the topic of Istrian emigration during the 20th century. Few

are the Istrian families from which no one went to Argentina, America, Australia, France, Italy, Yugoslavia and Sweden (for example). The wave of emigration lasted from the end of the 19th century over the whole of the 20th. People left for various social, economic and political conditions and reasons. Some departures were coerced or encouraged, while others were the result of the individual desire for a better life, even of adventurism. Strong emotions were the companions of all departures, irrespective of the different viewpoints on what brought about the emigration. *Luggage and Fates* uses the ethnographic aspect from which to address the experience of emigration from Istria (which some were to call departure, some expulsion). Without any attempt to present the totality of the experience of emigration, the wish was to draw attention to the complexity, stratification and diversity of the fates of Istrian people who had emigrated, as well as the content of the baggage of their memories and perception of Istria and of their new home.

Most of the experiences of the émigrés was painful, the way they perceived their native land very emotional. Although each experience is a story for itself, with this exhibition there has been an attempt to draw some general truths out of the experiences of the émigrés. Many who live in Istria today do not know how many Istrians there are outside Istria, or what their lives are like. For this reason, we wanted to draw attention of the existence of Istria outside Istria through the individual destinies as well. There is hardly a single fact that everyone will be able to agree about; there are diverse assumptions about how many Istrians moved out between the two wars and after World War II, and particularly different interpretations of the circumstances and pressures that led to the emigration. The exhibition was conceived at two levels. The first relates to the experience of émigrés, which were, overall, common and similar. Part of the exhibition is devoted to the most frequent jobs and strategies for coping in the new country and the ways in which there was communication with the old country: letters, postcards and packets (shown, including their contents, at the exhibition). A larger unit has a depiction of the work of the associations that brought the Istrian people together: from those between the two wars in Zagreb and later in Belgrade, to the Istrian associations in Argentina, the USA, Sweden, France and Italy. The final part is devoted to the memories that the emigrants took with them from Istria.

Although emigration from the early part of the 20th century is considered, most of the material is dedicated to the waves of emigration between the two wars, and particularly to the post-war wave. In this manner for the first time a common ethnographic review of emigrant fates has been produced; although people left Istria for various reasons, their destinies have many characteristics in common.

The second level of the exhibition shows the fates of twelve Istrians who today live in different countries: different ages, genders, educations, with different reasons for leaving. They are presented with their name and surname, with family photos, objects, mementoes and quotes. Accordingly, it is possible to see the way in which the experience of emigration reflected their individual lives and destinies.

NJEMAČKI ISELJENIČKI CENTAR

KARIN HESS □ Njemački iseljenički centar, Bremerhaven

sl.1. Na molu, Bremerhaven, 1888.: Pada kiša. Na molu su se zbili iseljenici iz cijele Europe. Njihovi se glasovi miješaju sa zvukovima luke. Visoko nad njima izdiže se "Lahnev" trup. Brzi je parobrod spremam za plovodbu.

Autorska prava: Njemački iseljenički centar.
Snimio: Werner Huthmacher.
Photo credits: Copyright: German
Emigration Center/Photo: Werner
Huthmacher

Dok je Martha pakirala torbe za put otac joj je dao jedan obiteljski predmet da ga uzme sa sobom. Bila je to četka za timarenje konja, koju će ona otada uvek nositi sa sobom. U ponedjeljak 10. prosinca 1923. Martha Hüner, koja do toga dana nikad nije odlazila iz Geestemünde, čekala je isplovljavanje broda na molu u Bremerhavenu. Više od sedam milijuna iseljenika, poput Marthe, između 1830. i 1974. napustilo je Europu preko Bremerhave na u nadi da će bolje živjeti u SAD-u, Kanadi, Brazilu, Argentini i Australiji. U toj luci iz koje su isplovljivali iseljenički brodovi danas je smješten Njemački iseljenički centar – najveći europski tematski muzej o seobama.

Tri su glavna aspekta muzejskog prikaza seoba: stalni postav o temi povijesnog iseljavanja, *Forum migracija* posvećen suvremenim temama mobilnosti i seoba te redovite specijalne izložbe i kulturna događanja. Muzej obuhvaća površinu od 4 200 m², s prostorom stalnog postava, prostorijama za specijalne izložbe i predvorjem u kojemu je kafić/restoran što zauzima 3 500 m². Nje-

mački iseljenički centar istodobno je muzej i istraživačka ustanova i njime se upravlja prema shemi javno-privatnoga partnerstva. Od otvorenja 8. kolovoza 2005., Muzej je posjetilo više od milijun osoba.

KONCEPCIJA

U muzeju posjetitelji polaze na putovanje kroz povijest utemeljeno na sudbinama pojedinih iseljenika. Elektro nička ulaznica, tzv. karta za ukrcaj, omogućuje posjetitelju slušanje različitih životnih priča određenih iseljenika i povijest i njihovih obitelji, uključujući žive potomke, sve do danas. Ostale multimedejske točke sadržavaju obavijesti o društvenoj pozadini i okolnostima toga vremena. Njemački je iseljenički centar 2008. povećao prostor svoga stalnog postava kako bi, uz iseljavanje u SAD, obuhvatio i temu iseljavanja u Argentinu. Prije putovanja kroz vrijeme posjetitelji mogu odabrati jedno od dva iseljenička odredišta. Posjetitelj slijedi životni put

sl. 2. Pogled na Njemački iseljenički centar.

Autorska prava: Njemački iseljenički centar.

Snimio: Stefan Volk.

Photo credits: Copyright: German

Emigration Center/Photo: Stefan Volk

sl. 3. Zbirka. Kustosica Katrin Quirin pregledava i inventira novoprimaljene donacije.

Autorska prava: Njemački iseljenički centar.

Snimio: Stefan Volk.

Photo credits: Copyright: German

Emigration Center/Photo: Stefan Volk

sl. 4. Galerija 7 milijuna. Odakle su došli?

Kamo su odlazili? Tu je pohranjeno dvije tisuće imena. Pisma, fotografije i osobne uspomene otkrivaju zašto su ti ljudi napustili Europu. Povijesne slike, dokumenti, putničke liste i audiotekstovi objašnjavaju političke, ekonomske i društvene okolnosti koje su potaknule masovnu seobu između 1830. i 1974.

Autorska prava: Njemački iseljenički centar.

Snimio: Werner Huthmacher.

Photo credits: Copyright: German

Emigration Center/Photo: Werner

Huthmacher

jednoga od osamnaestero iseljenika u Sjevernu Ameriku ili jednoga od četvero iseljenika u Južnu Ameriku. Drugi dio muzejskog putovanja podijeljen je prema aspektima suvremenih globalnih seoba s naglaskom na Federalnoj Republici Njemačkoj kao iseljeničkoj i useljeničkoj zemlji. U našem *Forumu migracija* dostupne su četiri međunarodne banke podataka koje posjetiteljima omogućuju pretraživanje podataka o njihovim precima.

Vjerodostojne rekonstrukcije sudsbine iseljenika i multi-medijske kulise smještaju posjetitelje u povijesna vremena i mesta. Posjetitelj slijedi životni put određenog iseljenika u nepoznato, počevši od vremena odlaska iz njegove odnosno njegizine domovine, preko ikustava tijekom prelaska oceana do novoga početka u Novome svijetu.

Slike, predmeti, faksimili ili reprodukcije – sve to prenosi i prikazuje sudsbine iseljenika, što je jezgra Njemačkoga iseljeničkog centra. Posjetitelji ponovo izbliza doživljavaju povijest iseljeništva ulazeći u svijet slika u kojemu glavne postaje emigracije imaju ulogu ilustriranja pojedinačnih

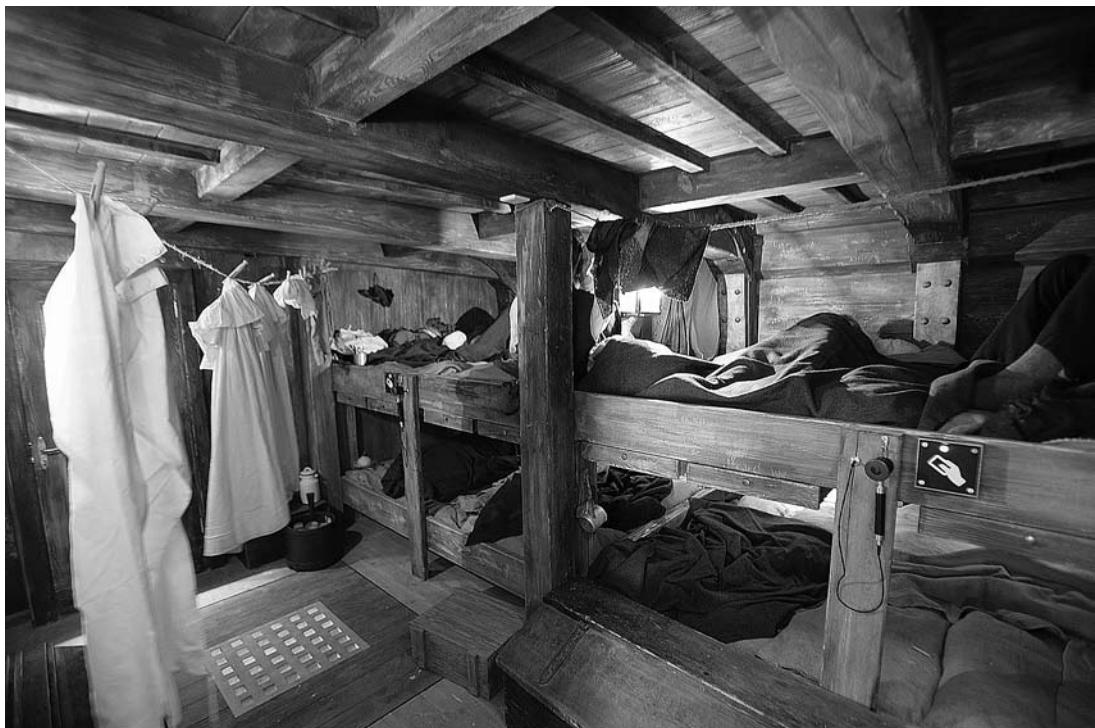
sudsbine. Dojmljiva rekonstrukcija potpalublia parobroda "Lahn" (1887.) prva je instalacija koja pozdravlja i dočekuje posjetitelje. Ona uspješno dočarava sliku izmiješanih osjećaja povezanih s trenutkom odlaska: strah i suze, nadu i uzbudjenje. Prostorija *Na molu* je arhitektonsko srce postava. Konstrukcija muzejske zgrade morala je biti prilagođena golemoj težini rekonstrukcije potpalublia.

Arhitektura Njemačkoga iseljeničkog centra simbol je života milijuna onih koji su iselili iz Europe, i utjelovljuje njihove nade i žudnje, ali i tegobe stvarnosti. Utjecaj različitih značajki koje karakteriziraju iseljeništvo održava se u blago svijenom obliku osnovne strukture i kockastom obliku gornje razine. Betonska krila trokatne strukture prikazuju plovidbu oceanom i dosežu nade i snove iseljenika jer se penju 25 metara visoko. Vanjski je plašt svijena otvorena betonska površina što pokriva 1 280 m², a pročelje je obloženo vodoravno raspoređenim arišovim pločicama.

Kad nisu mogli doći do originala, arhitekti i dizajneri u

sl. 5. Smještaj na jedrenjaku, parobrodu ili linijskom brodu predočuje tegobe plovidbe preko Atlantika.

Autorska prava: Njemački iseljenički centar.
Snimio: Herbert Dehn.
Photo credits: Copyright: German
Emigration Center/Photo: Herbert Dehn

postavu su se promišljeno poslužili preciznim i pažljivo izrađenim reprodukcijama. Originalni i faksimili su usklađeni, odišu duhom iseljeništva, a muzejska tehnologija, skrivena u pozadini, oživljuje postav – i povijest, potičući zanimanje i znatiželju. Zahvaljujući akvizicijama pribavljenim kupnjom i aukcijama, posebno onima iz privatnih donacija, muzejska se zbirka i dalje povećava, naglašavajući poslanje muzeja.

ZBIRKA

Zbirka predmeta prikupljenih u Njemačkome iseljeničkom centru povećava se, posebno nakon otvorenja muzeja jer ga posjećuju sve više stalnih iseljenika i izbjeglica te njihovih potomaka, koji donose svoje priče i daruju fotografije, dokumente i druge osobne i obiteljske vrijednosti. U muzeju je trenutačno pohranjeno 2 000 djelomičnih i 80 potpunih osobnih životopisa. Usto, Njemački iseljenički centar i dalje skuplja društveno-politički važne izloške i obogaćuje svoju knjižnicu specijaliziranu za temu seoba (u njoj je trenutačno 2 500 svežaka).

U Njemačkome iseljeničkom centru odlučeno je da se u bavljenju temom seoba primijeni biografski (tj. vrlo osoban) pristup. Kad se prikazuje proces preseljavanja, kao i proces prihvatanja nove kulture, potrebna je makropovijest i mikropovijest pojedinačnih sudsibina. Svi osobni motivi nisu jedinstveni, ali se svi tu i tamo ponavljaju. Jedinstvene su osobe. Stoga Njemački iseljenički centar uglavnom prikuplja životopise. No u želji da se sazna priča iz pozadine, potrebno je razgovarati s rođbinom ili potomcima onoga tko se preselio. Sve beživotne slike i dokumenti što ih većina iseljenika ostavlja svojim obiteljima mogu se međusobno povezati samo ako netko

ispriča priču i u nju uklopi te predmete. Znanje tih rođaka i prijatelja iseljenika nematerijalno je bogatstvo. Mnogi potomci iseljenika njeguju svoje naslijeđe - jezik, glazbu i obrtničke vještine.

STALNI POSTAV

Imena iseljenika i njihove priče ispunjavaju Galeriju 7 milijuna. Nakon prostorije *Na molu*, Galerija je sljedeća prostorija u stalnome postavu. Posjetiteljima je omogućen uvid u muzejski arhiv, u njegovu pretraživu bazu povijesnih podataka. Zid s otprilike 2 000 ladicama i s brojnim malim vitrinama jasno pokazuje koliki je opseg zbirke. Na mnogobrojnim ladicama pažljivo su upisana imena i datumi. Probudjena je znatiželja posjetitelja, imena su viđena i otvorene su ladice pune osobnih uspomena, dokumenata i fotografija koje pridonose stvaranju slike određenog iseljenika ili iseljenice i uvjeta u kojima su živjeli. U nekim ladicama nema ničega osim isječka iz putničke liste. I neke su druge prazne i čekaju da budu ispunjene. Taj je arhiv poseban po tome što živi i raste, pozivajući neke posjetitelje da traže i nalaze ono što ih zanima, a druge da ponovno prožive vlastito iseljavanje ili da pronađu vremena i razmisle o iseljavanju svojih predaka te, napokon, da našoj zbirci daruju priče, dokumente ili druge stvari.

Iz Galerije 7 milijuna posjetitelji mostićem dolaze na palubu, gdje mogu nakratko doživjeti plovidbu preko Atlantika. Radi prikazivanja povijesnog razvoja plovila i tehnologije koji su utjecali na uvjete putovanja iseljenika, rekonstruirani su uvjeti smještaja i plovidbe putnika trećeg razreda na brodovima za tri različita razdoblja: na jedrenjaku "Bremen", izgrađenome 1854., na parobrodu

sl. 6. Kino *Ocean* podsjeća na veličanstvene kinodvorane iz 1920-ih godina.
Autorska prava: Njemački iseljenički centar.
Snimio: Werner Huthmacher.
Photo credits: Copyright: German Emigration Center/Photo: Werner Huthmacher

"Lahn", izgrađenome 1887., te na prekoceanskom brodu "Columbus", izgrađenome 1923. g.

Nakon "prelaska" oceana posjetitelji dolaze u New York. U 19. st. više od 90 % iseljenika što su odlazili iz Bremerhavena useljavalo je u Sjedinjene Države, a 70% njih išlo je u New York. Kako bi se posjetiteljima objasnila procedura useljavanja za putnike trećeg razreda na brodovima, ponovno je sagrađen dio dvorane za upis (Registry Hall) s Ellis Islanda. Na dva pulta useljeničke komisije (legal desks) posjetitelji imaju priliku odgovoriti na 19 od 29 pitanja na koja su useljenici pred tom komisijom morali odgovarati 1907.

U sljedećoj prostoriji, *Kino Ocean*, prikazuju se dva kratka filma, *Welcome Home* i *24h Buenos Aires*. Oba su snimljena suradnjom Njemačkoga iseljeničkog centra i Cine plusa, a suproducirao ih je Ciro Cappellari, dobitnik nagrade *Grimme*.

Privatnim osobama zainteresiranim za više podataka o njihovim precima Njemački iseljenički centar nudi i osobno genealoško istraživanje što ga provodi mujejski stručnjak. U Forumu migracija dostupne su im i četiri međunarodne banke podataka koje omogućuju pretraživanje podataka o njihovim precima.

Muzej je mjesto za cijelu obitelj. U Dječjemu muzeju mali posjetitelji u dobi od 4 do 12 godina mogu putem igre upoznati temu seoba.

Djeca predškolske i školske dobi prihvataju uloge članova iseljeničkih obitelji. Prolazeći postavom, djeca aktivno sudjeluju u rješavanju problema i odgovaraju na pitanja i stoga im se odobrava "useljavanje" u odabranu zemlju. Mladi posjetitelji dodiruju hranu nabavljenu za

dugotrajno putovanje oceanom, vezuju mornarske čvorove i upoznaju lijekove spremljene u brodskoj ljekarni.

Gimnazijalci i studenti također neposredno doživljavaju povijest iseljeništva u Njemačkome iseljeničkom centru.

Različiti skupovi, tematski izleti i projekti, kao i pripremni i provedbeni materijal za predavače, idealni su dodaci nastavi u učionici i čine je privlačnijom.

GASTRONOMIJA

Restoran i kafić "Speisesaal Steak & Fish" u Njemačkome iseljeničkom centru smješten je u samome New Harboru, u središtu grada na ušcu rijeke Weser. Uklapajući se u temu muzeja, restoran svojim imenom i oblikom podsjeća na blagovaonice velikih prekoceanskih brodova koji su nakon 1895. prevozili stotine iseljenika u Novi svijet.

Osoblje "Speisesaal Steak & Fish" nudi i uslužu *cateringa* za privatne i poslovne prigode, što se organizira u prostorijama *Simon Loschen*, *New York* i *Max Kade* u Njemačkome iseljeničkom centru.

DOGAĐANJA

Dana 5. svibnja 2007. u Alicanteu, u Španjolskoj, Njemačkom je iseljeničkom centru dodijeljena renomirana nagrada - *Nagrada za muzej godine 2007*. Njezino Veličanstvo belgijska kraljica Fabiola predala je nagradu dr. Simoni Eick, ravnateljici Njemačkoga iseljeničkog centra.

Dobivanjem te prestižne nagrade Njemački se iseljenički centar pridružio slavnim muzejima poput Victoria and

sl. 7. U žarištu Foruma migracija su suvremene globalne seobe i aspekti zajedničkog života različitih kultura u istome društvu. U potrazi za svojim precima posjetitelji mogu pretraživati pet različitih banaka podataka.

Autorska prava: Njemački iseljenički centar.
Snimio: Werner Huthmacher.

Photo credits: Copyright: German Emigration Center/Photo: Werner Huthmacher

sl. 8. Dječji muzej nudi mladim posjetiteljima niz mogućnosti istraživanja u vezi s temom seoba.

Autorska prava: Njemački iseljenički centar. Children's Museum

Photo credits: Copyright: German Emigration Center

sl. 9. Bijeg. Sedam putova što vode u Njemačku 1980.-2010.

Autorska prava: Njemački iseljenički centar.
Photo credits: Copyright: German Emigration Center

Albert Museuma iz Londona i Guggenheim Museuma iz Bilbaa.

Odlučujući činitelji za dodjelu nagrade bili su emotivno prenošenje povijesti putem kazališnih tehnika i efektne multimedidske instalacije te bogata moderna znanstvena djelatnost i mogućnosti istraživanja. Arhitekturu, konceptiju i dizajn postava organizirali su Andreas Heller Architects & Designers, Hamburg.

Njemački će iseljenički centar biti domaćin ceremonije dodjele *Nagrade za muzej godine 2011.*

SPECIJALNE IZLOŽBE

Putem redovitih specijalnih izložbi Njemački iseljenički centar proširuje svoje istraživačke aktivnosti i prezentiranje preseljavanja širokoj publici. Od otvorenja do danas postavljeno je 14 specijalnih izložbi. Radi slikovitijeg prikazivanja fenomena preseljavanja, sve su bile posvećene mjestima i sudbinama iseljenika i izbjeglica. *Bijeg nakon poplave. New Orleans – napušteni grad* naziv je

specijalne izložbe održane u siječnju 2009. Oluja *Katrina* pogodila je New Orleans 29. kolovoza 2005. i ubila 1836 ljudi te prisiliла 1,3 milijuna osoba na bijeg iz grada i njegove okolice. Izložba je predstavila životne priče ljudi koji su morali bježati zbog katastrofalnih poplava. Godine 2010. postavljena je specijalna izložba *Bijeg. Sedam putova što vode u Njemačku 1980.-2010.*, o izbjeglicama iz Dagestana, Irana, Kameruna, Toga, Turske i Sri Lanke. Svi oni i danas žive u Bremerhavenu.

Kakvi su nam planovi? Njemački iseljenički centar Bremerhaven u 2012. planira otvorene nove zgrade za stalni postav. Put posjetitelja kroz vrijeme, koji će pratiti trag iseljenika, tada će voditi kroz dvije zgrade. Stalni postav u novoj zgradi, *Prva godina u Novome svijetu*, imat će dvije nove teme. Usto, u planu su nove prostorije za specijalne izložbe i događanja.

GERMAN EMIGRATION CENTRE

More than seven million emigrants left Europe through Bremerhaven between 1830 and 1974 in the hope of finding a better life in the US, Canada, Brazil, Argentina and Australia.

Today, the German Emigration Centre, Europe's biggest thematic museum about migrations, is located in this port from which the emigrant ships set off.

The museum has a total area of 4,200 square metres, with space for the permanent display, rooms for special exhibitions and an entrance hall with café and restaurant that occupies 3,500 square metres. The German Emigration Centre is at once museum and research institution and is managed according to the public-private partnership model. Since its opening on August 8, 2005, the Museum has had more than a million visitors.

In the museum, the visitors set off on a journey through history based on the fates of individual emigrants. The electronic entry ticket, or boarding pass, enables the visitor to listen to different life stories of given emigrants and the history of their families, including their living descendants, down to this day. Other multimedia points contain information about the social background and the circumstances of the time.

In 2008 the German Emigration Centre expanded the space of the permanent display so as to include the topic of emigration to Argentina alongside that to the USA. Before the trip through time, the visitor can choose one of two emigrant destinations. The visitors follow the life's path of one of the eighteen emigrants to North America or one of the four to South America. The second part of the museum journey is divided into aspects of contemporary global migrations, with the emphasis on showing the Federal Republic of Germany as a country of both immigration and emigration.

In Migrations Forum there are four international databanks so that visitors can search for information about their own forebears.

The collection of objects assembled in the Germany Emigration Centre has expanded, particularly after the opening of the Museum, since it is visited by ever-increasing numbers of permanent expatriates and refugees and their descendants, who bring their own stories and donate photographs, documents and other family heirlooms. The museum currently holds 2,000 partial and 80 full personal life stories.

In addition, the German Emigration Centre continues to collect socially and politically important exhibits and enlarges its library specialising in the topic of migrations (it currently holds 2,500 volumes).

Via regular special exhibitions, the German Emigration Centre is widening its research activity and presenting migrations to the general public. Since the opening, 14 specialised exhibitions have been put on. The German Emigration Centre in Bremerhaven plans the opening of a new building for its permanent display in 2012.

sl.10. Alicante, dodjela Nagrade za muzej godine 2007. Njegino veličanstvo belgijska kraljica Fabiola predaje nagradu dr. Simoni Elck.

Autorska prava: EMF.

Photo credits: Copyright: EMF

"MALE" ZBIRKE "VELIKOG" MUZEJA

TAMARA MATAIJA □ Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

sl. 1. Otvorenie Muzejske zbirke
Kastavštine, 1981.

¹ Prema Statutu Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka iz 1999., obje su zbirke samostalne organizacijske jedinice. Ostale su jedinice: Odjel za povijest pomorstva, Kulturno-povijesni odjel, Arheološki odjel, Zajedničke stručne službe (pedagoško-promidžbena i preparatorsko-restauratorska) te Opće službe.

² U daljnjem tekstu PPMHP.

³ U daljnjem tekstu MZK.

⁴ U povijesno-geografskom smislu to je područje koje se proteže od Pehlina do Veprinca, s obalnim dijelom oko Vôloškoga, te obuhvaća cijelo zaleđe zapadno od grada Rijeke.

godina te je 1961. osnovan Odbor MZK. Početna namjera bila je osnivanje memorijalne zbirke posvećene Vladimиру Nazoru, ravnatelju kastavske Učiteljske škole od 1908. do 1918. Koncepcija je ubrzo proširena te je utemeljena kompleksna zbirka koja prikuplja građu tematski vezanu za područje Kastavštine.⁴

Osnivanje zbirke od samog je početka bilo vrlo profesionalno. Tematski plan i plan izložbe izradili su stručni djelatnici PPMHP-a. Sastavljen je stručni tim čiji su članovi bili Ivan Cuculić - za NOB, te kustosi PPMHP-a Radmila Matejić - za arheologiju i kulturnu povijest, i Željko Barbalić - za etnografiju, dok su u prikupljanju i obradi građe sudjelovali kustosi Goroslav Oštirić i Milan Galić. Nakon izrade muzeološkog scenarija i odabira građe za uređenje prostora angažiran je Darko Turato, dipl. ing., iz Projektnog zavoda Rijeka. Postav se sastojao od pet cjelina. To su: Geografski položaj Kastva i Kastavštine, Kastav i Kastavština od prahistorije do srednjeg vijeka, Novi vijek (obrti, trgovina, društva, prometnice, prosjateljstvo, školstvo, znamenite ličnosti), Radnički pokret i NOB, Etnografija.

Nakon uspješnog osnivanja, polako su se počeli pojavljivati problemi. Radno mjesto kustosa Zbirke, predviđeno pri samom osnutku, nije zaživjelo, te se rad u Zbirci svodio na otvaranja za potrebe posjetitelja, da bi krajem 1990-ih Zbirka bila zatvorena za javnost zbog prokišnjanja zgrade. Iako je PPMHP vodio Zbirku, a tadašnja Općina Kastav osigurala prostor te redovito podmirivala troškove materijalnog održavanja, nikad nije potpisana ugovor o suradnji i namjeni prostora za potrebe MZK, odnosno nikada nisu jasno utvrđena prava i obveze tih dviju strana. Pri sanaciji prostora provodili su se samo interventni zahvati, često bez prethodne konzultacije s PPMHP-om ili Konzervatorskim odjelom u Rijeci. Zbog nedostatka osoblja i sredstava, Muzej nije mogao finansirati troškove stalno zaposlenog kustosa u Kastvu te se njegov rad svodio na godišnji obilazak Zbirke. Bez stalnog nadzora stručne osobe nije bio moguć razvoj Zbirke niti njezino kvalitetno djelovanje u zajednici prema standardima muzejske struke. Stoga je bilo nužno osigurati preduvjete za djelovanje Zbirke. Zahvaljujući interesu Grada Kastva da obnovi svoju zbirku, u kojoj je prepoznat kulturni i turistički potencijal, 2004. godine

Predstavljajući Muzejsku zbirku Kastavštine u Kastvu i Etnografsku zbirku otoka Krka u Dobrinju, namjera nam je pokazati kako te dvije zbirke, iako su organizacijski dijelovi Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka¹, ne dijele u potpunosti sudbinu matične ustanove već su po teškoćama koje prate njihovo djelovanje mnogo bliže problematice "malih" muzeja ili zbirki. Ujedno smo u prilici ponuditi i neka rješenja prema modelu djelovanja koji je suradnjom Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja² i Grada Kastva realiziran u Muzejskoj zbirci Kastavštine.

Muzejska zbirka Kastavštine³ kao izdvojena zbirka Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka otvorena je 6. lipnja 1981. godine u Kastvu, gradiću 10 km udaljenome od Rijeke. Smještena je u bivšoj zgradi Općine Kastav, unutar gradskih zidina, iznad gradskih vrata - voće. Ideja o osnivanju muzeja pojavila se među stanovnicima Kastavštine početkom 1960-ih

sl.2. Naslovnica deplijana Muzejske zbirke Kastavštine

sl.3. Prvi stalni postav Muzejske zbirke Kastavštine, 1981.

sl.4. Današnji postav Muzejske zbirke Kastavštine, 2009.

postignut je dogovor između Primorsko-goranske županije, osnivača PPMHP-a, i Grada Kastva. Na temelju tog dogovora, zaposlena je stručna osoba čiji je rad u 50%-tnom iznosu financiran iz proračuna Grada Kastva. Tim su rješenjem naznačeni pozitivni pomaci u radu Zbirke.

Etnografska zbirka otoka Krka⁵ nalazi se u Dobrinju, gradiću u unutrašnjosti otoka, 40-ak km udaljenome od Rijeke. Kulturni djelatnici s područja Kvarnera, suočeni s turističkim *boomom* 1960-ih na otoku Krku i svim njezinim negativnim posljedicama⁶, shvatili su da je krajnji trenutak da se najugroženija etnografska građa zaštiti i pohrani unutar neke muzejske institucije.

Jedan od inicijatora osnivanja Zbirke bio je etnolog Željko Barbalić, tadašnji kustos PPMHP-a, i sam Dobrinjac. S obzirom na to da tada, kao ni danas, na otoku nije postojala formalna muzejska institucija, EZD je zasnovan kao dislocirana zbirka PPMHP-a. Godine 1969. Muzej je potpisao ugovor o suradnji s tadašnjim Fondom za kulturu Skupštine općine Krk, kojim je dogovoreno zajedničko djelovanje. EZD je smješten u rodnoj kući novinara i publicista Ive Sučića, koju je, sukladno Sučićevoj oporučnoj želji, njegova supruga 1971. godine darovala lokalnoj zajednici, čime su osigurani prostorni uvjeti za pohranu i prezentaciju građe. Riječ je o četverokatnoj

građevini smještenoj u neposrednoj blizini dobrinjske Place, u arhitektonskom nizu ambijentalnih građevina.

Krajem 1960-ih i početkom 1970-ih godina intenziviralo se i prikupljanje građe koja se u tom prostoru trebala prezentirati. Sustavno su obilazene ruralne cjeline otoka Krka, te je prikupljan fundus isključivo etnografske prirode sa svih područja materijalne kulture.⁷ Godine 1974., nakon nabave drvenih polica i vitrina, postav EZD-a otvoren je za posjetitelje. Tematski je izložena tekstilna građa, tradicionalni glazbeni instrumenti, nakit, oprema kućanstva (posuđe, namještaj) te građa vezana za tradicionalnu ekonomiju (stočarstvo, ribarstvo, poljoprivreda). Postav je popraćen kratkim legendama na hrvatskom jeziku.

U Zbirci je, u suradnji s Odsjekom za etnologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, tijekom ljetnih mjeseci organizirana studentska praksa, u sklopu koje su se budući etnolози, pod nadzorom kustosa, upoznavali s radom u Muzeju.

Zbirka trenutačno sadržava 1 271 muzejski predmet. Vrijedno je istaknuti da u svom fundusu ima i određen broj predmeta koji nisu zastupljeni u zbirkama Etnografskog odjela u matičnom muzeju, poput izvornog ognjišta, specifičnog tipa stolica te različitih plašila za životinje.

⁵ U daljnjem tekstu EZD.

⁶ Koje su uz nepovratnu devastaciju krajolika prouzročile i nepovratan gubitak materijalnih ostataka minulog vremena.

⁷ U muzejskoj arhivi nadeni su i zapisi Franje Matejčića, dugogodišnjega krčkog društvenog aktivista, prosvjetnog djelatnika i kroničara otočnih zbivanja. U njegovu osrvtu na stvaranje dobrinjske zbirke ostalo je zapisano i ovo: *Usljedila su nakon toga mukotrpna putešestvija po cijelom otoku, ulaženja doslovce u svaku kuću, nagovaranja pa i česta uvjerenjava da će prikupljena građa ostati na otoku, da će u trenutku osnivanja zavičajnih zbirki ma u kom mjestu na otoku, građa sa toga područja biti vraćena upravo tom dijelu otoka.*

sl.5. Postav keramike u Etnografskoj zbirki Dobrinj, 2002.

sl.6. Postav Etnografske zbirke Dobrinj, 1993.

sl.7. Postav Etnografske zbirke Dobrinj, 1993.

Već pri formiraju Zbirke kustos Željko Barbalić u svojim je zapisima, pohranjenima u muzejskoj arhivi, isticao kako je svjestan da *zbirka nije postavljena prema muzeološkim pravilima i zapravo predstavlja tip tzv. otvorenog depoa s pravom pristupa javnosti*⁸. Nažalost, od tih godina do danas nisu učinjeni gotovo nikakvi pomaci. Izuzetan početni entuzijazam i struke i lokalne zajednice zamijenila je *surova realnost*. Zbirka je i dalje prezentirana u istom prostoru, na jednak način, bez odgovarajućih radnih i mikroklimatskih uvjeta uskladijenih s muzeološkim standardima, bez čuvaonice i stalno zaposlenog kustosa. Zbog nedostatka sredstava i osoblja, djelatnost matičnog Muzeja u Zbirci svodila se na povremeni obilazak i pregled građe. Međutim, muzejska je dokumentacija uredno vođena te su svi predmeti uvedeni u inventarnu knjigu Zbirke.

Svi materijalni troškovi održavanja prostora osigurani su u proračunu Općine Dobrinj. Tijekom ljetnih mjeseci, kada je Zbirka otvorena za posjetitelje, angažiraju se honorarni djelatnici koji u dogovorenem vrijeme otvaraju Zbirku. Ostatak godine posjeti su mogući uz prethodnu telefonsku najavu u Općini Dobrinj. U posljednje je vrijeme ponovno aktualizirana i ideja otkupa susjedne građevine čime bi se prostor prezentacije znatno proširio te bi se na taj način mogao izraditi novi muzeološki koncept.

S obzirom na to da je građa Zbirke etnografska, za nju je zadužen kustos etnolog.⁹ Nakon umirovljenja Željka Barbalića, Odjel je preuzeo kustosica Mirjana Kos Nalis, dok je od listopada 2008. godine na tome radnom mjestu zaposlena kustosica pripravnica Ivana Šarić Žic.

Glede radnih uvjeta, situacija je u obje zbirke podjednaka, daleko od idealne. Građa se, sukladno *Pravilniku*

o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi, računalno obrađuje u bazi podataka M++. Zbog nemogućnosti pristupa bazi programa izvan prostorija Muzeja, kustos može obavljati informatičku inventarizaciju isključivo u prostorijama matične ustanove. U zbirkama nisu osigurani osnovni uvjeti za rad ni za dulji boravak (nema sanitarnog čvora¹⁰, radne sobe za kustosa, a temperaturni uvjeti često su nepodnošljivi za višesatni boravak).

Za kvalitetan rad ovakvih *malih* zbirki iznimno je važan aktivan odnos lokalne zajednice u kojoj se one nalaze. Ključna je spoznaja zajednice i lokalne samouprave da su zbirke reprezentanti njihove kulture i identiteta te da briga o njima treba biti zajednička jer kulturna baština ima potencijal da bude aktivan pokretač zbivanja.

Pomak u shvaćanju baštine možemo pratiti na primjeru MZK. Naime, Grad je Kastav 2004. godine izrazio spremnost da sufinancira rad Zbirke. U kolovozu te godine zaposlena je kustosica Ksenija Orelj. Njezino radno mjesto zamišljeno je tako da pola radnog vremena posveti radu na MZK, a pola radu na drugim zbirkama PPMHP-a. Saniran je i uređen prostor, provedena je reinventarizacija i obrada građe te se nastojao osuvremeniti postav. Zbirka danas ima oko 1 500 različitih predmeta - etnografskih i kulturnopovijesnih te građe vezane za Narodnooslobodilačku borbu, dok su arheološki predmeti pronađeni na području Kastavštine i izloženi u Kastvu inventirani putem Arheološkog odjela Muzeja. U stalnom postavu izloženo je oko 700 predmeta, dok su ostali pohranjeni u muzejskim čuvaonicama. Novim

8 Iz ostavštine Željka Barbalića.

9 Zbirke za koje je zadužen kustos etnolog u PPMHP-u jesu: Zbirka keramike, Zbirka tekstila, Zbirka predmeta od drva i metala, Zbirka predmeta od kamena, Zbirka varia.

10 Dobrinjska ga zbirka posjeduje, no on ne udovoljava higijenskim minimumima.

sl. 8. Postav drvene građe Etnografske zbirke Dobrinj, 2009.

sl. 9. Postav s temom stočarstva Etnografske zbirke Dobrinj, 2009.

sl. 10. Noć muzeja 2009. godine u Mujejskoj zbirici Kastavštine

konceptom stalnog postava maksimalno se nastojala osigurati integriranost predmeta u tematsku cjelinu, preglednost i vizualna atraktivnost. Postav je obogaćen općim legendama na hrvatskome i engleskom jeziku. Dio postava koji prikazuje radnički pokret i akcije lokalnog stanovništva u NOB-u ostao je neizmijenjen. Zbirka je dvije godine zaredom dobila nagradu u akciji *Korak od mora dva od gora*¹¹ kao najuređenija mujejska zbirka u malim mjestima u primorskom zaledu. Kustosica Ksenija Orelj uspješno je započela integraciju Zbirke u društveni život lokalne zajednice putem likovnih radionica, igraonica i izložaba, što je najveći pomak u radu. MZK je dobio stalno radno vrijeme - utorkom i četvrtkom od 8 do 16 sati, i to od svibnja do kraja listopada. Nadalje, pozitivan pomak u radu kastavske zbirke jest i izrada kvalitetnoga promotivnog materijala odnosno deplijana koji predstavlja MZK te dvije privatne zbirke u Kastvu - Bačvarsku i Kotlarsku.

Kseniju Orelj je od rujna 2008. godine na radnome mjestu kustosice zbirke zamijenila Tamara Matajia. U ljeto 2009. Kastavska zbirka je, u dogovoru s lokalnom Turističkom zajednicom, bila eksperimentalno otvorena za posjetitelje šest dana u tjednu po četiri sata, dva dana tijekom prijepodneva, a ostale dane tijekom večeri. Kustos Zbirke tako je dva dana u tjednu pola radnog vremena provodio u Muzeju u Rijeci, a pola u Zbirci u Kastvu. Za večernja dežurstva Muzej je angažirao vanjsku suradnicu, te je takvom organizacijom zabilježeno osjetno povećanje posjeta.

U promociji lokalnih zbirki vrlo je važna i uloga turističkih zajednica. Pregledom internetskih stranica Turističke zajednice Grada Kastva vidljivi su iscrpni podaci o MZK, kao i o ostalim privatnim zbirkama Kastva. Na stranicama Turističke zajednice Dobrinj nalazimo i podatke o dobrinjskoj Zbirci, no u mnogo manjem broju. Ipak

smatramo da potencijal obiju zbirki, bez obzira na njihovo trenutačno stanje, još uvijek nije u cijelosti prepoznat i iskorišten u ponudi kulturnog turizma. Budući da oba gradića bilježe znatnu turističku posjećenost te da su važna mjesta u kulturnom itinereru Primorsko-goranske županije, potrebno je dalje raditi na prezentaciji zbirki.

MZK se protekle četiri godine uključio u obilježavanje *Noći muzeja*, što je lokalno stanovništvo dobro prihvatio, dok se sljedeće godine u tu nacionalnu manifestaciju namjerava uključiti i EZD. Zajednički planovi za budućnost obiju zbirki uključuju i ideje o organiziranju igraonica, radionica i pričaonica namijenjenih predškolskoj i školskoj djeci iz tih sredina. Realizacijom povremenih izložaba koje obrađuju lokalne teme i u koje se uključuju mjesne udruge, u rad Zbirki nastojat će se aktivno uključiti lokalno stanovništvo.

U Primorsko-goranskoj županiji nedovoljan je broj baštinskih ustanova tako da se na otoku Krku, u Gorskem kotaru te u obalnom dijelu Županije, osim Opatije, Novog Vinodolskog i Crikvenice, ne nalazi nijedan muzej ili zbirka koja ima zaposlenu stručnu osobu. Praćenje tren-

¹¹ Primorski radio, u suradnji s Turističkom zajednicom Primorsko-goranske županije, već osam godina provodi turističke akcije u kojima promovira turističke potencijale Županije. To su akcije *Goranska razglednica*, odnosno izbor najboljega turističkog mjesto Gorski kotara, *Primorsko jedro*, izbor najboljega malog turističkog mesta na Kvarneru te akciju *Korak od mora, dva od gora*, u kojoj se promoviraju turistički sadržaji mesta u zaledu Hrvatskog primorja. Sve tri akcije dijelom su projekta Hrvatske turističke zajednice *Volim Hrvatsku*.

dova rezultira željama za osnivanjem ili osnivanjem novih muzejskih zbirki čiji su osnivači privatne osobe, udruge ili općine i gradovi (Klana, Rukavac, Mošćenice, Hreljin, Moravice), ali bez želje za trajnjim, planiranim ili većim ulaganjima tako da su prostori zbirki često neadekvatni, grada je bez osnovne dokumentacije, a upitno je stanje predmeta.

Pomorski i povjesni muzej Hrvatskog primorja kao regionalni muzej i sam se zbog nedostatka sredstava i stručnog osoblja suočio s problemima obrade, zaštite i prezentacije građe vlastitih dislociranih zbirki. Te probleme nastojao je pretvoriti u izazove jer su Muzejska zbirka Kastavštine i Etnografska zbirka otoka Krka u Dobrinju važne i vrijedne za sredinu u kojoj se nalaze. U takvim malim sredinama Muzej definitivno mora izaći iz svoje zgrade i djelovati u zajednici, pratiti i usmjeravati njezine potrebe i ne nametati sadržaje koji joj nisu svojni ili razumljivi.

Dok su prethodne generacije radile na formiranju zbirki, na novijim je generacijama da te "zb(i)rke" pretvore u dinamična, kreativna i rado posjećena mjesta. Mišljenja smo da opisani model suradnje lokalne zajednice i Pomorskoga i povjesnog muzeja Hrvatskog primorja na primjeru Muzejske zbirke Kastavštine može poslužiti kao dobar primjer uspješnog djelovanja malih zbirki.

Primljeno: 19. studenoga 2009.

THE "SMALL" COLLECTIONS OF A "LARGE" MUSEUM

In a discussion of the Kastav Region Collection in Kastav and the Ethnographic Collection of the Island of Krk in Dobrinj, the author intends to show how the two collections, although in organisational terms both parts of the Maritime and History Museum of the Hrvatsko primorje Region in Rijeka, do not entirely share the destiny of the main institution; rather, from the difficulties that accompany their operation, they tend to share the problem areas of small museums or collections.

The Kastav Region Collection, a detached collection of the Maritime and History Museum of the Hrvatsko primorje Region in Rijeka, was opened in 1981, in Kastav, a little town some 10 km distant from Rijeka. The idea of founding the museum appeared among the inhabitants of Kastav at the beginning of the 1960s, the initial intention being to set up a memorial collection dedicated to Vladimir Nazor, director of the Normal School in Kastav from 1908 to 1918. The conception however rapidly expanded and a complex collection was set up that collects material thematically related to the Kastav region.

The thematic plan and the plan of the display were drawn up by professional staff of the Maritime and History Museum of the Hrvatsko primorje Region in Rijeka. After the successful founding, problems gradually began to be apparent. The position of collection curator, envisaged from the very beginning, did not come into being, and the work in the Collection was reduced to opening up when there were visitors to show it, and at the end of the 1990s the collection

was closed to the public entirely because of the leaking of rain in the building. Thanks to the interest of the city of Kastav in renovating its collection, in which it recognised a cultural and tourist industry potential, in 2004 an agreement was reached between the Primorsko-goranska County, the owner of the MHM in Rijeka, and the city of Kastav. On the basis of this agreement, a qualified person was employed to take charge of the collection, the financing of whose work is equally shared by the Museum and the budget of the city of Kastav. With this solution, some positive steps forward in the work of the Collection were taken.

The Ethnographic Collection of the island of Krk lies in Dobrinj, a little town in the interior of the island, some 40 or so kilometres from Rijeka. Cultural workers from the area of the Bay of Kvarner, faced with the tourist boom of the 1960s on Krk island including all its negative consequences, realised that this was the last moment to protect the most at-risk ethnographic material and store it inside some museum institution. One of the initiators of the foundation of the Collection was the ethnologist Željko Barbalić, then curator of the MHM, and from Dobrinj himself. Because at that time – which is still the case – there was on the island no formal museum institution, the Ethnographic Collection was founded as a subsidiary collection of the MHM in Rijeka. It was located in the birth house of journalist and publicist Ivo Sučić.

At the end of the 1960s and in the early 1970s work was stepped up on collection of material that was supposed to be presented in these premises. The collection currently contains 1,271 museum objects. During the summer months, when the Collection is open for visitors, part time workers are taken on who at an agreed on time open up the Collection. The rest of the year, visits are possible after notice is given by phone to Dobrinj municipality offices.

The Primorsko-goranska County has an inadequate number of heritage establishments; on Krk island, in Gorski Kotar and on the coastal part of the country, save for Opatija, Novi Vinodolski and Crikvenica, there is no museum or collection with professional staff. Keeping up with the trends results in wishes to found or in the actual founding of new museum collections, the owners of which are private persons, associations or municipalities and cities, but without there being any accompanying desire for more lasting, planned or major investments, and so the spaces of the collections are often unsuitable, the material has no basic documentation, and the condition of the objects is questionable.

The Maritime and History Museum of the Hrvatsko primorje Region, as regional museum, is itself faced, because of shortage of resources and lack of qualified personnel, with problems of processing, presenting and presentation of the material of its subsidiary collections. While the previous generations worked on the formation of collections, it is up to the more recent generations to turn these muddled collections into dynamic, creative and very willingly visited establishments. We are of the opinion that the described model of collaboration between the local community and the MHM in the example of the Kastav Collection can serve as a good example to ensure the successful operations of small collections.

IZ ARHIVA: TRAGOM ISTRAŽIVANJA ARHIVSKE DOKUMENTACIJE MUZEJSKIH USTANOVА

CRIKVENICE, BRIBIRA, NOVOG VINODOLSKOG, KRMPOTA, DOBRINJA, BAŠKE, CRESA, LOŠINJA I SENJA

IM 40 (3-4) 2009.
RIJEĆ JE O...
MAIN FEATURE

IVA VALIDŽIJA □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

Muzejski dokumentacijski centar posjeduje arhivsku dokumentaciju o muzejima u Hrvatskoj. Građa je prikupljana od osnutka centra 1955. te pokriva različitu problematiku muzejskih ustanova.

Iščitavajući građu muzeja zemljopisno lociranih na području između Rijeke i Zadra, pokušala sam istražiti kako, u kojim okolnostima i koliko su ti muzeji djelovali u svojim lokalnim zajednicama te otvoriti mogućnost komparacije prošlosti tog područja sa sadašnjim stanjem.

Podaci su raznoliki, za pojedine muzeje u Arhivu MDC-a imamo samo nekoliko dokumenata, no za neke institucije možemo pratiti zavidnu djelatnost i utjecaj na zajednicu.

Bakar. Gradski muzej Bakar osnovan je u siječnju 1948. g. Postav je otvoren u kući iz 1716. g. zvanoj Studio et labore. Muzej je posjedovao oko 500 različitih predmeta vezanih za povijest Bakra. U šest prostorija bile su postavljene slike jedrenjaka bivšega Hrvatskog brodarskog društva, portreti brodovlasnika i kapetana, učila za nautičke predmete iz 19. st. itd.

Muzej nije imao kustosa, a voditelj Muzeja bio je volonter dr. Ivo Marochino.

Zapis iz 1955. govori da su posjetitelji većinom bili turisti i polaznici bakarske Pomorske škole. Iz 1977. imamo dokument iz kojega se vidi da se Muzej smjestio na prostoru od 230 m², te da radi 7 dana u tjednu. Izdana je monografija *Grad Bakar kroz vjekove* autora dr. Ive Marochinoga.

Među odrednicama djelovanja Muzeja iz 1980. g. navodi se da je cilj Muzeja očuvanje starine grada, naselja rimske Volcere, spomenika frankopanskog doba i vladanja Komore, kao i povijest gradnje jedrenjaka u Bakru te obuke pomoraca u Pomorskoj školi. Tada je zbirka imala 288 predmeta.

Crikvenica. Unutar Narodnog sveučilišta 1978. g. osnovana je i prezentirana Muzejska zbirka NOB-a. Postavljena je izložba *Radnički, komunistički i revolucionarni pokret u Vinodolu za proteklih 60 godina*. O zbirci se brinula prof. Ivanka Pavlić.

Već 1980. g. započinje inventarizacija, obilazak terena te adekvatna pohrana građe, a u planu je bilo uređenje jedne od prvih partizanskih škola u selu Rafići - Krmpote. Postavljene su izložbe *Tito i mladi* te *Tito vođa i strateg revolucije*.

Vinodolski zbornik, svežak drugi, izdan je 1982. godine. Rad na muzejskoj zbirci u Bribiru obilježio je 1983. godinu. Četvrti svežak *Vinodolskog zbornika* izašao je 1986.g. Godine 1988. izdaje se *Vinodolski zbornik*, sv.5.

Početkom 1990. g. obrađuje se bibliografija o Vinodolu, popisuju fasade s obilježjima secesije i klasicizma, valorizira zbirka Bunjevaca u Krmpotama te priprema elaborat za obnovu frankopanske kule u Bribiru.

Novi Vinodolski. Narodni muzej i galerija Novi Vinodolski otvoreni su 1. svibnja 1951. g. u povodu otkrića spomenika palim borcima. Građu je uglavnom činila kulturno-povijesna zbirka, zbirka srednjovjekovnih kapitela pavljinske crkve, etnografska zbirka i zbirka NOB-a s 300 fotografija i dokumenata.

U suradnji s Narodnom čitaonicom 1978. g. izdaje se *Spomen knjiga* koja sadržava izvorne narodne pjesme Novog Vinodolskog i Vinodola. Narodni muzej organizirao je jednodnevni simpozij u čast 690. godišnjice donošenja *Vinodolskog zakonika*. Održana je promocija doktorskog rada o Franu Mažuraniću u povodu 50 godišnjice njegove smrti.

Te je godine postavljeno desetak samostalnih izložbi u prostorima Galerije. Održan je 5. *Vinodolski skup izvornih slikara*. Otvoren je dio muzeja posvećen NOB-u.

Uz 400. godišnjicu smrti Josipa Jurja Klovića otkriven je spomen reljef njemu u čast, a u holu glavnog ulaza u lapidarij postavljeni su kapiteli pavlinskog samostana iz 13. st.

Nakon 28 godina postojanja u Narodnome muzeju 1979. g počinje raditi kustos Ognjan Maričić.

Slijedeće godine izdana je knjiga *Historijat NOB-a Gornjih i Donjih Zagona*, održan sedmi *Vinodolski skup izvornih slikara i kipara Jadrana* te postavljena izložba iz fundusa Galerije.

Krmpote. Zavičajni Muzej Krmpote-Klenovica otvoren je 7. kolovoza 1976. i smješten u devet prostorija. Većinu postava čini etnografska zbirka i grada vezana za NOB.

Otok Krk

Dobrinj. Etnografska zbirka otoka Krka osnovana je 1969. g. Tada na Krku počinje sustavni otkup etnografske građe. Zbirka je 1973. godine pripojena Pomorskoj i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja u Rijeci te se u Dobrinju osniva depandansa Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja. Stručni dječatnik Željko Barbalić počeo je raditi 1967. g.

Baška. Zavičajni muzej Baška otvoren je 1970. g. U postavu je predstavljena zbirka namještaja, bašćanska kuhinja, dnevni boravak i spomen soba liječnice Zdenke Čermakove koja je radila u Baškoj.

Senj. Gradski muzej Senj osnovan je 1962. g. nakon dugogodišnjeg djelovanja osnivača - Senjskoga muzejskog društva koje je osnovano 25. svibnja 1950. g., a aktivno je radilo na osiguravanju preduvjeta za otvaranje muzeja. Muzej je otvoren u kući Vukasović iz 1516. g., a radni i izložbeni prostor zauzimaju 180 m². Direktor Muzeja je prof. Ante Glavičić (arheolog).

Od osnivanja Muzeja provode se arheološka istraživanja (Mali Goljačić iznad Vratnika, gradina Lisac iznad Krasnog, gradina Vlaška) te je napravljen elaborat za restauraciju tvrđave Nehaj, a kontinuirano se prikupljaju materijali za *Senjski zbornik*.

Gradski muzej Senj 1966.g. se pripaja Narodnom učilištu, a u povodu izdavanja *Senjskog zbornika* napravljen je i depljan Muzeja.

Od 1963. do 1969. g. osnovani su Upravni odbor, Nadzorni odbor i Sud časti. Predstavljena je Zbirka novije povijesti, Arheološka zbirka i lapidarij, Zbirka Književnosti i kulture, Zbirka pomorstva i trgovine, Etnografska zbirka, te Zbirka Senjski uskoci u kuli Nehaj.

Od 1969. do 1974. g. u Muzeju rade Ante Glavičić, ravnatelj, i Katarina Baranjac, bibliotekarka, arhivarka, zamjenica ravnatelja. Muzej je u tom razdoblju izdao pet svezaka *Senjskog zbornika*, u tvrđavi Nehaj planira se postavljanje portreta i odljeva senjskih kapetana, a radi se i na obnovi gradske kule Lipica.

Izvještaj za 1978. g. glasi: radilo se na konzervaciji i zaštiti muzejske građe, provodile su se konzervatorske intervencije na stambenim zgradama, arheološka istraživanja na mjestima izgradnje stambenih objekata, hidroarheološke intervencije u okolini Senja, fotodokumentacijsko snimanje objekata. Održana je IV. izložba likovnih radova učenika senjskih škola, izložba slike Đurđe Tomašević, izložba grafike Mladena Vukelića-Mora. Izrađena je projektna dokumentacija Spomen groblja senjskih uskoka, radi se na senjskom zborniku VII. i VIII.

Prema izvješću iz 1980. g. biblioteka ima ukupno 3 840 svezaka, a posebna pozornost se pridaje izdanjima vezanima za Senj od 1870. do 1980.

Cres. Arheološka zbirka Osor osnovana je daleke 1900. g. Dokumente o Arheološkoj zbirci ostavio je Antun Bauer 1956. g. zapisom da u Cresu postoji oko 750 arheoloških predmeta Dr. Bauer je podržavao osnivanje muzeja u kojem bi se predmeti adekvatno zbrinuli i prezentirali javnosti.

Zapošljavanjem kustosice Jasminke Ćus-Rukonić 1978. g. Creski muzej počinje aktivno sudjelovati u hrvatskoj muzejskoj zajednici. Kustosica se brine i o Lošinjskome muzeju. Praćenjem izvješća od 1981. do 1994. g., na otoku Cresu i Lošinju zamjećuje se veliki pozitivni iskorak u muzejskoj djelatnosti.

Tijekom 1981. godine napravljena je inventarizacija, signirana stručna literatura, te obavljena revizija privremenog inventara Creskog muzeja i konzervatorski radovi na Crkvi sv. Mariji na groblju u Osoru.

U izvješću za 1983. zabilježeno je da je zbog dotrajalosti zgrade Arheološka zbirka Osor zatvorena, te se posjećivati mogao samo Creski muzej.

U 1985. g. obavljeni su poslovi za otvaranje Arheološke zbirke u Osoru: pisan je popratni tekst i razrađen privremeni postav.

Arheološka zbirka Osor otvorena je 13. srpnja 1985. g. Na postavu su radili prof. Jasmina Ćus-Rukonić i dr. Ivan Mirnik, a likovno ga je ubolio arh. Josip Velnić. Predstavljeno je oko 9 146 predmeta.

Izvješće iz 1986. g. dokumentira izradu suvenira za potrebe Muzeja, suradnju sa zavodima za restauraciju radi zaštite pokretnih i nepokretnih spomenika kulture. Jasmina Ćus-Rukonić sudjelovala je na skupu *O brončanom dobu Slovenije s radom Brončano doba na otocima Cresu i Lošinju*.

Godine 1988. rađena su arheološka iskopavanja u Osoru (kuća Beluli, kuća Čajić). U Maloj galeriji Arsan održane su četiri izložbe, a u Malom Lošinju fotoizložba *Maslinarstvo*. Napisane i prevedene tekste legende za stalni postav.

Izvješće za 1991. bilježi zaštitna arheološka istraživanja na Velenom Lošinju i u Rovenskoj te na lokalitetu crkve Sv. Marije na Bijaru u Osoru.

Napisani su elaborati *Projekt marina Cres, arhitektonsko rekonosciranje*, 1991., *Zaštitno arhitektonsko istraživanje na trasi HPT kabela u Velenom Lošinju i Rovenskoj*, 1991., *Istraživanje na trasi vodovoda dionica Osor-Punta Križa faza 1*, 1991., *Izvještaj o arheološkim istraživanjima na obalnoj liniji u Cresu*, 1990. g.

Postavljena je izložba *Predromanička, protoromanička i ranoromanička skulptura na otocima Cresu i Lošinju*, uz promociju kataloga.

U 1993. godini rađena su zaštitna arheološka istraživanja na Cresu, Susku i u Osoru. Objavljeni su

članci: Arheološka istraživanja na Susku, Nađeni natpisi i zidovi iz ranog srednjeg vijeka, Otočki vjesnik 102; Zaštitna arheološka istraživanja na trasi kanalizacije u Cresu, 1993. g., Obavijesti HAD-a; Umjetnost na istočnoj obali Jadrana u kontekstu europske tradicije, zbornik radova sa znanstvenog skupa posvećenoga Radmili Matejčići, Obavijesti HAD-a; Ranokršćanska skulptura grada Cresa, Jadranski zbornik,

Te su godine predstavljene izložbe *Obredna uskrsnja peciva, Lux aeterna croatica, N. Levinger: Otočni zanosi, Romanička, protoromanička i ranoromanička skulptura na otoku Cresu i Lošinju*, a na znanstvenom skupu uz 100. obljetnicu Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu prezentiran je rad *Novi ulomci predromaničke skulpture iz Osora*.

Mali Lošinj. Prema dokumentaciji MDC-a, Opći muzej osnovan je 1950. Postav je otvoren 1957. u zgradici Pi- onirskog doma. Kustos zbirke bio je nastavnik Slavko Morović. Prvi postav napravljen je u suradnji s dr. Brankom Fučićem, a predstavljene su zbirke Nacio- nalna borba Hrvata Lošinja, Prehistorija i antička zbirka, Od dospjeljavanja Hrvata do uspona Lošinja, Pomorstvo Lošinja, Narod Lošinja u borbi za nacionalna prava, NOB i poslijeratni period.

Muzej je zatvoren 1960. jer je u zgradu trebala useliti Školu učenika u privredi. Građa je deponirana i premještena na nekoliko lokacija.

Zapošljavanjem kustosice Jasminke Ćus Rukonić pokreće se muzejska djelatnost Malog Lošinja i konačno otvara 2007. pod nazivom Lošinjski muzej.

Pregledavanjem arhivske građe predstavljenih ustanova u vremenskom rasponu od četrdeset godina zamjećuju se dvije vrste poticaja: lokalna zajednica koja želi obogatiti svoju ponudu otvaranjem muzeja, kao i djelovanje pojedinaca - entuzijasta koji su uložili velik trud i znanje u oživljavanje i održavanje muzeja na potezu od Rijeke do Zadra.

Primljeno: 4. lipnja 2010.

FROM THE ARCHIVES: IN THE TRAIL OF RESEARCH INTO ARCHIVAL DOCUMENTATION OF THE MUSEUM INSTITUTIONS OF CRIKVENICA, BRIBIR, NOVI VINODOLSKI, KRMPOTE, DOBRINJ, BAŠKA, CRES, LOŠINJ AND SENJ.

The Museum Documentation Centre holds archival documentation about museums in Croatia. The records have been collected since the founding of the centre in 1955 and they cover the various problems of museum institutions. Reading the material of the museums located geographically in the area between Rijeka and Zadar, the author endeavoured to explore how, under what circumstances and how much these museums have worked in their local communities, as well as to provide conditions for making a comparison of the past of the region with the current situation. The data are varied; for some museums in the Archives of the MDC there are only a few documents, but also in some institutions it is possible to follow up a remarkable scale of activity and the large impact made on the community.

GALERIJA MODERNE I SVREMENE UMJETNOSTI CENTRA ZA KULTURU "VELA LUKA"

RADA DRAGOJEVIĆ ĆOSOVIĆ □ Centar za kulturu "Vela Luka", otok Korčula

U galerijskom prostoru Centra za kulturu u Veloj Luci posljednjih su nekoliko godina postavljene izložbe brojnih uglednih domaćih i stranih umjetnika. U istom prostoru prezentirani su i drugi kulturni sadržaji važni za Velu Luku i otok Korčulu. Izložbe je posjetio velik broj domaćih i stranih posjetitelja, stvorena je stalna lokalna galerijska publika, pa je galerija u Veloj Luci po svojim programima i sadržajima postala prepoznatljiva na otoku Korčuli, u Dubrovačko-neretvanskoj županiji i izvan nje.

S vremenom se pokazala potreba da se taj prostor profilira i putem svojega naziva, čime su se uvelike izbjegli razni nesporazumi, stihiski organiziranje sporadičnih i prigodničarskih sadržaja niže kvalitete, bez dugoročnoga pozitivnog učinka na cijelokupni razvoj kulturnog života u mjestu, a omogućen je kvalitetan i kreativan susret otočke sredine i značajnih domaćih i stranih umjetnika.

Na inicijativu voditelja Galerije Centra za kulturu Vela Luka, a uz potporu općine Vela Luka, 2008. godine usvojen je naziv *Galerija moderne i suvremene umjetnosti Centra za kulturu Vela Luka*. Temelj Galerije moderne i suvremene umjetnosti u Veloj Luci jest *Međunarodna poklon zbirka crteža, grafike i male skulpture* za koju su, na inicijativu akademskog kipara iz Vele Luke gospodina Ante Marinovića, radove donirali domaći i strani umjetnici nakon što je Velu Luku prvog dana ljeta 1978. godine pogodio plimni val i mjestu nанio golemu materijalnu štetu. Zbirka sadržava dvjestotinjak djela umjetnika koji su obilježili domaću i svjetsku umjetničku scenu (Edo Murtić, Ivan Kožarić, Branko Ružić, Ivan Picej, Valerio Adami, Jesus Raphael Soto, Tadeusz Kantor, Errò i mnogi drugi) i jedina je zbirka, koliko mi je poznato, u Hrvatskoj koja ima djela engleskog kipara Henryja Moorea.

Zbog stalnog nedostatka izložbenog prostora u kojem bi ta vrijedna zbirka bila stalno dostupna javnosti, ona se samo povremeno izlaže, a zadnji je put publika mogla vidjeti manji dio kolekcije u povodu Međunarodnog dana muzeja 18. svibnja 2009., u sklopu 14. muzejske edukativne akcije (*Ujokvir()*).

Tim povodom u Galeriji moderne i suvremene umjetnosti izloženo je nekoliko skulptura iz zbirke (portret Grge Novaka autora K. A. Radovanija, skulptura *Buđenje*

Frane Kršinića, brončana skulptura *Miroslava Krleže* autorice Marije Ujević i dr.), a Galeriju su u vrijeme trajanja te edukativne akcije posjećivali đaci i učenici otočkih osnovnih i srednjih škola. Iako nije stalno dostupna javnosti, zbirka se stručno obrađuje, a potkraj 2007. godine uveden je informatički program M++ za obradu fundusa. Osim toga, zbirka je u stalnom nastajanju.

Većina umjetnika koji izlažu u Galeriji poklanjamaju po jedan do dva svoja rada za zbirku. Samo ove godine zbirka je postala bogatija za tri djela. Nakon svoje izložbe *Smeće/Zlato* u velolučkoj galeriji, jedan od najznačajnijih hrvatskih umjetnika akademik Ivan Kožarić poklonio je zbirci dva rada koja su bila izložena na izložbi (objekt *Zlatna metla*, ready-made obojen zlatnom bojom, nastao 2009. i crtež *Bez naziva* iz 2008., napravljen zlatnom bojom na crnom papiru).

Nakon svjetske premijere zajedničkog projekta *Visual Collider* u rujnu 2009. u Galeriji moderne i suvremene umjetnosti u Veloj Luci, kanadsko-mađarska videoumjetnica Nina Czegledy i južnoafrički umjetnik Marcus Neuestetter poklonili su Galeriji zajednički rad, knjigu fotografija *The Visual Collider*. Izložba je organizirana u suradnji sa Sivom zonom, prostorom medijske i suvremene umjetnosti iz Korčule.

U proteklih nekoliko godina radove za Međunarodnu poklon zbirku u Veloj Luci, nakon svojih samostalnih izložbi, darovali su umjetnici Dalibor Martinis, Antun Maračić, arhitekt Tomislav Premerl, slovenski slikar Jože Ciuha, a iako nije izlagao u Veloj Luci, američki umjetnik Jeffery Laudenlager donirao je 2006. godine Galeriji metalnu kinetičku skulpturu pod nazivom *Non cyrcle, Non square*. Skulptura dominira atrijem Centra za kulturu, u sklopu kojeg djeluje Galerija moderne i suvremene umjetnosti, a djelu se osobito veseli mlađa publika.

Od 2003. godine u velolučkoj su Galeriji, osim prethodno navedenih, izlagali mnogi drugi značajni domaći i strani umjetnici: pok. Željko Jerman, Glorija Oreb, Gorki Žuvela, talijanski umjetnik Valerio Adami, Ante Marinović i mnogi drugi. Osim renomiranih domaćih i stranih autora, u Galeriji su se postavljale izložbe i lokalnih likovnih amatera, ali i izložbe raznih lokalnih udruga. Zbog nedostatka prostora za odvijanje

sl.1. Frano Kršinić, *Budjenje*, 1955.
bronca, v=44 cm

svremenih kulturnih programa u Veloj Luci, Galerija je bila i mjesto promocije brojnih publikacija, mjesto održavanja koncerata, filmskih projekcija, večeri poezije i različitih predavanja.

U povodu obilježavanja 30. godišnjice kako je plimni val pogodio Velu Luku, 2008. godine u Centru za kulturu održan je *Međunarodni simpozij o meteotsunamijima*.

Istodobno je u Galeriji postavljena dokumentarna izložba *Plimni val u Veloj Luci 1978. godine*, za koju se građa prikupljala nekoliko mjeseci (fotografska građa, filmski zapisi, intervjuji s mještanima i svjedocima plime). Ista je izložba 2009. godine, u povodu Dana planeta Zemlje, postavljena u Galeriji 3VOLTA u Lumbardi na Korčuli. U povodu 60. godišnjice oslobođenja od fašizma

sl.2. Branko Ružić, *Mačka 2*, 1978.
drvo, v=17, 8 cm, d=35,2 cm

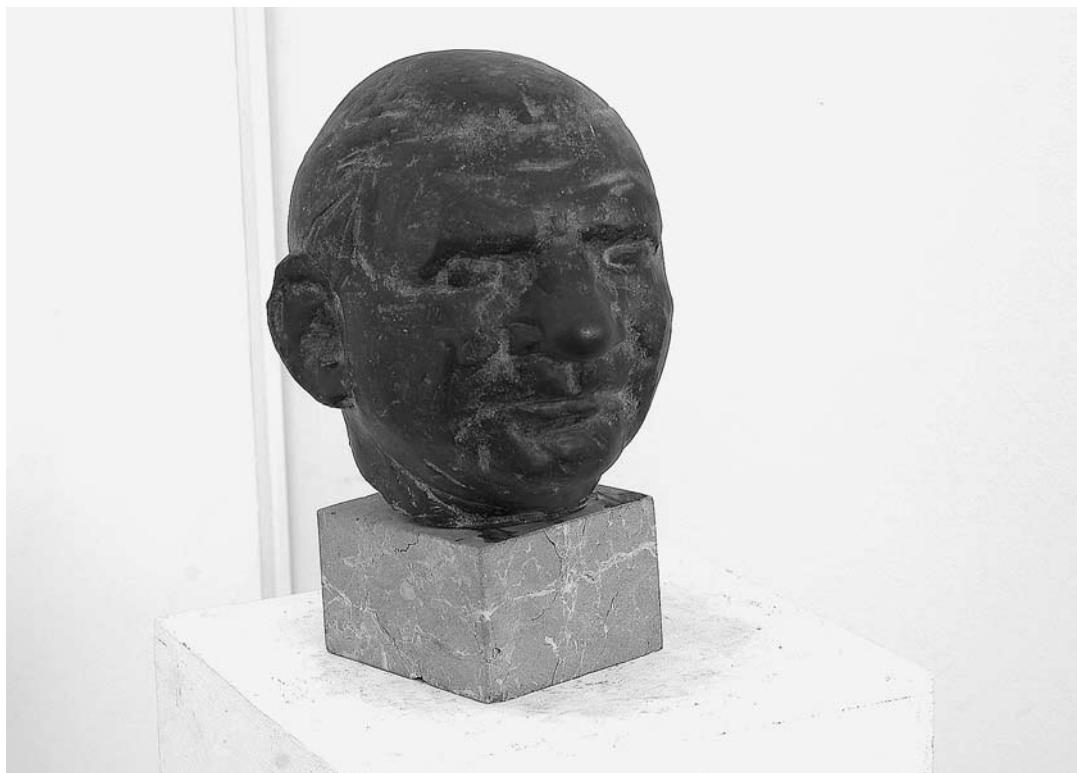
sl.3. Henry Moore
bronca, v=12 cm

u Galeriji je 2005. godine održana izložba *El Shatt – platneni grad*. Izložba je bila rezultat suradnje općine Vele Luke, Galerije, lokalnih medija i lokalnog stanovništva te plod moga višemjesečnog istraživanja na terenu i prikupljanja materijala. Dio materijala prikupljenoga za tu izložbu prikazan je na velikoj izložbi o El Shattu, otvorenoj u prosincu 2007. godine u Hrvatskome povjesnom muzeju u Zagrebu.

Nakon što je 2006. godine postavljena u Gradskome

muzeju Korčula, u svibnju 2007. godine u Galeriji u Veloj Luci postavljena je izložba *Vrtujak i toreta* autora prof. dr. Boruta Juvanca s Fakulteta za arhitekturu u Ljubljani, pod visokim pokroviteljstvom tadašnjeg veleposlanika Republike Hrvatske u Sloveniji dr.sc. Marija Nobila. Izložba je bila dio projekta *Kamen Mediterana*. O temi suhozidne arhitekture otoka Korčule prof. dr. Borut Juvanc održao je u Galeriji iscrpljeno predavanje za vrlo zainteresiranu domaću publiku. Nakon Vele Luke izložba je prezentirana u Veleposlanstvu Republike Hrvatske u

sl.4. Kosta Angel Radovani
Portret Grge Novaka, 1972.
bronca, v=24 cm

sl.5. Vasko Lipovac
v=11,2 cm, š=10 cm

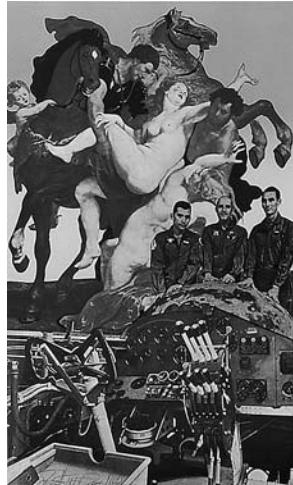
Ljubljani te u galeriji *Modulor* na zagrebačkoj Trešnjevcu u prosincu 2007. godine. Na inicijativu Galerije Centra za kulturu Vela Luka, a uz potporu općine Vela Luka, dekan Fakulteta za arhitekturu u Ljubljani prof. dr. Peter Gabrijelčič i dr. sc. Mario Nobile odobrili su da se materijal izložbe i sva popratna dokumentacija donira Veloj Luci kako bi se izložba trajno postavila u Centru za kulturu radi prezentacije i očuvanja suhozidne arhitekture otoka Korčule.

Taj je postav danas jedan od najatraktivnijih elemenata kulturne i turističke ponude u Veloj Luci.

Posljednje dvije godine većina izložbi u Galeriji moderne i suvremene umjetnosti u Veloj Luci popraćena je, kad god to financijske prilike dopuštaju, kvalitetnim standardiziranim dvojezičnim katalozima u boji i pozivnicama, a autori popratnih tekstova mahom su ugledni povjesničari i teoretičari umjetnosti te drugi profesionalci s područja umjetnosti poput Leonide

sl.6. Henry Moore
bronca, v=15 cm

sl.7. Ivan Kožarić
Svjetlo i sjena, plastika, 1975.
v=23 cm

sl.8. Tadeusz Kantor
Stolica, 1968.
armirani beton, mozaik, v=85 cm

sl.9. Erró
Bez naslova, 1977.
serigrafija, v=78 cm, d= 58,5 cm

Kovač, Antuna Maračića, Borisa Greinera, Branke Hlevnjak, Nikice Petraka i drugih. Galerija moderne i suvremene umjetnosti u Veloj Luci aktivni je član i suosnivač Kor::neta, nekomercijalane i neformalne mreže umjetničkih institucija otoka Korčule, čiji su ostali osnivači i članovi Galerija 3 VOLTA u Lumbardi, prostor suvremene i medijske umjetnosti (Siva zona) iz Korčule i Gradski muzej Korčula.

Unutrašnja politika mreže jest povezivanje lokalnog stanovništva putem kulturnih sadržaja i unapređenje likovne kulture otoka Korčule, a vanjski je cilj stvaranje i poticanje kulturne politike otoka prema suvremenim oblicima kreativnog izražavanja, s naglaskom na suvremenoj likovnoj umjetnosti te pozicioniranje otoka Korčule na kulturnoj mapi Hrvatske i svijeta.

Galerija moderne i suvremene umjetnosti Centra za kulturu u Veloj Luci, uzimajući u obzir dosadašnje

sl.10. Fotografija s otvorenja izložbe Smeće / Zlato Ivana Kožarića, 2009.

sl.11. Otvorene izložbe Ivana Kožarića Smeće / Zlato.

Na fotografiji: Antun Maračić, Rada Dragojević Čosović i načelnik općine Vela Luka Boris Žuvela.

danosti, može i želi postati i ostati ogledno mjesto umjetničke prezentacije, model i parametar vrijednosti na otoku Korčuli i izvan njega.

Moram istaknuti da Vela Luka ni dosad nije bila nepoznata na području likovnosti; 1968., 1970. i 1972. godine u Veloj Luci su se održavali *Medunarodni susreti*

likovnih umjetnika, čiji se utjecaj i značaj i danas osjeća u mjestu. Jedna od tekovina Susreta jest i profiliranje značajnih umjetničkih osobnosti te neko vrijeme vrlo jak likovni amaterizam. Međutim, vrijeme je da se, poštujući sve naslijedene danosti, na primjeru Galerije moderne i suvremene umjetnosti likovnost i izložbene aktivnosti

sl. 12.-18. Izložba Vizualni sudar Nine Czegledy i Marcusa Neustettera, 2009.

koncepcijski čvrsto postave, tj. da se postigne jasno profiliran, dugoročan i plodan program s tendencijom rasta, jačanja i razvoja.

Primljeno: 2. rujna 2009.

THE GALLERY OF MODERN AND CONTEMPORARY ART OF THE “VELA LUKA” CULTURE CENTRE

In the gallery space of the Culture Centre in Vela Luka in the last few years exhibitions have been put on showing the works of numerous distinguished domestic and foreign artists. In the same space, other cultural contents important for Vela Luka and the island of Korčula have been presented.

The cornerstone of the Gallery of Modern and Contemporary Art in Vela Luka is the International Donation of Collections of Drawings, Prints and Small Sculptures. Works for this were donated, at the initiative of Anto Marinović, a professional sculptor hailing from Vela Luka, by domestic and foreign artists, after Vela Luka had been hit, on the first day of summer 1978, by a tidal wave that inflicted vast material damage.

The collection contains some two hundred works of artists who set their mark on the domestic and world art scene (Edo Murtić, Ivan Kožarić, Branko Ružić, Ivan Picelj, Valerio Adami, Jesus Raphael Soto, Tadeuš Kantor, Errò and many others) and is the only collection in Croatia, as far as I know, to have a work of the English sculptor Henry Moore.

Because of the constant shortage of exhibition space capable of allowing this valuable collection to be constantly accessible to the public, the collection is only exhibited from time to time.

On the occasion of the 30th anniversary of the tidal wave hitting Vela Luka, in 2008 the Culture Centre housed an International Symposium on Meteotsunamis. At the same time, a documentary exhibition *The Tidal Wave in Vela Luka in 1978* was displayed in the Gallery, the material for which had been collected over several months (photographic records, films, interviews with local people and eyewitnesses).

The Gallery of Modern and Contemporary Art in Vela Luka is an active member and co-founder of Kor::net, a non-commercial and informal network of art institutions of the island of Korčula, the other members and founders of which are Galerija 3 VOLTA in Lumbarda, the space of contemporary and media art (Grey Zone) from Korčula and Korčula Municipal Museum.

The policy of the network, with respect to the “inside”, is to link the local population via cultural contents and improvement of the visual culture of the island of Korčula; with respect to the “outside”, the objective is to create and encourage the cultural policy of the island according to contemporary forms of creative expression. The emphasis is placed on contemporary visual art and on putting the island of Korčula on the cultural map of Croatia and the world.

DUŠAN DŽAMONJA: *PORTRET SANJE* – NOVA AKVIZICIJA ZAGREBAČKE MODERNE GALERIJE

DURĐA PETRAVIĆ □ Moderna galerija, Zagreb

Brončana glava *Portret Sanje*, remek-djelo iz 1962. godine, do sada nepoznato i neizlagano, reprezentant je intimističke serije portretnih glava nastalih od 1950. do 1990. godine. Za Dušana Džamonju tema portreta nije bila samo "početna faza" u stvaralaštvu, već trajna inspiracija kojoj se vraćao tijekom svoga plodnog stvaralaštva. Oblikovanjem ranih i onih kasnijih portreta autor tu "tradicionalnu i klasičnu" temu predstavlja plastičkim jezikom lišenim deskriptivnih detalja, te u svakom dalnjem portretiranju domišljenim uklanjanjem detalja i redukcijom kiparskog jezika u konačnici kreira suvremenu apstraktну formu. Umjetnina koju je Moderna galerija otkupila iz privatnog vlasništva 2009. godine ima svoje značenje kao pojedinačno djelo, djelo u kontekstu postojećih radova Dušana Džamonje u Zbirci kiparstva 19. i 20. stoljeća i cijelokupnoga Džamonjinog stvaralaštva te kao čimbenik u iščitavanju prostora umjetničkog djelevanja značajnih protagonisti suvremenoga hrvatskog poslijeratnog kiparstva.

Skulptura je uvrštena u stalni postav Moderne galerije 2010. godine, u stručno koncipiranu tematsku dionicu portretnih glava čiji su autori suvremeni hrvatski kipari druge polovice 20. stoljeća: Kosta Angeli Radovani, Dobriša Cesarić (1951.); Dušan Džamonja, *Studija za portret Miljenka Staničića* (1952.); Ksenija Kantoci, *Fran Šimunović* (1955.-1956.); Branko Ružić, *Otac* (1956.) i Ivan Kožarić, *Portret Dulčića* (1958.). Skulptura *Portret Sanje* Dušana Džamonje otvara poglavje suvremenoga hrvatskog portretnog kiparstva od 1960-ih godina nadalje.

Tri skulpture otkupljene od autora 1954. i 1965. godine bile su prva njegova djela u Zbirci kiparstva 19. i 20. stoljeća Moderne galerije.¹ Na tri pomno odabrana djela bilo je moguće pratiti slijed mišljenja i razvoj Džamonjine plastike tijekom 1950-ih i 1960-ih godina, počevši od zatvorenih, monolitnih formi do vertikalnih struktura i prostorno-plastičkih formi ostvarenih novim tehnikama (zavarivanjem) i materijalima (drvo, željezo, čavli). Izložene u recentnom stalnom postavu Moderne galerije, u dionici suvremene hrvatske skulpture druge polovice 20. stoljeća, skulpture *Studija za portret Miljenka Staničića* iz 1952. godine (bronca, 31 x 16 x 24,5 cm, otkup 1954. g.), *Metalna skulptura 3* iz 1959. godine (drvo, željezo/čavli, 174,8 x 36 x 39

cm, otkup 1965. g.) i *Metalna skulptura 22* iz 1962. godine (željezo, zavarivanje, 195 x 116 x 22 cm, otkup 1965. g.) potvrđuju kritički sud ugledne povjesničarke umjetnosti prof. dr. Vere Horvat Pintarić² koji se odnosi na Džamonjinu retrospektivnu izložbu u Modernoj galeriji u Zagrebu 1973. godine: "U malom broju izloženih skulptura vidjelo se kako je slijed jedne misli vrlo jasan i kako postoji duboko srodstvo između onoga što je nastalo prije dvadeset godina i onoga što nastaje danas. Bilo je moguće razabrati veliku bliskost između prvih sferoidnih portreta i današnjih sfera i sferoida..."

Temi portreta Dušan Džamonja pridaje veliku pozornost naglašavajući važnost figurativnog izraza u dalnjem razvoju svoga kiparskog razmišljanja. Ispitivanje ljudskog lica i pronalaženje novih mogućnosti obrade oblika kako bi uobličio i sumarno naznačio osoban izraz modela i njegova unutarnja svojstva, a u strukturi glave kao zatvorene, monolitne forme osvijestio njegovu fizičku i duhovnu realnost, Džamonjino su polazište u ranom razdoblju njegova stvaralaštva. I sam je isticao da je glava (portret) jedna od tema na kojoj se "zasnivalo moje početno umjetničko iskustvo iz kojeg su proizašli kružni i ovaloidni oblici". Skulptura *Portret Sanje* iz 1962. godine, koja svojim oblikovanjem odudara od prvih "sferoidnih portreta" iz ranih 1950-ih, referira se na postojeća Džamonjinu djela u Zbirci, kao i na Džamonjin opus koji će se formirati 1960-ih i 1970-ih godina, te se ističe kao ishodišna točka u slijedu ulančanih formi: iz čvrste, zatvorene ovaloidne forme - glave djevojčice, suptilnoga psihološkog izraza, izrast će druga i drugačija forma, morfološki srodnna prethodnoj. U tom smislu djela su međusobno povezana stalnim preispitivanjem i transformacijom jezika umjetnosti tako da je portretna glava Sanje srodnna s čvrstim ovaloidnim apstraktnim skulpturama od željeza i modelima od bronce, nastalima tijekom 1960-ih i 1970-ih godina.

U slijedu preispitivanja plastičko-prostornog jezika nastaju, nadalje, nadovezujući se na prethodne, metalna oplošja aktivnoga unutrašnjeg prostora usuglašena s novim umjetničkim postupkom, materijalom kao kiparskom građom i tehnikom: izgaranje drvene jezgre u koju su prethodno bili zabijani i potom u zrnatu rupičastu površinu zavareni čavli. Zagledanjem u unutrašnjost skulpture kroz prozirno oplošje, unutrašnji se prostor

¹ Godine 1966. zbirka Džamonjinih radova dopunjena je crtežom *Dejin LZ - 1* iz 1959. g., otkupljenim od autora (kombinirana tehnika, papir, 703 x 500 mm), koji je po strukturi, sredjem tonalitetu i prostorno-svetlosnim svojstvima srođan s apstraktnim metalnim skulpturama prozirnih zrnatih oplošja iz 1960-ih godina.

² Tekst iz 1973. g. u katalogu izložbe *Dušan Džamonja - prijedlog donacije grada Zagreba*, Galerija suvremene umjetnosti, Muzejski prostor, Zagreb, 15. ožujka - 15. travnja 1982.

sl.1-2. Dušan Džamonja
(31. siječnja 1928.- 14. siječnja 2009.)
Portret Sanje, 1962.
bronca, 31,6 x 19 x 21 cm
sign. straga desno: DŽAMONJA 62
MG-7144
Snimio: Goran Vranić

doživljava kao iskričava točkasta svjetlost, čime naša percepcija skulpture, kao i sam prostor, dobivaju duhovnu dimenziju.

Već su se prva djela Dušana Džamonje iz ranih 1950-ih godina (među kojima su i skulpture koje tematski pripadaju krugu ideološki intonirane umjetnosti socrealizma) isticala pročišćenošću oblika lišenoga opisnih detalja i čistoćom suvremenoga plastičkog izraza. U literaturi se često navodi formalna bliskost s kikladskim, etruskim i egipatskim kiparstvom te kiparova veza s tradicijom ("ideja izdvojene, u sebi zatvorene hijeratske i monumentalne skulpture...., to temeljno svojstvo Džamonjine plastike, ta privrženost

predmetnom, oplijivom i nepromjenljivom, u svijetu koji se odriče tih svojstava ili ih pokušava nadvladavati")³, u čemu se nalaze poveznice sa suvremenim izrazom u kiparstvu Constantina Brancusija i Henryja Moorea.

Prva vizualna asocijacija tijekom promatranja u sebi zatvorene glave Sanje, homogene kuglaste forme s poput kape/kalote oblikovanom masom kose, upravo su realistični hijeratski portreti u egipatskom kiparstvu (faraoni, princeze, dostojanstvenici) koji se odlikuju strogim oblikovanjem, frontalnošću, staticnošću i karakterističnim oblikovanjem pokrivala za glavu navučenih tik iznad obrva, ali i likovi pučana, čija su kosa ili pokrivala za glavu modelirana tako da pokrivaju

³ Horvat Pintarić, Vera. Predgovor u katalogu izložbe *Džamonja – prijedlog donacije gradu Zagrebu*, Galerija suvremene umjetnosti, Muzejski prostor, Zagreb, 15. ožujka - 15. travnja 1982.

veći dio čela. Džamonja, vjerujem, na primjeru portreta Sanje, razrađuje svoju plastičku ideju i jezik na vizualnom iskustvu egipatskih realističkih portreta i karakterističnih oblika uresa i česlijanja. Gusta, unatrag začešljana Sanjina kosa nadvisuje joj čelo, pokrivajući njegov veći dio poput kape. Plastički je iskazana kao kompaktna zaobljena forma zatvorena u čvrstu konturu, volumen visoko estetizirane površine, strukturirane i dinamizirane istaknutim nitima kao vlasima, dubljim i pličim raznosmjernim urezima na širim i užim površinama kao pramenovima. Zgusnutim prostornim izrazom nazvat ćemo volumen kose oblikovan u odmjerenim odnosima visine, dužine i dubine, u vizurama *en face*,

profili i zatiljak. Promatramo li kosu odvojeno od lica, kao zaseban oblik, u njemu, u krajnjem ishodu možemo nazreti kalote vibrantnih tekstura, sastavnice metalnih (željeznih) skulptura iz 1970-ih godina. Oprtani ovaloidni oblik lica glatke je površine i profinjene modelacije fizionomijskih detalja. Kao pojedinačno i jedinstveno, kao univerzum Sanja, *Portret Sanje* djelo je koje odiše ljepotom, prisnošću nježnoga dječjeg lica i visokom estetikom u formalnom oblikovanju. Sanjino lice Džamonja je modelirao jednako nježnim doticajem prstiju koji su u materijalu ostavili tragove profinjene tonske modelacije, istančane, meke, gotovo nevidljive prijelaze s obrva na kapke, očne jabučice i ovale oko

očiju, na sljepoočice, na donju usnicu i bradu.

Sanjin otac, građevinar po struci, upoznavši mladog kipara 1960. godine, ustupa mu na korištenje prazan prostor u dvorištu građevnog poduzeća Tempo, u blizini zagrebačkog Kina Jadran u Ilici 44, koji postaje Džamonjinim atelijerom. Kako bi mu zahvalio, Džamonja u tom atelijeru portretira Sanju, modelira portret "male egipatske princeze" u gipsu, koji će kasnije biti odliven u bronci. Originalni gipsani portret Sanje nalazi se u fundusu kipareva sina Fedora Džamonje i reprezentant je serije od 53 neizlagana gipsana portreta nastala od 1950. do 1990. godine. Taj segment kontinuiranoga Džamonjina rada na temi *portreti i ljudi* nastojat će prezentirati izložbom u Modernoj galeriji, u autorskoj konцепцији Fedora Džamonje i stručnoj obradi Đurđe Petravić. Zbog realne opasnosti od oštećenja originalnih gipsanih portreta, bilo bi nužno pronaći finansijska sredstva kako bi se, za početak, bar neka od njih odlila u bronci.

Sanja se sjeća da joj je prije portretiranja Dušan Džamonja rekao: "Skinut ću ti glavu", objasnivši pri tome uz nemirenoj djevojčici da će njezinu glavu samo modelirati, oblikovati je u gipsu. Možda je u toj rečenici sadržan puni smisao "života oblika" i kipareva postojanja: zaokružit ću te, tvoje i svoje postojanje – sada, zauvijek. Usporedimo li portret trogodišnje Sanje sa Sanjom danas, uočit ćemo isti izraz i stanje duha i onda i danas, poput zrcalne, duhovne slike, slike za sva vremena, slike bića.

U razmatranju portretne plastike iz 1950-ih godina prezentirane u stalnom postavu Moderne galerije i mjesata *Portreta Sanje* iz ranih 1960-ih godina, iščitavamo podudarnosti među kiparima u shvaćanju "prostora portreta", ideju pročišćene kiparske forme i autentičnih stvaralačkih metoda kojima kipari/kiparice u materijalu kondenziraju identitet osobe. Prožeti inovacijskim avangardnim smjerovima druge polovice 20. stoljeća, koji su konfrontirali različite misaono-likovne orientacije, kipari/kiparice pokazuju snagu individualne nakane i sebi svojstvena likovna uprizorenja. Uprizorene osobe posjeduju fisionomiju, koja nije puki preslik već lucidno iznašaše osobne umjetničke forme. Ideja sličnosti zamjenjena je predodžbom bitnoga unutarnjeg aspekta bića, a transformiranje subjekta stilom kao osobnom formom tendencija je izraza 1950-ih i ranih 1960-ih godina, koja takvoj predodžbi daje sasvim novu dimenziju. Tematskom dionicom portretnih glava u stalnom postavu Moderne galerije želimo upozoriti na afirmaciju načela prožimanja subjekta i vlastitog "stila" (interakcija materijala, oblika i autentične stvaralačke metode), imanentnoga suvremenim tendencijama u hrvatskom/europskom kiparstvu 20. stoljeća.

Primljeno: 21. svibnja 2010.

DUŠAN DŽAMONJA: *PORTRAIT OF SANJA* – A NEW ACQUISITION OF THE ZAGREB MODERN GALLERY

The bronze head, *Portrait of Sanja*, a masterpiece of 1962, hitherto unknown and never exhibited, is a representative of the intimist series of portrait heads created between 1950 and 1990.

The topic of the portrait was not, for Dušan Džamonja, a mere early phase in his work, but a lasting inspiration, to which he returned repeatedly during his fertile creative career. In giving shape to the early and the later portraits, the author represented this traditional and classical subject with a sculptural language devoid of descriptive details, and in every further portrayal with an astute removal of details and reduction of the sculptural language in the end he created a contemporary abstract form.

The artwork that the Modern Gallery bought from a private owner in 2009 has several kinds of importance: as an individual work, as a work in the context of the existing works of Dušan Džamonja in the Collection of 19th and 20th century Sculpture and in the whole of Džamonja's work. In addition, it is a factor in the reading of the space of the artistic activity of the important protagonists of contemporary Croatian post-war sculpture.

The sculpture was placed in the permanent display of the Modern Gallery in 2010, in an expertly conceived thematic unit of portrait heads, the authors of which are contemporary Croatian sculptors, of the second half of the 20th century: Kosta Angeli Radovani, Dobriša Česaric (1951); Dušan Džamonja, *Study for a Portrait of Miljenko Stanić* (1953); Ksenija Kantoci, Frano Šimunović (1955-1956); Branko Ružić, *Father* (1956) and Ivan Kožarić, *Portrait of Dulčić* (1958). The sculpture *Portrait of Sanja* of Dušan Džamonja opens up the chapter of contemporary Croatian portrait sculpture from the 1960s onwards.

NOVE GLAZBENE ZBIRKE MUZEJA GRADA ZAGREBA: ZBIRKA RUDOLFA KLEPAČA / DONACIJA MARINE WÜRTH KLEPAČ

mr. sc. MAJA ŠOJAT-BIKIĆ □ Muzej grada Zagreba, Zagreb

sl.1. Rudolf Klepač

sl.2. Ispred Mozarteuma u Salzburgu

1 Operne pjevačice Ruža Pospiš Baldani, Nada Puttar Gold, Lidija Horvat Dunjko, Inge Heinl, Ludmila Radoboj, Jasenka Galin Perinić, Marija Glivarec, Gabrijela Horvat, operni pjevač Franjo Petrušanec, pijanist Jurica Muraj, violinisti Josip Klima i Augustin Detić, klarinetist Andelko Ramuščak, flautist Vladimir Kondres, čembalistica i pijanistica Višnja Mažuran. Tu su i najstariji poznati domaći skladatelj iz sjeverne Hrvatske, Leopold Ignacije Ebner te njegova kćerka Marija Ebner, pjevačica i do danas najranije poznata koncertna pijanistica u Hrvatskoj. Iz Varaždina potječu gitarist i skladatelj Ivan Padovec, dirigenti Nikola Faller i Đorđe Vačić, pijanistica Sidonija Geiger, skladatelj Vjekoslav Rosenberg-Ružić, baletni umjetnik Štefan Furjan, muzikologinja Zdenka Veber.

Marina Würth Klepač, kćerka operetne prvakinja Ruže Cvjetičanin (Zagreb, 5. veljače 1916. – Zagreb, 18. veljače 2002.) i fagotista, dirigenta i pedagoga Rudolfa Klepača (Majerje, 30. ožujka 1913. – Zagreb, 1. siječnja 1994.), darovala je predmete iz ostavštine svojih roditelja Muzeju grada Zagreba. U prošlom broju (*Informatica Museologica* 39 (1-2) 2009.) dali smo prikaz Zbirke Ruže Cvjetičanin, a sada prezentiramo i analiziramo sadržaj Zbirke Rudolfa Klepača. Svečana javna primopredaja obiju zbirki održana je 5. veljače 2009. u Muzeju grada Zagreba. Nije nebitno napomenuti da je prije primopredaje, autorica teksta i posrednica u donaciji digitalizirala zbirke, izradila njihov računalni katalog s opisom, kako na razini zbirke, tako i na razini predmeta. Time je protokol donacije u cijelosti dokumentiran i pohranjen u mujejskoj arhivi.

Prof. Rudolf Klepač, potekao iz varaždinskog kraja, koji je svijetu glazbe dao niz vrsnih, u nas i u svijetu

renomiranih glazbenih umjetnika¹, ušao je u sam vrh svjetske elite instrumentalnih solista i stekao laskave epitetite "Heifetz ili Rubinstein na fagotu"², "pjevač na fagotu"³, "prvi fagotist Europe"⁴, "Mozartov fagotist"⁵, dok su za njegovo glazbalo govorili kako "to više nije fagot, to je violina"⁶.

Fagot je instrument koji ne pripada obitelji popularnih instrumenata poput glasovira, violine ili violončela i na njemu su rijetki umjetnici stekli slavu, pa je tim veća zasluga Rudolfa Klepača, koji je svoju sudbinu vezao za glazbalo o kojem zlobnici pričaju da je greškom sklopljeno od nekoliko polomljenih klarineta i oboja⁷ i što je taj, *tobože neprivlačiv instrument izabrao za životnog druga*.⁸ Uz kontinuirani razvoj trojne karijere solista, dirigenta i pedagoga, imao je dovoljno energije i na polju neformalnoga, ali vrlo učinkovitoga kulturnog poklisaštva. Neumorno je gradio mostove između svoga zagrebačkoga glazbenog ishodišta i europskoga

glazbenog svetišta, grada fenomena – Mozartova Salzburga. Zbog toga je za grad Zagreb, iz čije je Muzičke akademije i orkestara stasao i čije je ime upisao na europski glazbeni zemljovid, iznimno važno da se ostavština maestra Klepača⁹ integralno očuva u muzejskoj instituciji (i ne podijeli na tradicionalne zbirke prema vrsti materijala: arhivalije, medalje i plakete, fotografije, plakati, tekstil, svakodnevica itd.) te u

doglednoj budućnosti prezentira javnosti, zajedno sa Zbirkom Ruže Cvjetičanin.

55

Opis zbirke

Opis na razini zbirke prema modelu RSLP¹⁰ dan je u sljedećoj tablici.

Naziv zbirke:	Zbirka Rudolfa Klepača	
Opis zbirke:	zbirka predmeta iz ostavštine fagotista, dirigenta i pedagoga Rudolfa Klepača (Majerje, 30. ožujka 1913. - Zagreb, 1. siječnja 1994.)	
Fizička obilježja	556 predmeta fotografije (76) koncertni plakati (27) koncertni programi i programske knjižice (178) partiture i notna izdanja (4) ostala izdanja (1) časopisi (4) novinski članci (208) dokumenti (45) nagrade (8) ostali 3D predmeti (5)	
Jezici	hrvatski, njemački, engleski, češki, poljski, talijanski	
Tip zbirke	kulturno-povijesna, glazbena	
Tema	koncept: predmet:	klasična glazba fagot
	ime:	Rudolf Klepač, Željko Klepač, Ruža Cvjetičanin, Zagrebački solisti, Komorni orkestar Radio Zagreba, Zagrebačka filharmonija, Zagrebački simponičari, Zagrebački komorni oktet, Muzičke večeri Radio Zagreba, Hrvatski glazbeni zavod, Koncertni studio Istra, HNK Zagreb, KD "Vatroslav Lisinski", Dubrovačke ljetne igre, Varaždinske barokne večeri, Muzički biennale Zagreb, Visoka škola Mozarteum, Orkestar Mozarteuma, Serenadni ansambl, Salzburško udruženje za komornu duhačku glazbu, Salzburške svećane igre, Međunarodna ljetna akademija Mozarteuma, Praško proljeće

² Biancolli, Louis. Salzburg Ensemble Delights. // New York World Telegram and Sun, 25. travnja 1956.

³ "Instrumentalni solist Rudolf Klepač, fagotist, izvodio je beskrajne Mozartove melodije kao da je pjevač, koji je nekim čudom istodobno obdarjen glasovima Leporella, Figara, Almavive i Osmina." Thorpe, Day. Clarity and Perfection Stamp Mozarteum. // The Evening Star, 19. ožujka 1956., str. 15. (Riječ je bas-baritonskim junacima Mozartovih opera *Don Giovanni*, *Figarov pir* i *Otmica iz Saraja*, nap. a.)

⁴ Salzburger Volksblatt, 27. travnja 1978., str. 7.

⁵ Mozarts Fagottist. // Stuttgarter Zeitung, 21. svibnja 1969., str. 37.

⁶ Talijanski pijanist i dirigent Carlo Zecchi, čest gost i na zagrebačkim koncertima, čestitao je Klepaču nakon koncerta u Salzburgu 1960. upravo tim riječima. Reiching, Aleksandar. *Heifetz fagot u Zagrebu*. // Telegram, 13. siječnja 1961., str. 11.

⁷ Martinović, Stjepo. Ambasador u Mozartovu gradu. // Arena. 1001, (1980.), str. 24. (*Fagotto* na talijanskom znači svežanj, nap. a.)

⁸ Ambrožić-Paić, Arlette. *Hrvastanja dosta!* // Svet. 8, (1984.), str. 32.

⁹ Najvređniji predmet, Klepačev fagot marke Heckel, u ostavštini je sina Željka (Zagreb, 23. listopada 1950. – Zagreb, 26. travnja 2005.), koji je također bio virtuoza na fagotu.

¹⁰ RSLP Collection Description. [citirano: 2008-12-19] Dostupno na: <http://www.ukoln.ac.uk/metadata/rslp/schema/>

	mjesto:	Zagreb, Varaždin, Dubrovnik, Salzburg, Innsbruck, Beč, Linz, Graz, Schärding, Badgastein, Moers, Hamm, Olten, Frankfurt, Stuttgart, München, Marburg, Hannover, Ludwigshafen, Bonn, Dornbirn, Prag, Ascona, Verona, Katowice, Bytom, Maribor, Sarajevo, Northampton, Huntington, Boston, Chicago, Milwaukee, Washington, Cleveland, Kansas City, Allentown, Bloomington, New York
Vrijeme	prikupljanja:	1926.-1994.
	nastanka:	1926.-1994.
Vlasnik	Marina Würth Klepač	
Pridružena zbirka	Zbirka Ruže Cvjetičanin	
Datum ulaska	9. siječnja 2009.	
Način ulaska	poklon	
Podrijetlo	Marina Würth Klepač, Zagreb, Tratinska 61	
Posredovanje	mr. sc. Maja Šojat-Bikić, MGZ	

Tablica 1. Opis na razini zbirke

¹¹ U privatnom vlasništvu donatorice ostalo je još nekoliko stotina novinskih isječaka s kritikama. Obitelj Klepač sačuvala je ukupno više od 800 novinskih isječaka. Donirana zbirka sadržava novinske isječke iz hrvatskoga tiska (Borba, Narodni list, Vjesnik, Večernji list, Vjesnik u srijedu, Telegram, Studentski list, Studio, Arena, Vikend, Svijet, Matica, Varaždinske vijesti, Male novine), austrijskog tiska (Demokratisches Volksblatt, Salzburger Nachrichten, Salzburger Volksblatt, Salzburger Volkszeitung, Bild-Telegraf, Kleine Zeitung, Kurier, Oberösterreichische Nachrichten, Tagblatt, Tiroler Nachrichten), njemačkog tiska (Badische Zeitung, Hannoverische Allgemeine Zeitung, Rhein-Neckar Zeitung, Stuttgarter Zeitung, Süddeutsche Zeitung, Westfälische Rundschau), američkog tiska (The Capital Times, Cleveland Plain Dealer, Daily Hampshire Gazette, The Evening Star, The Huntington Advertiser, The Morning Call, The New York Times, New York World Telegram and Sun, The Springfield Union, The Washington Post and Times Herald, Waterloo Daily Courier) i slovenskog tiska (Večer).

¹² Šola, Tomislav. Esje o muzejima i njihovoj teoriji: Prema kibernetičkom muzeju. Zagreb: Hrvatski nacionalni komitet ICOM, 2003., str. 43.

¹³ Muzejski dokumentacijski centar organizirao je u listopadu 2006. Medunarodni stručni skup *Muzej(i) i književnost(i)*, posvećen književnim ostavštinama u muzejima. Radovi sa skupom objavljeni su u Muzeologiji 43/44. S nestrpljenjem očekujemo sličan skup koji bi problematizirao sudbinu glazbenih ostavština u muzejima.

Kako je iz opisa razvidno, zbirka se pretežito sastoji od arhivalija. Više od dvije stotine novinskih prikaza i glazbenih kritika¹¹ ocrтava fenomen Rudolfa Klepača i dokumentira povjesnu poziciju toga velikog umjetnika na jednome osamljenom solističkom instrumentu u obitelji daleko razvikanje solističke braće, pažene i mažene u solističkoj literaturi iz najvećih skladateljskih pera. Možda ponešto "monoton", unimodalan materijal bit će poseban izazov autorima izložbe – kako to "su-hoparno" štivo glazbene kritike, stručnih podataka, hvalospjeva i glazbenih metafora pretociti u atraktivan, trodimenzionalan i multimodalnan jezik izložbene komunikacije i ispričati koherentnu priču. Dok je njegova supruga Ruža Cvjetičanin svoju glazbenu ljubav realizirala u jednome nadasve popularnom glazbenom žanru – opereti, Rudolf Klepač morao je iz akustičke mase i dubine simfoniskog orkestra oslobođati svoje pomalo nezgrapno i bufoneskno glazbalu i ispravljati koncertne zablude i nepravde. Umjetnički par – primadona, ljubimica Zagreba, čiji je život dostojan čak i filma, i maestro, zaneseni borac za bolju budućnost svoga glazbala, čije su dvije magistralne karijere oplemenjene skladnim i sretnim bračnim desetljećima – poseban su izazov za muzeološko promišljanje. Izložba će svakako morati kontrapunktrirati te dvije glazbene teme.

Glazbene zbirke, koje se većinom shvaćaju kao skup "njemih instrumenata", koji više svjedoči o oblikovanju glazbala, a manje o glazbenom životu pojedine zajednice ili fenomenu glazbe općenito, u startu su u nepovoljnijem

položaju u muzejskim institucijama zbog nezastupljenosti stručnih disciplina koje bi ih adekvatno obradile i prenosile. Tomislav Šola duhovito će primijetiti u *Uvodu u kritiku muzeja*: "Ako naši korisnici trebaju muzej zvuka, nudimo im muzej glazbenih instrumenata u kojem zadivljujući broj izvornih glazbenih instrumenata šutljivo svjedoči o povijesti dizajna instrumenata."¹² Nešto slično dopuštamo si primijetiti i kad je riječ o postavima "njemih" soba Ivana pl. Zajca, Dore Pejačević i drugih glazbenih umjetnika, koje više svjedoče o dizajnu namještaja i slikarskim dometima tadašnjih portretista, a daleko manje o društvenom i glazbenom kontekstu u kojem su njihovi blivi vlasnici živjeli i stvarali, da ne govorimo o tome kakvu su to zapravo glazbu skladali.¹³ No vratimo se sadržaju Klepačeve zbirke.

Sadržajna analiza Zbirke Rudolfa Klepača

Analizom sadržaja Zbirke dolazimo do informacijske strukture prikazane u tablici 2. (jedne od mogućih struktura; one nikad nisu lišene subjektivne dimenzije informacijskog stručnjaka jer nas nijedna tehnologija ne oslobađa misaonog procesa i subjektivnosti klasifikacije, interpretacije i naracije). Svaka od tih informacijskih cjelina, "priča unutar priče", koje ukratko iznosimo u nastavku, razvija se oko predmeta u zbirci (osnovnih fizičkih i intelektualnih jedinica bavljenja u bilo kojoj klasifikaciji, interpretaciji i naraciji).

1.	Prve godine
1.1.	Na Državnom konzervatoriju
1.2.	Izlet u jazz
1.3.	U dubini orkestra
2.	Solist s misijom
2.1.	Solo instrument po svom vlastitom pravu
2.2.	Skladatelji za Klepača
3.	U europskom glazbenom svetištu
3.1.	Grad fenomen
3.2.	Orkestar po mjeri Mozarta
3.3.	Mozartov fagotist
3.4.	Salzburške svečane igre
3.5.	Serenade u dvorcu
3.6.	Mozartovi tjedni
3.7.	Glazbeno proljeće
4.	Američka turneja: <i>all-Mozart</i> program
5.	Život u fraku
5.1.	Omiljeni fagot-koncert
5.2.	Ansambl
5.3.	Dirigenti
5.4.	Festivali
6.	Dva Klepača – dva fagota
7.	Predani pedagog
7.1.	Na Muzičkoj akademiji
7.2.	U Mozarteumu
8.	Za dirigentskim pultom
8.1.	Zagrebački debi
8.2.	Prvi Božićni koncert
8.3.	Posljednji put u Salzburgu
9.	Neumorni kulturni poklisař
9.1.	Karajan u Zagrebu
9.2.	Salzburg pozdravlja Zagreb
9.3.	Glazbeni pozdravi iz domovine

Tablica 2. Informacijska struktura Zbirke Rudolfa Klepača

1. Prve godine

Godine 1938. Rudolf Klepač se upisuje na Državni konzervatorij u Zagrebu. Tada još nije postojao poseban odjel za puhače instrumente. Klepač diplomira fagot kao đak Antuna Kubina, koji će nakon Drugoga svjetskog rata otići u Prag. U zbirci nalazimo i jednu razglednicu koju Kubin 1965. godine šalje Klepaču.¹⁴ Ona svjedoči o prisnom odnosu profesora i studenta.

Na početku glazbene karijere Klepač svira u Jazz orkestru The Revellers, sastavljenome pretežito od intelektualaca i budućih lječnika. Svirali su na terasi Esplanade te nedjeljom u Glazbenom zavodu, na popodnevnim čajankama. Note nisu mogli kupiti pa bi

otišli u kino i "skidali" glazbu iz filmova. Dvije fotografije prikazuju nastup orkestra s Ivom Robićem.

Od 1945. do 1955. godine djeluje kao fagotist-solist u opernom orkestru HNK, Komornom orkestru Radio Zagreba, Simfonijskom orkestru Jugoslavenske radio-difuzije i Državnom simfonijskom orkestru (od 1951., danas Zagrebačka filharmonija). Sa zagrebačkom Operom i Baletom gostuje početkom 1955. godine u Londonu. O tome svjedoče fotografije, dokumenti (ugovor o stalnom angažmanu), programske knjižice i koncertni plakati. Dragocjeni su plakati Muzičkih večeri Radio Zagreba iz 1950-ih godina.

¹⁴ "Dragi Rudi! Ja se tako strašno veselim da ćeš doći da od veselja ču poluditi. Ipak nakon dvadeset godina ćemo se sastati. Samo se bojam da li ćeš mene prepoznati. Već sam stari magarac. No sve ćemo si reći. Samo dodi dečko moj zlatni..."

sl.3. Dirigent Ernst Märzendorfer i Rudolf Klepač na američkoj turneji 1956.

sl.4. Rudolf Klepač prima počasni pehar pokrajine Salzburger Land 1973.

sl.5. Program koncerta na Salzburškim svečanim igrama 1955.

¹⁵ Dugan, Franjo. Nauka o instrumentima. Zagreb: Udruženje studenata Državne muzičke akademije, 1936.

¹⁶ Prvi nastup imao je već 1955. g. Sljedeće godine pridružili su mu se i Zagrebački solisti. Klepač je na Svečanim igrama nastupio 29 puta i do danas po učestalosti nastupa zadržao primat među hrvatskim glazbenicima. Posebno je svečan bio koncert 5. kolovoza 1979., kad je proslavio svoj 25. uzastopni nastup na Igrama.

¹⁷ Nažalost, u ostavstini ne nalazimo nijednu LP ploču snimljenu za inozemne diskografske kuće.

¹⁸ Jedan od najznačajnijih festivala koncertantne glazbe, opere i drame, Salzburške svečane igre, inauguirane su 22. kolovoza 1920., kad je na Domplatzu premijerno izvedena drama Hugo von Hofmannsthala *Jedermann*, u režiji Maxa Reinhardta, po kojem je nazvana i ova medalja. Salzburger Festspiele [citirano: 2009-01-10], dostupno na: <http://www.salzburgerfestspiele.at/dieinstitution/geschichte/>

2. Solist s misijom

S pravom se može ustvrditi kako je fagot, duboki drveni duhački instrument (nastao još u 16. st.), sve do pojave Rudolfa Klepača smatrana pretežito orkestralnim instrumentom iako su se u literaturi mogli pronaći deseci djela napisanih za fagot (W. A. Mozart, A. Vivaldi, J. Chr. Bach, C. L. Dieter, F. Danzi i dr.). Franjo Dugan, st. zapisat će: "Fagot je nezahvalan instrument, jer zahtijeva mnogo vježbe i napora, a ne pruža mogućnost koncertnog instrumenta, iako su i na njemu moguće kojekakve tehničke vratolomije. S druge strane je fagot instrument u orkestru izvanredno potreban i tako reći nenadoknadiv, jer daje bas za drvene svirale. [...] Njegov zvuk je ozbiljan i melankoličan. No, ako mu se dadu izvoditi burleske figure, koje se protive njegovu karakteru, može se fagot upotrijebiti vrlo dobro za šaljive efekte i kojekakve muzičke karikature."¹⁵ Sav svoj život Rudolf Klepač posvetio je misiji dokazivanja suprotnoga.

Štoviše, na njegov poticaj obogaćena je solistička literatura za fagot. Milko Kelemen, Stjepan Šulek, Bruno Bjelinski i Boris Papandopulo te slovenski skladatelj Uroš Krek napisali su koncerte za fagot koje je Klepač prizvao u Zagrebu. Novinski isječci, fotografije, partitura Papandopulova koncerta, koncertni programi i plakati dokumentiraju tu misiju.

3. U europskome glazbenom svetištu

Godine 1955. austrijski dirigent Ernst Märzendorfer, zapazivši Klepača na gostovanju Zagrebačke filharmonije, poziva ga na audiciju u Salzburg. Odmah je primljen

kao solo-fagotist u čuvenom Orkestru Mozarteuma. Taj orkestar, sastavljen od četrdesetak glazbenika, brojčano i sastavom instrumentalista odgovarao bi veličini i zvuku orkestra kakav je poznavao sam Mozart. Klepač je redovito nastupao kao solist ili član orkestra na Salzburškim svečanim igrama (Salzburger Festspiele¹⁶, Glazbenom proljeću (Musikalischer Frühling in Salzburg) te Mozartovu tjednu (Mozartwoche)). O tome svjedoče fotografije, brojni koncertni programi i plakati u Zbirci. Zahvaljujući Klepaču, Orkestar Mozarteuma prvi je put gostovao u Zagrebu (i u tadašnjoj Jugoslaviji) 16. listopada 1970. u dvorani Istra, pod vodstvom Leopolda Hagera i uz solistički nastup Rudolfa Klepača u Mozartovu fagot-koncertu.

U Salzburgu je Klepač utemeljio i vodio Serenadni ansambl (Serenaden-Ensemble), sastavljen od vrsnih glazbenika, orientiran ponajviše na klasični repertoar za duhače instrumente i komorne sastave. Ansambl je stekao međunarodnu reputaciju zahvaljujući ciklus koncerata u salzburškom dvorcu Mirabell (Salzburger Schlosskonzerte). Također je od 1957. bio umjetnički voditelj Salzburškog udruženja za komornu duhačku glazbu (Salzburger Bläserkammermusikvereinigung), utemeljenoga godinu dana prije toga, s kojim je imao više od 300 nastupa u karijeri. Snimio je desetak LP ploča za Deutsche Grammophon, BASF i Amadeo.¹⁷

Za svoje dugogodišnje sudjelovanje na Svečanim igrama nagrađen je dvjema medaljama Maxa Reinhardta (1962. i 1970.).¹⁸ Godine 1973. postao je počasni građanin grada Salzburga, kojom mu je prilikom dodijeljen zlatni prsten s gradskim grbom i počasni

sl.6. Rudolf Klepač prima Zlatni prsten grada Salzburga 1973.

sl.7. Program koncerta sa Zagrebačkim solistima na Salzburškim svečanim igrama 1956.

pokal vlade pokrajine Salzburger Land.¹⁹ Srebrna Mozartova medalja Međunarodne zaklade Mozarteum (Internationale Stiftung Mozarteum) dodijeljena mu je 5. prosinca 1975. za izvrsnu interpretaciju Mozartove glazbe za fagot.²⁰ Nakon umirovljenja 1978. pa sve do 1992. g. redovito se vraćao u Salzburg kao koncertni umjetnik, dirigent i pedagog.

4. Američka turneja: all-Mozart program

Posebno mjesto u karijeri prof. Klepača pripada američkoj turneji s Orkestrom Mozarteuma pod vodstvom Ernsta Märzendorfera, u ožujku i travnju 1956. godine. Bilo je to prvo gostovanje toga uglednog orkestra u SAD-u i Kanadi, koji je izvodio samo Mozartova djela u povodu obilježavanja 200. obljetnice skladateljeva rođenja. Kao solisti, osim Klepača, nastupili su Ralph Herbert, bariton iz opere Metropolitan te Emmy Loose, sopranistica Bečke državne opere. Novinski isječci sa sjajnim glazbenim kritikama, fotografije, programske knjižice, pismo i razglednice supruzi Ruži Cvjetićanin svjedoče o golemom uspjehu i američkom "otkriću" Mozartova fagot-koncerta. Prvi koncert održan je 7. ožujka u dvorani John M. Green Hall Smith Collegea, u Northamptonu, Massachusetts. Kritičar Willard M. Clark napisao je: *Jedno od najljepših djela koje je Mozart ikada napisao jest Koncert za fagot i orkestar u B-duru [...] Rudolf Klepač i orkestar pružili su izvanrednu izvedbu. Solist je izvrstan. Ton koji izvlači iz instrumenta uvijek je čist i prekrasno obojen. Njegovo je faziranje nepogrešivo.*²¹

Klepač je devet puta nastupio kao solist u Mozartovu fagot-koncertu, a šest puta kao solist u Koncertantnoj simfoniji za obou, klarinet, fagot i rog. Posebno valja istaknuti nastupe u Carnegie Hallu u New Yorku (9. ožujka), Constitution Hallu u Washingtonu (18. ožujka) i Orchestra Hallu u Chicagu (14. travnja). To je bilo jedino izvaneuropsko gostovanje Rudolfa Klepača.²²

5. Život u fraku

Rudolf Klepač identificiran je s omiljenim Mozartovim Koncertom za fagot u B-duru (K. 191), djelom koje je najviše volio i najčešće izvodio (više od 150 puta). Koncert napisan 1774. godine u Salzburgu, ujedno prvi solo-koncert tada osamnaestogodišnjeg skladatelja, postao je standard fagotističkog repertoara, kojim su pokazane sve mogućnosti instrumenta, a Klepaču je donio svjetsku slavu. Njemački kritičar K. H. Ruppel napisao je da ni lirske bariton ne bio mogao tako pjevati kako Klepač delikatno i čudesno frazira lirske dionice ovoga koncerta.²³ Mali jubilej, 145. izvedbu toga koncerta Klepač je proslavio uz Zagrebačku filharmoniju i dirigenta Lovru pl. Matačića 25. svibnja 1986. godine u KD "Vatroslav Lisinski". Najviše koncerata za fagot napisao je Antonio Vivaldi (38). Klepač je često izvodio i nekoliko Vivaldijevih koncerata, od kojih je 1969. za Jugoton, u suradnji sa Zagrebačkim solistima, snimio četiri.

Bio je čest gost koncertnih podjela u Austriji, Njemačkoj, Švicarskoj, Italiji, Francuskoj, Belgiji, Luksemburgu, Češkoj i Poljskoj, o čemu svjedoče

¹⁹ Zlatni prsten nalazi se u ostavštini pok. Željka Klepača, a pokal je zadržala donatorica.

²⁰ Mozartova medalja ostala je u vlasništvu donatorice.

²¹ Clark, Willard M. Mozarteum Orchestra Scores Success at Smith. // The Springfield Union, 8. ožujka 1956., str. 31.

²² U tisku i koncertnim programima često se navode pogrešni podaci o gostovanjima izvan Europe, koja su bila planirana, ali se zbog određenih razloga nisu realizirala, pa ovime ispravljamo pogrešne navode.

²³ Ruppel, K. H. Im Geiste Clara Haskils. // Süddeutsche Zeitung, 16. prosinca 1960., str. 17.

sl.8. Serenadni ansambl iz Salzburga
(Rudolf Klepač drži note)

brojni koncertni programi i plakati. Koncertirao je sa Zagrebačkim solistima, Komornim orkestrom Radio Zagreba, Zagrebačkom filharmonijom, Zagrebačkim simfoničarima, Gradskim orkestrom Dubrovnik, Hrvatskim komornim orkestrom, Simfonijskim orkestrom Radio-televizije Sarajevo, Bečkim simfoničarima, Stuttgartskom filharmonijom, Šleskom filharmonijom, Simfonijskim orkestrom iz Innsbrucka, Filharmonijskim orkestrom iz Graza, Komornim orkestrima iz Stuttgarta, München, Klagenfurta i Linza, Bečkim solistima (Die Wiener Streichersolisten), ansamblima Festival Strings iz Luzerna, I Solisti Veneti, Camerata academica des Mozarteums, no ponajprije valja istaknuti Orkestar Mozarteuma, u kojem je bio dugogodišnji solo-fagotist, te komorne ansamble koje je utemeljio i vodio (Salzburger Bläserkammermusikvereinigung, Serenaden-Ensemble, Zagrebački komorni oktet²⁴).

Na koncertnim podijima izvodio je oko dvadeset solističkih djela za fagot pod ravnateljem vodećih domaćih i stranih dirigentata: Antonija Janigra, Mladena Bašića, Stjepana Šuleka, Milana Horvata, Lovre pl. Matačića, Igora Gjadrova, Antona Nanuta, Mladena Pozajića, Same Hubada, Uroša Lajovica, Jeana Martinona, Carla Zecchija, Ernsta Märzendorfera, Bernharda Paumgartnera, Leopolda Hagera, Rudolfa Baumgartnera, Wolfganga Hofmanna, Volkera Wangenheima, Michaela Hutterstrassera, Georga Ludwiga Jochuma, Friedricha Zauna, Josepha Schröcksnadela, Hansa Stadlmaira, Karla Österreichera, Bernharda Conza, Kurta Wössa, Roberta Wagnera, Hansa Haringa, Gerharda Wimbergera, Hansa

Waltera Kämpfela, Hansa Müllera Kraya, Günthera Wicha, Christophera Steppa, Ursu Schneidera, Karola Stryje, Jerzyja Katlewitza, Kirila Kondrašina, Heinricha Hollreisera, Petera Schrottnera, Rudolfa Moralta, Rudolfa Barshaija, Sándora Végha, Claudiu Scimonea, Ralfa Weikerta, Thomasa Sanderlinga i Siegfrieda Köhlera.

Nastupao je na brojnim festivalima u zemlji i inozemstvu: na Dubrovačkim ljetnim igrama, Osorskim glazbenim večerima, Zagrebačkomu muzičkom biennalu, Varaždinskim baroknim večerima (prvi put tek 27. rujna 1981.!), Sarajevskim večerima muzike, Salzburškim svečanim igrama, Mozartovu tjednu i Glazbenom proljeću u Salzburgu, Ljetnim igrama u Innsbrucku (Innsbrucker Sommerspiele), Praškom proljeću (Pražské jaro), Svibnju u Versaillesu (Mai de Versailles), Festivalu u Stavelotu (Festival de Stavelot), Svečanim igrama u Schwetzingenu (Schwetzinger Festspiele) i Međunarodnom festivalu suvremene glazbe u Veneciji (La Biennale di Venezia).

6. Dva Klepača – dva fagota

Sin Željko diplomirao je fagot u očevoj klasi na Visokoj školi za glazbu i dramsku umjetnost Mozarteum u Salzburgu (Hochschule für Musik und darstellende Kunst Mozarteum). Otac i sin često su nastupali zajedno. Velika glazbena poslastica i prava rijetkost dogodila se na Salzburškim svečanim igrama 20. kolovoza 1975. g., kad su Rudolf i Željko Klepač dali novovjeku prizvedbu Dieterova Koncerta za dva fagota, koji je dr. Rudolph

²⁴ Zagrebački komorni oktet imao je svoj prvi nastup 8. siječnja 1985. u Hrvatskome glazbenom zavodu.

sl.9. Srebrna Mozartova medalja dodijeljena 1975 (privatno vlasništvo Marine Würth Klepač)

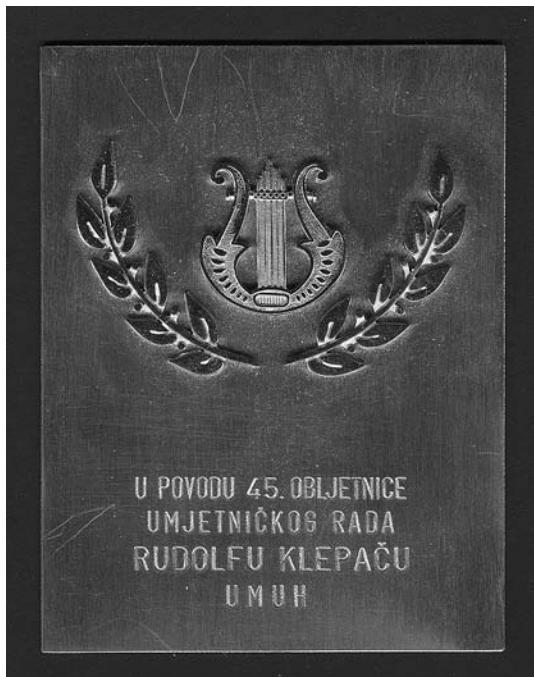
sl.10. Medalja Hrvatskoga glazbenog zavoda 1977.

Angermüller otkrio 1971. u knjižnici Mozarteuma. Christian Ludwig Dieter i sam je bio vrstan fagotist. Djelo je nastalo 1780-ih godina, a autograf je zagubljen. Otac i sin Klepač svirali su uz Orkestar Mozarteuma pod ravnateljem Ralfa Weikerta i uz prijenos 40 radijskih postaja. Novinski isječci sa sjajnim kritikama svjedoče o tome iznimnom europskom glazbenom događaju. Djelo su izveli i na Dubrovačkim ljetnim igrama 1978. godine te u Zagrebu 8. siječnja 1982., uz Zagrebačku filharmoniju i dirigenta Thomasa Sanderlinga.

7. Predani pedagog

Klepač je, od 1954. do 1961. g. djelovao kao profesor na Duhačkom odjelu Muzičke akademije u Zagrebu.²⁵ Na Visokoj školi za glazbu i kazališnu umjetnost Mozarteum od 1955. do 1978. g. vodio je Odsjek za fagot i komornu glazbu. Naslov profesora, što ga dodjeljuje predsjednik Republike Austrije, stekao je 5. ožujka 1969. g.²⁶ Povjereni mu je doživotno vođenje majstorskih tečajeva fagota na Međunarodnoj ljetnoj

sl.11. Medalja Maxa Reinhardta dodijeljena 1962.

sl.12. Plaketa Udrženja muzičkih umjetnika Hrvatske 1988.

akademiji Mozarteuma (Internationale Sommerakademie Hochschule "Mozarteum"), o čemu svjedoče programske knjižice Akademije. Također je bio član žirija na međunarodnim glazbenim natjecanjima.

8. Za dirigentskim pultom

Asistirajući slavnom dirigentu i muzikologu Bernhardu Paumgartneru, Rudolf Klepač otkrio je svoju dirigentsku vokaciju. Kulturu komornog muziciranja s velikim je entuzijazmom prenosi u zagrebačku sredinu, ne samo kao solist, već i kao dirigent. Kao vrstan tumač Mozartove glazbe, bio je jednako posvećen Mozartu i u dirigiranju, ističući pritom: "Mozarta se ne dirigira! Dirigira se Stravinskog. Mozart valja studirati, a navečer na koncertu, muzicirati."²⁷ Dirigentski debi imao je u zagrebačkoj dvorani Istra 11. veljače 1968. g. dirigirajući

²⁵ Jedan od prvih instrumenata koji se počeo učiti na Duhačkom odjelu, utemeljenom školske godine 1954./55. bio je fagot, a prvi nastavnik Rudolf Klepač. Nastavu je 1961. preuzeo Marijan Kobetić.

²⁶ godina Duhačkog odjela Muzičke akademije u Zagrebu. Zagreb: Muzička akademija, 1985., str. 12-13.

²⁷ Magdić, Branko. Jubilej za pulmom. // Večernji list, 20. ožujka 1988., str. 9.

sl.13. Puhački kvintet iz Salzburga (Rudolf Klepač u sredini)

manje poznata Mozartova djela. Dirigirajući Mozarta, proslavio je 45. obljetnicu umjetničkog djelovanja 18. ožujka 1988. godine u KD "Vatroslav Lisinski".

Ravnao je prvim Božićnim koncertom u Hrvatskom narodnom kazalištu 22. prosinca 1990. godine, čiji je prihod išao u korist obnove zagrebačke prvostolnice. U Zbirci nalazimo fotografije, program koncerta i novinske isječke. Svoj posljednji dirigentski nastup u Salzburgu imao je 12. studenoga 1992. u Velikoj festivalskoj dvorani, sa Simfonijskim orkestrom HRT-a i ruskim violinistom Maksimom Fedotovim.

28 Erceg, Dubravka. Interes u svijetu za zagrebačke muzičke umjetnike. // Vjesnik, 12. veljače 1964., str. 6.

9. Neumorni kulturni poklisař

U Salzburgu, gradu fenomenu s deset koncertnih dvorana, Klepač je našao svoju drugu glazbenu domovinu iz koje je uporno i nesebično gradio kulturne mostove prema svome glazbenom ishodištu – Zagrebu i svojoj domovini Hrvatskoj. Silno je želio da i Zagreb dobije svoj festival klasične glazbe pa je predlagao jesenski festival slavenske glazbe, ponajprije slavenske opere.²⁸ Zahvaljujući njegovoj aktivnosti u Salzburgu su gostovali Opera i Balet Hrvatskoga narodnog kazališta, Zagrebački solisti, Zagrebačka filharmonija i Zagrebački

simfoničari RTZ-a. Godine 1965. u Zagreb je doveo Herberta von Karajana kako bi čuo izvedbu Borisa Godunova u HNK. Karajan je potom angažirao zbor HNK u spektakularnoj postavi Musorgskijeve opere na Salzburškim svečanim igrama (1965.-1967.).

Klepač je, u suradnji sa Skupštinom grada Zagreba, sudjelovao u organizaciji Zagrebačkih (28. travnja – 11. svibnja 1969.) i Dubrovačkih tjedana u Salzburgu (1977.) te nastupao na Zagrebačkim tjednima u Bologni (ožujak 1969.).

Priredbe salzburškog tjedna pod naslovom Salzburg pozdravlja Zagreb održane su od 20. do 25. travnja 1971. u Hrvatskome glazbenom zavodu (koncert Serenadnog ansambla pod vodstvom Rudolfa Klepača), Hrvatskome narodnom kazalištu (izložba 50 godina Salzburških svečanih igara i gostovanje Salzburške opere), Koncertnom studiju Istra (koncert Orkestra Mozarteuma, 22. travnja) i Centru za kulturu (projekcije filmova, predavanje te izložba *Salzburg – lijepi grad*).

Silvije Hum snimio je za RTZ dokumentarni film *Jedan dan u Salzburgu* s Rudolfom Klepačem kao domaćinom. Prvi put je emitiran na Drugom programu RTZ-a 17. prosinca 1988. godine, a danas se čuva u arhivu HRT-a.

Zaključno

Zbirka Rudolfa Klepača, zajedno sa Zbirkom Ruže Cvjetičanin, dragocjena je dopuna mozaika zagrebačke i hrvatske kulturne baštine, nadasve reproduktivnoga, glazbeno-scenskog segmenta, još

uvijek zapostavljenoga u baštinskoj komunikaciji. Obje su zbirke digitalizirane i sadržajno obrađene. Uspijemo li pokrenuti projekt *Zagrebački umjetnički parovi online*, zbirke bi našle put i do najšireg kruga korisnika. Prilozi donose temeljne znanstvene informacije, nužne za valorizaciju značenja Zbirke Rudolfa Klepača.

PRILOZI

A. Solistički repertoar

- Claude Arrieu (1903.-1990.): Trio za obou, klarinet i fagot
- Georges Auric (1899.-1983.): Trio za obou, klarinet i fagot
- Johann Christian Bach (1735.-1782.): Koncert za fagot i orkestar u Es-duru
- Bruno Bjelinski (1909.-1992.): Koncert za fagot u B-duru
- Franz Danzi (1763.-1826.): Koncert za fagot i orkestar u F-duru
- Christian Ludwig Dieter (1757.-1822.): Koncert za dva fagota i orkestar u B-duru
- Johann Friedrich Fasch (1688.-1758.): Koncert za fagot
- Milko Kelemen (1924.): Koncert za fagot i gudače u e-molu (1956.); pravzvedba 11. travnja 1957. u Zagrebu, solist Rudolf Klepač
- Uroš Krek (1922.-2008.): Koncertna muzika za fagot i orkestar u B-duru (1954.); prva izvedba u Zagrebu 26. rujna 1955., solist Rudolf Klepač

Hannes Kuegerl (1906.-1990.): Koncert za fagot i orkestar (1959.)

Wolfgang Amadeus Mozart (1756.-1791.): Koncert za fagot i orkestar u B-duru, K. 191 (1774.)

W. A. Mozart: Sonata za fagot i violončelo u B-duru, K. 292

W. A. Mozart: Koncertantna simfonija za obou, klarinet, fagot i rog, K. 297b

sl.14. Lovro Matačić i Rudolf Klepač za pokusa u KD Vatroslav Lisinski

sl.15. Dirigentski štapić Rudolfa Klepača

- Boris Papandopulo (1906.-1991.): Koncert za fagot i orkestar
- Alojz Srebotnjak (1931.): Serenada za flautu, obou i fagot; svjetska prizvedba na Mužičkom biennalu Zagreb 15. svibnja 1965., Duhački trio (Hellmut Zangerle, flauta, André Landrot, oboja, Rudolf Klepač, fagot)
- Carl Stamitz (1745.-1801.): Koncert za fagot i orkestar u F-duru
- Richard Strauss (1864.-1949.): Duett-Concertino za klarinet, fagot, gudački orkestar i harfu
- Stjepan Šulek (1914.-1986.): Koncert za fagot i orkestar u c-molu (1958.); prizvedba 2. lipnja 1958. u Zagrebu, solist Rudolf Klepač
- Antonio Vivaldi (1678.-1741.): Koncert za fagot, gudače i čembalo u e-molu, RV 484
- A. Vivaldi: Koncert za fagot i gudače u c-molu, RV 401
- A. Vivaldi: Koncert za fagot, gudače i čembalo u d-molu
- A. Vivaldi: Koncert za fagot, gudače i čembalo u B-duru "La notte", RV 501
- A. Vivaldi: Koncert za fagot, gudače i čembalo u g-molu, RV 495
- A. Vivaldi: Koncert za fagot, gudače i čembalo u F-duru
- Carl Maria von Weber (1786.-1826.): Koncert za fagot i orkestar u F-duru, op. 75 (1811.)
- B. Diskografija**
- ACANTA
- DC 22003
W. A. Mozart: Fagottkonzert B-Dur KV 191
Mozarteum Orchester Salzburg
Dirigent: Leopold Hager
- AMADEO, Österreichische Schallplatten AG.
- AVRS 6051, Zagreber Solisten / Antonio Janigro / A. Vivaldi
Concerto für Fagott, Streicher und Cembalo in E-Moll
AVRS 130 101 ST, Musik im Salzburger Mozarthaus, 1965.
W. A. Mozart: Sonate für Fagott und Violoncello B-Dur KV 292
Rudolf Klepac (Fagott), Eberhard Finke (Violoncello)
- ARCHIVE PRODUCTION DEUTSCHEN GRAMOPHON
- ARC-3116, The Italian Settecento / Antonio Vivaldi, 1959.
Concerto per Fagotto in E minor P. 137
Festival Strings Lucerne
Leader: Rudolf Baumgartner
2533 044, Antonio Vivaldi: Bläserkonzerte (Concertos for Wind Instruments), 1968.
Concerto g-moll für Violine, 2 Flöten, 2 Oboen, 2 Fagotte, Streicher und Continuo PV 383 ("per l'orchestra di Dresda")
Concerto F-dur für Flöte, Oboe, Fagott, Streicher und Continuo PV 261 (*La Tempesta di Mare*, Op. X, Nr. 1)
Münchener Kammerorchester
Dirigent: Hans Stadlmair
- BASF
- 20 22003-6, 1973.
W. A. Mozart: Fagottkonzert B-Dur KV 191
Mozarteum Orchester Salzburg
Dirigent: Leopold Hager
- COLUMBIA
- MCS 9080
W. A. Mozart: Sonata for Cello and Fagott
Rudolf Klepac, bassoon, Eberhard Finke, cello

- DECCA
- DL 9834, The Mozarteum Orchestra of Salzburg Plays Mozart, 1957.
Concerto in B Flat Major for Bassoon and Orchestra K. 191
Ernst Märzendorfer, Conductor
- DEUTSCHE GRAMMOPHON
- DGG 14097, 1956.
A. Vivaldi: Bassoon Concerto in E minor, P137
Rudolf Baumgartner
DGG 18297, 1956.
W. A. Mozart: Fagottkonzert B-Dur KV 191
Mozarteum Orchester Salzburg
Ernst Märzendorfer
- HELIODOR
- HS 25002, 1957.
W. A. Mozart: Fagottkonzert B-Dur KV 191
Mozarteum Orchester Salzburg
Conductor: Ernst Märzendorfer
- 89522
W. A. Mozart: Fagottkonzert B-Dur KV 191
Mozarteum Orchester Salzburg
Conductor: Ernst Märzendorfer
2548 040, Antonio Vivaldi: 4 Concerti
Concerto per fagotto e-moll
Festival Strings Lucerne
Rudolf Baumgartner, Conductor
478415
W. A. Mozart: Fagottkonzert B-Dur KV 191
Mozarteum Orchester Salzburg
Dirigent: Ernst Märzendorfer
- JUGOTON
- LSY 66124, A. Vivaldi: Četiri koncerta za fagot, gudače i čembalo, 1969.
Koncert u e-molu
Koncert u d-molu
Koncert u B-duru *La notte*
Koncert u g-molu
Zagrebački solisti
- METRONOME CLASSIC
- 201 809, Vivaldi / Concerti
Concerto für Fagott, Streicher und Cembalo e-moll
Concerto für Fagott, Streicher und Cembalo F-dur
Die Zagreber Solisten
Leitung: Antonio Janigro
- ORFEJ HRT
- CD 1003, 1996.
Christian Ludwig Dieter: Koncert za dva fagota i orkestar u B-duru
Rudolf i Željko Klepač
Simfonijski orkestar HRT-a
Dirigent: Milan Horvat

BG 560, Solisti di Zagreb Play Vivaldi
 Concerto in E minor for Bassoon and Strings
 BGS 70665, Vivaldi: Concertos for Diverse Instruments
 Concerto in B flat major for Flute and Bassoon *La Notte*
 Concerto in G minor for Bassoon and Strings
 Antonio Vivaldi / Concertos for Diverse Instruments, 1998.
 Concerto for Bassoon in B flat major, RV 501 *La Notte*
 I Solisti di Zagreb
 Antonio Janigro, Conductor
 Antonio Vivaldi / The Orchestral Masterpieces, Vol. 1 / *The Four Seasons and Other Concertos*, 2003.
 Concerto for Bassoon, Strings and Harpsichord in G minor
 I Solisti di Zagreb
 Antonio Janigro, Conductor

C. Priznanja u zemlji²⁹

II. nagrada na II. Jugoslavenskom natjecanju muzičkih umjetnika, Ljubljana, 1949.
 Nagrada grada Zagreba za 1956. g.
 Priznanje Turističkog saveza Zagreba za požrtvovan rad i doprinos u razvoju turizma i popularizaciji Zagreba i zagrebačkoga turističkog područja, 1968. g.
 Plaketa i spomen-diploma Gradske skupštine grada Zagreba, 21. travnja 1971. g.
 Povelja i medalja Hrvatskoga glazbenog zavoda u Zagrebu u povodu proslave 150. godišnjice osnutka HGZ-a i imenovanja Rudolfa Klepača počasnim članom, 17. travnja 1977. g.
 Diploma počasnog člana SUMUJ-a (Savez udruženja muzičkih umjetnika Jugoslavije), 1979. g.
 Nagrada *Vladimir Nazor* za životno djelo, 1987. g.
 Plaketa UMUH-a (Udruženje muzičkih umjetnika Hrvatske) u povodu 45. obljetnice umjetničkog rada, 1988. g.
 Red Danice hrvatske s likom Marka Marulića, posmrtno, 28. svibnja 1996. g.

D. Priznanja u Austriji³⁰

Medalja Max Reinhardt 1920-1960 Salzburških svečanih igara (Salzburger Festspiele) o 40. obljetnici Svečanih igara, dodijeljena prigodom 1000. koncerta u dvoru (Schloßkonzert) 24. lipnja 1962. g.
 Naslov profesora koji dodjeljuje Predsjednik Republike Austrije, 5. ožujka 1969.
 Medalja Max Reinhardt 1920-1970 Salzburških svečanih igara o 50. obljetnici Svečanih igara, 1970. g.
 Počasni pokal Zemaljske vlade Pokrajine Salzburg (Salzburger Land) za 60. rođendan i posebne zasluge, 30. ožujka 1973. g.
 Zlatni prsten grada Salzburga, 11. travnja 1973. g.
 Srebrna medalja Wolfgang Amadeus Mozart Medunarodne zaklade Mozarteum (Internationale Stiftung Mozarteum) za izvrsnu interpretaciju Mozartove glazbe za fagot i za osobit doprinos razvoju glazbenih odnosa s Jugoslavijom, 5. prosinca 1975. g.

NEW MUSICAL COLLECTIONS OF ZAGREB CITY MUSEUM: THE RUDOLF KLEPAČ COLLECTION / DONATION OF MARINA WÜRTH KLEPAČ

Marina Würth Klepač, daughter of operetta principal Ruža Cvjetičanin (Zagreb, February 5, 1916 – Zagreb, February 18, 2002) and bassoonist, conductor and teacher Rudolf Klepač (Majerje, March 20, 1913 – Zagreb, January 1, 1994), donated objects from the estate of her parents to Zagreb City Museum.

In the last number (*Informatica Museologica* 39 (1-2) 2009), we gave a review of the Ruža Cvjetičanin Collection, and now we can present and analyse the contents of the Rudolf Klepač Collection. The official public act of donation of both collections was held on February 5, 2009, in Zagreb City Museum. It is not unimportant to mention that before the ceremony, the writer of this article and a mediator in the donation, had digitalised the collections and created a computer catalogue of them with a description, at collection and object levels. Thus the protocol of the donation is entirely documented and stored in the museum's archives.

Rudolf Klepač, by origins from the Varaždin area, from which have come a number of excellent and Croatia- and world-renowned musicians, found his way to the very top of elite instrumental soloists, and acquired the flattering labels of the "Heifetz or Rubinstein of the bassoon", "a singer on the bassoon", "the foremost bassoonist of Europe", "Mozart's bassoonist", while his instrument was said to be "no bassoon, but a violin".

He tirelessly built bridges between the Zagreb of his musical origins and the European musical shrine, that phenomenon of a city, Mozart's Salzburg. For this reason for the city of Zagreb, in the Music Academy and orchestra of which he developed, and whose name he inscribed on the European musical map, it is extremely important that the estate of Maestro Klepač has been integrally preserved in a museum institution (and is not divided into traditional collections according to type of material: archive materials, medals and plaques, photographs, posters, textile, everyday items and so on) and that for the foreseeable future it will be presented to the public together with the Ruža Cvjetičanin Collection.

The collection consists mainly of archive materials. More than 200 newspaper reviews and musical notices sketch out the phenomenon of Rudolf Klepač and document the historical position of this great artist. The Rudolf Klepač Collection together with the Ruža Cvjetičanin Collection, is an invaluable addition to the mosaic of the Zagreb and Croatian cultural heritage, especially of the reproductive, musical and stage segment, still neglected in heritage communication. Both collections have been digitalised and their contents have been processed. If we manage to launch the project *Zagreb Artistic Couples On-Line*, the collections will be available to the widest possible circle of users. The contributions provide the basic scholarly information necessary for the proper evaluation of the importance of the Rudolf Klepač Collection.

29 Donacija sadržava plaketu Turističkog saveza Zagreba, povelju i medalju Hrvatskoga glazbenog zavoda, Nagradu *Vladimir Nazor* za životno djelo i plaketu UMUH-a.

30 Muzeju je pripala medalja Max Reinhardt 1920-1960 iz 1962. g.

FOND VID MORPURGO U MUZEJU GRADA SPLITA

TEA BLAGAIĆ-JANUŠKA □ Muzej grada Splita, Split

¹ D. Kečkemet, *Židovi u povijesti Splita*, Split, 1971., str. 5-6.

² Ibid., 6.

³ *Nazionale*, 13. svibnja 1863.

⁴ Obiteljski arhiv (danas kod ing. Josipa Morpurga). *Dnevnik obitelji Morpurgo* nakon Davida nastavili su pisati njegov drugi sin Josip i, kasnije, Josipov sin Viktor, do 1926. godine. Spomenuti se arhiv sastoji od građe koja se odnosi na Vida Morpurga i njegovu izdavačku i političku djelatnost, od građe o splitskim Židovima u prošlosti te od literarne i historijske ostavštine Viktora Morpurga. Dio tog arhiva, osobito važnoga za narodni pokret u Dalmaciji, uništili su Nijemci 1943. - 1944., nakon što su odveli u logor i strijeljali Eugena i Viktora Morpurga kod kojih se arhiv nalazio. Preostala je građa odnesena s tavama nakon rata i uništена. Ono što je danas sačuvano pohranjeno je kod obitelji. Arhiv Židovske bogoslovne općine, u kojemu je bilo vrlo starih i važnih dokumenata i knjiga, spalili su Talijani 1943. godine, a sačuvani su samo ostaci (Kečkemet, ibid., 72. - 73.).

⁵ Iz napsa u *Slobodnoj Dalmaciji* od 25. prosinca 1954. godine vidljivo je da je dr. Luciano Morpurgo prilikom posjeta rodom gradu u potkrovju bivše destilerije Morpurgo otkrio bogatu dokumentaciju o trgovачkim prilikama u starom Splitu, kao i dio opsežne arhive obitelji Morpurgo, sve spremljeno u više od 50 sanduka, te sve to darovao Muzeju grada Splita. Duško Kečkemet u članku *Vid Morpurgo i narodni preporod u Splitu* navodi da je preneseno oko deset velikih sanduka arhivske građe Morpurgove knjižare, destilerije i manufakture u Splitu i oko 1000 knjiga iz neprodanih zaliha knjižare, uglavnom iz prošlog stoljeća.

Arhivalija je pohranjena u Državnom arhivu u Splitu, a knjige u Naučnoj biblioteci, Muzeju grada i ostalim kulturnim ustanovama u Splitu.

⁶ Rukopis J. Baraća u Naučnoj biblioteci u Splitu (M-102/2), *Vid Morpurgo. Split 1. XII 1932.*

Arhivsko gradivo fonda Morpurgo dragocjen je izvor za ekonomsku, političku, pravnu i kulturnu povijest Splita i Dalmacije u 19. stoljeću. Sastoji se od obiteljskih spisa u užem smislu riječi, od spisa nastalih iz gospodarske i političke djelatnosti obitelji te od korespondencije obitelji. Tijekom arhivske obrade formirane su tematske skupine za cijelokupno arhivsko gradivo, unutar kojih je uspostavljen kronološki red. Razvrstano i sređeno gradivo stavljen je u papirne omote prema sadržaju i spremljeno u dvije arhivske kutije. Dio tog gradiva pisan je hrvatskim jezikom, a dio dokumentacije, korespondencije, rukopisa ili novinskih članaka pisan je na drugim jezicima: talijanskome, njemačkome, engleskome, mađarskome, francuskome i hebrejskome.

Posebnu važnost fondu daje građa za *Annuario Dalmatico* (Dalmatinski godišnjak, Dalmatinski ljetopis), koji je objavljen u Splitu 1859. i 1861. godine. Pisan je talijanskim jezikom, jezikom kojim je pisana i većina političkih brošura dalmatinskih Hrvata u doba preporodne borbe te veći dio narodnjačkog lista // *Nazionale* (Narodnog lista) tih godina. Prvi svezak godišnjaka objavljen je još u eri Bachova apsolutizma i nije imao političku notu, već mu je cilj bio okupiti kulturne dalmatinske spisatelje na raznim područjima djelovanja i tako pridonijeti općemu kulturnom i umjetničkom životu Dalmacije. Drugi svezak objavljen je 1861. godine, u najpresudnijoj godini dalmatinskih aneksionista i autonomaša. U njemu je jasno vidljiva literarna i nacionalna ideja vodilja urednika Vida Morpurga i njegovih suradnika. Treći svezak godišnjaka trebao je izaći zasebno na talijanskome, a zasebno na hrvatskom jeziku i imati još izrazitiju političko-patriotsku notu. Morpurgo ga je potpuno pripravio za tiskak, čak i poslao na tiskanje Abelu Lukšiću u Karlovac, ali je u posljednji čas odustao od njegova objavljivanja. Razlog je to što je upravo tada, 1862. godine, u Zadru počelo izlaziti dvojezično glasilo narodnjaka // *Nazionale - Narodni list*. Politički, kulturno-historijski i literarni prilozi slali su se *Narodnom listu*. Tako *Dalmatinski godišnjak* nakon dva objavljena sveska i pripravljenoga trećeg nije više imao razloga izlaziti jer je njegovu zadaću preuzeo *Narodni list*. Godine 1963. i dalmatinska je bibliografija Vida Morpurga za 1861. godinu ugledala svjetlost dana. Bilo je više razloga za njezino objavljivanje. Prvo, ona

dopunjuje ostali politički i kulturno-historijski rad Vida Morpurga, osobito u sklopu narodnog preporoda u Dalmaciji. Drugo, ona, uz dva već objavljena prethodna dijela znači važan i relativno rani prilog našoj bibliografiji uopće, pogotovo zato što je stručno i iscrpno sastavljana. Treće, to je bibliografija djela objavljenih presudne 1861. godine, kada je izdavačka djelatnost ne samo literarnih sastava već, posebno političko-polemičkih brošura, kako onih narodnjačkih, tako i autonomaških, bila vrlo živa. Osim toga, poseban su prilog upoznavanju općeg duha narodnog preporoda i ideološko-političkih stajališta naših preporoditelja prikazi odnosno kritike samih izdanja.

Povijesna bilješka o stvaratelju fonda

Obitelj Morpurgo podrijetlom je iz Maribora, odakle joj potječe i ime (Marburg). Prvi poznati član obitelji Moisé, nazvan Capuzina, preselio se u 17. st. iz Maribora u Goricu. Njegov sin David doselio se u Split, oženio se 1735. godine Sarom Rahelom Russo i 1774. godine umro. Pokopan je na starom židovskom groblju na Marjanu, gdje mu je još sačuvana nadgrobna ploča. Imao je tri sina, od kojih su se dva iselila u Smirnu, a treći, Moisé, nastavio je splitsku lozu. Imao je dosta djece. David je služio u Veneciji, zatim otvorio trgovinu u Zadru, a 1819. godine naselio se u Splitu. Abram se također bavio tekstilnom trgovinom u dućanu Capogrossa na južnoj strani Narodnog trga. Jakov Vita, djed Vida Morpurga, u mladosti je služio u Veneciji, u obitelji Vivante, a oženio se Gentilom Aroni i vratio se u Dalmaciju. Neko je vrijeme imao trgovinu boja i tekstila u Milni, a zatim u Splitu, u dućanu opatica, između tadašnjeg Trga zeleni i Voćnog trga (danas Trg narodnog preporoda). Imao je desetero djece, među kojima se osobito isticao David – Elija (1809. – 1882.).¹

Članovi obitelji Morpurgo kroz nekoliko su generacija usko vezani za politički, kulturni i gospodarski razvoj Splita, u kojemu su zauzimali vrlo značajno mjesto. Spomenut ćemo neke od njih.

David Morpurgo, Vidov otac, bio je zanimljiva ličnost i njemu Vid mnogo duguje za svoju naobrazbu, kulturu i aktivnosti na svim područjima na kojima je djelovao.

David je rano ostao bez oca i odgajala ga je rodbina. Učio je hebrejsku kaligrafiju, govorio njemački, koji ga je naučila majka Njemica, i talijanski jezik. Postao je agent i administrator trčanske firme Moisé Vita Jesurum u Splitu. Nastanio se u kući Brešan, današnjoj zgradi hotela Slavija, gdje se i Vid rodio. Oženio se 1837. god. Anettom (Hanom) Gentili iz Gorice. Boraveći neko vrijeme kod ženine obitelji u Gorici, stekao je praksu u uzgoju svilene bube i sviarstvu, čime se u Splitu bavio zajedno s Vidalom Coenom.² Godine 1863. David Morpurgo kandidiran je kao predstavnik trgovaca Narodne stranke u splitsku trgovacku komoru, godinu dana nakon što je osnovana.³ Od 1820-ih do 1870-ih godina pisao je dnevnik s vrlo zanimljivim podacima, osobito o ekonomskoj povijesti Splita, a ima i podataka o javnoj djelatnosti njegova sina Vida.⁴ Godine 1845. prvi je s hebrejskoga na talijanski preveo opsežno djelo religijskog sadržaja namjeravajući ga tiskati, ali je od toga odustao, ostavivši rukopis naslijednicima na čuvanje. Poznato je da je David Morpurgo na hebrejskome sastavio tužaljku kad je umro splitski rabin Jedida Jakov Musafija, učitelj njegova sina Vida, a sastavio je i natpis na njegovu grobu.⁵ I ostali članovi obitelji Morpurgo nastavili su njegovati duh humanizma i kulture. Tako je jedan Vidov nećak, Viktor⁶, inače inženjer kemije, pisao pjesme na talijanskom jeziku.⁷ Napisao je opsežnu povijest Židova (u rukopisu) te kapitalno djelo o splitskom lazaretu i Danijelu Rodriguezu, s iscrpnom dokumentacijom iz venecijanskih arhiva.⁸

Drugi Vidov nećak, Luciano Morpurgo⁹, po profesiji doktor ekonomije, ugledni je rimski izdavač i pisac. U svojoj knjizi *Quando ero fanciullo* (Kada bijah dijete) vrlo je plastično i intimno opisao Split na prijelazu stoljeća.

Dana 7. svibnja 1838. godine rodio se Vid Morpurgo.¹⁰ Prvu poduku dao mu je otac David. Na poledini dječjih igračih karata napisao mu je slova, tako da je Vid u četvrtoj godini naučio čitati.¹¹ Osnovnu školu pohađao je od 1846. do 1849. godine u Splitu. Zatim pohađa Carsku kraljevsку gimnaziju. Sačuvane su sve njegove svjedodžbe četiriju razreda gramatike i dva humanistike.¹² Posljednja dva razreda retorike (VII. i VIII. r.) pohađao je u nadbiskupskom sjemeništu, gdje je 1. ožujka 1856. godine i maturirao.¹³ Dok je Vid Morpurgo još pohađao gimnaziju, započela je njegova knjižarska djelatnost, a time ujedno najznačajnija knjižarska i izdavačka djelatnost u Splitu u 19. stoljeću. Godine 1852., dakle kad je Vidu bilo 14 godina, Davidu Morpurgu splitski je posjednik Petar Savo predložio da zajedno s njim otvari skladište knjiga kao filijalu firme Borroni e Scotti iz Milana, što je on prihvatio i zaposlio sina Vida da korisno i odgojno proveđe slobodno vrijeme.¹⁴ Savo je samo financirao poduzeće, a vodio ga je mladi Vid, ali je zbog njegove maloljetnosti moralo biti registrirano pod Savovim imenom. Vid se kasnije povezao s raznim inozemnim izdavačkim kućama. Nakon što je 1860. godine istekao ugovor, Petar Savo prodao je dozvolu za vođenje knjižare Isaku Coenu, a

nakon toga je Vid isposlovao posebnu dozvolu da sam može voditi knjižaru.¹⁵ Knjižara je do tada nosila naslov Libreria Savo, a 1860. i 1861. Libreria Morpurga succ. (naslijednici) a Savo, zatim samo Libreria Morpurga. Iz sačuvanih knjiga i poslovнog dopisivanja može se ustanoviti koliko je bila razgranata mreža dobavljača iz Italije, Njemačke, Austro-Ugarske, pa i ostalih europskih zemalja.¹⁶

Nemamo točnih podataka o prvim knjižarama, izdavačima i tiskarama u Splitu. U 18. st. zacijelo ih u Splitu nije ni bilo. U 19. st. sam tiskar ujedno je bio i izdavač knjige i on se potpisivao na knjizi kao tiskar, te vrlo rijetko kao izdavač. Morpurgo pak nije imao tiskaru, već je svoja izdanja tiskao kod ostalih splitskih ili inozemnih tipografa, a jedini se u Splitu na knjizi potpisivao kao izdavač. Vid Morpurgo ujedno je drugi poznati splitski knjižar u 19. st., nakon Ivana Antuna Piperate, koji je oko 1820. godine imao knjižaru na Piazza del Tempio (Peristilu).¹⁷ Godine 1861. Gradsko poglavarstvo izdalo je Vidu dozvolu da u Splitu može držati jednu posudbenu biblioteku (Biblioteca circolante o da nolo). To je bila prva posudbena biblioteka u Splitu, koja je bez sumnje imala važnu prosvjetnu i rodoljubno-političku ulogu. U knjižari su se najvećim dijelom nalazile knjige na stranim jezicima, a manjim dijelom na hrvatskome, koje su obrađivale pitanja liberalizma i nacionalizma, kao i mnoge slavenofilske publikacije. Na ulazu u knjižaru bila je uzidana ploča s latinskim natpisom *Nosce te ipsum* (upoznaj samoga sebe), a s druge strane *Respice finem* (pazi na svršetak). U knjižari su se sastajali prvi narodnjaci, među kojima se isticao Vid kao jedan od najznačajnijih ličnosti narodnog pokreta u Dalmaciji od 1862. do 1882. godine.

Želio je pokrenuti časopis koji bi okupio sve javne djelatnike u Dalmaciji i koji bi dalmatinsku kulturu pokrenuo iz provincijske ustajalosti u kojoj se nalazila. U predgovoru prvog sveska *Ai Dalmati* (Dalmatincima) sam Morpurgo piše da mu se ideja pokretanja *Dalmatinskoga godišnjaka* (*Annuario Dalmatico*) rodila još 1856. godine.¹⁸ Sačuvana su pisma nekih dalmatinskih javnih djelatnika u kojima odgovaraju Morpurgu na njegove pozive za suradnju.¹⁹ Značenje *Dalmatinskoga godišnjaka* u kontekstu naše dalmatinske i opće hrvatske publicistike jedva je uočeno ili je potpuno zanemareno. Razlog njegove nepristupačnosti današnjim generacijama jest i talijanski jezik kojim je pisan. To je naša vrlo istaknuta periodika (iako kratkog vijeka), kako po znanstveno-kulturnim tekstovima u prvom svesku, tako i ideološko-političkim prilozima u drugom.²⁰ Prvi svezak tiskan je u Milanu, a drugi 1861. godine u Veneciji. Prema prvotnomu Morpurgovu planu, u prvom svesku trebao je biti objavljen predgovor Koriolana Cerinea Lucića. U Morpurgovoj ostavštini, među ostalim objavljenim i neobjavljenim rukopisima u Godišnjaku, nalazi se i Cerineov rukopis predgovora s Morpurgovim korekturama.²¹ Osim predgovora, Vid Morpurgo autor je bibliografije knjiga dalmatinskih

⁶ Prilog splitskomu likovnom životu dala je njegova kći Tina Morpurgo. Slikarstvo je učila privatno u Splitu, a zatim samo pola godine u Italiji. Ipak je svojom prvom i jedinom izložbom u palači Geremia 1931. godine pokazala nesvakidašnji talent. Međutim, mlađa je djevojka rano prestala slikati, a rano je i tragično završila život u 36. godini u njemačkom logoratu 1943. godine (kao i otac i stric) (Kečkemet, *Židovi u povijesti Splita*, 169.-170.). Tina Morpurgo slikala je pejzaže splitske okolice i mrtve prirode, a ističe se i njezin autoportret. Radeći u realističkom stilu, uspjela je ostvariti određene lirske ugodaje, što se vidi na malobrojnim sačuvanim slikama (Prijatelj, *Splitska slikarica Tina Morpurgo*, 16.-18.).

⁷ Prava je steta što ih nikada nije objavio i što su rukopisi tijekom rata uništeni, kao i mnoge druge vrijednosti.

⁸ Mnogo je godina radio na tom djelu, ali ga nije uspio dovršiti ni tiskati; prvi dio slučajno je pronađen, te je nakon Drugoga svjetskog rata objavljen posthumno. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu objavila je 1962. godine u br. 52, a 1966. godine u br. 53 izdanja *Starine*, prvi dio u dva nastavka pod naslovom *Viktor Morpurgo – Daniel Rodriguez i osnivanje splitske skele u XVI – tom stoljeću*.

⁹ Rođen je u Splitu 1866. godine. Djelatnijstvo je proveo kod svog ujaka Vita Morpurga, u bivšoj kući obitelji Lanza iz Trevisa. U njegovoj rimskoj izdavačkoj kući La Dalmazia objavljen je velik broj monografija raznih talijanskih pokrajina, zbirka talijanskih pučkih pjesama, vodiča, monografija gradova, putopisa, razglednica i sl. Vrlo je renomirani fotograf, suradnik talijanske enciklopedije. Osim navedenog djela, autor je dokumentarno-historijskog djela *Caccia all'uomo* (Lov na čovjeka), svjedočanstva o fašističkim progonima Židova u ratnim godinama, te autobiografskog djela *Poesija židovske obitelji* (rukopis prijevoda Vinka Lozovine u Muzeju grada Splita).

¹⁰ U Registru rođenih, umrlih i vjenčanih 1838. Izraelitske bogoslovne općine u Splitu postoji zapis: *7 Maggio Lunedi. Vita di David ed Anna Morpurgo, circonciso di Salvator Manbioro, Patrini Salomon Morpurgo, Leon Valenzin, Testimonij Prospero Manbioro e Josef Jesurum*. – Vid Morpurgo i datum njegova rođenja zapisani su u istoj općini i u druge dvije knjige: u *Statisticci obitelji Izraelitske općine* (lib. III, pag. 27.-28.) i u *II registru obitelji Izraelitske bogoslovne općine* (pag. 21.-22.).

11 Podaci o Vidi Morpurgu Eugena Morpurga, 2. srpnja 1932. – Muzej grada Splita (MGS).

12 Sve svjedodžbe sačuvane su u obiteljskom arhivu u MGS-u.

13 Katalog splitskog sjemeništa, sign. XXXVII, sv. II., br. 14.

14 Dnevnik Davida Morpurga.

15 Ibid., Č. Čičin-Šain, *Mladi dani Vita Morpurga*, Novo doba, 7. svibnja 1938., str. 9.

16 Računska knjiga iz 1866. - obiteljski arhiv.

17 Kečkemet, ibid., 9

18 *Annuario Dalmatico*, Anno I, Spalato, Libreria Savo, 1859., str. 5.-6.; rukopis predgovora Vida Morpurga nalazi se u arhivi obitelji Morpurga.

19 Arhiv obitelji Morpurga, MGS.

20 Kečkemet, ibid., str. 12.

21 Arhiv obitelji Morpurga, MGS.

22 *Bollettino bibliografico dalmato degli anni 1856., 1857. e 1858.*, Annuario Dalmatico I, str. 221.-232.; rukopis u arhivu obitelji Morpurga.

23 Vito Morpурго, *Bollettino bibliografico Dalmato degli anni 1859. e 1860.*, Annuario Dalmatico II, str. 169.-185.; rukopis u arhivu obitelji Morpurga.

24 V. Morpурго, *Ai Dalmati*, Annuario Dalmatico II, str. 2.

25 Invito (Manifesto) per la collaborazione all'Annuario Dalmatico dell'anno 1862. - rukopis u arhivu obitelji Morpurga.

26 Sa strane rukopisa poziva Morpурго je označio imena oko 80 ljudi kojima je poziv poslao.

27 Davide Morpурго, *Storia della famiglia Morpурго*, str. 46. - arhiv obitelji Morpurga.

28 *Il Nazionale*, 23. travnja 1862. godine.

29 O Dalmatinskom godišnjaku: (Č. Čičin-Šain), *Prvi splitski časopis uoči Narodnog preporoda*, Novo doba, 29. lipnja 1935.; H. Morović, *Stogodišnjica prvog splitskog časopisa*, Slobodna Dalmacija 28. studenog - 1. prosinca 1959.

30 *Naše Jedinstvo*, Split, 31. siječnja 1911., str. 184.

31 Arhiv obitelji Morpurga.

autora i knjiga o Dalmaciji: *Bibliografski dalmatinski vjesnik* 1856., 1857. i 1858. godine.²² Bibliografiju je podijelio u tri dijela: a) djela dalmatinskih autora, b) djela koja su preveli dalmatinski autori, c) djela stranih autora koja se odnose na Dalmaciju. U drugom svesku Dalmatinskoga godišnjaka Morpурго je dopunio Bibliografski dalmatinski vjesnik iz 1859. i 1860. godine, obuhvativši i neka djela koja je u prethodnom svesku izostavio.²³ Relativna sloboda tiska i nagli razvoj političkog pokreta u Dalmaciji ogledaju se u velikom broju publikacija političke naravi izdanih 1861. godine. U Splitu je te godine objavljeno desetak knjižica političkog sadržaja, od kojih pet u Morpurgovu izdanju. Ta su politička izdanja bila vrlo važna za daljnji razvoj narodnog pokreta jer su teoretski razradila, pročistila i naznačila temelje pokreta. Još u predgovoru drugom svesku Dalmatinskoga godišnjaka, u prosincu 1860. godine, Vid Morpурго je nagovijestio treće godište, i to kvalitetnije od prva dva.²⁴ Treći svezak za 1862. godinu trebao je biti odraz novih liberalnih i nacionalnih ideja. Dosljedno tome, Morpурго je odlučio godišnjak izdati dvojezično: na talijanskom i hrvatskom jeziku. Svjestan da je to jedina publikacija s narodnim idejama u Dalmaciji (*Il Nazionale* još nije izlazio), obratio se pozivom na suradnju svim uglednijim javnim djelatnicima u Dalmaciji i izvan nje. Sačuvan je rukopis tog poziva koji vrlo jasno odražava Morpurgove političke ideje i njegov ideološki udjel u narodnom pokretu u Dalmaciji 1861. godine.²⁵ Kakav je bio odaziv na suradnju u trećem svesku Dalmatinskoga godišnjaka možemo donekle zaključiti iz sabranoga, a neobjavljenog materijala za taj svezak, sačuvanoga u Morpurgovu arhivu.²⁶ Treći svezak Dalmatinskoga godišnjaka nikada nije tiskan. Glavni razlog prestanka izlaženja Dalmatinskoga godišnjaka vjerojatno je bilo to što je 1862. godine u Zadru počeo izlaziti *Narodni list* (*Il Nazionale*), pa je tako funkcija prvoga umnogome prešla na drugi, iako je prvi bio godišnjak, a drugi novina. Sam Morpурго pridonio je osnutku Narodnog lista i sporazumno mu je prepustio daljnju političku i kulturnu žurnalističku aktivnost. Dokaz tome nalazimo u dnevniku Vidova oca Davida. Godine 1862. on piše: *Budući se pojавio list Nazionale u koji je svaki patriot mogao s lakoćom uvrstiti patriotske članke, prestala je potreba, odnosno pomanjkalj su nacionalni ili lokalni argumenti, za izdavanje zbornika (godišnjaka) i zato smo ga prestali tiskati.*²⁷

U travnju je u *Narodnom listu* (*Il Nazionale*) objavljena bilješka: *Gosp. Vid Morpурго, knjižar iz Splita, ne može, zbog o njemu neovisnih razloga, da dalje izdaje Dalmatinski godišnjak (Annuario Dalmatico) koji je trebalo da izđe štampan u tiskari gospodina Abela Lukšića u Karlovcu.*²⁸

Iako je bio kratkog vijeka, Dalmatinski godišnjak je, uz ostale Morpurgove političke publikacije tih presudnih godina, uoči pojave *Narodnog lista*, odigrao značajnu ulogu i ne zasljuže biti zaboravljen, premda nije bio pisan našim jezikom.²⁹ Izravni dokaz o inicijativi Vida

Morpurga glede osnivanja *Narodnog lista* nalazimo u splitskomu *Našem Jedinstvu*, u povodu njegove smrti 1911. godine. U tom opširnijem nekrologu - životopisu navodi se izričito: ...*njegovom inicijativom odavde bi zasnovan i organ mlade stranke Il Nazionale danas Narodni list. To je bio početak kojem je on najviše pomogao da udari temelje...*³⁰

Nakon što je pridonio osnivanju lista, Morpурго se prihvatio skupljanja preplatnika, o kojima je i ovisila moralna i materijalna budućnost lista. U njegovoj ostavštini sačuvano je 40 formulara s ukupno 118 upisanih preplatnika (list je u početku izlazio u 400 primjera). Na formularima je ujedno objavljen dvojezični poziv na predbrojku, tiskan u Splitu, a vjerojatno ga je sastavio sam Morpурго: *Poziv na predbrojenja za politički i književni NARODNI LIST (tal. Il Nazionale) koj će počet izlaziti prvih petnaest danah mjeseca Veljače 1862. u Zadru dvaput u sedmicu u jeziku talijanskому s nadometkom jedan put na nedilju u jeziku slavjanskому. Nazov novoga lista, komu će bit urednik g. Nad Nodilo, pokazuje njegovu težnju i svrhu. Program će se priobčiti u I. u Br. Naručbine treba upravljati u Zadar Uredniku Narodnoga Lista a i u Split Knjižaru Morpurga.*³¹

Iz teksta se vidi da je Morpурго preuzeo čak i administraciju lista, iako je on izlazio u Zadru. Zanimljivo je pregledati prve preplatnike *Narodnog lista*, među kojima su u početku bili ne samo aneksionisti, već i autonomaši, a znatan broj činili su župnici dalmatinskih mesta.³²

Vid Morpурго slao je i dopise iz Splita, uglavnom o političkoj situaciji. Najvažniji daljnji Morpurgov doprinos *Narodnom listu* svakako je njegova suradnja u njemu.

Pisao je isključivo u talijanskom dijelu lista, a svojim idejama te duhovitim i satiričnim stilom sudjelovao je i u stvaranju opće fisionomije lista.³³ Međutim, Morpurgove članke u *Narodnom listu* nije moguće pouzdano identificirati jer nikada nisu bili potpisani.

Vid Morpурго kao aktivni organizator političke borbe, osobito u razdoblju 1862. - 1882., bio je jedna od manje istaknutih, ali najvažnijih lječnosti narodnog pokreta u Dalmaciji. Morpurgova knjižara na gradskom trgu najuže je povezana ne samo s počecima narodnog pokreta u Dalmaciji, već i s dalnjim razvojem pokreta, sve do pobjede na splitskim izborima 1882. godine. Vidov nećak, rimski književnik, izdavač i fotograf Luciano Morpурго u autobiografskom se djelu³⁴ sjeća stričeve knjižare: *Bijaše to duga tjesna dvorana, s glavnim ulazom od strane Trga. U njoj bi se u svaku dobu dana, a najviše ujutro, okupljali naobraženiji Splitčani. Na tim sastancima raspravljalo bi se o svemu i svačemu, kako se to onda običavalo po lješkamicama manjih varošica. Na umna i učena raspredanja nadovezivale bi se svakojake beskorisne brbljarje iz dnevnih gradskih kronika. Tamo bi svračali profesori mjesne gimnazije i realke, zatim liječnici i odvjetnici zanimajući se za*

knjižarske novosti prije nego što podu svaki na svoj posao...

Stric Vito, čovjek uman i naobražen, vodio je sjajno te razgovore kojima su poglavitu gradu pružala politička pitanja, jer je Split bio važno političko i kulturno središte. U Splitu se tada nadao osnov narodnom slavenskom, odnosno hrvatskom, pokretu i borbi za narodni jezik. Pohađali su knjižaru i mnogi svećenici, prvoborci na glasu u tom pokretu, među kojima je stric Vito imao svoje najbolje prijatelje...³⁵

Godine 1870. Narodna stranka kandidirala je i za zastupnika u Dalmatinskom saboru izabrala Vida Morpurga.³⁶ Nakon pobjede Narodne stranke u Splitu 1882. godine nije prestala niti se smanjila politička djelatnost Morpurga. Međutim, 1890-ih godina nastala su bitna razmimoilaženja i u stranci se razvijala žestoka borba između starijih narodnjaka i mlađih pravaša. Razočaran tim neslogama, Morpurgo se sve više povlačio iz političkog života, predavajući se poslovima banke, svoga životnog djela. Prva pučka dalmatinska banka bila je prva naša banka u Dalmaciji, a nastala je kao nužna politička potreba da se dalmatinski težaci materijalno osamostale i da ne budu ovisni o veleposjednicima, malim kapitalistima i lihvarima. Ideja se začela 1868. godine u Hrvatskoj čitaonici, a javno poslovanje Prve pučke dalmatinske banke započelo je 1. veljače 1871. godine.³⁷ Prva uprava banke sastojala se od predsjednika dr. Gaje Bulata, potpredsjednika Vida Morpurga, ravnatelja Frane Bollanija, Srećka Karamana i Petra Katalinića.³⁸ Vid Morpurgo obnašao je dužnost potpredsjednika do kraja 1895. godine, a od početka 1896. do smrti 1911. godine bio je predsjednik banke.³⁹

Nakon dva sveska *Dalmatinskoga godišnjaka* i već spomenutih političkih brošura prijelomne 1861. godine Morpurgova izdavačka djelatnost nije prestala, uza sve ostale poslove kojima se bavio. Godine 1862. i 1863. objavio je dva godišta kalendara *Dioklecijanov nasljednik* (*L'Erede di Diocleziano*). Osim uobičajenih kalendarskih i općih podataka, u njima je objavljen Morpurgov historijski podsjetnik s pregledom najvažnijih povjesnih događaja iz prošlosti Dalmacije.⁴⁰

Vid i njegovi nasljednici za osamdeset godina djelovanja izdali su više od stotinu različitih knjiga i knjižica najrazličitijeg sadržaja i time zauzeli najvažnije mjesto među splitskim te jedno od najznačajnijih među dalmatinskim izdavačima.

Nakon što se razočarano povukao iz daljnega političkog života, Vid Morpurgo se posvetio ekonomskim pitanjima Dalmacije, osobito njezinom željezničkom spoju s unutrašnjosti. U težnji da osamostali i razvije domaću industriju, bio je inicijator osnutka prve parne tvornice opeka u Splitu 1875. godine, koja nije dugo radila, a njegovo ime bilo je poznato ne samo u domovini nego izvan nje po proizvodima njegove tvornice rakija i likera i skladišta vina. Morpurgo je surađivao s dalmatinskim

i inozemnim enolozima i pridonio je razvoju našeg vinogradarstva i vinarišta.

Vid Morpurgo djelovao vrlo je aktivno unutar splitske Trgovačko-obrtničke komore, poglavito nakon pobjede Hrvatske stranke na općinskim izborima 1882. godine. Tada je izabran za predsjednika te značajne ustanove i dugo je njome uspješno upravljao.

Nije se nikada oženio niti je osnovao obitelj, zbog čega je gotovo sve svoje vrijeme mogao posvetiti javnim poslovima. Umro je 31. siječnja 1911. godine nakon kratke srčane bolesti, u 73. godini života, istog dana kojega je četrdeset godina prije toga osnovao Prvu pučku dalmatinsku banku i kada je ta banka slavila svoj jubilej. Pokopan je na starome židovskom groblju na Marjanu, a na grobnoj ploči uklesan je natpis: *Uzvišen umom, plemenit duhom, cijeli život misaonog rada posveti oslobođenju puka od duševnog i materijalnog ropstva. U buđenju naroda između prvih, začetnik prve knjižare, prve banke, prvih industrija, ostavi umirući neispunjenu prazninu.*⁴¹

Primljeno: srpanj 2009.

Literatura i izvori

1. Čićin-Šain, Ć., "Mladi dani Vita Morpurga", *Novo doba*, Split, 7. svibnja 1938.
 2. Čićin-Šain, Ć., "Prvi splitski časopis uoči Narodnog preporoda", *Novo doba*, Split, 29. lipnja 1935.
 3. Efron, Z., - Kečkemet, D., *Židovsko groblje u Splitu*, Split, 1973.
 4. Grgić, I., "Oko postanka Nazionala", *Zadarska revija*, 1960., br. 5.
 5. *Katalog knjiga*, knjižara Morpurgo Split, 1914.
 6. Kečkemet, D., *Vid Morpurgo i narodni preporod u Splitu*, Split, 1963.
 7. Kečkemet, D., "Židovi u Splitu", u: *Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu, Hrvatskoj*, Zagreb, 1998., str. 316.-331.
 8. Mangier, D., "Vid Morpurgo i naše svećenstvo", *Jadranska pošta*, Split, 24. prosinca 1932.
 9. Mihaljević, V., "O parobrodarskom pitanju", *Narodni list*, 21. rujna 1905., br. 75.
 10. Mikačić, D., "Naša narodna ideja u Splitu", jubilarni broj *Narodnog lista*, 1912.
 11. Morović, H., "Stogodišnjica prvog splitskog časopisa", *Slobodna Dalmacija*, Split, 28. studenog - 1. prosinca 1959.
 12. Morpurgo, Vid, "Na članak dra Mihaljevića...", *Narodni list*, 1905., br. 82.
 13. Morpurgo, V., "Daniel Rodriga i osnivanje splitske skele u XVI. stoljeću", *Starine JAZU*, knj. 52. i 53., Zagreb, 1962., str. 185.-248., 363.-415.
 14. P(erković), M., "Vid Morpurgo", *Novo doba*, 25. rujna 1931.
 15. Prijatelj, K., "Splitska slikarica Tina Morpurgo", *Jevrejski pregled*, Beograd, god. XI./1960., br. 10-11, str. 16.-18.
 16. "Proslava četrdesetgodišnjice Prve pučke dalmatinske banke u Splitu", 1871.-1911. "Split, 1911., str. 17.-18.
 17. S(modlaka), J., "Vito Morpurgo", *Sloboda*, Split, 1. veljače 1911.; Kritika Smislakinačlanka, Naše jedinstvo, 14. veljače 1911.
 18. Škarica, M., "Vid Morpurgo i naše svećenstvo", *Jadranska pošta*, Split, 24. prosinca 1932.
- 32 Prvi splitski preplatnici bili su dr. Ivan Capogrosso, Ivan Cambi, Vid Morpurgo, Dujam Karaman, Jakov Chiudina, dr. Nikola Cattani, dr. Eduard Tacconi, Luka Svilović, dr. Giorgio Giovannizio, Petar Tartaglia, Antonio Bajamonti, Giov. Batt. Brainovich, dr. Jakov Cember, Vicko Andrić, Juraj Vojnović, dr. Franjo Lanza, Gradska općina i dr.; iz Brača conte Radoš Ivellio, N. Definis, Petar Nazor; iz Jelse Niko Duboković; iz Zagreba Ambroz Vranyčany; iz Beča dr. Ivan Buratti; iz Venećije braća Nazor; Mihovil Pavlinović iz Podgorje i ostali župnici iz Sinja, Srinjina, Muća, Prugova, Ogorja, Kaštela, Kožica kod Vrgorca, Makarske, Potsavja kod Sinja, Tučepa, Ljubunčića iz Bosne i dr., kavane iz Splita, Solina, Metkovića te kasina iz Raba, Omiša, Visa i Starigrada.
- 33 Kečkemet, ibid., str. 51.
- 34 Luciano Morpurgo, *Poezija židovske obitelji*, prijevod V. Lozovine.
- 35 L. Morpurgo, ibid., MGS.
- 36 II Nazionale, 21. lipnja 1870.
- 37 Ibid., 6. ožujka 1871., br. 36.; *Proslava četrdesetgodišnjice Prve pučke dalmatinske banke u Splitu 1871.-1911.*, Split, 1911., str. 17.-18.
- 38 Banka je djelovala u prizemlju kuće Karaman, u blizini gradske bolnice, i tu je bila sve do 1911. godine, kada je preselila na prvi kat vlastite kuće na obali, u kojoj se do tada nalazila Austrougarska banka. Tu je ostala sve do Drugoga svjetskog rata, kada je prestala raditi. U Muzeju grada Splita čuva se skromni pisači stol Vida Morpurga i jedna njegova okovana manja škrinja, a nije isključeno da je koji od tih predmeta pripadao početnom inventarju banke. Kečkemet, ibid., str. 61.-62., 81.
- 39 Kečkemet, ibid., str. 62.
- 40 Kečkemet, ibid., str. 164.
- 41 Arhivsko gradivo MGST - 1 (13/a).

21. *Vid Morpurgo i. XII. 1932.* – rukopis J. Baraća u Naučnoj biblioteci u Splitu (M-102/2)
22. "Vid Morpurgo, 25. godišnjica smrti", *Novo doba*, 31. siječnja 1936.

Prilog 1. Klasifikacijska struktura fonda

Fond se sastoji od 15 serija:

1. školske svjedodžbe i ostale isprave
2. biografije i biografski podaci o Vidu Morpurgu
 - 2.1. rukopisni sastavi
 - 2.2. objavljeni radovi
 - 2.3. nekrolozi i osmrtnice
3. građa za *Annuario Dalmatico*
 - 3.1. I. svezak, 1859., rukopisi
 - 3.2. II. svezak, 1861., rukopisi
 - 3.3. pripremljena građa za III
sv. Annuario Dalmatico,
neobjavljeno:
 - 3.3.1. poziv na suradnju
 - 3.3.2. hrvatski rukopisi
 - 3.3.3. talijanski rukopisi
 - 3.3.4. bibliografija za III. svezak
4. dokumentacija u svezi s listom // *Nazionale*
5. satirični govor i pjesme Vida Morpurga
6. fragmenti iz javne djelatnosti Vida Morpurga
7. bilješke i gradivo drugih članova
obitelji Morpurga:
 - 7.1. dr. Luciano Morpurgo
 - 7.2. Josip Morpurgo
8. isprave i dokumentacija o nekretninama
u posjedu obitelji:
 - 8.1. zgrada s pripadajućim dućanima
na uglu Ispod ure i Marulićeve 8
 - 8.2. kuća u Getu, Ugarska ulica 8
i Bizantska 2
 - 8.3. kuća Seleban, bivša Benedetti
 - 8.4. uknjižba: 1895. g. - 1929. g.
9. izdanja knjižare Morpurgo
10. dokumentacija iz bankarske djelatnosti
 - 10.1. Austrijska centralna kreditna banka
 - 10.2. Prva pučka dalmatinska banka
 - 10.3. Közgazdasági Bank Részvénnytársaság
11. dokumentacija iz gospodarske djelatnosti
12. bilježnički spisi
13. fotografije

14. korespondencija

- 14.1. korespondencija V. Morpurga
- 14.2. korespondencija obitelji Morpurga

15. ostalo

THE VID MORPURGO FONDS IN SPLIT MUNICIPAL MUSEUM

The archival records of the Morpurgo funds are an invaluable source for the economic, political, legal and cultural history of Split and Dalmatia in the 19th century. Some of the records are written in Croatian, and some of the documentation, correspondence, MSS or newspaper articles are written in Italian, German, English, Hungarian, French and Hebrew.

The members of the Morpurgo family were for several generations tightly connected to the political, economic and cultural development of Split, in which they occupied a very important position. The most prominent among them was certainly Vid Morpurgo, active organiser of the political struggle, particularly in the 1862-1882 period. Vid Morpurgo was also the second best known bookseller in Split in the 19th century, after Ivan Antun Piperata, who around 1820 had his bookshop on the Peristyle, or Piazza del Tempio. His bookshop on the city square was very closely connected not only to the beginnings of the nationalist movement in Dalmatia, but also to the further development of the movement, all the way up to the victory in the Split elections of 1882. Particular value is imparted to the fonds by the *Annario Dalmatico* (Dalmatian Annual), published in Split in 1859 and 1861. It is written in Italian, language used for most political brochures of Dalmatian Croats at the time of the revivalist struggle and for most of the nationalist paper, *// Nazionale*, of the time.

Vid Morpurgo is the author of a bibliography of books of Dalmatian authors and books about Dalmatia: *Bibliographic Dalmatian News* of 1856, 1857 and 1858. The relative freedom of the press and the sudden development of the political movement in Dalmatia are mirrored in the great number of publications of a political nature published in 1861. In Split in that year ten booklets of a political nature were published, five of them Morpurgo editions. These political editions were very important for the further development of the nationalist movement for they theoretically worked out, refined and set out the foundations of the movement. After he had retired in disappointment from political life, Vid Morpurgo devoted himself to the economic issues of Dalmatia, particularly the making of a railway link with the interior.

He was the founder of the First Popular Dalmatian Bank. Hoping to make domestic industry independent and get it moving, he was the initiator of the first steam-powered brickworks in Split in 1875, and contributed to the development of grape growing and wine making. He never married nor had children, for which reason he was able to devote most of his time to public affairs. He died in 1911.

JOŠ JEDANPUT O POVIJESnim POČECIMA TIFLOLOŠKOG MUZEJA

dr. sc. VJEKOSLAV MRŠIĆ □ Zagreb

IM 40 (3-4) 2009.
IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE
MUSEUM THEORY AND PRACTICE

1. UVOD I PROBLEM

U proteklih više od 160 godina na hrvatskim prostorima, poglavito u Zagrebu, počinjali su djelovati mnogi muzeji. Događalo se da se prvotno realizirane ustanove tijekom povijesnog procesa podijele na više samostalnih entiteta. Suprotno tome, neki su muzeji započinjali kao samostalni, da bi tijekom vremena bili pridruženi nekoj drugoj instituciji, pokatkad ne nužno mujejskoj, te bi u konačnici ponovno vratili vlastitu samostalnost pojavljujući se pod drugim nazivom, o čemu svjedoči primjer današnjega *Tifloškog muzeja*. Svjestan svoje mukotrpne povijesti, Muzej je istražio vlastite početke. U vremenskom rasponu od 12 godina iznjedrene su dvije publikacije koje potpuno različito datiraju povijesne početke današnjega *Tifloškog muzeja*. Stoga se objektivno, kao problem, pojavljuje pitanje ispravnosti jedne od objavljenih tvrdnji.

2. POLAZIŠNE NAPOMENE

2.1. Prva publikacija i činjenice

105 godina Tifloškog muzeja - od Hrvatskog sljepačkog muzeja ka Hrvatskom muzeju edukacijsko rehabilitacijskih znanosti¹ monografija je o Tifloškom muzeju, koja u rasponu od 1891. pa do 1996. godine slojevitom analizom povijesnih, političkih, stručnih i znanstvenih čimbenika utvrđuje ulogu Vinka Beka u nastanku Hrvatskoga sljepačkog muzeja 1891. godine, kao što utvrđuje i podržavljeno tog muzeja od Zemaljske vlade i tadašnjeg odjelnog predstojnika za bogoštovlje i nastavu Izidora Kršnjavoga te pripajanje Muzeja 1894. godine Zemaljskom zavodu za slijepu djecu u Zagrebu. Muzej će u rasponu od 105 godina, kojima se monografija bavi, proći kroz nekoliko faza, mijenjat će svoj smještaj, a osnivačka prava preuzimat će različiti društveno-politički entiteti. Ustanova će se pojavljivati pod sljedećim nazivima.

Hrvatski sljepački muzej (1891.-1894.); privatna realizacija Vinka Beka, koja 1894. godine Bekovom darovnicom prelazi u vlasništvo Društva svetog Vida, da bi iste godine bila podržavljena i pripojena Zemaljskom zavodu za slijepu djecu u Zagrebu, u čijem će sastavu ostati do 1953. godine.

Tifloški muzej Saveza slijepih Jugoslavije u Zagrebu (1953.-1970.) sa Savezom slijepih Jugoslavije, koji je tada preuzeo osnivačka prava, promijenio naziv Muzeju i financirao njegov rad do 1970. godine. Sjedište SSJ bilo je u Beogradu, premda je Muzej i dalje bio u Zagrebu.

Tifloški muzej Saveza slijepih Jugoslavije u Zagrebu (1970.-1979.) zapravo djeluje izvan zakona nakon što ga je 1970. godine SSJ prestao financirati. Grada je sklonjena, a poslovni se prostor iznajmljuje gospodarskim subjektima. Iz alimentiranog najma isplaćuju se plaće malobrojnim zaposlenicima, ali se iz njega rekonstruira i izložbeni prostor, pa se 1976. godine otvara novouređeni stalni postav.

Tifloški muzej Jugoslavije (1979.-1991.) zauzimanjem tadašnjeg sekretara za prosvjetu i kulturu Stipe Šuvara financiran u omjeru 50:50% putem tadašnjih Samoupravnih interesnih zajednica RSIZA kulture i USIZA kulture grada Zagreba.

Tifloški muzej (od 1992.) u vlasništvu RH, koja nakon izlaska iz jugoslavenske federacije preuzima osnivačka prava, a Muzej se putem Ministarstva kulture financira iz državnog proračuna.

Sve te činjenice podastre su i elaborirane na 121 stranici teksta, uz 198 bilježaka u kojima se navode izvori.² Na toj je osnovi rekonstruirana povijest Hrvatskoga sljepačkog muzeja od 1891. do 1996. godine kao Tifloškog muzeja. Monografiju su recenzirala trojica znanstvenika upisanih u registar znanstvenih radnika pri Ministarstvu znanosti RH. Recenzenti su navedeni u impresumu monografije.

2.2. Druga publikacija i upitna tvrdnja

Prikaz recentnoga stalnog postava Tifloškog muzeja, otvorenoga javnosti 24. siječnja 2008. godine³, kompilacija je tekstova više potpisnika, ali nas zanima samo uvodni tekst (str. 9.-19.) koji potpisuje urednica, a u kojemu se tvrdi da Muzej bilježi svoje početke tek od 1953. godine. S obzirom na tu tvrdnju, koja Muzeju oduzima 62 godine djelovanja, bilo bi logično podastiranje valjanih dokaza na osnovi kojih se donosi takav zaključak. Međutim, toga u tekstu nema, samo

¹ Vjekoslav Mršić, *Tifloški muzej*, Zagreb, 1996.

² Format 24 cm, ISBN 953-96699-1-X.

³ Format 30 cm, ISBN 978-953-7287-02-3.

arbitrarno postavljena teza kojom se Bekovo autorstvo pripisuje drugim djvema osobama.

3. SUPOSTAVNA PROVJERA POLAZIŠNIH KRITERIJA

3.1. Kriteriji – prostor, osoblje i državni blagoslov

Govoreći o Vinku Beku, urednica navodi: *Svoju privatnu zbirku predmeta i knjižne građe* (misli se na građu Hrvatskoga sljepačkog muzeja, prim. V. Mršić) nazivao je *muzejom prema dugoj, stoljetnoj tradiciji u kojoj su razni sakupljači svoje zbirke tako nazivali, iako je potpuno jasno da ona – u suvremenom smislu rječi muzej, koja podrazumjeva ustanovu – to nije mogla biti bez prostora, osoblja i državnog blagoslova* (str. 13.).

Suprotno toj tvrdnji, iz publikacije *Izložbeni katalog za sljepački odjel na gospodarsko-šumarskoj jubilarnoj izložbi u Zagrebu 1891.* (Vinko Bek, 1891.) vidljivo je da izložbeni materijal čini uglavnom građa Hrvatskoga sljepačkog muzeja, te da je ta građa razvrstana u različite muzejske zbirke. Osim toga, uz Vinka Beka, taj katalog iz 1891. g. potpisuju i tri službena recenzenta.

Nadalje, u monografiji *Gospodarsko-šumarska Jubilarna izložba...*, objavljenoj godinu dana nakon spomenute izložbe, nalazi se podatak koji potvrđuje da je Bekov Hrvatski sljepački muzej zaista bio muzej, a ne zbirka. Na stranici 226. (Ibler, 1892.) stoji da Vinko Bek ... živo radi oko sljepačke školske literaturе i sistematičnog muzeja (podcrtao V. Mršić), koji bi se u svoje vrieme predao ustrojenom zavodu. Lapidarni pojam sistematičan podrazumijeva sve odrednice koje i danas neki muzej razlikuju od zbirke.

Šezdeset i četri godine kasnije 1955. g., u drugom je kontekstu Danica Tonković napisala: *Vinko Bek, naš prvi tiflopedagoški radnik, marljivo je sakupljaо razne predmete tifološkog karaktera sa svrhom, da osnuje "Hrvatski sljepački muzej" u Zagrebu. Muzej je zaista bio priveden u život* (podcrtao V. Mršić), pošto je u Zagrebu 1. rujna 1895. došlo do otvaranja Zavoda za odgoj slijepih djece. *Zbirke muzealnih izložaka* (podcrtao V. Mršić) bile su smještene u jednoj zavodskoj prostoriji. Ono što se sačuvalo, prešlo je u vlasništvo današnjeg Zavoda za odgoj slijepih djece u Zagrebu, a zatim od strane uprave ovog zavoda odstupljeno našem muzeju.⁴ Iako se Danica Tonković i potpisnik ovih redaka razilaze u dataciji početka Hrvatskoga sljepačkog Muzeja za četiri godine, gđa Tonković eksplicitno govori o Muzeju i njegovim zbirkama, a implicitno o kontinuitetu Hrvatskoga sljepačkog muzeja pod novim nazivom.

No vratimo se kriterijima kojima urednica brani svoju tezu. U kontekstu prvog kriterija trebalo bi objasniti značenjsku razliku između Bekova privatnog prostora u sklopu pučke škole u Buvejvu pokraj Velike Gorice, gdje je Bek od 1891.-1894. godine službovao, čuvao i obrađivao građu Hrvatskoga sljepačkog muzeja, zatim prostora Zemaljskog zavoda za slijepu djecu u Zagrebu u razdoblju 1894.-1953., pa prostora u

Bosanskoj ulici 26 u Zagrebu, gdje je Muzej, zajedno sa Savezom slijepih Hrvatske, bio smješten od 1953. do 1958. godine, dok se nije konačno preselio u namjenski izgrađeni prostor na današnjoj adresi.⁵ Sve su to, bez razlike, do 1958. godine bili neadekvatni prostori.

Međutim, ono što se Beku i Kršnjavome, te Zavodu za slijepu djecu u Zagrebu, zamjera u razdoblju 1891.-1953., začudo prestaje biti zamjerkom kada osnivačka prava preuzima Savez slijepih Jugoslavije, iako će do izgradnje namjenskog prostora proći još pet godina. Postavimo ovdje i pitanje koliko bi aktualnih muzeja u nas tom logikom trebalo izgubiti status muzeja.⁶

U kontekstu drugih dvaju kriterija od kojih urednica polazi, nameće se pitanje po čemu je upitna Bekova muzeološka dimenzija. Zar nije Zemaljska vlada s predstojnikom Odjela za bogoštovlje i nastavu Izidorom Kršnjavim potvrdila Bekovu stručnost, znanje i rezultat podržavljenjem Bekova muzeja i njegovim pripajanjem Zemaljskom zavodu za slijepu djecu u Zagrebu? Nadalje, čitanjem izvješća Zavoda za slijepu djecu iz toga vremena, kao i određenih tekstova u časopisu *Prijatelj slijepih i gluhanjemih*, nailazimo na podatke da Vinko Bek obavlja višestruku ulogu. On je istodobno privremeniji ravnatelj Zemaljskog zavoda za slijepu djecu, učitelj, urednik časopisa *Prijatelj slijepih i gluhanjemih i čuvan Muzeja* (podcrtao V. Mršić).

Ako urednica smatra da Bek nije mogao sam kvalitetno voditi brigu o Muzeju krajem 19. st., kako onda tumači činjenicu da Tifloški muzej Saveza slijepih Jugoslavije u Zagrebu od 1953. do 1955. godine nema nijednog zaposlenika? Tek se nakon toga u Muzeju zapošljava Arkadije Rudomino, osoba upitnih stručnih kvalifikacija, istodobno kao kustos i administrator, a nakon što se ugasio Upravni odbor, volontersko tijelo koje je upravljalo Muzejom, postat će i ravnateljem.

U redukcionističkom viđenju povijesti današnjega Tifloškog muzeja ne preza se okriviti ni samog Vinka Beka. Naime, na 13. stranici, u 2. bilješci, urednica kaže: *Vrlo često Bek je svoju privatnu zbirku predmeta i knjižne građe, u stručnim časopisima s kraja 19. st., nazivao "Hrvatskim sljepačkim muzejom" te time unio pomutnju u povijesno određivanje vremena osnutka Tifloškog muzeja, sljednika "Hrvatskoga sljepačkog muzeja".*

Naravno da je Vinko Bek rabio termin Hrvatski sljepački muzej, i to s punim pravom! Urednica eksplicitno navodi gdje je Bek rabio taj termin: *u stručnim časopisima s kraja 19. st.* Te stručne časopise pratili su stručni ljudi toga vremena. U njima nigdje ne nalazimo kritike Vinka Beka glede vjerodostojnosti Hrvatskoga sljepačkog muzeja. Uostalom. A kako bi to Vinko Bek unio pomutnju kad je umro 1935. godine, 18 godina prije no što se građa Hrvatskoga sljepačkog muzeja pojavila pod nazivom Tifloški muzej saveza slijepih Jugoslavije u Zagrebu? S tim Bek nema nikakve veze. Ne može se negirati postojanje Bekova muzeja i istodobno priznati da je današnji Tifloški muzej sljednik Hrvatskog sljepačkog muzeja. Time urednica nehotice potvrđuje

⁴ Izvještaj o radu za godinu 1953./54., Tifloški muzej Saveza slijepih Jugoslavije u Zagrebu, Zagreb, 1955., str. 7-8.

⁵ Ovdje treba reći da prostor kao kriterij kako ga tumači urednica ni danas ne govori u korist njezinoj tezi. Naime, Muzej je, slijedom nesretnih okolnosti, iako nekad suveren u namjenski izgrađenom prostoru, danas u pravnom statusu podstanara u istom tom prostoru.

⁶ Primjerice, u središtu Zagreba, u trosobnom stanu, doslovno je uskladišten Hrvatski športski muzej. Iako se grada sustavno prikuplja, obraduje i izlaže na povremenim izložbama izvan Muzeja, jer Muzej nema vlastitog izložbenog prostora, spomenuti bi muzej, prema kriterijima kojima urednica odriče autentičnost Bekovu Hrvatskome sljepačkom muzeju s kraja 19. st., izgubio status muzeja. Međutim, bez obzira na probleme sa smještajem, Hrvatski športski muzej ima - državni blagoslov.

povijesni kontinuitet te naše ustanove od 1891. godine do danas.

4. KOMENTAR I ZAKLJUČAK

Ono što je potpisnik ovih redaka zastupao kao tezu i dokazao u monografiji objavljenoj 1996. godine pod naslovom *105 godina Tifloškog muzeja...* jest originalnost Bekova koncepta, činjenica da je Bek svoju ideju 1891. godine realizirao sam i da ona traje do danas. Ničega revolucionarnoga nema u 1953. godini, kada osnivačka prava preuzima Savez slepih Jugoslavije iz Beograda. Riječ je samo o prijenosu prava vlasništva nad muzejskom građom, ali temeljni koncept i problematika ostaju isti. Dakako, bio je promijenjen i naziv Muzeja, ali kako god ga mijenjali, nikako nisu mogli izbjegći pridjev *TIFLOŠKI = SLJEPACKI*. Ono što je revolucionarno u Bekovoj ideji njegova je spoznaja da je u 19. st. na hrvatskim prostorima došlo do smjene paradigme⁷, prema kojoj je do tada funkcionalno zbrinjavanje slijepih.

Sve do 19. st. u nas se briga o osobama s posebnim potrebama, pa tako i o slijepima, vodila unutar karitativnoga i mistično-metafizičnog pristupa pri crkvenim svetištima, gdje bi neki navodno doživjeli čudesno ozdravljenje. O čudesima se ne raspravlja jer su ona izvan okvira znanstvene spoznaje, ali uz neka se svetišta i danas nalaze zbirke votivnih darova koji su zalog očekivanome čudesnom rješenju. Vinko Bek, svjestan svega, čini kvalitativan pomak te osniva Muzej, u kojem nema votivnih darova. Umjesto toga, Bek u Hrvatskome sljepaćkom muzeju prikuplja i obrađuje građu koja s različitim stručnjima i znanstvenim polazišta obrađuje odgoj, obrazovanje i radno sposobljavanje slijepih – etnološko, muzikološko, medicinsko, psihološko, statističko, umjetničko i, na kraju, povjesno određenje sredine prema slijepima i sljepoči. Uz standardni muzeološki rad, stručno istraživanje, prikupljanje građe, njezinu obradu, čuvanje i povremeno izlaganje na tematskim izložbama, Bek već u 19. st. ima muzeološku koncepciju, muzejsko poslanje i muzejsku pedagogiju. Sve je to više nego vidljivo iz objavljenih tekstova koje je ostavio za sobom. Istaknimo, dakako u kontekstu 19. st. i naše sredine, primjerice, aspekt muzejske pedagogije.

Kada Vinko Bek otpušta svoj privatni Hrvatski sljepaćki muzej, a Izidor Kršnjavač Muzej pridružuje Zemaljskom zavodu za slijepu djecu u Zagrebu, tada nije riječ o Bekovu traženju prostora za muzealnu građu ili o muzeološkom refleksu Kršnjavoga. Treba imati na umu da je Zavod bio javna ustanova otvorena za ekskurzije učenika različitih škola. Usto, Zavod nije bio samo mjesto odgoja, obrazovanja i rehabilitacije slijepih, već je istodobno bio i mjesto na kojemu su se preparandisti koji su završili školovanje u praksi ospozobljivali za rad sa slijepima.⁸ U tom kontekstu Hrvatski sljepaćki muzej,

kao integralni dio Zavoda za slijepu djecu u Zagrebu, treba promatrati i kao mjesto muzejsko-pedagoškog rada. Naravno, primjer Hrvatskog sljepaćkog muzeja nije bio jedinstven. Ima još primjera, poput današnjega Muzeja za umjetnost i obrt, koji u 19. stoljeću počinje kao Obrtni muzej, pridružen koju godinu kasnije Školi za umjetni obrt (danasa Škola za primijenjenu umjetnost). Zapravo, i danas se te dvije, sada samostalne, ustanove nalaze u istoj zgradici. Treba reći da Vinko Bek Hrvatskim sljepaćkim muzejom uvodi muzeološku metodu kao pomoćnu disciplinu u ono što će se kao stručno-znanstvena cjelina u 20. stoljeću nazvati defektologijom.⁹

Mnogi visokoškolski programi u današnjoj Hrvatskoj, iako neki imaju kolegij povijesti vlastite znanosti, nemaju mogućnost muzeološke potpore. Među rijetkim, takvu potporu ima i studij defektologije na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, i to upravo zahvaljujući Vinku Beku i njegovu muzealnom iskoraku 1891. godine. Stoga se ne treba sramiti Hrvatskog sljepaćkog muzeja kao povijesne realnosti, istinskog začetka i zaloga trajanju današnjega Tifloškog muzeja. Nedačama usprkos, Muzej je opstao jer je krenuo od ispravnih Bekovih pretpostavki, te zato što na temelju Bekova nasljeđa ima kontinuitet od 1891. godine. Vinko Bek, u kontekstu svoga vremena, tadašnjih stručnih kriterija i općih mogućnosti povijesnog trenutka, bio je apsolutno kompetentan muzealac. O tome nam ne govori samo Hrvatski sljepaćki muzej, nego i Bekovi tragovi u počecima Hrvatskoga školskog muzeja, Etnografskog muzeja i Hrvatskoga prirodoslovnog muzeja.

Povjesne početke današnjega Tifloškog muzeja nije moguće shvatiti ako ne vidimo Muzej kao živi organizam unutar nelinearnosti specifičnoga povijesnog procesa. Ako vremensku relaciju od Hrvatskoga sljepaćkog muzeja do današnjega Tifloškog muzeja stavimo u kontekst opće znanstvene teorije kaosa, tada bez problema možemo ustvrditi i argumentirati da taj fenomen kao materijalizirana ideja, određen polazišnim uvjetima i nasumičnošću, funkcioniра u režimu determinističkog kaosa, od čega nije izuzet nijedan muzej. Međutim, fazni prostor Hrvatskoga sljepaćkog muzeja, vjerodostojnošću svojih atraktora, s točkama uspostavljanja fraktalnih kompenzacija kaotičnih stanja, potvrđuje Iblerov iskaz iz 1892. godine o *sistematičnome muzeju*.

⁷ U 19. st. na hrvatskim prostorima dolazi do utilitarne simbioze pedagogije i defektološke prakse, koja tvori strukturalnu paradigmu što se očituje u formiranju i razvoju specijalnog školstva. U drugoj polovici 20. st. ta će paradigma biti istisnuta rehabilitacijskim promišljanjima, što će otvoriti puteve stasanju nove paradigme, koja uvelike raskida vezu s pedagogijom.

⁸ Ne treba zaboraviti da je prednik današnjega Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu osnovan tek 1962. godine. Sva do tada obrazovno se usavršavanje tiflopedagoškog osoblja odvijalo u sklopu zagrebačkog Zavoda za slijepu djecu, slijedom prakse iz Bekova i Kršnjavijeva vremena.

⁹ U 19. stoljeću Kršnjavač uvedi nazive *humanitarni zavodi* i *humanitarna pedagogija*. Između dva svjetska rata ti se nazivи gube, da bi ih nakon Drugoga svjetskog rata u nas zamijenili pojmovi *specijalno školstvo* i *defektologija*. Posljednjih godina, uz sve veće uključivanje djece s posebnim potrebama u redovite škole, te s pomakom stručnoga i znanstvenog interesa prema populaciji druge i treće životne dobi, uvedeni su nazivi *ekspresivna rehabilitacija* i *ekspresivno-rehabilitacijske znanosti*.

LITERATURA

1. Mršić, V. (1996.): *105 godina Tijfologičkog muzeja – od Hrvatskog sljepačkog muzeja ka Hrvatskom muzeju edukacijsko rehabilitacijskih znanosti, Tijfologički muzej*, Zagreb.
2. Gleick, J. (1996.): *Kaos*, Izvori, Zagreb.
3. Kuhn, T. S. (1999.): *Struktura znanstvenih revolucija*, Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb.
4. Mejovšek, M. (2003.): *Uvod u metode znanstvenog istraživanja*, ERF, Zagreb;
5. Carr, E. H. (2004.): *Što je povijest?*, Srednja Europa, Zagreb.

ONE MORE TIME ABOUT THE HISTORICAL ORIGINS OF THE
TYPHLOLOGY MUSEUM

In the last more than 160 years in Croatia, particularly in Zagreb, many museums started working. It happened that the institutions originally created would divide over the course of time into several independent entities. Or by contrast, some museums started as independent establishments but over the course of time were merged into some other institution, not always necessarily a museum institution, subsequently being restored their independence and reoccurring under another name, as shown by the example of what is today the *Typhlogy Museum*. Aware of its own painstaking progress, the Museum did research into its own beginnings. In a span of time of 12 years, two publications were hatched, which give totally different dates for the historical origins of today's Typhlogy Museum.

The current author considers the issue of the correctness of one of the claims published and advocates the proposition published in 1997 in a monograph entitled *105 Years of the Typhlogy Museum*, of the originality of the concept of Vinko Bek and the fact that he put his idea into practice in 1891 himself, an idea that still lives.

ZNANSTVENI RADOVI BALDA KOSIĆA KAO PODLOGA PEDAGOŠKOM RADU PRIRODOSLOVNOG MUZEJA DUBROVNIK

IM 40 (3-4) 2009.
IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE
MUSEUM THEORY AND PRACTICE

MARIJA CRNČEVIĆ □ Prirodoslovni muzej Dubrovnik, Dubrovnik

Godine 1872. u Dubrovniku je uspostavljena prirodoslovna muzejska djelatnost osnivanjem Domorodnog muzeja (Museo Patrio)¹, a temelj joj je bila prirodoslovna zbirka ljekarnika i brodovlasnika Antuna Dropca. Tijekom svog rada od 1882. amater prirodoslovac profesor Baldo Kosić, upravitelj, kustos i preparator, znatno je unaprijedio muzejske zbirke cijelovitom zbirkom ptica, riba, vodozemaca, gmazova i sisavaca dubrovačkog područja. Spiridon Brusina² upozorio je na značenje tadašnjega dubrovačkog Domorodnog muzeja i muzejskih predmeta u kontekstu europskih prirodoslovnih institucija: *Rado priznajem, da sam neobično iznenađen preparatom goleme glave običnog trupa *Thunnus thynnus* od 300 kg težine. Istina čitao sam u Kosića o ovoj glavi i repu, ali što to vrijedi? Vidjeti treba, i ponavljam: londonski, pariski bi se zavodi mogli dići ovakvim preparatima.*

Znanstveni radovi Balda Kosića, objavljeni na prijelazu iz 19. u 20. st., otvaraju važne teme u biologiji i prirodoslovju kao mogućnost praćenja promjena biološke raznolikosti i razvoja prirodoslovne misli. Istodobno, ondašnji istraživački rad B. Kosića izvor je podataka o urbanističkom razvoju Dubrovnika i cjelokupnemu kulturnom nasljeđu.

Cilj ovog rada jest istaknuti važnost i mogućnost primjene znanstvenih radova dubrovačkog prirodoslovaca Balda Kosića. Predložene su smjernice za pedagošku djelatnost Prirodoslovnog muzeja Dubrovnik, te su detaljnije opisane teme u vezi s promjenama biološke raznolikosti, metoda znanstvenog rada i rječnika dubrovačkog prirodoslovja.

Znanstveni radovi Balda Kosića – izvor podataka o promjenama biološke raznolikosti

Sjutra dan, to jest dne 28., gosp. Vicko Feličić, iz polja Gospe od Milosrđa (mjesto put zapada kod Dubrovnika) opazi iz kuće, u rečenomu polju³ dvije nevijgjene prije goleme ptice: zgrabitu pušku, sići u polje, to bi za našega lovca jedan čas; uvaliti se u potok, te, zaštićem međama konala, dosukati se pticama do puškometa...

Polje "Gospe od Milosrđa", vlasništvo hrama Gospina, najamljeno je gosp. Visku Feličiću i nalazi se, možda, mal ne 2 kilometra u zapad Dubrovnika.

Malenoga je prostora, a omegjeno je malim brežuljcima (Montovjerna, za Gospom itd.) sa sjevera, juga i zapada; kojih brežuljaka strane, na okolo polja pokrivaju se maslinom i borom. Sa strane istoka vojničko je groblje, put Gospin iz Dubrovnika, te, ne daleko more, vrh površine koga, ne znudem podiže li se polje 15-20 metara. – Rečenog polja je veći dio pod lozom; nešto malo siju šenicom; kukuruzom itd. a gdje god je kojom voćkom. – Polje i brežuljke mu na okolo ljubi svaki lov: prepelica, goluba, kokoška (šljuka), guska, itd., ali treba da pušu istočni ili sjeverno-istočni vjetri.

Od osnivanja Muzeja i znanstvenog rada Balda Kosića prošlo je više od sto godina. U tom razdoblju dogodile su se velike promjene u prirodi na području Dubrovnika, koje se dijelom očituju kao smanjenje brojnosti ili nestanak pojedinih vrsta. Radi dokumentiranja navedenoga, potrebeni su povjesni podaci ili bilješke o prijašnjim pojavljivanjima, pa su stoga znanstveni radovi iz tog vremena iznimno važni. Opisano Gospino polje jedan je od izmijenjenih dubrovačkih krajobraza, na čijem se primjeru može pratiti urbanistički razvoj grada, ali istodobno i nestanak staništa pojedinih vrsta.

Tijekom pedagoškog rada o biološkoj raznolikosti i zaštiti prirodnih vrijednosti potrebno je upozoriti na mogućnost iskorištenja prirodoslovne muzejske dokumentacije i znanstvenih radova za dokumentiranje promjena u prirodi povezivanjem pisanih podataka o pojedinim vrstama, muzejskih eksponata koji čine raritete u zbirkama, važećih propisa o zaštićenim vrstama⁴ i crvene knjige Republike Hrvatske^{5, 6}, s posebnim osvrtom na vrste trenutačno izložene u postavu: *Sphyra zygaena* (L.) – mlat, *Alopias vulpinus* (Bonnaterre, 1788.) – psina lisica, *Acipenser sturio* (L.) – atlantska jesetra, *Thunnus thynnus* (L.) – tuna, *Xiphias gladius* (L.) – iglun, sabljarka^{7, 8, 9} *Dermochelys coriacea* (L.) – sedmopruga usminjača^{10, 11}, *Ardea purpurea* (L.) – čaplja danguba, *Gyps fulvus* (Hablitz.) – bjeloglav sup, *Falco peregrinus* (Tunstall) – sivi sokol, *Otis tarda* (L.) – droplja, *Phalacrocorax carbo* (L.) – veliki vranac^{2, 12, 13, 14}.

Materijal i metode u istraživanjima Balda Kosića

Kako bi određeno, tako bi i učinjeno. Bilo je 11 sati, a sluga postavila večeru na stol. Sve to ostavi, te put

¹ Zapisnik Općinskoga Vijeća u Dubrovniku od 5. veljače 1872. g.

² Brusina, S. (1905.). Naravoslovne crticte sa sjevernoistočne obale Jadranskog mora, 3. dio, Rad JAZU, 163, 1-40.

³ Kosić, B. (1892.). *Otis tarda* L. u dubrovačkoj okolini, Glasnik Hrvatskoga Naravoslovnoga društva, VII., 289-297.

⁴ Pravilnik o proglašavanju divljih svojti zaštićenim i strogo zaštićenim, NN. 99/09.

⁵ Crveni popis ugroženih biljaka i životinja Hrvatske – Red list of threatened plants and animals of Croatia, Zagreb, Ministarstvo kulture, Državni zavod za zaštitu prirode, 2004.

⁶ Jardas, I., Pallaoro, A., Vrgoč, N., Jukić-Peladić, S., Dadić, V. (2008.). Crvena knjiga morskih riba Hrvatske, Zagreb, Ministarstvo kulture, Državni zavod za zaštitu prirode, 396 str.

⁷ Kosić, B. (1889.). Grada za dubrovačku nomenklaturu i faunu riba, Glasnik Hrvatskoga naravoslovnoga društva, IV., 273-299.

⁸ Kosić, B. (1891.). Dodatak dubrovačkoj nomenklaturi i fauni riba, Glasnik Hrvatskoga Naravoslovnoga društva, VI., 204-215.

⁹ Kosić, B. (1903.). Ribe dubrovačke, Rad JAZU, 155, 1-48.

¹⁰ Kosić, B. (1896.). *Sphargis coriacea* Gray u Jadranskom moru, Glasnik Hrvatskoga Naravoslovnoga društva, VIII., 117.

¹¹ Kosić, B. (1896.). *Sphargis coriacea* Gray u Jadranskom moru, Dodatak, Glasnik Hrvatskoga Naravoslovnoga društva, X., 14-18.

¹² Kosić, B. (1888.). Grada za dubrovačku nomenklaturu i faunu ptica, Glasnik Hrvatskoga Naravoslovnoga društva, III., 118-128.

¹³ Kosić, B. (1888.). Dodatak prilogu za dubrovačku nomenklaturu i faunu ptica, Glasnik Hrvatskoga Naravoslovnoga društva, III., 329-331.

Gruža. Zmija bješe s gruške lijeve strane, na "Gimanu" blizu malog mosta pred Suhorovoju kući i ležaše izpod puta (izpod obale) kod samoga mora od koga, da jutrom plima učini, bila bi za sigurno odnešena. Tiha ali mračasta bješe noć tako da kada na mjesto stigosmo prije čusmo smrad krepalotine neg smo zmiju vidjeli. Užegavši fenjerić skočih pod put i pomoću svijeće nađoh zmiju ležeću potrbusice...¹⁵

Sukladno Zakonu o muzejima¹⁶ osnovna djelatnost muzeja obuhvaća skupljanje, čuvanje i istraživanje kulturnoga i prirodnog naslijeđa, njihovu stručnu i znanstvenu obradu i sistematizaciju u zbirke, te objavljivanje podataka o muzejskoj građi i dokumentaciji. U današnje vrijeme stručnjaci i znanstvenici uz pomoć različitih naprednih tehnologija otkrivaju ne samo nove vrste ili pojave, već cijele svjetove koji još jučer nisu bili dostupni, nadovezujući se na rezultate rada istraživača koji su u skromnim uvjetima, koristeći se ondašnjim materijalima i metodama, otkrivali i bilježili prirodne pojave i vrijednosti.

S obzirom na to da je poglavje *Materijal i metode* sastavni dio znanstvenih radova s područja biologije, važno je osmislit radionice namijenjene učenicima srednjih škola i studentima prirodnih znanosti, tijekom kojih bi se usporedile metode ondašnjih i današnjih istraživanja, kao i način njihova opisivanja u znanstvenim radovima.

Vršva. Koš obično valjkasta oblika, napravljen od pruća, sa dva otvora na svršetcima. Otvor na donjoj podnici učinjen je tako, da kad riba uljeze, ne može izaći. Otvor gornji, koji je začepljen kad je vršva u moru, služi da se vadi uhvaćena riba. Vršve velike su sa dva tri poda (završnjaci), te je u svakome napravljen ulaz kao u podnici. Kite se opće vršve granama mrče ili trišje, da se riba ne bi plašila.⁷ Metode i alati za ribarenje također mogu biti motiv pedagoško-kreativnih radionica.

Rječnik dubrovačkog prirodoslovija

Na temelju zamolbe Spiridona Brusine, a u vezi gragje za tamošnju ornitologiju i za nomenklaturu ptica, budući je dubrovačka fauna u opće još veoma slabo poznata, 20. svibnja 1888. Baldo Kosić¹² u svom pismu Brusini navodi: *Evo popisa naških imena velikog dijela ptica, što se vide ili su se vijgale ovdje u Dubrovniku i u okolici...*

K dubrovačkjem imenima želio sam pridodati i konavoska i ona bližnje Hercegovine, no to mi je bilo ne moguće, jer nijesam mogao naći čovjeka, koji bi ih znao, ako ne sva, barem jedan dio. To najviše vrijedi za hercegovačka imena, jer u "Popisu" presvjetloga gospodina Vodopića nalaze se mnoga imena, što se govore u Konavlima pa ne bi trebalo nego popuniti spomenuti popis, što se nadam, da će biti lako s vremenom.

Posebnost Kosićevih znanstvenih radova čini način pisanja i upotrebe dubrovačkoga govora, posebno dubrovačkih naziva vrsta i tradicionalnih alata, rječju, prirodoslovnog rječnika. Kosićovo nastojanje da

zabilježi i očuva tradicionalno nazivlje potvrđuje i dopisivanje sa Spiridonom Brusinom, znanstvenikom i prirodoslovcem¹², pismo g. Klaića iz Konavala u vezi s pojavljivanjem ptice *Otis tarda* (L.)³ ili razgovor o zmijama u ljekarni¹⁵. Sve je to ujedno potvrda uspješne komunikacije i doprinosa šire zajednice Muzeju.

Proučavanjem pojedinih prirodoslovnih tema na temelju znanstvenih radova Balda Kosića i natpisa na postamentima Kosićevih muzejskih predmeta, zaključeno je da bi bilo zanimljivo obraditi i danas jednako aktualnu temu očuvanja dubrovačkoga govora kao temelja za razumijevanje dubrovačkoga kulturnog naslijeđa, s posebnim osvrtom na složenost, ali i uspješnost komunikacije znanstvenika i stručnjaka u vremenu bez interneta i mobitela.

Pedagoškim radom u prirodoslovnim se muzejima povezuju naslijeđene vrijednosti i suvremene znanstvene spoznaje. Oživljavajući teme iz prošlosti prirodoslovija, ujedno se upozorava na važnost kontinuiranoga stručnog i znanstvenog rada kao temelja muzejske djelatnosti.

THE SCIENTIFIC PAPERS OF BALDO KOSIĆ AS GROUNDWORK FOR THE EDUCATIONAL WORK FOR THE NATURAL HISTORY MUSEUM OF DUBROVNIK

In 1872 the activity of natural history was established in Dubrovnik with the foundation of the Patriotic Museum (Museo Patrio), the cornerstone of which was the natural history collection of apothecary and ship owner Antun Drobac. From the foundation of the Museum and the scientific work of Baldo Kosić, more than 100 years have gone by. In this period, considerable changes happened in nature in the area of Dubrovnik, which is partially manifested in a decline in the abundance of or the disappearance of individual species. In order to document this, historical data or notes about former occurrences are required, and so scientific papers from this period are of particular importance.

The particular feature of Kosić's scientific work inheres in the manner of writing and use of Dubrovnik speech patterns, particularly of Dubrovnik names for species and traditional tools, in a word, of the whole vocabulary of natural history. During his work of 1882, the amateur natural historian Baldo Kosić considerably improved the museum collections with a whole collection of birds, fish, amphibians, reptiles and mammals of the Dubrovnik area.

But the objective of this paper is to draw attention to the importance and applicability of the scientific papers of Baldo Kosić. Guidelines are presented for the educational activity of the Dubrovnik Natural History Museum, and topics related to changes in biodiversity, methods of scientific work and the vocabulary of Dubrovnik natural history are described in greater detail.

In natural history museums, educational work unites historical values and contemporary scientific knowledge. Reanimating subjects from the past of natural history also throws light on the importance of continued professional and scientific work as basic for the museum activity.

¹⁴ Kosić, B. (1901). Ptice Dubrovnika i okolice, Red: Guskarice-Anseres, S. dubrovačka štamparija.

¹⁵ Kosić, B. (1898.). Kravosac (*Elapbis quatuorlineatus Lacep.*) u Dubrovačkoj okolici u sužanstvu, Glasnik Hrvatskoga Naravoslovnoga društva, X., 1-13.

¹⁶ Zakon o muzejima, NN 142/1998, 65/2009.

PERSONALNI ARHIV ZASLUŽNIH MUZEALACA: ZDENKA FRAJTAG

IM 40 (3-4) 2009.
IZ DOKUMENTACIJSKIH FONDOVA MDC-a
FROM MDC'S DOCUMENTATION HOLDINGS

IVA VALIDŽIJA □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

sl.1. Zdenka Frajtag

IVA VALIDŽIJA: Danas je 19. studenoga 2009. U Muzeju Belišća razgovaram s gđom Zdenkom Frajtag. Drago mi je da sam kod vas u Belišću. Dobar dan, kako ste?

ZDENKA FRAJTAG: Dobro sam. I meni je drago da ste kod nas u Muzeju, i nadam se da vas se dojmilo to što mi ovdje imamo.

I. V.: Svakako. Recite mi, za početak, kako biste se predstavili, što biste rekli o sebi?

Z. F.: Sad sam već drugu godinu u mirovini. Moram reći da mi je bilo vrlo teško kad sam odlazila jer sam cijeli svoj radni vijek provela ovdje u Muzeju. Tu sam radila 35 godina, od samih početaka prikupljanja predmeta do prvoga i drugog postava. Belišćanski je muzej na neki način moje dijete. Kad sam se rastajala od Muzeja, pomisnila sam da bih još uvijek mogla raditi u njemu, no došlo je vrijeme za mirovinu. Otišla sam kući i šest mjeseci nisam dolazila ovamo. No ponovno, evo sada, radim u Muzeju. Kod kuće sam u nekim drugim pričama, radim neke druge stvari. Zaokuplja me uglavnom unučad, bavim se vrtom, cvijećem, kuham, imam više vremena za sebe, ali me ispunjava i raduje to što dvaput tjedno dolazim u Muzej, a dolazim i češće ako dodu neke grupe, ako se nešto zbiva, ako netko traži podatke - opet zovu mene. Dakle, na neki mi je način drago da sam još uvijek povezana sa svojim poslom, da mi mozak još uvijek dobro radi i da se svega sjećam. (Smijeh.) Mogu drugima prenositi svoja znanja.

I. V.: Što ste po zanimanju?

Z. F.: Po zanimanju sam nastavnica povijesti i zemljopisa. Nisam nikad radila u struci jer je u vrijeme kad sam diplomirala na ondašnjoj Pedagoškoj akademiji u Osijeku to bila struka s kojom se nije mogao naći posao u cijeloj tadašnjoj Jugoslaviji. U Belišću se otvarao muzej, pa sam poželjela raditi te poslove, i tako sam se nekako uspjela zaposliti u Društву prijatelja starina, koje je u ono vrijeme "latalo" i tražilo način kako otvoriti muzej. To su bili entuzijasti, službeno su zaposlili samo mene. U početku sam radila u arhivi. Prikupljali smo podatke i počeli tražiti zgradu za muzej, zatim dobivenu zgradu adaptirati i obavljati sve ostalo što smo trebali učiniti, tako da nisam nijedan dan radila kao nastavnica u školi. Bila sam samo na praksi. Cijeli sam život radila kao kustosica, niz godina kao novinarka i urednica lokalnog lista. Radila sam novinarski posao, ali sam uglavnom svo vrijeme bila u Muzeju.

I. V.: Kad ste počeli raditi u Muzeju?

Z. F.: Za Muzej sam počela raditi 1972. godine, a u mirovinu sam otišla 2007.

sl.2. 5. Godišnja skupština, Belišće 15. travnja 1976.

sl.3. Udruga muzealaca na čelu s prof. Wallerom iz Našica na stručnom putovanju
Budimpešta, 6. veljače 2004.

I. V.: Koje ste sve zbirke osnovali i prema kojem načelu? Recite mi nešto o vašim smjernicama u odabiru, što ste željeli pokazati u svojemu muzeju?

Z. F.: Prvi postav nisam radila ja. Samo sam u tome surađivala s jednim entuzijastom, zapravo s gospodinom Pilicarom, osnivačem beliščanskog muzeja. On je po struci bio knjigovođa, a tada je bio u mirovini. Međutim, bio je čovjek koji je cijeli život volio i bavio se poviješću Belišća. Životna mu je želja bila osnovati muzej u Belišću. S obzirom na to da je bio čovjek od autoriteta, uspio je osnovati Društvo prijatelja starina i u njemu okupiti ovdašnje ugledne građane. Oni su za budući muzej dobili zgradu koja je bila predviđena za rušenje, točnije, dobili su polovicu te zgrade. Kad sam čula da će se otvoriti muzej kao povjesničarka sam poželjela raditi kod njih i oni su me zaposlili. Moram reći da sam u to vrijeme, kao dvadesetogodišnjakinja, bila dosta neiskusna osoba i silno sam poštovala autoritete. Gospodin Pilicar bio je, ne bih rekla neobičan, ali drukčijeg kova - čovjek, prema današnjim mjerilima izuzetno štedljiv. Nije ništa kupovao. Sve smo morali raditi sami. Bio je i izuzetno uporan. Bez njegove upornosti vjerojatno ne bismo ni otvorili taj muzej. Vidite, na mjestu gdje smo sada u to je vrijeme bilo više od 5 000 ljudi zaposlenih u beliščanskoj industriji. Veliki dio njih isao je u susjednu zgradu u kojoj je bio restoran društvene prehrane na objed. A mi smo sjedili tu gdje vi sad sjedite i čekali kad će naići netko od upravitelja koga ćemo moći upitati: "Hoćete li nam dati za muzej ovo ili ono?" Tako je tada bilo. Onda bi oni nešto obećali, pa bi zaboravili, pa bismo mi ponovno molili. Uglavnom, zahvaljujući velikoj upornosti i velikoj želji gospodina Pilicara, ali i njegovu autoritetu, u Belišću je otvoren muzej. Učila sam uz gospodina Pilicara. On nije bio muzealac, a ni ja. Bila sam nastavica povijesti i zemljopisa. Zemljopis sam tada zanemarila i bavila se samo poviješću. U početku sam radila u arhivi. Išla sam u osječki Arhiv, u kojemu sam učila kako obrađivati arhivsku građu. U to vrijeme nismo imali ni zgradu, građu sam sređivala na nekoliko mješta unutar tvornica gdje je bila smještena arhiva današnjeg Belišća, d.d. Čak sam imala i pomoćnike. U to su doba učenici obavljali praksu u firmama, pa su meni uvijek dodijelili nekoga od njih da mi pomaže. Tada sam našla dosta građe koju sam s vremenom premjestila u našu muzejsku zgradu. Ona još nije bila adaptirana, najprije smo sve držali u jednome privatnom stanu i pripremali se za preseljenje ovamo. Morala sam pronaći i majstora, a na kraju smo uredili samo polovicu zgrade. Mi smo uredivali Muzej, a elaborat je sastavljao gospodin Pilicar. On je u to vrijeme poznavao povijest Belišća bolje od mene, a imao je i mnogo svoje građe. Imao je i vlastitih tekstova. Danas nije živ, ali su njegovi tekstovi sačuvani. Još nisu u Muzeju, ali vjerujem da će zahvaljujući naslijednicima ipak doći u Muzej gdje im je i mjesto. Dok je on radio elaborat, ja sam mu pomagala obavljajući sve tehničke poslove te sam postupno upoznavala beliščansku povijest i muzejski rad. Bio je tu još jedan entuzijast, gospodin Štok, koji se također iz hobija bavio prikupljanjem povjesne građe Belišća. I on je dobro poznavao povijest Belišća i pisao kronike povjesnih i dnevnih događanja, koje se čuvaju u Muzeju (sve su rukopisi). Još je nekoliko ljudi aktivno djelovalo u Društvu prijatelja starina. Danas nikoga od njih nema, izuzev gospodina Gibičara, koji je isto tako imao velike zasluge za rad Muzeja. Uz njih sam, mogu reći, rasla i stjecala znanja.

sl.5. Muzealci istočne Hrvatske kod slikarice Ane Verić, Iskra Janošić (Vinkovci), Dragica Šuvak (Slatina), Ana Verić (slikarica), Z. Frajtag, Vesna Burić (Muzej Slavonije), Babina Greda, 17. svibnja 1999.

sl.6. Izložba karikatura Tomislava Dušanića u galeriji, Belišće, 29. rujna 1997.

Odlazila sam u Muzej Slavonije Osijek, u kojemu sam učila kako voditi muzejske knjige i kako obrađivati izloške. Obilazili smo mnoge muzeje u regiji. Išli bismo u Ilok, Županju i Vinkovce. Uvijek smo nekamo putovali. Negdje bismo naišli na više razumijevanja, a negdje na manje. Tako je pokrenuta naša muzejska djelatnost. Tada se gospodin Pilicar povukao. Bio je već stariji čovjek. Nakon toga sam počela samostalno voditi Muzej. Izradila sam elaborat i uz pomoć Gibičara napravila postav koji i sada imamo.

I. V.: Kad ste napravili taj postav?

Z. F.: Godine 1980. Tada nije bio točno takav, bio je malo drugčiji, ali sam ga postupno dopunjavala. Posljednja je dopuna obavljena nakon Domovinskog rata. Prije nego što sam otisla u mirovinu imala sam više vremena jer više nisam uređivala novine. Mogla sam se više baviti evidencijom muzejskih predmeta, a tu i tamo bih nešto i prikupila ili pronašla u kutijama u arhivi.

Mnogo naših stvari još nije evidentirano. Ne treba zaboraviti da sam dvanaest godina, zapravo i više, uređivala tvorničke novine te da je to bio prioritet, to se moralo raditi. Muzej i galerija bili su u drugom planu, njima sam se bavila kad novine nisu izlazile. Nisam mogla raditi u Muzeju onoliko koliko sam željela, ali sam se trudila da otvorimo i galeriju, da imamo izložbe i da imamo vlastita izdanja. U Domovinskom ratu Muzej je dosta stradao, pa smo nanovo radili cijeli postav, opet uređivali prostorije i postavljali izloške. I sad, prije mirovine, htjela sam napraviti još neke male izmjene, postaviti nove police... Naime, vidite i sami, prostor ne dopušta da nešto bitno mijenja.

I. V.: Koje su teme zastupljene u postavu?

Z. F.: U postavu pokazujemo Belišće od prvih početaka do danas, odnosno razvoj naselja, razvoj industrije prema pojedinim granama djelatnosti i društveno-kulturni život grada. To su tri osnovne teme sadašnjeg postava Muzeja.

I. V.: Znači, može se reći da ste vi sudjelovali u osnivanju Muzeja od samih početaka, tj. u prvome, pionirskom radu.

Z. F.: Da, od prvih dana. Točno vam mogu reći kakva je zgrada bila i što smo u njoj napravili. Sve sam to zapisivala. Vodila sam dnevnik rada. Uvijek bih zapisala što, kada, gdje i kako se zbivalo. U to sam vrijeme vodila knjigovodstvo i blagajnu te pisala zapisnike sa sastanaka Društva prijatelja starina. Održavane su sjednice i sve se to moralo zapisnički konstatirati. Evidentirali smo i eksponate. Imali smo knjigu koju smo sami napravili. Prepisali smo zaglavje iz knjige muzeja u Vinkovcima i dalje sami popisivali svoje izloške. I danas imamo tu prvu i drugu knjigu. Zatim su došle tiskane knjige, kasnijih godina, možda 1980-ih. No u njih nisam ponovno pisala od prvoga eksponata nego sam popis nastavila kronološkim slijedom.

Sad bi bilo dobro, bilo bi apsolutno potrebno, napraviti reviziju, ali mi opet nemamo ljude. Uvijek imamo isti problem.

I. V.: Na koje ste prepreke u radu nailazili?

Z. F.: Pa bilo ih je dosta zato što je Muzej u tako maloj sredini pa smo morali sve sami raditi. U početku nismo, naravno, imali ni čistačicu, sami smo čistili i održavali prostor. Kad su čuli da osnivamo muzej, ljudi su očekivali da će sve biti odmah gotovo, a muzej doslovce već sutra otvoren.

Sjećam se jednoga lokalnog novinara koji je rekao: "Zidate muzej kao Skadar na Bojanu." Uvijek se toga sjetim, iako je prošlo mnogo godina. Ljudi misle da je u muzeju dovoljno samo objesiti sliku i – gotova priča. "Onda, što vi radite u muzeju? Ništa – samo čekate da vam netko dođe." To sam čula toliko puta da me više ni ne pogađa. Ranije me pogađalo to što sam morala stalno nekome objašnjavati što se radi u muzeju, koliko se mora hodati, koliko se mora moliti i tražiti, jer novca nikad nismo imali, i svakome nabrajati naše poslove. Međutim, to je bila mala sredina. U početku nam nisu poklanjali predmete. Ljudi su dosta ljubomorno čuvali stvari. Nastojala sam steći njihovo povjerenje i uvjeriti ih da trebaju svoje stare predmete donijeti u Muzej. Znala sam im reći: "Kad vas ne bude, to će djeca pobacati, neće čuvati." I uspjela sam, nakon dvadesetak godina, postići to da bi mi ljudi rekli: "Jeste, vi ste u pravu, kad nas više ne bude, sve će to naša djeca pobacati." I rado su donosili predmete u Muzej. I danas ih donose. Mi smo otkupili samo dva-tri predmeta. Ostalo su sve donacije.

sl.7. Đurđa Adlešić u muzeju, Belišće, travanj, 2003.

sl.8. Zatvaranje kolonije, A. Bogdanović i Zdenka Frajtag, 15. listopada 1981.

sl.9. Likovna kolonija, Belišće rujan 1983.

sl.10. Svetozar Gligorić prilikom posjete Belišću, 21. svibnja 1975.

Bilo je problema i s financiranjem. "Što će vama u Muzeju novac? Dajemo vam za plaću i za materijalne troškove." Znam da smo u početku morali moljkatki za papir i za pisaći stroj. Kad sam počela raditi, pisalo se na pisaćem stroju. Sve smo tražili u tvrtki. Ako se nekamo išlo, obično se išlo prema utvrđenom planu rada. Dvaput u godini obilazili smo muzeje da bismo nešto vidjeli i naučili. Kasnije, kad smo postali pravi profesionalci i kad je naš muzej registriran, to je bilo sasvim drukčije.

I. V.: Jeste li izlagali svoju građu izvan Belišća ili sudjelovali u kakvim domaćim projektima?

Z. F.: Nismo izlagali izvan Belišća, samo bismo tu i tamo posudili neki predmet. Mislim da je naš muzej takav tip muzeja koji ne bi mogao djelovati kao neki veći muzeji, on je više lokalnog karaktera. Povijest Belišća obuhvaća 125 godina, tako da nismo ni imali posebno atraktivne eksponate kojima bismo privukli publiku. U nas su uglavnom izloženi dokumenti i fotodokumentacija, samo je nešto malo "opipljivih" predmeta. Recimo, imamo stari laboratorijski unikat. Njega toliko čuvam, gotovo kao oči u glavi, da ne bi netko nešto razbio.

U projektima nismo sudjelovali. Da smo, recimo, imali drukčiju povijest, kao npr. Valpovo ili Muzej Slavonije Osijek, da imamo nošnju ili nekih konkretnih predmeta koji bi privlačili više pozornosti, vjerojatno bismo sudjelovali u određeni projektima, ali ovako nismo. Imamo jedan eksponat koji je obilazio izložbe, atraktivnu maketu tvornice koja je često bila posuđivana za izlaganje.

I. V.: Jeste li imali priliku surađivati s kolegama kustosima iz drugih muzeja? I kakva je bila vaša suradnja?

Z. F.: Dosta sam surađivala s Muzejom Slavonije Osijek, upoznala sam sve njihove ravnatelje i dosta kustosa koji su mojih godina i mlađi od mene. Surađivala sam s muzejom iz Iloka, kolegom Matom Batorovićem. Eto, upravo sam se prisjetila, za vrijeme rata čuvali smo umjetničke radove iz iločke Kolonije. Napravili smo izložbu kod nas u galeriji. Godinu-dvije čuvala sam te izloške pošto smo imali dosta prostora i nisu nam smetali. Imali smo dobre veze i sa Županjom kojima smo donirali nekoliko predmeta koji su stigli k nama u muzej, a vezani su za Županiju. Izuzetno sam dobra s kolegicom Dragicom Šuvak iz Muzeja Slatine, a i s kolegama iz Virovitice. Premda s njima nismo imali poslovnih veza, radilo se više na razmjeni iskustava na stručnim putovanjima. Naš je muzej malen. Razgovarali smo o tome kakve probleme imamo mi, a kakve oni. Dosta sam surađivala i s pokojnim profesorom Wallerom iz Muzeja Naštice. Surađivali smo s muzejima u regiji i upoznali ih. Kad bi nam nešto zatrebalo, oni su uvijek rado priskakali. Ja njima nisam mogla bitnije pomoći. No oni su ipak imali i više mogućnosti i više stručnjaka nego što ih ima ovako malen muzej kakav je naš.

I. V.: Tko su vam bili uzori ili osobe koje su utjecale na vas u muzejskom poslu koji ste do sada obavili?

Z. F.: Kad sam bila mlada, veliki mi je uzor bila dr. Pinterović. Imala sam je čast upoznati i stvarno je bila izuzetna.

sl.11. Zdenka Frajtag i Dragica Šuvak na stručnom putovanju u Parizu, ispred Vojnog muzeja, 2002.

Zatim gospodin Brlić i dr. Bauer. Kad je dr. Bauer bio kod nas u muzeju, bio je istinski zadržan time što smo mi u toj maloj sredini napravili. Napisao nam je lijepo pismo koje sam često znala citirati, a i sada ga često citiram. Tada nam je bilo veliko priznanje to što je čovjek njegova autoriteta dao pozitivno mišljenje o našemu malomu muzeju jer lokalna sredina ne vidi objektivno kolika je vrijednost zbirke. To bolje vide ljudi izvana. Moram priznati i reći da je belišćanski Muzej napravljen isključivo sredstvima Belišća d.d. i lokalne zajednice bez nekih većih pretenzija. Da sam bila upornja i da su dolazila bolja vremena, možda bi bilo i više. Ali, eto, tijekom godina umorila sam se od stalnog traženja nečega za Muzej. Ne mogu reći da sredina nije davala novac Muzeju. Dali bi, ali bi pritom rekli: "Nemojte od nas tražiti puno, nekakvu veliku pomoć. Podmirit ćemo troškove plaća i materijalne troškove." Uveli smo i centralno grijanje, što je bio velik problem i tehnički i materijalni. I to je postignuto zahvaljujući upornosti. Radilo se tu, u susjedstvu, što smo iskoristili. Dok Muzej nije bio grijan, nitko u nju u hladnom dijelu godine nije htio ni ući.

I. V.: Znači, ono što se može shvatiti iz vaše priče jest individualni rad. Sami ste sve radili.

Z. F.: Da, upravo tako. Učinila sam dosta. Uvijek se podrazumijevalo da sve možemo sami. Gospodin Pilicar bi rekao: "Možemo mi to sami, zašto bismo drugom dali podatke da ih obrađuje? Ipak mi bolje poznajemo povijest svog kraja." Na njegovu prvom postavu ja sam dogradila drugi. U to sam vrijeme već imala nekog iskustva. Obilazila sam muzeje, dosta sam putovala i dosta naučila i vidjela. Naš prvi postav sastojao se od niza uramljenih slika koje su visjele na silku. Nisu bile ni dobro poravnane. Kad smo radili drugi postav, rekla sam: "Nećemo više tako raditi. Najprije ćemo slike i dokumente fotokopirati, fotokopije ćemo kaširati i tako ih izložiti." Tada je možda došlo do nesuglasica, jer ondašnji, stari predsjednik nije htio raditi na taj način. Uz to, svaka je prostorija bila u drugoj boji, što je meni djelovalo deplasirano. Smatrala sam da je bolje da sve obojimo u bijelo, jer je bijele zidove lakše prebojiti.

I. V.: Što vam se čini najvažnijim u mujejskom poslu? Jesu li to izložbe, obrada građe, prikupljanje predmeta?

Z. F.: Stavila bih naglasak na prikupljanju i obradi građe, ali svakako i na objavljivanju tekstova o povijesti i o mujejskoj građi. Naime, ako se zatvorimo u svoj prostor i ako nitko ništa o nama ne zna, onda kao da Muzeja i nema. Normalno, da nema prikupljanja, ne bismo imali ni građe, a ona se mora i obraditi. Svi misle da to nije osobit posao. Ponavljam ono što sam već rekla: misle da objesimo sliku i – gotovo. Ne možemo objesiti sliku ako ne znamo tko je na njoj, iz kojeg je razdoblja, što predočuje. Obrada građe i popularizacija mujejske djelatnosti vrlo su važne u mujejskom poslu.

I. V.: Koja je vaša vizija, kako bi trebao izgledati vaš muzej, tko bi trebao u njemu raditi? Sigurno imate neke svoje želje, kako biste voljeli da se nastavi njegov rad?

Z. F.: Željela bih da u Muzeju radi jedan mladi stručnjak. Mislim da bi možda najbolje bilo da to bude opet jedna ku-

sl.12. Kiparska kolonija "Tvornički radnik", 15. listopada 1981.

sl.13. Otvorenie proširenog postava muzeja, dodjela priznanja.

stosica. U posljednje su doba u muzejima zaposlene pretežito žene. I inače mislim da žene imaju više strpljenja baviti se takvom vrstom posla. Voljela bih da jedna mlada osoba, povjesničar ili povjesničar umjetnosti, radi u Muzeju, ali ne da radi samo zato da bi nešto radio već da voli povijest i naš muzej. Samo se tako može opstati na takvome radnome mjestu.

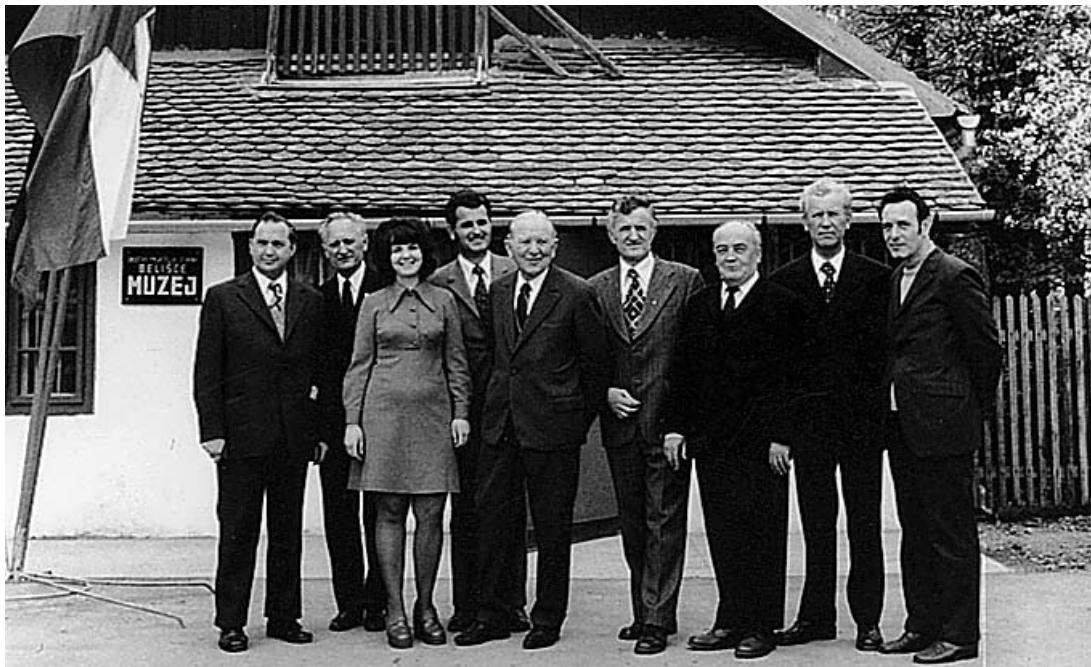
I, mislim, s obzirom na to da sam optimist, da će tako jednog dana biti, ali se plašim da ne bude prekasno, da netko ne razvuče tu građu. Nama su trebale silne godine da je prikupimo, obradimo i svrstamo i bila bi golema šteta kad bi netko sve to razvukao. Ne namjerno, naravno, ali uvijek nekomu treba ovo, a nekomu drugomu ono. Pa, ako u Muzeju nikoga nema, svatko će posuditi ono što mu treba. Evo, kod mene tu na zrcalu stoe papirici s podacima o posuđenim stvarima. Ljudi uglavnom zaborave to vratiti, uvijek ih morate podsjećati. Kad im nešto treba, svi to traže. Međutim, kad treba vratiti posuđeno, malo se kad toga sjete. Uvijek tražim natrag posudene stvari. "Pa to je već godinu dana kod tebe, bio bi red da to vratиш." I tako. Ako bi netko nekontrolirano iznosio građu iz muzeja, ona bi se jednostavno izgubila.

I. V.: Zanima me koliko ste izložbi napravili. Kakve su bile?

Z. F.: Izložbenu smo djelatnost pokrenuli kad sam kao kustosica već došla do nekih novih spoznaja. Imali smo postav. I - trebali smo na neki način doći do publike, trebali smo građu prezentirati javnosti. Tko će doći? Netko dođe, pogleda postav i više ne dolazi. Izložbe su bile prilika za privlačenje publike. Počeli smo ih organizirati tu u Muzeju. Dali smo napraviti panoe. Najprije su to bile slikarske izložbe i izložbe ručnih radova na lokalnoj razini. Zatim smo 1980. osnovali likovnu koloniju. To je u početku bila kiparska kolonija, nešto slično Ernestinovu. Ali stalno sam govorila da neću drugo Ernestinovo. Imali smo zadani temu - *Tvornički radnik*. Čini mi se da smo imali tri saziva te kiparske kolonije, a onda smo je pretvorili u likovnu koloniju. Imali smo osam kvalitetnih saziva i tako smo dobili brojne slike i kiparska djela. To je bio početak fundusa galerije. U to smo vrijeme već dobili i prostorije za galeriju u upravnoj zgradi Belišća (palača Gutmann), u suterenskom prostoru.

Galeriju smo otvorili 1984. godine. Kako smo je otvorili i kako su gosti pogledali izložena djela, tako smo je odmah nakon toga i zatvorili jer je bilo toliko vlažno da je u pravom smislu riječi s jednog zida curila voda. Sve smo morali skinuti i skloniti. Prostor je inače prekrasan, to je zapravo nekoliko prostorija. Sanacija je trajala godinu dana jer se moralno početi od terase koja je prokišnjavala, sve se moralno osušiti i nanovo prekrivati. Dugo je bilo i pod ceradom, ali smo na kraju ipak došli do galerijskog prostora. Kad sam se pripremala za naš razgovor pronašla sam podatak o 175 evidentiranih izložbi koje sam postavila. Bila su to zlatna vremena – imali smo po deset-dvanaest izložbi u godini. Uz uređivanje novina, čim bi novine izašle, brzo bismo postavljali izložbu. U to sam doba dosta putovala i imala mnogo kontakata. U početku nisam dopuštala da baš svatko izlaze u galeriji. Zato sam se često sukobljavala sa sredinom. Poslije sam popustila, olabavila sam kriterije. Uostalom, bilo je bitno da imamo izložbe. U početku nije bilo ni publike. Dosjetila sam se nekih načina da privučemo publiku. U pozivnici bismo napisali kako pripremamo *malo iznenadenje*, ili *Dodite u galeriju, nešto ćete dobiti na poklon*, ili nešto slično. Tako smo došli do svoje publike i na izložbe je dolazio mnogo posjetitelja.

Galerijsku smo djelatnost imali do prije nekoliko godina, dok nije počela adaptacija palače Gutmann koja je jako stradala za Domovinskog rata. Imali smo jedan zastoj za vrijeme rata jer je u galeriji bilo sklonište, tu su bili naši eksponati i cijela je firma radila u prostorijama galerije. Nakon toga smo opet pokrenuli izložbenu djelatnost. Međutim, kad je prije tri-četiri, možda i pet godina, počela adaptacija zgrade prestali smo postavljati izložbe jer se galeriji nije moglo sigurno prići. Trajali su vanjski radovi, pa nismo mogli osigurati siguran prilaz da netko ne bi stradao. Sad se obavljaju radovi unutar zgrade, a kakva će situacija biti, ne znam jer Muzej nema ni stalnog kustosa. Ja obavljam samo osnovne poslove. Sad izložbe organizira Grad odnosno Odjel za kulturu koji oni imaju, ali to je više stihiski nego planski. One nisu kao naše, a ni prostor nije kao naš. Sve su naše izložbe katalogizirane. U početku smo imali plakat za svaku izložbu. Sve su evidentirane. Imamo dvije-tri bilježnice u kojima smo sve zabilježili. Svaki je put uz izložbu objavljen i program. Možemo dokumentirano pokazati što smo sve imali, a arhivirali smo i sve kataloge i plakate.

sl.14. Političari valpovštine u muzeju, 1981.

sl.15. Kiparska kolonija *Tvornički radnik*
Kata Vizvari, Stjepan Puljek, G. Smajić, Petar Smajić, Josip Šimić, Zdenka Frajtag, 1980.

sl.16. Dio članova Upravnog i Nadzornog odbora na otvorenju Muzeja.
Upravni odbor: Ferdo Pilićar, predsjednik; Mato Čokijat, potpredsjednik; Ivan Komaroni, tajnik; Zdenka Frajtag, blagajnica; Josip Selman, Josip Puhalo, Rudolf Križan, Franjo Mužević i Josip Ujvari Čeh, članovi.
Nadzorni odbor: Franjo Strok, predsjednik; Franjo Vintar i Dragutin Gibičar, članovi.

I. V.: Mogli biste za budućnost napraviti jednu izložbu na kojoj bi se pokazalo djelovanje Muzeja.

Z. F.: Da, da. Posljednja izložba koju sam htjela postaviti trebala se održati 2005. godine, u povodu 100. godišnjice Amaterskog kazališta. Htjela sam s njima napraviti izložbu plakata.

I izlošci su bili pripremljeni, tu, kod mene. Međutim, nikako nismo mogli doći do prostora. Stalno je bio zauzet i nedostupan zbog radova na zgradbi. Tako je prošla i obljetnica, pa izložba više ne bi imala smisla, i odustali smo. Plakate koji su bili posuđeni i već pripremljeni za izlaganje vratila sam natrag u kazalište.

I. V.: Rekli ste da ste pisali za novine. I to me zanima.

Z. F.: Uz muješku i izložbenu djelatnost, imali smo i izdavačku djelatnost. Pokrenula sam časopis koji se zvao *Godišnjak*. Ne mogu napamet reći je li to bilo 1972. ili 1973. godine. U početku smo okupili nekoliko entuzijasta i podijelili teme. Bila sam glavna i odgovorna urednica, a najviše sam i pisala. U početku je časopis bio šapirografiran, a na uvez bismo ga davali u knjigovežnicu. Izlazio je u 100 primjeraka. Tako su izašla tri broja. Četvrti smo broj tiskali u tiskari. Deseti je broj izdala Služba za kulturne djelatnosti, koja nas je sve objedinjavala. Sve je bio isključivo *dobrovoljan rad*. Tiskali smo i tri muješka vodiča. Uz otvorenje prvoga i drugog postava tiskani su katalozi. Nedavno sam radila set razglednica za slanje s osam starih razglednica Belišća. Radila sam i jednu brošuru starih razglednica Belišća. Taj naš *Godišnjak* prerastao je u *Zbornik*. Do sada smo tiskali tri broja. Ove je godine objavljen posljednji, koji ima oko 400 stranica. Taj nam je najbolji, premda su sva tri dobra. Ne govorim to zato što sam ih ja uređivala.

Posljednji smo broj objavili u suradnji s Gradom, tekstovi su dvojezični, uz veliki broj fotografija, mnogo smo se angažirali. I uspjeli smo.

Objavljivali smo kataloge. Uz svaku smo koloniju objavili krasan katalog. I sad razmišljam - mnogo sam pisala u lokalnom tisku dok još nisam bila urednica. Kad sam postala urednica toga lista, uvijek sam željela da u njemu bude nešto iz Muzeja. Neko sam vrijeme radila svojevrstan vremeplov, pisala sam tekstove, crtice i zanimljivosti. Od tog sam materijala napravila i jednu knjigu o povijesti Belišća koja mi je u rukopisu. Dosta sam radila i za stručne časopi-

se, nastojala sam uvijek imati neki tekst za muzejske udruge istočne Slavonije, uvijek imati nešto za Muzejski centar, napraviti popise naših izložbi - dok sam intenzivno radila. Otkako sam otišla u mirovinu, moram priznati da sam se malo ulijenila.

Mi sad, zapravo, nemamo nikakvih događanja. Eto – to je to. Tako sam, recimo, za *Valpovački godišnjak* nastojala napisati jedan ili dva teksta, pa nešto o Muzeju, uvijek ga negdje reklamirati kad mi se pružila prilika. Nešto sam radila i za HAZU, na razini regije. Ali dosta je toga objavljeno. Tražili ste bibliografiju, žao mi je što je nisam napisala, ali ču se pokušati potruditi da je barem počnem pisati. Radila sam i za Maticu hrvatsku. Zajedno s kolegom geografom napisala sam i opširni članak o prošlosti i sadašnjosti Belišća za koprivnički časopis *Meridijani*.

I kod vas u MDC-u ima objavljenih podataka o Muzeju. Stvarno bih morala napokon sjesti i to početi prikupljati, dok se još sjećam gdje je što objavljeno.

I. V.: Imate li kakvu zanimljivu priču s posla ili iz života, nešto što vam pada na pamet, a čini vam se da bi trebalo ispričati i podijeliti s nama.

Z. F.: Pa, ne znam - da se opet vratim svojoj velikoj ljubavi prema Muzeju. Uvijek kažem da sam cijeli svoj život posvetila Muzeju, tj. svojoj obitelji i Muzeju. Imam jednu kolegicu s kojom sam dobra od gimnazijskih dana. Kad sam odlazila iz Muzeja, ona mi je rekla: "Tek kad tebe ne bude, onda će svi vidjeti koliko si puno napravila. A sad ti se čini da to nije ništa. Međutim, to su velike stvari i danas-sutra to će se znatno više cijeniti nego što se sada cijeni." Premda mislim da ljudi, zapravo, cijene moj posao i dive se Muzeju, ali to je sporedna stvar bez koje se može. I mislim, kad bih podvukla crtu, rekla bih da je bilo lijepih, ali i loših trenutaka. Bilo je dana kad sam mislila da će otici i željela sam otici. Imala sam ponuda za drugi posao. Tada je tu bio jedan naš rukovoditelj koji mi je rekao: "Odeš li sad iz Belišća, nikad se više nećeš vratiti." Stoga sam ipak ostala u Muzeju. Je li to bilo dobro ili ne znam, valjda jeste. Vjerovatno mi je suđeno da započnem i završim radni vijek u belišćanskom muzeju i prolazim kroz sve dobro i loše što pruža mala sredina. Mislim da je nekadašnji rukovoditelj Službe za kulturu i veliki kulturni djelatnik Belišća gospodin Gibičar imao pravo kad bi govorio: "Ipak je vama ženama lakše. Kad nešto tražite za muzej ili za sebe, ipak će vama lakše dati, neće vas odbiti, a nama će muškarcima reći da ne može, da dođemo drugi put." Mislim da je i to neka sreća, neko priznanje za rad koji je čovjek u to uložio. Mogu reći da sam ipak imala više pozitivnih nego negativnih trenutaka u životu. Bilo je dana kad bi me nešto povrijedilo, kad sam bila ogorčena, ali to sam već pomalo zaboravila, kao što se zaborave i lijepa sjećanja.

Ne znam što bih izdvojila. Bilo je svega. Trebalо je sve to napraviti - trebalо je hodati. Nahodala sam se i natražila. I prošla gnjavažu s tim mnoštvom majstora: danas daj ovo, sutra daj ono. S konstantnim provalama u Spomen vlak, pa provalama u zgradu. Najprije istraži, pa hajde na sud. I na kraju nitko ne dođe, samo ja.

Bilo je lijepo i na izložbama. Znala bih se i naljutiti. Znate kako je kad se radi s ljudima a oni kažu: "Jao, zašto moje djelo nije tu, zašto nije drukčije postavljeno?" Često sam htjela reći da neću više raditi izložbe, baš me briga! No to se događalo samo kad sam bila ljuta. Ali kad god su moji sugrađani poželjeli doći na izložbu i kad je galerija bila puna, to mi je bilo veliko zadovoljstvo. Kad bih prolazila Belišćem, u kojem se svi poznaju, uvijek bi mi bilo dragoo kad bi me netko usput pitao: "Pa kad ćete već imati neku izložbu?" To mi je na neki način bilo najveće priznanje. Ispričat će vam kako sam se jednom rasplakala u Muzeju. To je bilo kad smo organizirali izložbu na kojoj su izlagale dvije slikarice iz Valpova. Jedna se od njih naljutila, možda zato što nije prva dobila pozivnice, nego ih je njezina kolegica preuzeila za nju. I onda je dan prije otvorenja izložbe izjavila: "E, ja svoje slike više ne dam!" Došla sam u Muzej, ušla u galeriju i počela plakati. Voditelj službe gospodin Gibičar me upitao: "Zašto sad ti plačeš zbog toga? Nikad te nisam video da plaćeš. Pa što onda što neće dati slike? Reći ćemo svima da ne da slike i gotova priča." Međutim, ona se predomislila, drugi je dan dala slike i izložba je održana. Ali više nikad nisam radila izložbu s tom slikaricom.

I. V.: Evo, zahvaljujem vam što ste pristali na razgovor za Personalni arhiv zasluznih muzealaca i smatram da je priča koju ste nam ispričali vrijedna pažnje.

Z. F.: Je li? Ja bih vam mogla cijeli dan pričati. A da vidite kad se ja domognem posjetitelja u Muzeju! Obično se dogovorimo o trajanju vodstva. Primjerice, imamo petnaest minuta. Najgore je kad dođe netko od poslovnih partnera pa kaže: "Znaš što, imamo samo pet minuta", a ja odgovorim: "Za pet minuta nemojte ni ulaziti u Muzej." Kad mi netko kaže da ima samo pet minuta, meni je odmah dosta. Premda, mogu i u pet minuta dosta ispričati. Obično prema ljudima kad dođemo u postav ocijenim koliko imam vremena. Kad osjetim da posjetitelji previše žagore, to me uvijek dekoncentririra. Da ljudi uđu u prostoriju i počnu razgovaratati dok ja tumačim, to bi mene strašno dekoncentriralo. Ne znam zašto. Ali kad čujem da se žamori, skratim. Ili imam običaj pitati: "Je li vam dosadno?" Uvijek kažem: "Kad se ja 'domognem' posjetitelja, onda je to strašno." (Smijeh.) Pogotovo kad me slušaju, jer onda u pravom smislu riječi ne znam stati dok ne ispričam sve o Belišću i njegovoj povijesti.

I. V.: Hvala vam puno.

Z. F.: Molim. Hvala vama.

IZ RUKOPISNE OSTAVŠTINE DR. ANTUNA BAUERA

- MUZEJSKI ARHIV: GRAĐA ZA MUZEOLOGIJU

mr. sc. SNJEŽANA RADOVANLIJA MILEUSNIĆ □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

Nema nijednog zvanja koje može dati čovjeku ta zadovoljstva u radu kao što može dati rad muzealca
(A. Bauer, Muzejski arhiv, sv. 10., str. 3.).

1. Dr. Antun Bauer i njegova rukopisna ostavština

U obljetničkom, 40. godištu MDC-ova časopisa *Informatica Museologica* obilježavamo i 10. godišnjicu smrti dr. Antuna Bauera (1911. - 2000).¹ podsjećanjem na njegovu rukopisnu ostavštinu koja se čuva u knjižnici MDC-a. Time ujedno nastavljamo prikaz rijetkih i vrijednih naslova iz knjižnične Zbirke Bauer, koji je započet projektom digitalizacije i web prezentacije *Bibliografije i građe za umjetnost i srodne stuke*².

Antun Bauer istaknuti je arheolog, muzeolog i kolezionar te inicijator, osnivač i donator brojnih muzejskih ustanova (Gliptoteke HAZU, 1937.; Arhiva za likovnu umjetnost HAZU, 1944.; Galerije umjetnina u Osijeku, 1941.; Muzejskoga dokumentacijskog centra u Zagrebu, 1955.; Galerije umjetnina i Zbirke Bauer Gradskog muzeja Vukovar, 1959.). Od 1937. do svibnja 1952. ravnatelj je Gliptoteke, od srpnja 1952. do 1964. ravnatelj Hrvatskoga školskog muzeja, a od 1964. do 1976. ravnatelj MDC-a.

Idejni je začetnik i vizionarski pokretač brojnih kulturoloških i, posebice, muzeoloških projekata, među kojima su i jedinstvene muzeološke publikacije *Muzeologija* (1953.) i *Informatica Museologica* (1970.), koje i danas kontinuirano izlaze u izdanju MDC-a. Kao neumorni pisac stručnih tekstova i sastavljač bibliografija, Antun Bauer je svojim primjерom inzistirao na profesionalnoj razmjeni znanja i iskustava, o čemu svjedoči oko 600 naslova rukopisa muzeološke problematike³ koji su pohranjeni u knjižnici MDC-a. U tom korpusu posebnu pozornost privlače tematske bibliografske cjeline koje je dr. Bauer pokretao i izdavao u rukopisu u ranim 1950-im godinama.

Bilo je to, naime, razdoblje kada je na hrvatskoj poslijeratnoj muzeološkoj sceni bilo malo stručne literature, razdoblje bez specijaliziranih obrazovnih ustanova i programa.

No stručnjaci na terenu hitno su trebali stručnu i profesionalnu pomoć.

"Nakon Oslobođenja postojalo je tek nekoliko muzeja; nijedan bez većih šteta, a naročito su manje, sakupljene ali još neorganizirane pokrajinske muzejske zbirke pale na minimum ili sasvim nestale. Mnoge muzeje trebalo je zapravo ponovo osnovati."⁴

U fokusu profesionalnog djelovanja bila je ponovna (re)organizacija muzeja te donošenje novih zakonskih odredbi s područja rada muzeja i konzervatorskih službi. Nametnula se potreba izrade smjernica za rad muzeja, koje su podrazumijevale aktivno uključivanje muzeja u kulturno obrazovanje šire publike, intenzivnije skupljanje građe, organiziranje rada na prikupljanju građe o NOB-u, stručnu muzeološku obradu i zaštitu muzejske građe, kao i utvrđivanje djelovanja gradskih i manjih pokrajinskih muzeja i njihova odnosa prema središnjim muzejima, kao i rješavanje problema nedovoljnog broja stručnog osoblja.

No osim časopisa pojedinih muzeja s višegodišnjom tradicijom objavljivanja (poput *Starohrvatske prosvjete*, *Vjesnika za arheologiju i historiju dalmatinsku*, *Osječkoga zbornika*, itd.), koji su povremeno obrađivali i teme o radu muzeja, stručnu muzeološku literaturu kao potporu u muzejskom radu ranih 1950-ih činilo je tek nekoliko časopisa muzeološko-konzervatorske tematike. U Beogradu se od 1949. objavljuje časopis *Muzeji: časopis za muzeološko-konzervatorska pitanja*⁵, a u Hrvatskoj se 1952. g. pokreće časopis *Vijesti Društva muzejsko-konzervatorskih naučnih radnika NRH*.

Antun Bauer 1953. pokreće časopis *Muzeologija*, koji do 1956. g. nosi podnaslov "zbornik za muzejsku problematiku"⁶, a nedostatak stručne muzeološke literature nužne za stjecanje profesionalnih znanja i vještina za navedene zadaće Bauer je nastojao popuniti i objavljinjem tematskih bibliografskih nizova. U svojim počecima obje su edicije bile jeftine izrade (pisane na pisačem stroju i umnožene), a distribuirale su se svim muzejima kao priručnici za rad te pomagala za stručno usavršavanje muzejskih djelatnika.

Danas je *Muzeologija* respektabilni časopis referentne građe, a rukopisne bibliografske cjeline postale su izvori za povijesnu muzeologiju.

To su (kronološkim slijedom pokretanja/objavljinjanja):

- *Muzejski arhiv: građa za muzeologiju* (1946. - 1955.), 54 sveska;

**IM 40 (3-4) 2009.
IZ DOKUMENTACIJSKIH FONDOVA MDC-a
FROM MDC'S DOCUMENTATION HOLDINGS**

¹ MDC je svojemu osnivaču Antunu Baueru posvetio tematski broj časopisa *Muzeologija* (br. 31, 1994.). Kraći Bauerov životopis i cijelovitu bibliografiju radova vidjeti u: Antun Bauer // Personalni arhiv zasluznih muzealaca, URL: <http://www.mdc.hr/muzealci.aspx?muzealacId=9> (2010-02-22)

² Projekt je započet 2007. g. digitalizacijom 11 svezaka iz niza te web prezentacijom cijele bibliografske cjeline s popratnim tekstom, tumaćenjima, izbornicima i pretražnikom na web stranicama MDC-a. Vidjeti: *Bibliografije i građa za umjetnost i srodne stuke* dr. Antuna Bauera, URL: <http://antunbauer.mdc.hr/>

³ Radovanlija Mileusnić, Snježana. Nepublicirani stručni tekstovi dr. Antuna Bauera pohranjeni u Knjižnici MDC-a. // *Muzeologija*, 31 (1994.), str. 102-117. Ažurirani podaci na URL: <http://www.mdc.hr/hr/mdc/knjiznica/katalog-knjiznice?a=bauer&n=&i=&vg=&p=rukopis&isbn=&kr=2010-04-02>

⁴ Bauer, Antun; Nemeth, Krešo. *Muzeji i arhivi*. Zagreb: Ured za informacije Izvršnog vijeća Sabora Narodne Republike Hrvatske, 1957., str. 16.

⁵ Od broja 6 (1951.) časopis mijenja naslov u *Muzeji: organ Srpskog muzejskog društva*, te se time fokusira na problematiku srpskih muzeja iako i dalje donosi i informacije o radu muzeja bivše SFRJ, no već ubrzo, od broja 8 (1953.), časopis objavljuje Savez mujejsko-konzervatorskih društava FNRJ i on postaje glasilo državnoga značenja, a njegov je urednik Vladimir Tkalčić, direktor Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu.

⁶ O prvim brojevima časopisa vidjeti prikaz u: Tkalčić, Vladimir. *Muzeologija: zbornik za muzejsku problematiku*. // *Muzeji*, 9 (1954.), str. 189. Cijelovita bibliografija priloga časopisa *Muzeologija* objavljena je u: Radovanlija Mileusnić, S. *Muzeologija* - stari brojevi, URL: <http://www.mdc.hr/main.aspx?id=166> (2010-03-05)

- *Bibliografija i građa za umjetnost i srodne stuke* (1951. - 1957.), bibliografski niz od 31 knjige koji objedinjuje bibliografsku i dokumentarnu građu s područja kulturne povijesti, posebice likovnih umjetnosti i povijesne muzeologije od 19. do prve polovice 20. st. Knjige su numerirane rimskim brojevima od I do XXXI, a umnožene su na šapirografu kao neispravljeni rukopis, kako je i naznačeno na njihovim naslovnim stranicama. Bile su uvezane u kartonski ovitak, s otisnutim naslovom i numeracijom na koricama. Sadržaj 12 knjiga dostupan je u digitalnom obliku na web stranica MDC-a;
- *Arhiv Hrvatskog školskog muzeja* (1953. - 1962.), bibliografska cjelina koja obrađuje teme iz povijesti školstva te donosi priloge, većinom djelatnika HŠM-a. Tu bibliografsku cjelinu Antun Bauer pokreće i uređuje za vrijeme svojega ravnateljskog staža u Hrvatskome školskome muzeju (HŠM-u). Cjelina obuhvaća 38 numeriranih svezaka, od čega je u knjižnici MDC-a sačuvano njih 35.

Sve tri bibliografske cjeline danas su sačuvane u malom broju primjeraka te su većim dijelom necjelovite. Povezuje ih ime Antuna Bauera, koji ih je pokrenuo i uređivao te i sam svojim prilozima aktivno sudjelovao u njima. Odlikuje ih jednostavnost izrade (umnožavane su šapirografom ili strojopisom) i mala naklada. Nažalost, sve tri su danas manje poznate i rijetko spominjane u stručnoj literaturi.

2. O nizu *Muzejski arhiv: građa za muzeologiju*

Usporedno uz rad na Muzejskome arhivu, Bauer završava niz *Bibliografija i građa za umjetnost i srodne stuke*. Ta je bibliografija rezultat rada Arhiva za likovne umjetnosti od njegova osnutka unutar Gliptoteke do pripojenja JAZU (danas HAZU) te donosi iscrpne kronološke i bibliografske popise građe i dokumentacije koja je za to vrijeme skupljana i popisivana u Arhivu. Bauer tu bibliografsku cjelinu pokreće i objavljuje nakon što je otpušten s mjesta ravnatelja Gliptoteke te je ona trajni, pisani dokument o rezultatima rada i istraživačkim djelatnostima koje su se u Arhivu provodile za vrijeme njegova ravnateljskoga staža. Danas je ta bibliografska cjelina još uvijek dragocjeno vrelo podataka za različita povjesnoumjetnička i kulturološka istraživanja.

Svoj drugi bibliografski niz *Muzejski arhiv: građa za muzeologiju* Bauer pokreće uoči osnivanja druge važne ustanove – Muzejskoga dokumentacijskog centra (MDC-a). U toj pionirskoj muzeološkoj ediciji Bauer skuplja građu i podatke koji će biti temelj ustroja i rada MDC-a, ustanove čija će zadaća biti pružanje stručne potpore za unapređivanje muzejske djelatnosti. Niz, naime, nastaje od 1946. do 1955., kada MDC još uvijek ne postoji kao samostalna ustanova već djeluje u sastavu HŠM-a⁷, a Bauer je u to vrijeme njegov ravnatelj (1952. - 1964.).

Muzejski arhiv okuplja 54 numerirana svezaka, od kojih u knjižnici MDC-a, nažalost, nedostaje svezak br. 52 - Bauer, Antun. *Muzeološki postav numizmatike* (inv. br. 1455). No, istoimeni tekst sadržan je u 2. sveštu *Numizmatičkog rječnika i priručnika*, objavljenoga u rukopisu 1983. g. u redakciji Antna Bauera. Na većini je rukopisa naveden Zagreb kao mjesto nastanka.

Veličina hrpta svakog svešta je oko 30 cm, uvezani su u jednostavne ovitke žučkastoga pak-papira na kojima je otisnut žig s naslovom bibliografske cjeline i tekstrom "Redakcija: Antun Bauer. Izданo u rukopisu". Isti se tekst ponavlja i na naslovnim stranicama. Svesci se međusobno razlikuju po numeričkim oznakama otisnutim arapskim brojevima.

Tekst svih svezaka napisan je strojopisom, koji je u pojedinih primjercima, nažalost, zbog lošeg otiska (kopije) većim dijelom izbljedio.

Urednik svih svezaka je Antun Bauer, koji je i autor nekoliko tekstova. Uz njega je zastupljen niz drugih autora, većinom ravnatelja muzeja, kustosa, ali i stručnjaka za pojedinu područja ranih 1950-ih. Abecednim slijedom, to su: Elvira Aranjoš, Mihailo Barbulović, Antonija Bauer, Jerko Bauer, Ladislav Beršek, Ante Brlić, Fedora Čukar, Lelja Dobronić, Krešimir Filić, Kamil Firinger, Radoslav Franjetić, Nada Gollner, Milan Kaman, Duško Kečkemet, Olga Klobučar, Aleksandra Lazarević, Zdenka Lechner, Marija Malbaša, Radmila Matejčić-Kardoš, Danica Pinterović, Nevenka Prosen, Ivan Rengjeo, Vuk Simić, Ante Šonje, Vladimir Tkalčić, Antun Tunkl, Zdenko Vojnović, Mladen Vukmir, Francis Watson, Bartol Zmajić.

Tekstovi su pisani u obliku prikaza, izvešća ili izlaganja sa skupova i konferencija, kao popisi ili bibliografije, no ima i onih koji su nastali na Bauerov poticaj. Pojedini su tekstovi kasnije objavljeni u časopisima *Muzeji; Muzeologija* i *Numizmatičke vijesti*.

Rukopisi se prema tematiki mogu grupirati u tri tematske cjeline.

I. Gliptoteka

Antun Bauer, kao osnivač i ravnatelj Gliptoteke (današnje Gliptoteke HAZU), prvih je osam svezaka Muzejskoga arhiva posvetio prikazu njezina povijesnoga ustroja i rada Gliptoteke te opisu njezinih zbirki (svesci br. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8). To su većinom tekstovi Antuna Bauera i njegovih suradnika u Gliptoteci (Antonije Bauer, Fedore Čukar, Duška Kečkemeta), a na naslovnicama svezaka je tekst "Izdano kao rukopis, pro foro interno" (za pomoćno osoblje Gip-

⁷ Muzejski dokumentacijski centar legaliziran je 1964. g. kao samostalni odjel Hrvatskoga školskoga muzeja. Do tada je MDC (od 1955. do 1964.) skupljao građu i dokumentaciju o radu muzeja. Podrobnije o toj gradi i djelatnostima MDC-a u: Dobronić, Lelja. *Osnovan je Muzejski dokumentacijski centar u Zagrebu. // Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 13, 2 (1964.), str. 35-36.

soteke). Toj tematskoj skupini pripada i rukopis u kojem Bauer nastoji obrazložiti razloge zbog kojih je smijenjen s dužnosti ravnatelja Gliptoteke (sv. br. 41).

II. Registar muzeja i galerija

Ta tematska cjelina okuplja rukopise s popisima i adresarima muzeja, prikazima njihova rada i izvješćima te prilozima za povijest pojedinih muzeja. U tim se tekstovima prepoznaju počeci stvaranja jedinstvenoga stručnog *Registra muzeja, galerija i zbirki RH*.⁸

U vrijeme kada Bauer pokreće *Muzejski arhiv*, u Hrvatskoj ne postoje objavljeni popisi, adresari ni registri muzeja i galerija. Ivan Bach sastaviti će 1955. g. opsežan prikaz poslijeratnoga rada hrvatskih muzeja (od 1945. do 1955.) i popratiti ga zbirnom usporednom tablicom⁹, a 1957.g. Antun Bauer i Krešimir Nemeth objavit će svoju knjigu *Muzeji i arhivi*. Cjelovit *Adresar muzeja u SFRJ* bit će objavljen 1971. u časopisu *Muzeologija* (sv. 12.). Stoga se može smatrati da je prvi poslijeratni popis muzeja u Hrvatskoj objavljen u svesku br. 35 *Muzejskoga arhiva*. Popis muzeja i galerija u Sloveniji objavljen je u svesku br. 51, a u tu se skupinu može svrstati i prijevod teksta o britanskim galerijama (sv. br. 36).

Prema tekstovima koje su slali sami muzeji napravljen je niz od sedam svezaka (br. 44 - 50) u kojima je predstavljena povijest njihova rada i razvoja, građa, osoblje, izložbe i izdavačka djelatnost. U prikazu pojedinih muzeja navedena je i literatura o njima, što se može smatrati začecima rada na vodiču hrvatskih muzeja, galerija i zbirki.

U svećima br. 33 i 34 sadržana su godišnja izvješća o radu Muzeja Slavonije i Gradskog muzeja Požega. Građa za povijest pojedinih muzeja objavljena je u svećima br. 14 (Požega), 15 (HŠM, Zagreb), 23 (Poreč), 24 i 40 (Narodni muzej u Zagrebu) i 43 (Pula i Poreč). Svezak 53. posvećen je Benku Horvatu, donatoru i osnivaču Galerije slika u Zagrebu, koja danas nosi njegovo ime.

III. Muzeološka problematika

Rukopisi koji čine treću tematsku skupinu obrađuju muzeološku problematiku. Iz njih se iščitava slika muzejske djelatnosti 1950-ih godina. Bilo je to poslijeratno razdoblje novoga društveno-političkoga uređenja koje se odrazilo i na stvaranje tzv. nove socijalističke muzeologije. Tadašnji su teoretičari naglašavali potrebu snažne društvene angažiranosti muzeja, s naglaskom na njihovoj kulturno-prosvjetnoj i znanstveno-prosvjetnoj zadaći (sv. br. 11, 12, 13, 16, 22).

Bilo je to i razdoblje u kojemu je isticana potreba reorganizacije postojećih i ustrojavanja novih tipova muzeja, razdoblje decentralizacije muzejske scene i inicijative za osnivanje pokrajinskih (zavičajnih) muzeja. Rukopisi te tematike sadržani su u svećima br. 19, 20, 28 i 29. U to su se vrijeme donosili važni zakonski akti, novi zakoni i propisi nužni za rad muzejskih i konzervatorskih službi (sv. br. 17, 38). Suradnja sa školama postala je prioritet u aktivnostima približavanja muzejskih sadržaja širim slojevima ljudi. Prijedlozi i savjeti za ustroj pedagoških odjela te za razvoj pedagoških muzejskih aktivnosti izneseni su u svećima br. 18 i 26. Začeci prvih muzeoloških priručnika za praktičan rad u muzejima mogu se prepoznati u svećima koji donose praktične savjete o oblicima i postupcima inventarizacije muzejske građe (sv. 27. i 42.).

Rukopisi treće tematske skupine uz pomoć primjera iz prakse renomiranih stručnjaka nude i odgovore kako skupljati građu (sv. br. 32), kako ustrojiti novi muzejski odjel (sv. br. 30), kako izraditi koncepciju i postav povremene tematske izložbe (sv. br. 54). Problematika muzejske arhitekture opisana je u dva svešta (br. 21 i 39), od kojih se jedan bavi revitalizacijom zgrade spomeničke baštine i njezinom prilagodbom muzejskim sadržajima, a drugi donosi utopijsku viziju "muzejskoga grada" o kojemu neki i danas sanjaju. Posebno su nadahnuti tekstovi o muzejskoj profesiji, ulozi kustosa u muzeju te o potrebi obrazovanja mladih stručnjaka za muzejska zvanja (sv. br. 10, 31).

Tematika numizmatike i numizmatskih zbirki, njihova skupljanja i izlaganja obrađena je u sv. br. 9 i 52, a cjeloviti muzejski inventar Muzeja Braće Hrvatskog zmaja u Ozlju objavljen je u sv. br. 37.

Antuna Bauera možemo smatrati i idejnim začetnikom i inicijatorom izrade i objavljivanja muzeološke bibliografije.

Naime, već su u nizu *Bibliografija i građa za umjetnost i srodne stuke*, od čak 20 knjiga, sadržane retrospektivne bibliografije članaka iz stručnih časopisa, listova, dnevnih novina i revija namijenjenih široj publici, izdavanih u Hrvatskoj te u bivšoj Jugoslaviji i inozemstvu od njihova pojavljivanja i prvog broja do 1950-ih godina. Respektabilan broj od približno 30 000 izabranih bibliografskih jedinica, vezanih za likovni i kulturni život, popisano je iz 72 naslova periodike.¹⁰

Naime, nakon što je Bauer u prvom sveštu časopisa *Muzeologija* (1953.) objavio bibliografiju Vuka Simića o muzejima, arhivima i knjižnicama, u 25. sveštu *Muzejskoga arhiva* objavio je njezin nastavak za 1953. i 1954. godinu. Bili su to počeci izrade muzeološke bibliografije.¹¹

⁸ Registr muzeja, galerija i zbirki RH; URL:<http://www.mdc.hr/main.aspx?id=400>

⁹ Bach, Ivan. *Deset godina muzejsko-konzervatorskog rada u NR Hrvatskoj (1945. - 1955.)*. // Muzeji, 10 (1955.), str. 47-76.

¹⁰ Detaljnije vidjeti na URL:<http://antunbauer.mdc.hr/index.php/static/bibliografije>.

¹¹ Ta je inicijativa Antuna Bauera urodila plodom. Naime, Miroslava Despot tijekom 1955. g. u nastavcima objavljuje svoju *Bibliografiju članaka s muzejskog i konzervatorskog područja izdanih na teritoriju N.R. Hrvatske od 1945. do 1953.* u časopisu *Vijesti Društva muzejsko-konzervatorskih radnika NR Hrvatske*. Njezin rad na muzeološkoj bibliografiji nastavlja Branko Pleše u VMK, obuhvačajući razdoblje od 1953. do 1960. Svoj doprinos muzeološkoj bibliografiji dala je i knjižničarka MDC-a (Heim, Mira. *Muzeološka bibliografija Jugoslavije za 1968. godinu*. Zagreb: Muzejski dokumentacioni centar, 1969.). Najpoznatija je bibliografija muzeološke tematike Vere Humske objavljena u časopisu *Muzeologija* (sv. 24, 1986.).

3. Bibliografski popis sa sažecima

Detaljniji prikaz sadržaja svakog sveska iz bibliografske cjeline *Muzejskoga arhiva* naveden je u anotiranoj bibliografiji. Struktura bibliografije prati numeraciju bibliografske cjeline.

Muzejski arhiv: građa za muzeologiju

Sv. 1.: BAUER, Antun. Grčka plastika u Gipsoteki: pregled razvoja grčke plastike iz perspektive zbirke Gipsoteke, 1946., 64 str.

Pišući o izloženim primjercima u postavu Gipsoteke (današnje Gliptoteke HAZU), Antun Bauer je dao povijesno-mjetnički prikaz razvoja i osnovnih obilježja grčke plastike.

Sv. 2.: BAUER, Antun. Gipsoteka 1937. – 1947., 1948., 91 str.: ilustr.

Uz prvu desetogodišnjicu rada Gipsoteke, Antun Bauer opisao je početke njezina rada i ustroja zbirki te dao iscrpan opis njezinih djelatnosti od 1937. do 1947. g. Rukopis donosi i plan rada te Pravilnik o radu u Gipsoteki, broj 832-23.10.1947. U prilogu je 18 crno-bijelih ilustracija iz stalnoga postava Gipsoteke, njezine Archive za likovnu umjetnost i knjižnice.

Sv. 3.: CUKAR, Fedora. Zbirka grčke plastike u Gipsoteki: predavanje održano za tehničko i pomoćno osoblje Gipsoteke, 1948., 21 str.

Tekst predavanja Fedore Cukar, potpisane kao "asistentica muzeja", o Zbirci grčke plastike koncipiran je u nekoliko tematskih cjelina: "Uvod", "Vjera starih Grka", "Umjetnost Grčke" i "Helenizam". Tekst je namijenjen posjetiteljima muzeja.

Sv. 4.: BAUER, Antun. Gipsoteka: Zbirka grčke plastike, 1949., 46 str.: ilustr.

A. Bauer je predstavio rad zagrebačke Gipsoteke kao muzeja sadrenih odjelova umjetničkih i povijesnih spomenika. Napisao je "Historijat Zbirke odjelova antikne plastike", dao detaljnu "Analizu postava Zbirke grčke plastike u Gipsoteci: postav 1945-47.", s opisom i popisom izložaka prema izložbenim prostorima. Svezak sadržava i tekst popratnih legendi, a u prilogu je ilustrativna građa.¹²

Sv. 5.: BAUER, Antun; Kečkemet, Duško. Gipsoteka: Arhiv za domaću likovnu umjetnost, 1948., 27 str.

Antun Bauer i Duško Kečkemet¹³ opisali su djelatnost i fondove Arhiva za domaću likovnu umjetnost (današnji Arhiv za likovne umjetnosti HAZU¹⁴), koji je osnovan kao jedan od odjela Gipsoteke 1943. g. Arhiv je utemeljen darovnicom Antuna Bauera, koja je sadržavala "znatan broj reprodukcija, fotografija, raznih članaka, bilježaka, kritika, kataloga i slično" (str. 4.). Opisana je građa zbirki i odjela Arhiva: "Fototeke suvremene domaće umjetnosti sa člancima, katalogima, reprodukcijama i bilješkama iz tog područja", "Arhiva izložaba naše suvremene umjetnosti", "Zbirke skica, studija, crteža i grafika suvremenih domaćih umjetnika", "Fototeke negativa i diapositiva", "Arhiva strane umjetnosti", "Knjižnice muzeja", "Fotolaboratorija".

Sv. 6.: BAUER, Antonija. Gipsoteka, 1950., 19 str.

Dr. Antonija Bauer¹⁵ autorica je izlaganja o svrzi i značenju Gipsoteke koje je održano u sklopu akcije detaljnijeg upoznavanja javnosti s pojedinim zagrebačkim muzejima. Definirajući muzeje, ona naglašava da Gipsoteka kao muzej plastike koji izlaže gipsane modele i odjelje spomenika kiparske umjetnosti "zauzima posebno i osamljeno mjesto među ostalim muzejima, i za sada to je jedina ustanova ove vrste na Balkanu".

Sv. 7.: BAUER, Antun. Postav Zbirke moderne plastike u Gipsoteki, 1948., 103 str.: ilustr.

Autor je nastojao dati kratak prikaz svrhe, zadataka i građe Zbirke moderne plastike u Gipsoteci koja je tematski vezana za 19. i 20. st. u hrvatskoj umjetnosti. Opisom Zbirke ujedno je dan vrlo detaljan pregled povijesti novije hrvatske skulpture. Rukopis donosi i poglavljje "Analiza postava Zbirke moderne plastike u Gipsoteki" te cijelovit popis sadržaja Zbirke sa stanjem iz 1946.g. Rad je popraćen i ilustracijama iz stalnoga postava.

Sv. 8.: KEČKEMET, Duško. Vodič kroz zbirku savremene domaće plastike u Gipsoteci, 1949., 41 str.

Nakon kraćega uvodnog teksta o kiparstvu, Duško Kečkemet je predstavio umjetničko stvaralaštvo 12 renomiranih hrvatskih kipara. To su: I. Rendić, R. Valdec, R. Frangeš, I. Kerdić, B. Dešković, J. Turkalj, D. Penić, H. Juhn, F. Kršinić, I. Meštrović, A. Augustinić, V. Radauš, a dao je i pregled hrvatskih i srpskih kipara mlađe generacije.

Sv. 9.: Numizmatički zbornik: I. / urednik Antun Bauer.- Zagreb: Numizmatičko društvo, 1951., 176 str.

U predgovoru prvog sveska "Numizmatičkoga zbornika" Numizmatičkoga društva u Zagrebu Antun Bauer navodi razloge njegova pokretanja. Naime, u to je doba bilo vrlo malo stručnih priloga o numizmatici, a časopisi Numizmatika

¹² Ilustrativna građa ista je kao u rukopisu *Gipsoteka 1937. – 1947.* (MA, 2.).

¹³ Duško Kečkemet. // Personalni arhiv zaslužnih muzealaca, URL:<http://www.mdc.hr/muzealci.aspx?muzealacId=86> (2010-02-22)

¹⁴ Svezak 9. *Bibliografije i građe za umjetnost i srodne stvari* također je u cijelosti posvećen radu Arhiva za likovne umjetnosti dok je djelovan u unutar Gipsoteke te donosi popis građe i zbirki Arhiva (Fototeke; Arhiva izložaba; Arhiva Ulrich i dr.; Zbirke crteža i skica; Zbirke plakata i klišja; Arhiva fotonegativa; Popis filmova; Kartoteka; Katalozi), a sastavljen je u siječnju i veljači 1952. g. Rad i fondovi suvremenoga Arhiva za likovne umjetnosti HAZU predstavljeni su na URL:<http://www.hazu.hr/~arlikum/cms/> (2010-02-20)

¹⁵ Antonija Bauer. // Personalni arhiv muzealaca, URL: <http://www.mdc.hr/muzealci.aspx?muzealacId=8> (2010-02-22)

i Numizmatičke vijesti¹⁶ imali su zastoj u objavljuvanju od 1930-ih godina. Prvi svezak Zbornika sadržava tekstove "Kabinet za numizmatiku i medalje" (Antun Bauer), "Stari hrvatski numizmatičari" (Ivan Rengjeo), "Numizmatičke zbirke u muzejima NR Hrvatske" (Antun Bauer), "Postanak i razvoj numizmatičkih društava" (Bartol Zmajić), "Bibliografija za dočaću numizmatiku" (Antun Bauer). Neki su od tih tekstova kasnije objavljeni u časopisu Numizmatika (sv. 5., 1953.).

Sv. 10.: BAUER, Antun. Život i rad u muzejima, 1950., 5 str.

Rukopis donosi tekst predavanja Antuna Bauera za Radio Zagreb od 29. srpnja 1944. U njemu autor s mnogo entuzijazma govori o presudnoj ulozi muzealca u životu i životnosti muzeja. "A mnogi i mnogi koji su prošli dvoranama naših muzeja nisu tamo ništa osjetili, a nisu tamo ništa ni vidjeli. To nije ni za čuditi se! Ima nas svakojakih. Mnogi prođe kraj vrta punog ruža a da ne osjeti njezinu mirisa i ne primijeti njezinu ljepotu" (str. 1.).

Sv. 11.: VOJNOVIĆ, Zdenko. Problematika muzejsko-galerijskog područja u Hrvatskoj, 1950., 6 str.

Aktualnu, poslijeratnu muzeološku problematiku u Hrvatskoj prof. Zdenko Vojnović (ravnatelj Muzeja za umjetnost i obrt od 1952. do smrti 1954.¹⁷) prepoznao je i analizirao u sedam pitanja: "1. Uloga muzeja u razvoju socijalističke kulture naše zajednice; 2. Odnos publike općenito; 3. Odnos muzeja prema umjetnicima i zanatlijama; 4. Muzeji i škola, posebno stručna umjetnička škola, 5. Muzeji i zavodi za istraživanja, 6. Muzeji i narodne vlasti, 7. Organizacija i djelatnost stručnog muzejskog udruženja."

Sv. 12.: VOJNOVIĆ, Zdenko. Naučno prosjetni zadaci muzeja, 1952., 13 str.

Prof. Zdenko Vojnović, razmatra "naučno prosjetnu funkciju" muzeja u novome socijalističkom društvenom uređenju¹⁸ i zaključuje: "U pitanju naučnih i prosjetnih zadataka muzeja javljaju se kao osnovni organizacioni problemi: postojeća izolacija muzeja i galerija od ostalih ustanova, naročito školskih i masovnih, kadrovske pitanje, te pitanje materijalnih sredstava, koje bi i u aktualnoj ekonomskoj situaciji zemlje ravnomjerno trebalo utrošiti na muzejske potrebe, specijalne potrebe prosjetnog djelovanja muzeja" (str. 13.).

Sv. 13.: TKALČIĆ, Vladimir. Na putovima socijalističke muzeologije, 1950., 12 str.

Prof. Vladimir Tkalčić (ravnatelj Muzeja za umjetnost i obrt od 1933. do 1952.) autor je teorijskoga razmatranja nove uloge i definicije muzeja u poslijeratnome razdoblju i novome društvenom uređenju. Prema njegovu shvaćanju "(...) muzeji prema svome zadatku, bili oni koje mu drago vrste, moraju biti ne samo znanstveni istraživački instituti, nego isto tako i prosjetno-odgojni, didaktički, edukativni. Ako oni bilo koju od ovih dviju glavnih strana svoga poziva zanemaruju, nisu pravi muzeji" (str. 3.).¹⁹

Sv. 14.: BERŠEK, Ladislav. Bilježnica o radu Gradskog prosjetnog kulturnog odbora u Požegi, 1953., 19 str.

Ladislav Beršek u Zagrebu je u kolovozu 1953. g., završio svoj tekst o počecima i osnutku požeškoga muzeja riječima "Slava Juliju Kempfu! Slava velikom sinu roda hrvatskoga!" Tim je poklicem učitelj Ladislav Beršek iskazao počast Juliju Kempfu, istaknutome kulturnom i prosjetnom djelatniku i njegovu velikom doprinisu kulturnom razvoju grada Požege. Beršek, jedan od prvih kustosa požeškoga Muzeja (od 1935. do 1941.) te suvremenik i Kempfov bliski suradnik, govori o Kempfovom radu na prikupljanju građe i pisaniju opsežne monografije "Požega" (1910.), iznosi svoja sjećanja o početku rada Muzeja, kojemu je prethodio rad Gradskoga prosjetnog kulturnog odbora (1924.).

Sv. 15.: TUNKL, Antun. Hrvatski školski muzej i njegovi problemi, 1953., 45 str.

Antun Tunkl, ravnatelj Hrvatskoga školskog muzeja (HŠM-a) od 1947. do 1954., prikazao je rad HŠM-a od njegova osnutka 1901. do 1953. g. Pri tome je posebno naglasio aktualnu organizacijsku i muzeološku problematiku HŠM-a te dao prijedloge za njezino rješavanje. Sadržaj: "I. O školskim muzejima uopće; II. Školski muzeji na teritoriju FNRJ; III. Uloga i zadaci Hrvatskog školskog muzeja; IV. Problemi našega školskog muzeja". Autor je naveo i opsežan popis literature kojom se služio pri pisaniju povijesti HŠM-a.

Sv. 16.: BAUER, Antun. Uloga muzeja u kulturnoj izgradnji naše pokrajine: predavanje održano u Vukovaru, mjeseca ožujka 1953. godine, 1954., 7 str.

Na primjeru Gradskog muzeja Vukovar Antun Bauer je nastojao ilustrirati tezu o važnoj ulozi muzeja u očuvanju lokalne kulturne baštine. "Muzeji su ustanove koje neposredno vrše zadatak kulturnog uzdizanja svoje sredine i time doprinose općem podizanju kulturnog nivoa našeg naroda i zemlje. Muzeji svojim radom i nastojanjem, te postavom svojih zbirki, imaju zadatku da pokažu da ti predmeti, ta kulturna baština, ti spomenici nisu samo sentimentalne uspomene, nisu objekti romantike – oni su objekti za spoznaju života, rada, djelovanja i povijesnih zbivanja davno izumrlih generacija" (str. 2.).

¹⁶ Antun Bauer bio je urednik časopisa Hrvatskoga numizmatičkog društva *Numizmatičke vijesti* od br. 19 (1963.) do br. 27 (1968.).

¹⁷ O muzeološkom radu Zdenka Vojnovića pisao je Stanko Staničić. Vidjeti: STANIČIĆ, Stanko. Zdenko Vojnović: prilog povijesti Muzeja za umjetnost i obrt. // *Informatica Museologica*, 38, 1/2, (2007.), str. 96-103.

¹⁸ Tekst rukopisa objavljen je 1953. godine u prvom broju časopisa *Muzeologija* (str. 19-33).

¹⁹ Tekst je prvotno objavljen u časopisu *Arhitektura*, br. 9-10 (1950.).

Sv. 17.: DEKLARACIJA o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba. Predlog konvencije za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba / urednik Antun Bauer, 1954.

Svezak donosi tekst Deklaracije o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba i prijedlog teksta Konvencije za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanoga sukoba, usvojenoga 14. svibnja 1954. g. Konvencija je za Republiku Hrvatsku bila na snazi do 8. listopada 1991.g. (NN 12/93, 6/02).

Sv. 18.: GOLLNER, Nada. Uloga muzeja u odgojno-obrazovnom izdizanju omladine, 1954., 27 str.

Prof. Nada Gollner, kustosica Hrvatskoga školskog muzeja, navela je i opisala različite oblike odgojno-obrazovnoga rada muzeja i navela inozemne primjere dobre prakse. Pri tome je poseban naglasak stavlja na potrebu organizirane i osmišljene suradnje muzeja i škola. Istaknuvši izdvojene, ali dobre primjere poput Gradskega muzeja Varaždin, autorica je nastojala potaknuti i druge muzeje na razvoj edukativnih projekata i programa.

Sv. 19.: PRIJEDLOG za reorganizaciju postojećih tipova muzeja: prijedlozi za osnivanje novih tipova muzeja / urednik Antun Bauer, 1950., 54 str.

U poslijeratnom razdoblju bivše Jugoslavije i nakon promjene društveno-političkoga uređenja uočena je potreba reorganizacije rada postojećih muzeja te nužnost osnivanja novih, još nezastupljenih tipova muzeja. "Univerzalizam s jedne i ograničenost ranijih muzeja s druge strane, gde se vodilo samo računa o dragocenim retkostima i kuriozitetima prirode i ljudske delatnosti, kao i o malobrojnim posetiocima, ljubiteljima umetnosti i nauke, zameniče široko i obuhvatno naučno zasnovani tipovi muzeja sledeći princip demokratičnosti i odgovarajući na naše konkretnе potrebe." U tekstu je predložena i detaljno razrađena nova tipologija muzeja u kojoj su navedene i one vrste muzeja koji nisu osnovani ni u proteklih 60 godina (npr. glazbeni muzeji ili književni muzeji). Tekst prijedloga nije potpisana niti su u njemu navedeni njegovi autori.

Sv. 20.: PREDLOG za reorganizaciju muzeja: zavičajni muzeji / urednik Antun Bauer, 1950., 24 str.

Rukopis donosi tekst dokumenta namijenjenoga Ministarstvu za nauku i kulturu Vlade FNRJ, u kojemu je naglašena potreba reorganiziranja rada zavičajnih muzeja.²⁰ Naime, u mujejskoj se praksi nije točno znalo što zavičajni muzeji prezentiraju, jesu li znanstvene ili odgojne ustanove, koje područje svojim djelatnostima obuhvaćaju, koja im je sadržajna specijalizacija. U tekstu Predloga nastojalo se odgovoriti na sva takva pitanja vezana za muzeje s heterogenom mujejskom građom, i to unutar sedam poglavljaja koja se odnose na zadaću i naziv muzeja, mujejsku građu, tematsku strukturu, osnovna načela izložbenih postava, određivanje područja koja će muzej obuhvaćati, načela razgraničavanja mujejske građe te na organizaciju rada zavičajnih muzeja.²¹ U rukopisu je uvršten i tekst razrađenoga prijedloga reorganizacije rada muzeja grada.

Sv. 21.: BAUER, Antun; Bauer, Jerko. Natječajna radnja za uređenje Staroga grada i muzeja u Starom gradu u Sisku, 1954., 84 str.

Rukopis donosi detaljnu razradu natječajnog rada za izradu idejnih nacrta uređenja Staroga grada u Sisku, s tehničkim opisom i obrazloženjem projekta. Posebna je pozornost pridana uređenju prostora tvrđave Staroga grada, koji je potrebno prilagoditi potrebama sisačkoga muzeja. Pri tome je posebno naglašeno: "Zgrada Staroga grada u Sisku po svojoj arhitektonskoj formi toliko je specifična, da je ona sama po sebi muzej. Stoga je smještaj mujejske zbirke u ovu zgradu isto tako specifičan problem koji traži takvo rješenje, da ova dva subjekta ne dolaze u koliziju" (str. 33.). Tekst su potpisali dr. Antun Bauer i ing. Jerko Bauer.

Sv. 22.: PROSEN, Nevenka. Prosvjetno-pedagoška uloga historijskih muzeja, 1954., 10 str.

Rukopis donosi tekst izlaganja prof. Nevenke Prosen, direktorice Povijesnog muzeja Hrvatske u Zagrebu (današnje Hrvatsko povijesno muzej), održanoga u Beogradu, na kongresu povjesničara 1953. g. U njemu autorica iznosi tezu da muzeji "(...) svojim zbirkama iz naše kulturne i političke prošlosti razvijaju ponos i ljubav za sve vrednote koje je stvorio narod u toku povijesnog razvoja. Muzeji se uklapaju u opći sistem prosvjetno-odgojnog rada i doprinose ostvarivanju kulturno-prosvjetnih zadataka naše zemlje" (str. 1.).

Sv. 23.: ŠONJE, Ante. Prigodom 70-godišnjice Muzeja grada i kotara Poreča, 1954., 12 str.

U povodu 70. obljetnice Muzeja grada i kotara Poreča (današnjega Zavičajnoga muzeja Poreštine - Museo del territorio parentino) tadašnji ravnatelj Muzeja Ante Šonje napisao je kratku povijest Muzeja (1884.-1954.). Ukratko je opisao i mijene stalnih postava koje su pratile promjene u poslanju i djelatnostima Muzeja, koji se od arheološkog muzeja razvio u muzej zavičajnog tipa.

Sv. 24.: VUKMIR, Mladen. Tko je uteviljitelj hrvatskih narodnih muzeja u Zagrebu, 1953., 32 str.

Autor je na temelju rezultata istraživanja koje je provodio radi pisanja o Gospodarskom društvu za Leksikografski zavod, došao do podataka da je Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo u Zagrebu stvarni osnivač hrvatskih narod-

²⁰ Tekst je prenesen iz časopisa *Muzeji* (br. 3/4, 1949., str. 1-10.).

²¹ Jedan od prvih muzeoloških priručnika nakon Drugoga svjetskog rata bio je posvećen ustroju i organizaciji zavičajnih muzeja. Vidjeti: Filipović, M. S.; Mano-Zisi, Đ. (ur.). *Osnovna uputstva o organizaciji i radu zavičajnih muzeja*, Prosveta, Beograd, 1949. (Mujejski priručnik, I.).

nih muzeja. Gospodarsko je društvo već 1842. g. počelo skupljati rijetke predmete. No potkrepu za takve podatke nije našao u drugim napisima o muzejima niti u usmenim razgovorima s ravnateljima zagrebačkih muzeja. Na poticaj A. Bauera, autor je obrazložio svoje zaključke i potkrijepio ih brojnim navodima iz Gospodarskog lista od osnutka Gospodarskoga društva 1841. do kraja 1866., kada je osnovan Narodni muzej u Zagrebu.²²

Sv. 25.: SIMIĆ, Vuk. Muzeji, arhivi i biblioteke u dnevnoj štampi 1954. god., 1954., 35 str.

Prvi kustos Muzeja pošte i telekomunikacije dr. Vuk Simić Vakanović autor je bibliografije članaka s tematikom muzeja, arhiva i knjižnica objavljenih u dnevnom tisku tijekom 1954. godine.²³ Bibliografija donosi 13 bibliografskih jedinica za 1953. g. i 369 bibliografskih jedinica za 1954. g., a rađena je uvidom u 211 listova koji su izlazili u FNRJ. Uvid u sve tekstove popisane u bibliografiji bio je moguć u Muzeju pošte i telekomunikacija.

Sv. 26.: LAZAREVIĆ, Aleksandra. Živa riječ u tumačenju etnografskih zbirki: predavanje održano 25. II. 1954. u Zagrebu, 1954., 22 str.

U uvodnom poglavlju autorica navodi pitanje koje joj je bilo poticajem za predavanje održano 25. veljače 1954. u Zagrebu, a ono glasi: "Kakav treba da je muzejski pedagog i koja su sredstva kojima raspolaže?" Naime, Sanja Lazarević²⁴ tada je bila mlada etnologinja, od 1952. zaposlena u Etnografskome muzeju u Zagrebu kao muzejska pedagoginja.

Sv. 27.: LECHNER, Zdenka. Etnografska zbirka i način inventariziranja: referat na konferenciji Slavonske podružnice muzejskih radnika u Osijeku, 1952., 1952., 13 str.

Zdenka Lechner²⁵, potpisana kao kustosica Muzeja u Osijeku, održala je na konferenciji Slavonske podružnice muzejskih radnika (Osijek, 1952.) izlaganje o etnografskoj građi u muzejima. Definiravši sadržaj i zadaću etnografskih zbirki, autorica je već u uvodnim poglavljima predavanja istaknula "(...) hitnu i najhitniju potrebu sakupljanja etnografskog materijala." Naime, poslijeratna preobrazba sela i seoskog načina života dovele je stručnjake do "zadnje etnografske žetve". Drugi naglasak autorica je stavila na nužnost inventariziranja i stvaranja muzejske dokumentacije o etnografskoj građi: "(...) etnografska građa bez podataka nema velike ni potpune vrijednosti. Bez podataka ona i nije dokument" (str. 4.). U prilogu rada navedeni su primjeri inventarnih kartica Etnografskog odjela Muzeja Slavonije.

Sv. 28.: KLOBUČAR, Olga. Kako postavljati muzeje za umjetnost i obrt, 1954., 19 str.

Prof. Olga Klobučar, kustosica zagrebačkog Muzeja za umjetnost i obrt, 1954. g. piše: "U novim društvenim odnosima, odgovarajući potrebama suvremenog zbivanja i novim pogledima na historijski razvoj i likovna stvaranja prošlosti, pokazala se neophodna potreba temeljite reorganizacije svih vrsta muzeja, kao i stvaranje novih tipova muzeja." Stoga ona, nastojeći odgovoriti na pitanje kako postavljati muzeje za umjetnost i obrt, navodi tri temeljna kriterija: kulturno-historijski, tehnološki i stilsko-razvojni. U svojoj detaljnoj razradi teme predlaže i pet vrsta muzeja i zbirki za umjetnost i obrt (centralni muzej; samostalni odjeli građe unutar zavičajnih muzeja; muzeje određenog materijala nekoga proizvodnog centra; povjesne nastambe i zgrade kao muzeje; privatne zbirke).²⁶

Sv. 29.: FILIĆ, Krešimir. Problematika pokrajinskih muzeja, 1954., 12 str.

Prof. Krešimir Filić, osnivač i ravnatelj Gradskog muzeja Varaždin, održao je na muzejskoj konferenciji u Varaždinu (studenzi 1952. g.) izlaganje u kojem je problematizirao ulogu pokrajinskih muzeja. Kao osnivač jednoga od malobrojnih prijeratnih pokrajinskih muzeja, iznio je svoja iskustva i prepiske za uspješan rad naglašavajući: "Oduvijek sam zastupao ideju kulturne decentralizacije ne pomisljavajući nikako da bi se time smjeli oštetići interesi našeg kulturnog središta, Zagreba. Ti trebaju ostati primarni, ali nikako isključivi".

Sv. 30.: KAMAN, Milan. Prijedlozi za postavke prirodoslovnih odjela kompleksnih pokrajinskih muzeja, 1953., 11 str.

Prof. Milan Kaman, ravnatelj Zoološkoga muzeja u Zagrebu, autor je teksta s prijedlozima za ustroj prirodoslovnih odjela kompleksnih muzeja.²⁷ Tekst je potaknut iskustvenom spoznajom koju autor navodi u uvodnom dijelu teksta: "Kako je baš o prirodoslovnim muzejima dosada najmanje raspravljano na pojedinim sastancima i savjetovanjima muzejskih radnika, to su uvek početni radovi pri osnivanju prirodoslovnih odjela prepušteni više-manje samoinicijativi pojedinaca, koji u većini slučajeva imaju mnogo volje i ambicije, pa i dovoljno stručnog znanja, ali premalo, a katkad i nikakvog, muzejskog znanja i prakse" (str. 1.).

Sv. 31.: BAUER, Antun. Zadaci historičara u savremenoj muzeologiji: predavanje u Klubu studenata povijesti u Zagrebu, 28. travnja 1953., 1953., 13 str.

U Klubu studenata povijesti u Zagrebu Antun Bauer je 28. travnja 1953. održao predavanje o ulozi povjesničara u očuvanju kulturne baštine, skupljaju i istraživanju muzejske građe. Sa željom da ih potakne na angažman i buduću profesionalnu orientaciju za rad u muzeju, ukratko je iznio povjesni pregled pojave i razvoja muzeja u Hrvatskoj, nagnasivši ulogu muzealaca u njihovu radu.

²² Istoimeni tekst objavljen je u: Vukmir, Mladen. *Tko je utemeljitelj hrvatskih narodnih muzeja.* // *Muzeji*, 9 (1954.), str. 116-129.

²³ Ta je bibliografija nastavak bibliografije za 1953. g. koja je sadržavala 77 bibliografskih jedinica, a objavljena je u časopisu *Muzeologija: SIMIĆ, Vuk. Muzeji, arhivi, biblioteke u našoj dnevnoj štampi 1953.* // *Muzeologija*, 1 (1953.), str.

²⁴ 53-57. O kasnijoj djelatnosti dr. Vuka Simića i njegovoj jedinstvenoj zbirici građe za muzeološku bibliografiju vidjeti u: Schmidichen, Nella. *Zbirka novinskih članaka o muzejima, galerijama, arhivima i bibliotekama u Poštanskom muzeju u Zagrebu.* // *Vijesti Društva muzejsko-konzervatorskih radnika NR Hrvatske* 4, 6 (1955.), str. 151-152.

²⁵ Aleksandra Lazarević. // Personalni arhiv zasluznih muzealaca. URL:<http://www.mdc.hr/muzealci.aspx?muzealacId=43> (2010-02-22)

²⁶ Zdenka Lechner. // Personalni arhiv zasluznih muzealaca, URL:<http://www.mdc.hr/muzealci.aspx?muzealacId=44> (2010-02-22)

²⁷ Tekst je srodone problematike autorica je objavila u: Klobučar, Olga. *Kako postavljati muzeje primjenjene umjetnosti.* // *Muzeji*, 9 (1954.).

²⁸ Tekst je kasnije objavljen u: Kaman, Milan. *Prijedlozi za postavke prirodoslovnih odjela kompleksnih pokrajinskih muzeja.* // *Muzeologija*, 5 (1956.), str. 28-40.

Sv. 32.: PINTEROVIĆ, Danica. *Muzeji u Slavoniji*, 1950., 8 str.

Ravnateljica Muzeja Slavonije u Osijeku dr. sc. Danica Pinterović analizira stanje u muzejima i uzroke pojave "(...) da slavonski muzeji (a to vjerojatno manje-više vrijedi i za ostale muzeje zavičajnog tipa u Hrvatskoj) ne odrazuju posvema vjerno prošlost svoga kraja" (str. 2.). Ona ističe da se u slavonskim muzejima, nažalost, ne čuva uvijek ona građa koja može najbolje prezentirati prošlost mjesto ili kraja na kojem muzej djeluje, i to stoga što je takva građa ili ne-povratno uništena ili je u privatnome vlasništvu.²⁸ Predstavljajući rad pojedinih muzeja (Muzeja Brodskog Posavlja u Slavonskom Brodu, Gradskog muzeja Požega, Gradskog muzeja Vinkovci, Gradskog muzeja Vukovar, Muzeja Slavonije), autorica upozorava na manjkavosti u njihovoju muzeološkoj prezentaciji te ujedno predlaže poboljšanja. "Čuvajte svoje starine i ne uništavajte ih; nastojte da naši muzeji dođu što poklonima, što primjerenim otkupom, u posjed što većeg broja naših starina. Tek naš ispravno snabdjeven i postavljeni muzej moći će zajedničkim silama da nam pruže jasniji uvid u dosad nedovoljno obradenu prošlost Slavonije" (str. 8.).

Sv. 33.: PINTEROVIĆ, Danica. *Muzej Slavonije u Osijeku*, 1953., 25 str.

Prof. dr. Danica Pinterović, ravnateljica Muzeja Slavonije u Osijeku, sastavila je izvješće o radu osječkoga Muzeja u 1952. g. Izvješće ima 11 tematskih poglavlja: "Historijat muzeja", "Zgrada i smještaj", "Zbirke muzeja", "Postav zbirki u muzeju", "Personal muzeja", "Krediti za muzej", "Rad i uvjeti za rad u muzeju", "Koji je okvir rada i zadatak muzeja", "Povremene izložbe", "Privatne zbirke" i "Konzervatorska djelatnost muzeja". Rukopis sadržava i tekstove prof. M. Malbaše, kustosice i knjižničarke Muzeja Slavonije, "Biblioteka osječkog muzeja", dr. Kamila Firingera, upravitelja Državnog arhiva u Osijeku, "Izvještaj o Državnom arhivu u Osijeku" te Ante Brlića, ravnatelja Gradskog muzeja Vukovar, "Društvo prijatelja starine Mursa u Osijeku".

Sv. 34.: BARBULOVIĆ, Mihailo. *Gradski muzej u Sl. Požegi: izvještaj 1952. god.*, 1953., 11 str.

Izvješće o Gradskome muzeju u Požegi napisao je ondašnji ravnatelj Muzeja (od 1950.) Mihailo Barbulović. Izvješće je sastavljeno od 11 tematskih poglavlja: "Historijat muzeja"; "Zgrada i smještaj", "Zbirke muzeja", "Postav zbirki u muzeju", "Personal muzeja", "Krediti za muzej", "Rad i uvjeti za rad u muzeju", "Koji je okvir rada i zadatak muzeja", "Privatne zbirke" i "Konzervatorska djelatnost muzeja". Svezak donosi i prijepis dokumenta upućenoga Podružnicu Društva mujejsko-konzervatorskih naučnih radnika u Osijeku iz 1953. g., s kratkim izvješćem o djelatnostima Gradskog muzeja Požega u 1952. g.

Sv. 35.: ARANJOŠ, Elvira. *Popis muzeja u NR Hrvatskoj*, 1954., 16 str.

Rukopis sadržava prvi poslijeratni popis muzeja u Hrvatskoj sa stanjem iz 1954. g. U popisu su podaci o nazivu i adresi 76 muzeja, njihovu voditelju i godini osnutka te popis zbirki. Muzeji su navedeni abecednim slijedom po gradovima. Većina muzeja detaljnije je predstavljena u svećicama 44 - 50 Mujejskoga arhiva. U popisu su navedeni i muzeji poput Muzeja Zbora lječnika Hrvatske u Zagrebu ili Muzeja dokumenata NOB-a u Opatiji, koji danas više ne postoje.

Sv. 36.: WATSON, Francis. *Britanske umjetničke galerije*, 1954., 11 str.

Rukopis donosi prijevod teksta Francisa Watsona o britanskim umjetničkim galerijama. Tekst je s engleskog jezika prevela Antonija Bauer (supruga Antuna Bauera), no nije naveden podatak o izvorniku (gdje je i kada izvornik objavljen, kako je i od koga dostavljen za objavljivanje).

Sv. 37.: Inventar Muzeja Braće hrvatskog zmaja u Ozlju: (inventar iz god. 1937.) / urednik Antun Bauer, s. a., 82 str.

Rukopis donosi cijeloviti popis građe Muzeja Braće hrvatskog zmaja u gradu Ozlu iz 1937. g. a Antun Bauer bio je njezin prvi kustos.²⁹ Popis (inventara) ima tri stupca u kojima su navedeni redni broj, naziv predmeta i "način tečenja" (tj. način njegove nabave) predmeta. Uz naziv predmeta navedena je i njegova vrsta, autor, godina izrade, tehnika i, ponegdje, kraći opis. Od načina nabave najčešći je oblik "dar", a jedno od češće spominjanih imena donatora je ime Emiliija Laszowskoga. Popisano je 950 jedinica.

Sv. 38.: OPŠTI zakon o zaštiti spomenika kulture u FNRJ (nacrt): sa komentarom Društva mujejsko konzervatorskih radnika N.R. Hrvatske u Zagrebu / urednik Antun Bauer, 1955., 16 str.

Rukopis donosi cijeloviti tekst nacrta Općeg zakona o zaštiti spomenika kulture u FNRJ s primjedbama i napomenama Društva mujejsko-konzervatorskih radnika Hrvatske od 28. siječnja 1955., sastavljenima nakon uvida u dostavljeni nacrt.

Sv. 39.: FRANJETIĆ, Radoslav. *Problem gradnje mujejskih zgrada - sakrivene kulturne baštine*, 1955., 41 str.

Ing. Radoslav Franjetić iznosi svoja stajališta o mujejskoj arhitekturi i konkretne prijedloge vezane za namjensku gradnju mujejskih zgrada. U emocionalno snažno angažiranom tekstu autor se predstavlja kao vrstan znalac hrvatske kulturne baštine, posebice lošeg stanja osječkoga muzeja, koji se više puta u svojoj povijesti selio iz jednoga neade-

²⁸ Istu je problematiku autorica objavila u tekstu: Pinterović, Danica. *Kako se u slavonskim muzejima održava prošlost Slavonije.* // *Muzeji*, 7 (1952.), str. 189-192.

²⁹ Više o tome manje poznatome muzeološkom radu Antuna Bauera, kao i o Muzeju, vidjeti u: Zgaga, Višnja. *Dr. Antun Bauer – kustos Mujejske zbirke Družbe braće Hrvatskog zmaja u Ozlju.* // *Muzeologija*, 31 (1994.), str. 87-93.

kvatnog prostora u drugi. Autor stvara viziju muzealnoga grada koji bi na jednome mjestu okupio što više različitih muzeja, sa svim popratnim muzejskim sadržajima poput čuvaonica i muzejskih radionica. Muzealni grad imao bi i ostale kulturne i obrazovne objekte poput knjižnica ili dvorana za predavanja te stanove za stručno i pomoćno muzejsko osoblje. Tramvaji, pa i željezница, vodili bi u središte muzealnoga grada okruženoga botaničkim vrtom. "Svemu što služi muzealnoj svrsi ima dati, pružiti, olakšice i potporom, koje se davaju nogometnim igralištima. Tada će se poistići što se želi" (str. 31.). U završnim poglavljima autor naglašava: "Iz razloženoga se vidi, da bi ovakav muzealni grad mogao poslužiti kao magnet, koji ne bi samo privlačio graditelje i gledaoce, već i predmete sa sviju strana" (str. 37.).

Sv. 40.: DOKUMENTI o osnivanju narodnih muzeja u Zagrebu. / urednik Antun Bauer, s. a., 18 str.

Svezak donosi prijepise tekstova iz Arhiva Ivice Sudnika u Samoboru: "Pravila Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i Narodnoga zemaljskoga muzeja u Zagrebu" (1866.), "Naputak kako se imaju izraživati, sakupljati i čuvati starine u Hrvatskoj i Slavoniji", "Promemorij o starinama u Hrvatskoj i Slavoniji izradjen Družtvom za povjest i starine Jugoslavenah u Zagrebu" (1873.), dopis Trgovačko-obrtničke komore iz 1898. Poglavarstvu trgovista u Samoboru i "Osnovna pravila za Hrvatski trgovačko-obrtni muzej" (1898.).

Sv. 41.: BAUER, Antun. Povodom "Slučaja Bauer", 1955., 21 str.

Nakon smjene Antuna Bauera s mjesta ravnatelja Gliptoteke 1952. g. u tisku su se pojavili napisи о "slučaju Bauer". Zbog nemogućnosti javnog reagiranja na te napise dr. Bauer objavljuje svoj odgovor u svesku 41. Muzejskoga arhiva, i to u dva dopisa. Prvi je "Odgovor na Izveštaj Krste Hegedušića" iz prosinca 1952., a drugi nosi naslov "Moj slučaj" iz rujna 1954. g. U oba teksta Bauer nastoji obraniti svoju profesionalnu čast i ugled koji su, prema njegovu mišljenju, ugroženi objavljenim dopisima Krste Hegedušića u časopisu Republika (br. 5, 1954.).

Sv. 42.: BAUER, Antun. Neke primjedbe na stručno inventiranje u muzejima, 1954., 12 str.

U tom svesku dr. Bauer naglašava potrebu i važnost stručne obrade mujejske građe, posebice njezine inventarizacije. Opisujući inventarni omot Gipsoteke, Bauer naglašava: "Ovaj inventarski omot je u stvari krsni list dotičnog predmeta u mujejskoj zbirci, koji sadrži sve podatke, sve nadopune, sve promjene i sva naknadna zbivanja u vezi sa dotičnim predmetom. Takav inventarski omot treba i da stalno prati život predmeta u muzeju" (str. 6-7.).³⁰

Sv. 43.: DOBRONIĆ, Lelja. Povijest istarskih muzeja, 1954., 9 str.

Lelja Dobronić³¹ daje prikaz povijesnoga ustroja i rada dvaju najstarijih istarskih muzeja – današnjega Arheološkog muzeja Istre u Puli, osnovanoga 1902., te današnjega Zavičajnog muzeja Poreštine – Museo del territorio parentino u Poreču iz 1884. g. Oba su muzeja tijekom Drugoga svjetskog rata znatno stradala, a građa im većim dijelom pokradena ili uništena. Oba su muzeja nakon rata obnovila svoje postave i započela s novim radom - prvi kao specijalizirani (arheološki) muzej, a drugi kao muzej zavičajnoga tipa. L. Dobronić svoj prikaz zaključuje riječima: "Jedna i druga vrsta ustanove vrlo je potrebna Istri, pa će ti muzeji nesumnjivo vršiti važnu naučnu i prosvjetnu misiju" (str. 9.).

Sv. 44.: PRIKAZI muzeja u NRH: I. / urednik Antun Bauer, 1955., 30 str.

U svesku je dan povijesni razvoj i rad, građa, osoblje, izložbe i izdavačka djelatnost deset hrvatskih muzeja. To su Gradske muzeje u Bakru³², Oblasni muzej Bjelovar (danasa Gradska muzej Bjelovar³³), Muzej Đakovštine Đakovo, Pomorski muzej (JAZU) u Dubrovniku, Umjetnička galerija Dubrovnik, Gradska muzej Ilok, Gradska muzej Karlovac, Muzej grada Koprivnice, Gradska muzej Krapina (danasa Muzej grada Krapine) i Gradska muzej u Križevcima.

Sv. 45.: PRIKAZI muzeja u NRH: II. / urednik Antun Bauer, 1955., 35 str.

Prema tekstu što su ga poslali sami muzeji, predstavljeni su Narodni muzej Novi Vinodolski (danasa Narodni muzej i galerija Novi Vinodolski), Muzej Slavonije u Osijeku, Muzej grada i kotara Poreča (danasa Zavičajni muzej Poreštine), Gradska kulturno-historijski muzej u Slavonskoj Požegi (danasa Gradska muzej Požega), Muzej Brodskog Posavljia u Slavonskom Brodu, Arheološki muzej Istre u Puli i Galerija likovnih umjetnosti u Rijeci (danasa Muzej moderne i suvremenih umjetnosti).

Sv. 46.: PRIKAZI muzeja u NRH: III. / urednik Antun Bauer, 1954., 31 str.

Predstavljen je povijesni razvoj i rad pet muzeja: Narodnog muzeja u Rijeci (njegov je sljednik Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja), Arheološkog muzeja Split, Etnografskog muzeja u Splitu, Galerije umjetnina u Splitu i Muzeja grada Splita.

Sv. 47.: PRIKAZI muzeja u NRH: IV. / urednik Antun Bauer, 1954., 32 str.

Prema tekstu što su ga poslale same ustanove 1954., predstavljeni su Muzej hrvatskih starina JAZU u Splitu (danasa Muzej hrvatskih arheoloških spomenika), Prirodoslovni muzej Split, Gradska muzej u Samoboru, Muzej grada Šibenika, Muzej Varaždinskih Toplica, Gradska muzej Vinkovci i Gradska muzej Vukovar.

³⁰ Tekst je kasnije objavljen u časopisu *Muzeologija* (br. 5, 1956., str. 16-27.).

³¹ Lelja Dobronić. // Personalni arhiv zasluznih muzealaca. URL:<http://www.mdc.hr/muzealci.aspx?muzealacId=19> (2010-02-22)

³² Muzej je osnovan 1948., no trenutačno ne radi.

³³ Današnji nazivi muzeja navedeni iz: Hrvatski virtualni muzeji, URL: <http://www.mdc.hr/muzeji.aspx>

Sv. 48.: PRIKAZI muzeja u NRH: V. / urednik Antun Bauer, 1954., 34 str.

Peti dio prikaza muzejskih ustanova obuhvaća tri zadarska i tri zagrebačka muzeja: Arheološki muzej u Zadru, Etnografski muzej u Zadru (Odjel Narodnoga muzeja Zadar), Galeriju umjetnina u Zadru, Arheološki muzej u Zagrebu, Dijecezanski muzej u Zagrebu i Etnografski muzej u Zagrebu.

Sv. 49.: PRIKAZI muzeja u NRH: VI. / urednik Antun Bauer, 1954., 29 str.

Prema tekstu primljenome od samih muzeja 1954., predstavljeni su ovi zagrebački muzeji: Hrvatski narodni geološko-paleontološki muzej (današnji Hrvatski prirodoslovni muzej), Hrvatski školski muzej, Galerija Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (današnja Strossmayerova galerija starih majstora HAZU), Gliptoteka Instituta za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (danasa Gliptoteka HAZU), Grafički kabinet Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (danasa Kabinet grafike HAZU), Moderna galerija, Muzej i arhiv Hrvatskoga narodnog kazališta (danasa Muzejska kazališna zbirka Odsjeka za povijest hrvatskog kazališta).

Sv. 50.: PRIKAZI muzeja u NRH: VII / urednik Antun Bauer, 1954., 16 str.

Sedmi dio vodiča kroz hrvatske muzeje obuhvaća prikaze ovih zagrebačkih muzeja: Muzeja grada Zagreba, Muzeja narodne revolucije (danasa Hrvatskoga povjesnog muzeja) i Hrvatskoga narodnog zoološkog muzeja (današnjega Zoološkog odjela Hrvatskoga prirodoslovnog muzeja).

Sv. 51.: BAUER, Antun. Muzeji i zbirke u Sloveniji, 1954., 7 str.

Prema podacima Društva muzejskih i konzervatorskih radnika Slovenije, Antun Bauer sastavio je popis muzeja i zbirki u Sloveniji. Abecednim je slijedom mesta navedeno 35 muzejskih ustanova s podacima o njihovu nazivu, adresi te radnom vremenu za posjetitelje.

Sv. 53.: GALERIJA slika grada Zagreba "Benko Horvat": povodom smrti Benka Horvata / urednik Antun Bauer, 1955., 8 str.

U povodu smrti Benka Horvata (1875.-1955.), osnivača i donatora Gradske galerije³⁴, Antun Bauer prikupio je neke značajnije dokumente koji svjedoče o njegovu radu vezanome za Galeriju. Tu je i prijepis Sporazuma između Gradskog narodnog odbora (GNO) Zagreb i gospodina Benka Horvata iz 1946., kojim je kolecionar donirao svoju zbirku gradu Zagrebu, zatim govor pročelnika Prosvjetnog odjela GNO-a Josipa Busije i napis iz novina uz otvorenje Galerije 1947. g., kao i govor Miroslava Čorkovića, Ivana Bacha i Tone Peruška na posljednjem ispraćaju Benka Horvata.

Sv. 54.: MATEJČIĆ-KARDOŠ, Radmila. Tematska osnova izložbe "Rijeka i okolica u NOB-i": izložba priređena u Narodnom muzeju u Rijeci 1955. godine u spomen 10-godišnjice oslobođenja, 1955., 23 str.: ilustr.

Radmila Matejčić-Kardoš, kustosica i ravnateljica Narodnog muzeja u Rijeci (današnjega Pomorskog i povjesnog muzeja Hrvatskog primorja), opisala je rad na izložbi "Rijeka i okolica u NOB-i", održanoj uz 10. godišnjicu oslobođenja Rijeke. Rad donosi vrlo detaljan opis izložbenih tematskih cjelina s popisom izložaka, a u prilogu je i opsežan popis korištene literature.

Iako je Muzejski arhiv danas manje poznat stručnoj javnosti i samo se rijetko spominje, u vrijeme kada je pokrenut i objavljivan donosio je vrijedne informacije i dragocjene upute za rad u poslijeratnoj obnovi i revitalizaciji rada muzeja.

Kratkim prikazom sadržaja sva 53 sveska Muzejskoga arhiva nastojali smo dati informacije i upute za sastavljanje množične slike muzejske scene ranih 1950-ih godina u Hrvatskoj te upozoriti na jednu od epizoda u povijesnom ustroju, razvoju i radu hrvatskih muzeja i galerija. Usto smo željeli podsjetiti na napore i dosege pojedinih muzejskih stručnjaka, njihove misli i upute, od kojih su neke i danas aktualne. Zanimljivim se činilo i istražiti mijene muzeološke teorije te utjecaj poslijeratnoga društveno-političkog uređenja na promjene u muzejskim djelatnostima i poslanju muzeja.

Jednako, kao što je već naglašeno, građa objavljena u Muzejskome arhivu – popisi i registri muzeja, njihova izvješća o radu, prikupljeni arhivski, dokumentacijski i bibliografski predmeti, upute i smjernice za rad u muzejima, izlaganja sa stručnih skupova itd. – bili su građa koja je u konačnici rezultirala i ustrojem Muzejskoga dokumentacijskog centra.

U suvremenome djelovanju MDC-a još se osjeća Bauerov vizionarnski duh i ideja vodilja, pa je i ovaj prikaz spomen na njegova osnivača.

Primljeno: 8. travnja 2010.

³⁴ Galerija "Benko Horvat" djeluje u sastavu Muzeja suvremene umjetnosti. To je zatvorena zbirka koja sadržava 611 predmeta, od čega najveći dio pripada arheološkome materijalu (metalni predmeti, staklo, gema, mala antička plastika), a manji dio čine slikarska i grafička djela nastala od 15. do 18. st.

FROM THE MANUSCRIPT LEGACY OF DR ANTUN BAUER – MUSEUM ARCHIVES: MATERIAL FOR MUSEOLOGY

In the 40th anniversary number of the MDC publication *Informatica Museologica* we also record the 10th anniversary of the passing of Dr Antun Bauer (1911-2000), by recalling his manuscript legacy that is kept in the MDC library. In so doing, at the same time we continue the review of the rare and valuable titles from the Bauer Collection library that was started with the project for the digitalisation and Web presentation of the Bibliography and material for art and similar disciplines. Antun Bauer was a leading archaeologist, museologist and collector, as well as initiator, founder and donator of numerous museum institutions (Croatian Academy Glyptotheque, 1937; Croatian Academy Archives for the Fine Arts, 1944; Fine Arts Gallery in Osijek, 1941; Museum Documentation Centre in Zagreb, 1955; Gallery of Fine Arts and the Bauer Collection of Vukovar Municipal Museum, 1959). From 1937 to May 1952 he was director of the Glyptotheque, from July 1952 to 1964 director of the Croatian Schools Museum, and from 1964 to 1976 of the MDC.

He was the intellectual begetter and visionary mover of numerous cultural and in particular museum projects, including the unique museological publications *Muzeologija* (1953) and *Informatica Museologica* (1970), which are still today being published by MDC. A greater lover of museums and indefatigable writer, with his own example Antun Bauer insisted on the professional exchange of knowledge and experience, as shown by the about 600 MSS of museological problems that are kept in the library of MDC.

In this body of work, particular attention is attracted by thematic bibliographic units that Bauer launched and published in handwriting in the early 1950s.

The bibliographical run *Museum archives: material for museology* was launched by Bauer just as he was about to found another important institution – the Museum Documentation Centre or MDC. In this pioneering museological edition, Bauer collected material and information to provide the foundation for the organisation and work of MDC, establishment that would have the task of providing professional assistance for the advancement of the museum activity.

The museum archive holds 54 numbered volumes. The editor of all the volumes was Antun Bauer, himself the author of several of the writings. There were a number of other authors as well as him, mainly directors of museums, curators, as well as experts in various disciplines from the early 1950s. The writings are in the form of reviews, reports or addresses for conferences, lists or bibliographies, but there were also texts that were written at the prompting of Bauer. Some of the texts were later published in the periodicals *Muzeji*, *Muzeologija* and *Numizmatske vijesti*.

STRUČNI RADOVI ZA ZVANJA U MUZEJSKOJ STRUCI U 2009. GODINI

mr. sc. SNJEŽANA RADOVANLIJA MILEUSNIĆ □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

Na dva ispitna roka (ljetnime i zimskom) tijekom 2009. godine, 46 pripravnika steklo je stručna zvanja u muzejskoj struci. Muzejska je zajednica obogaćena sa 36 kustosica i kustosa, 4 muzejske pedagoginje i pedagoga, 2 dokumentaristice i dokumentarista, 1 muzejskom informatičarkom te 3 restauratorice. Njihovi pismeni stručni radovi trajno su pohranjeni u Zbirci rukopisa knjižnice MDC-a. O čemu su pisali, kako su se predstavili, koji su im uži profesionalni interesi, može se iščitati iz bibliografskih popisa njihovih radova i popratnih sažetaka.

Kustosice/kustosi

BOJIĆ, Biljana (Umag, Muzej grada Umaga), *Galerijski odjel Muzeja grada Umaga: analiza stanja vizualnih umjetnosti na području Bujštine.* - 25 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliografija.- Prilozi (katalozi izložaba).

Mentorka: Leonida Kovač

U radu je dana analiza stanja galerija i muzeja s prostora sjeverozapadne Istre, koji posjeduju likovne zbirke i promoviraju likovno stvaralaštvo. Napravljena je i kategorizacija galerijskih prostora prema statusu osnivača na gradske galerije u muzejima, privatne galerije, specijalizirane galerije i gradske galerije. Prikazan je rad i fundus Galerijskog odjela Muzeja grada Umaga, sa smjernicama njezina daljnega razvoja. U prilozima su katalozi novijih likovnih izložaba Muzeja grada Umaga.

BRADARIĆ, Jelena (Split, Arheološki muzej Split), *Dicmo - Mojanke: katalog nalaza koji se čuvaju u Arheološkom muzeju u Splitu.* - 37, XXI str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.- Table.

Mentor: Ante Rendić-Miočević

U radu je obrađen sitni materijal s lokaliteta Dicmo – Mojanke, koji se čuva u Arheološkome muzeju Split, a koji je u muzej dospio otkupom u prvoj polovici 20. st. Riječ je o predmetima koji potječu iz uništenih antičkih grobova s toga lokaliteta, a izrađeni su od raznovrsnog materijala – stakla, keramike, metala, kostiju i jantara. U radu je sadržan kataloški popis i opis 45 predmeta koji su popraćeni i ilustracijom u boji.

ČIMIN, Robert (Koprivnica, Muzej grada Koprivnice), *Tipološka analiza posuda koprivničke franjevačke zajednice s kraja 17. i 1. polovine 18. stoljeća.* - 43, 13 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliografija.- Table.

Mentor: Ante Rendić-Miočević

Autor je opisao 80-ak različitih keramičkih i staklenih posuda pronađenih tijekom zaštitnih arheoloških istraživanja u dvorištu franjevačkog samostana sv. Antuna Padovanskog u Koprivnici (kolovoz 2009.). Napravio je tipološku analizu toga posuda kojim se franjevačka zajednica svakodnevno koristila krajem 17. i tijekom prve pol. 18. st. pa su predmeti popisani u devet skupina, a uz osnovne kataloške podatke i opise, popraćeni su i ilustracijom u boji.

DUJMIĆ, Domagoj (Osijek, Arheološki muzej Osijek), *Dva žarna groba iz Batine.* - 17 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliografija.- Table.

Mentor: Želimir Škoberne

Rad donosi podatke o arheološkom nalazištu Gradac i Sredno u Batini, na Banovom brdu. Dan je kronološki pregled arheoloških istraživanja te najznačajnijih rezultata i njihovih objava. Detaljnije su opisani izgled i sadržaj dvaju žarnih grobova, pronađenih u lipnju 2009. g., tijekom nadzora izgradnje vodospremnika na području Doma batinske bitke. Arheološko nalazište i nalazi popraćeni su crtežima i dokumentarnim fotografijama.

ĐAKOVIĆ, Maja (Zagreb, Hrvatski prirodoslovni muzej), *Šišmiši u muzejskoj zbirci sisavaca Zoološkog odjela Hrvatskog prirodoslovnog muzeja: od terenskog prikupljanja do molekularnih analiza.* - 19 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliografija.

Mentor: Nikola Tvrtković

Autorica je opisala procese dokumentiranja i pohranjivanja raznih tipova uzoraka sisavaca koji se provode u Zoološkom odjelu Hrvatskoga prirodoslovnog muzeja. Posebnu je pozornost pridala šišmišima čija je zbirka s oko 600 primjeraka reprezentativna za područje cijele Hrvatske. Opisala je najnovije procese determinacije prikupljenih uzoraka, kao i metodu redeterminacije. Poseban je naglasak stavlja na važnost ažuriranja i točnost mujske dokumentacije.

ERŠETIĆ, Andreja (Trakošćan, Dvor Trakošćan), *Primjeri grbova obitelji Drašković iz stalnog postava dvora Trakošćan.* - 34 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliografija.

Mentorica: Leonida Kovač

Nakon kraćega uvodnog dijela o povijesti obitelji Drašković i dvorca Trakošćan, u radu je dan opis grbova u stalnom postavu. Grbovi su analizirani unutar četiri tematske cjeline – kameni grbovi, grbovi na slikama i okvirima slike, grbovi na oružju i zastavama te grbovi na uporabnim i dekorativnim predmetima, a kataloški je popisano 66 primjeraka koji nose grb obitelji Drašković. Rad je ilustriran fotografijama grbova u boji.

ETTINGER STARČIĆ, Zrinka (Mali Lošinj, Lošinjski muzej), *Rimski carski novci s lokaliteta Vižula kod Medulin*:

istraživanja 1995. - 2004..- 21, <5> str.: ilustr. u boji; 31 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.- Summary.- Prilozi.

Mentor: Ante Rendić-Miočević

Autorica obrađuje 39 primjeraka carskoga brončanog novca pronađenoga na lokalitetu Vižula kod Medulin u sustavnim istraživanjima od 2002. do 2004. g. Carski se novac može svrstati u vremenski raspon od 2. do kraja 4. st. Kataloški obrađeni primjerici podijeljeni su u dvije skupine. Prvu čine carski novci grupirani prema godinama vladanja poznatih careva, a drugu skupinu čine neodredivi novci, kronološki grupirani.

GOTIĆ, Kristian (Zagreb, Hrvatski povjesni muzej), *Naš list.* - 29 str.: ilustr.; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.

Mentorica: Ela Jurdana

Autor je predstavio glavni i najčitaniji informativni list Naš list, koji je izlazio za vrijeme zbjega u El Shattu, a izdavao ga je Centralni odbor zbjega iz Jugoslavije (od 6. veljače do 11. studenog 1944.) odnosno Jedinstvena narodnooslobodilačka fronta (do posljednjega broja u ožujku 1946.). Te se novine čuvaju u Dokumentarnoj zbirci II. Hrvatskoga povjesnog muzeja, koja sadržava građu različitoga sadržaja od Prvoga svjetskog rata do danas. U prilogu rada je i kataloški popis deset jedinica izrađen u računalnom programu M++.

GREGO-NJAKARA, Milena (Orebić, Pomorski muzej Orebić), *Slikarski opus B. Ivankovića u Pomorskom muzeju u Orebiću.* - 30 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliografija.

Mentorica: Žarka Vujić

Predmet rada je likovna zbirka Pomorskoga muzeja Orebić, koja sadržava 17 slika Bazilija Ivankovića (Carigrad, 1815. – Trst, 1898.) pomorskoga kapetana i jednoga od najznačajnijih slikara jedrenjaka i prvih parobroda. Analizom slikarskih motiva autorica je osvijetlila dokumentarnu, informacijsku i komunikacijsku vrijednost likovnoga djela za povijest pomorstva. U likovnu je zbirku B. Ivankovića utkana cijela filozofija brodograđevne industrije, nautike i kulture jednoga vremena.

GUBEZ, Petra (Muzej grada Zagreba), *Zbirka - stan arhitekta Viktora Kovačića: arhivalije Viktora i Terezije Kovačić*. - 34 str.; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.

Mentorica: Ela Jurdana

Nakon uvodnoga dijela o osnivanju i stalnome postavu memorijalne zbirke Stan arhitekta Viktora Kovačića, autorica se detaljnije zadržala na arhivalijama Viktora Kovačića i njegove supruge Terezije. Ta se građa djelomice čuva u stanu, a djelomice u Muzeju grada Zagreba, u čijem je sastavu Zbirka. Odnosi se na privatne i službene dokumente pisane hrvatskim ili njemačkim jezikom. Autorica je opisala postupak inventarizacije i stručne obrade te priložila kataloški popis 79 jedinica koji je izradila u računalnom programu M++.

HULJINA, Silvija (Gradski muzej Karlovac), *Slikari - profesori između dva rata u fundusu Galerije Vjekoslav Karas.* - 25 str.; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.

Mentor: Darko Schneider

Iz bogatoga fundusa Galerijskog odjela Gradskog muzeja Karlovac autorica je opisala radeve petorice slikara koji su između Prvoga i Drugoga svjetskog rata neko vrijeme boravili i radili kao profesori Gimnazije u Karlovcu. To su Dušan Kokotović, Ljudevit Šestić, Marijan Detoni, Miron Makanec i Josip Restek. Dan je kraći životopis svakoga od njih, s popisom radova zastupljenih u Galeriji "Vjekoslav Karas".

IGREC, Elizabeta (Varaždin, Gradski muzej Varaždin), *Od ideje do realizacije projekta izložbe Aleksandra Srneca.* - 21 str.: ilustr.; 30 cm

Bibliografija.

Mentorka: Leonida Kovač

Dan je prikaz pripreme i provedbe retrospektivne izložbe Aleksandra Srneca pod nazivom *Prisutna odsutnost* održane u prostorima Gradskog muzeja Varaždin, Galerijском centru i bivšoj proizvodnoj hali tvrtke Varteks od 31. svibnja do 20. srpnja 2008. g. Izložbom se nastojala prikazati Srnecova stvaralačka evolucija tijekom dugogodišnjega intenzivnog stvaranja na svim područjima vizualnih umjetnosti, s nagovještajima svih transformacija u hrvatskoj umjetnosti tijekom posljednjih pet desetljeća.

JOVIĆ, Vedrana (Zadar, Muzej antičkog stakla), *Čaše iz tematske cjeline "Kućanstvo" u stalnom postavu Muzeja antičkog stakla u Zadru.* - 22, IX str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.

Mentor: Ante Rendić-Miočević

Stalni postav Muzeja antičkog stakla u Zadru podijeljen je na osam tematskih cjelina. Jedna od njih je Kućanstvo, a prezentira stolno posuđe. U toj su tematskoj cjelini zastupljene i čaše koje su bile predmetom stručnoga rada. Autorica ih je opisala unutar podjele na čaše cilindričnog tijela, čaše koničnog tijela i čaše vrećastog tijela. Posebno se osvrnula i na tehnike njihove izrade i ukrašavanja. U radu je priložen i ilustrirani kataloški popis 16 primjeraka te opsežna bibliografija.

JUKIĆ, Vendija (Pula, Arheološki muzej Istre), *Kameni namještaj crkve sv. Lucije u Puli.* - 32 str.: ilustr. u boji; 30 cm
Table.- Bibliografija.- Riassunto.

Mentor: Ante Rendić-Miočević

Rad donosi ilustrirani kataloški popis kamenoga namještaja crkve sv. Lucije u Puli. U katalogu je obrađeno 27 kamenih ulomaka pronađenih tijekom arheoloških istraživanja 2005. g. na lokalitetu Kandlerove ulice u Puli. Na temelju opisanih ulomaka mogu se rekonstruirati arhitektonski elementi crkve kao doprinos stvaranju zaključaka o ranokršćanskoj Puli i Istri općenito.

JURČEVIĆ, Martina (Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika), *Muzej hrvatskih arheoloških spomenika od osnutka do danas.* - 13 str.; 30 cm

Bibliografija.

Mentorka: Žarka Vujić

Rad donosi kratku povijest Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, koji je osnovan 1893. g. kao Muzej hrvatskih starina u Kninu. Opisan je rad muzeja od ideje do njegovu osnutku i prvih skupljenih predmeta do suvremenih dana. Kronološkim slijedom spomenuta su i razdoblja čestih selidbi njegova fundusa do konačnog smještaja u gradu Splitu 1976.g. Opisana je zgrada muzeja, njegov fundus i zbirke, dane su odrednice stalne muzejske izložbe iz 1978. i nove, koja je u izradi.

JURIĆ, Zorana (Split, Muzeji Ivana Meštovića, Galerija Meštović), *Crkva Presvetog Otkupitelja - grobnica obitelji Meštović kod Otavica.* - 36 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliograf. bilješke uz tekst.- Bibliografija.

Mentorka: Žarka Vujić

U radu su opisani svi provedeni stručni poslovi na objektu i građi crkve Presvetoga Otkupitelja – grobnici obitelji Meštović u Otavicama s ciljem revitalizacije objekta i njegove muzeološke prezentacije široj publici. To se odnosi na opis opsežnih konzervatorsko-restauratorskih radova na objektu, izgradnju recepcije za prijam posjetitelja, kao i na katalošku obradu građe smještene u crkvi te Meštovićevih dječačkih radova koji se čuvaju u Galeriji Meštović. Navedeni su i preduvjeti za izradu muzejskoga vodiča te elektroničkih mrežnih publikacija, a ponuđena su i autoričina razmišljanja o načinu suvremene prezentacije tog spomenika nulte kategorije.

KORDIĆ-GALIĆ, Ana (Starigrad, Muzej Staroga Grada), *Zaštitno iskopavanje na lokalitetu kuća Tomaš Palarić.* - <12>
str.: ilustr.; 31 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.

Mentor: Ante Rendić-Miočević

Muzej Staroga Grada vodio je zaštitna arheološka iskopavanja u kući Tomaš Palarić, koja su završila 2006. g. U radu je ukratko opisan lokalitet i tada pronađen mozaik u podrumskom dijelu kuće. Autorica iznosi tezu da su taj, kao i prije pronađeni mozaici, dio jedinstvene arhitekture rimske urbane vile iz 2. do 3. st. pr. Krista. Rad donosi nekoliko dokumentarnih fotografija mozaika i nacrt lokaliteta.

KOVAČ, Marina (Osijek, Muzej Slavonije), *Donacija rimske koštane ukosnice Carla Franza Nubera Muzeju Slavonije u Osijeku.* - 67 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliografija.- Prilozi.

Mentor: Ante Rendić-Miočević

U radu su predstavljene rimske koštane ukosnice iz fundusa Muzeja Slavonije u Osijeku, pohranjene u Antičkom poddjelu Arheološkoga odjela te kao Podzbirka ukosnica čine dio Zbirke koštanih predmeta. Opisane su ukosnice iz donacije Carla Franza Nubera (svibanj 1895.), ljubitelja starina i jednoga od osnivača Muzeja slobodnoga kraljevskog grada Osijeka (danas Muzeja Slavonije). Uz opis obilježja koštanih predmeta i tipologiju ukosnica, rad donosi opsežan kataloški popis 147 koštanih ukosnica. Svaki je predmet popraćen i ilustracijom.

KRNČEVIĆ, Marija (Šibenik, Muzej grada Šibenika), *Predmeti iz cerarije Gelpi.* - 26 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliografija.

Mentorica: Smiljana Petr-Marčec

U radu su predstavljeni predmeti koje je Muzej grada Šibenika otkupio iz pogona za proizvodnju voštanica (cerarije), iz kuće obitelji Gelpi u Tisnome. Taj će fundus, upotpunjen prikupljenim kazivanjima o izradi svjeća i povijesti toga obrta u obitelji Gelpi, obogatiti Etnografski odjel šibenskoga muzeja. Rad sadržava popis predmeta, njihove ilustracije u boji te prijedlog dalnjih postupaka u muzeološkoj prezentaciji nove građe. U prilogu rada su fotografije, crteži, načrti i bibliografija.

KULEJ, Mihaela (Virovitica, Gradski muzej Virovitica), *Umjetnička ostavština slikarske obitelji Trick iz Virovitice.* - 28 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.

Mentorica: Leonida Kovač

Rad donosi rezultate autoričinih povijesno-umjetničkih istraživanja virovitičke slikarske obitelji Trick, koja je ostavila dubok trag u kulturnom životu maloga grada Virovitice. Dane su biografske crtice o cijeloj obitelji te prikazi pojedinačnih biografija triju akademski obrazovanih slikara – oca Stjepana (1897. - 1991.) te sinova Nikole (1926. - 1984.) i Teodora (1930.). U zaključku je istaknuta i ideja o osnivanju Galerije Trick, u kojoj bi se predstavila slikarska ostavština Trickovih.

MAHOVIĆ, Nikolina (Samobor, Galerija Prica), *Međuinstitucionalna suradnja i razmjena fundusa.* - 16 str.: ilustr. u boji;

31 cm

Bibliografija.

Mentorica: Žarka Vujić

Prvi dio rada posvećen je predstavljanju Galerije Prica i njezina fundusa koji sadržava donaciju slikara Zlatka Price i njegove kćeri, fotografkinje Vesne Price. U drugom su dijelu navedeni i ukratko ocrtani neki noviji projekti međuinstitucionalnih razmjena izložaba između Galerije Prica i muzeja u Petrinji, Samoboru, Slavonskom Brodu, Rijeci te s općinom Tar-Vabriga. Opisani su postupci izrade posudbenoga ugovora, kao i svi potrebni poslovi za siguran transport i izlaganje umjetnina izvan matične ustanove.

MATIJAŠIĆ, Josipa (Velika Gorica, Muzej Turopolja), *Terensko istraživanje pogrebnih običaja na području Turopolja.* -

19 str.; 30 cm

Bibliografija.

Mentorica: Smiljana Petr-Marčec

U radu je opisana organizacija i realizacija terenskog istraživanja tradicijskih pogrebnih običaja na području Turopolja. Dan je i prijeđiš upitnika koji se provodio u obliku intervju-a te izbor iz korpusa skupljenih podataka. Tom je temom autorica ujedno propitivala razloge i načine etnografskoga terenskoga istraživanja, njihov osnovni smisao i svrhu. S obzirom na skupljene podatke, propitivala je i koliko izbor teme utječe na metodu istraživanja te na uspješnost terenskoga istraživanja.

MIHINJAČ, Nataša (Varaždin, Gradski muzej Varaždin), *Kartografska zbirka Gradskog muzeja Varaždin.* - 45 str.: ilustr.;

30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.

Mentorka: Ela Jurdana

*U radu je predstavljena kartografska zbirka Gradskoga muzeja Varaždin koja sadržava oko 750 primjera karta-
grafske jedinice, među kojima je grada nastala u razdoblju od 16. do 20. st. Opisan je sadržaj i struktura zbirke te najvredniji primjeri. Posebna je pozornost pridana kartama s područja Varaždinske županije i njezine okolice, vidjenju toga prostora i prikazu njegova kartografiiranja kroz povijest. Priložen je i kataloški popis 15 kartografskih jedinica.*

MONTAN, Ana (Pazin, Etnografski muzej Istre), *Muzealizacija vlaškog ili žejanskog jezika.* - 19 str.; 30 cm

Bibliografija.

Mentorka: Smiljana Petr-Marčec

Autorica je nastojala prikazati mogućnosti očuvanja vlaškoga ili žejanskog jezika (istrorumunjskih jezika), kao nematerijalne baštine te mogućnosti muzealizacije jezika u Etnografskom muzeju Istre (EMI-ju). Taj je projekt očuvanja pokrenula Udruga Tragovi, u suradnji s EMI-jem i ostvaruje se vođenjem iscrpne dokumentacije, stvaranjem digitalne arhive, skupljanjem jezične građe i objavljinjanjem audio CD-ova. Daljnje aktivnosti usmjerene su na postavljanje etnografsko-lingvističke izložbe i drugih oblika senzibiliziranja zajednice prema specifičnostima svoje jezične baštine.

NEVEŠČANIN, Ivica (Zagreb, Hrvatski povijesni muzej), *Hrvatski kartografi ranog novog vijeka.* - 22 str.; 30 cm

Bibliografija.

Mentorka: Ela Jurdana

Predstavljena je Kartografska zbirka Hrvatskoga povijesnoga muzeja, koju čini 1 637 karata, atlasa i planova. Opisana je povijest Zbirke i njezin sadržaj te postupci stručne obrade i katalogizacije. Dan je prikaz računalne obrade građe u programu M++, koji sadržava elemente Međunarodnoga standarda za opis kartografskoga gradiva, prilagođen potrebljama nacionalnog povijesnog muzeja. U drugom su dijelu rada navedeni životopisi hrvatskih kartografa ranoga novog vijeka.

NIKOLIĆ, Tamara (Pazin, Etnografski muzej Istre), *Valiže & deštini: Istra izvan Istre: pregled izložbe o istarskom iseljeništvu.* - 18 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.

Mentorka: Smiljana Petr Marčec

Rad opisuje etape rada na pripremi izložbe Valiže & deštini: Istra izvan Istre, koju je priredio Etnografski muzej Istra u Pazinu (24. travnja - 21. prosinca 2009.). Izložbom je obrađena tema istarskoga iseljeništva tijekom 20. st. Dan je prikaz terenskoga istraživanja, sustavnoga skupljanja građe, dokumentiranja podataka uz pomoć programa M++ te pisanjem tekstova na temelju obavljenih razgovora i konzultirane literature. Priložen je popis odabranih predmeta za izložbu, kao i koncept izložbenoga postava.

POPOVIĆ, Ana, *Izložba kao oblik muzejske komunikacije na primjeru izložbe u Muzeju Turopolja "Vatru gasi brata spasi".* - 17 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliografija.

Mentorka: Žarka Vujić

Rad se bavi temom izložbe kao oblikom muzejske komunikacije na primjeru izložbe Vatru gasi brata spasi, koja je održana u Muzeju Turopolja od prosinca 2007. do travnja 2008. g. To je bila povijesna izložba koja je obradila tematiku vatrogastva na području grada Velike Gorice. Autorica je nastojala teorijske postavke ilustrirati konkretnim primjerom. Rad je ilustriran fotografijama izložbe u boji.

RADIĆ, Ljubomir (Split, Hrvatski pomorski muzej), *Maketa broda kao muzejski predmet: (Zbirka maketa Hrvatskog pomorskog muzeja Split).* - 34 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Izvori.- Bibliografija.

Mentorka: Žarka Vujić

U radu je dana definicija maketa i povijesni pregled njihove izrade, s osvrtom na maketarstvo u Hrvatskoj. Predstavljena je Zbirka maketa Hrvatskoga pomorskog muzeja Split kojom su predstavljeni različiti tipovi brodova karakterističnih za pojedina razdoblja. Te se makete smatraju izvornim muzejskim predmetima jer se skupljaju kao vjerne kopije nekadašnjih brodova i služe kao zamjena originalnih predmeta, tj. brodova. Opisan je i dio zbirke koja sadržava

ukupno 135 inventariziranih predmeta. Karakteristični i najljepši primjeri maketa predstavljeni su kataložnim opisom i ilustracijom u boji.

RAJKOVIĆ, Dragana (Osijek, Muzej Slavonije), *Kamene glaćane alatke s lokaliteta Čepin-Ovčara.* - 70 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliografija.

Mentor: Želimir Škoberne

U radu su obrađeni kameni glaćani artefakti prikupljeni na lokalitetu Čepin-Ovčara tijekom sustavnoga istraživanja od 1997. do 2006. g. Ti se nalazi, zajedno s ostalim sopotskim nalazima, čuvaju u Neolitičkoj zbirci Prapovijesnog pododjela Muzeja Slavonije Osijek. Kataloški je obrađeno 98 glaćanih kamenih alatki, tipološki podijeljenih na sjekire, klinove, dlijeta, batove, perforirane alatke, pijuće i kamene predmete nepoznate namjene. Kataloški je dio popraćen i ilustracijama u boji.

ROŠIĆ, Tea (Crikvenica, Muzej grada Crikvenice), *Prijedlog prezentacije arheološkog lokaliteta Crikvenica - igralište.* - 20 str.: ilustr.; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.

Mentor: Ante Rendić-Miočević

Prvi dio rada donosi opis arheološkoga lokaliteta Crikvenica – igralište te popis provedenih arheoloških istraživanja sa značajnijim nalazima i znanstvenim spoznajama. U drugom dijelu razmatraju se mogućnosti muzeološke prezentacije lokaliteta in situ. Njime bi se utvrđeni ostaci antičkoga gospodarskog kompleksa velike keramičarske radionice (poč. 1. st. – kraj 2. st.) konzervirali u zatečenome stanju te uz obvezne popratne objekte i aktivnosti prezentirali široj javnosti.

ŠARIĆ-ŽIC, Ivana (Rijeka, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja), *“Od puceta do kolajne” ili od ideje do realizacije: s osvrtom na prošlost i budućnost Etnografskog odjela Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka.* - 21 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliografija.

Mentorka: Žarka Vujić

Prvi dio rada donosi kraći prikaz rada i opis fundusa Etnografskog odjela Pomorskoga i povijesnoga muzeja Hrvatskog primorja u Rijeci. Navedeni su i elementi mogućega modaliteta budućega stalnog postava. Drugi dio rada opisuje pripremu i realizaciju izložbe Od puceta do kolajne, održane usporedno s gostujućom izložbom Pomorskog muzeja Crne Gore, Kotor Nakit i ukras nošnje u Boki Kotorskoj, pod zajedničkim nazivom Od Sušaka pa do lipe Boke (Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, svibanj - lipanj 2009.).

ŠIFTAR, Davor (Zagreb, Tifloološki muzej), *Povremene izložbe u Tifloološkom muzeju.* - 30 str.: fotografije u boji; 30 cm
Mentorka: Žarka Vujić

Autor je na primjerima povremenih tematskih izložaba u Tifloološkom muzeju upozorio na specifične elemente potrebne za uspješnu komunikaciju muzeja o slijepima i za slijeve s njihovom publikom. Oni se odnose na opremanje i organiziranje izložbenoga prostora, vrstu, oblik, veličinu i razmještaj panoa i postamenta, postavljanje rasvjete, korištenje drugih muzeografskih pomagala te komunikacijsku prilagodbu smještaja legendi i veličine slova, izradu popratnih kataloga. Predstavljeno je pet izložaba održanih od 2006. do 2009., koje su popraćene izvrsnim fotografijama u boji.

ŠKALABRIN, Marija (Šibenik, Muzej grada Šibenika), *Grafike iz galerijske zbirke Muzeja grada Šibenika.* - 34 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.

Mentorka: Leonida Kovač

Predstavljene su grafike iz galerijske zbirke Muzeja grada Šibenika, koje su nakon provedene revizije računalno obrađene u programu M++. Priložen je kataloški popis 47 grafičkih listova, što je najbolji uvid u fundus koji sadržava 173 grafike. Katalog je popraćen i ilustracijama u boji te bibliografijom.

VUKMANIĆ, Igor (Osijek, Arheološki muzej Osijek), *Južna nekropola rimske Murse (Divaltova 120, 122) s posebnim obzirom na nalaze svjetiljki.* - 21 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.

Mentor: Ante Rendić-Miočević

Rad je koncipiran u dva dijela. U prvoj se govori o geografsko-političkom položaju grada Murse (Osijeka) i provincije Panonije. U drugom se dijelu opisuju rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja iz prve polovice 2009. g. u osječkoj Divaltovoj ulici. Ukratko su izneseni rezultati prvoga sustavnog istraživanja areala rimske nekropole, kao i neočekivani nalazi. Kataloški dio rada obrađuje 12 pronađenih svjetiljki odnosno njihovih dijelova.

ZEC, Barbara (Dubrovnik, Dubrovački muzeji, Etnografski muzej), *Dokumentacija građe: revizija i računalna obrada u Etnografskom muzeju.* - 22 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliografija.

Mentorka: Smiljana Petr-Marčec

Uvodni dio rada donosi kraću povijest Dubrovačkih muzeja, s posebnim osvrtom na Etnografski muzej u Dubrovniku. Posebna je pozornost dana dokumentacijskim fondovima i postupcima dokumentacije u Etnografskome muzeju. Navedene su i opisane klasične (analogne) inventarne knjige, knjige ulaska i izlaska, koje su zaključene prelaskom na računalno vođenu mujejsku dokumentaciju u programu M++. Dan je i prikaz poslova revizije mujejske građe, u kojoj je autorica sudjelovala tijekom pripravničkoga staža.

ZORIĆ, Iva (Biograd na Moru, Zavičajni muzej Biograd na Moru), *Arheološka topografija biogradskog područja s osvrtom na rezultate rekognosciranja područja baštijunskog briga.* - 29 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.

Mentor: Želimir Škoberne

Autorica je izradila 11 karata rekognosciranog područja Baštijunskog briga s ucrtanim položajima pronađenih lokaliteta kao prilog izradi arheoloških karata biogradskog područja kojima bi se dopunila kartoteka arheoloških nalazišta Zavičajnoga muzeja u Biogradu. Time je autorica nastojala dati zbirni pregled nalazišta biogradskog područja prema razdobljima i vrstama na temelju trenutačnog stanja istraženosti i bez zalaženja u pitanje obrade i analize arheološkoga materijala.

Muzejska pedagoginja/ mujejski pedagog

DETLING, Denis (Osijek, Muzej Slavonije), *Uloga mujejskog pedagoga u mujejskoj komunikaciji na konkretnom primjeru Muzeja Slavonije.* - 41 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.

Mentorka: Malina Zuccon-Martić

U radu se nastoje definirati uloga i zadaće mujejskih pedagoga u muzejima. Teorijski dio rada dopunjjen je opisima poslova koje je autor kao mujejski pedagog obavljao u osječkome Muzeju Slavonije. Pri tome je autor sagledao aktivnosti mujejskoga pedagoga i ilustrirao ih konkretnim primjerima unutar prezentativne komunikacije, komunikacije edicije, opće komunikacije te holističkoga pristupa mujejskoj komunikaciji.

GVERIĆ, Kristina (Zagreb, Hrvatski školski muzej), *(U)okviri svoje školsko ponašanje: (disciplina u školama krajem 19. stoljeća i danas).* - 22 str.: ilustr. u boji; 30 cm

Bibliografija.

Mentorka: Malina Zuccon-Martić

Uz temu mujejsko-edukativne akcije za 2009. g. Sekcije za mujejsku pedagogiju i akciju Hrvatskoga mujejskoga društva (U)okvir(i), Hrvatski školski muzej priredio je program (U)okviri svoje školsko ponašanje: (disciplina u školama krajem 19. stoljeća i danas). U radu je dan opis toga programa, koji je ponajprije bio usmjeren prema učenicima osnovnih i srednjih škola, a uključivao je vodstva po stalnom postavu i tematskoj izložbi, radionice, debate i prigodni katalog. Posebno su naglašene aktivnosti mujejskoga pedagoga - osobe koja povezuje muzej s javnošću.

MAROEVIĆ, Domagoj (Sesvete, Muzej Prigorja), *Jučer, danas, sutra pedagoške djelatnosti Muzeja Prigorja.* - 14 str.; 30 cm

Bibliografija.

Mentorka: Malina Zuccon-Martić

Dan je pregled pedagoških aktivnosti Muzeja Prigorja do 2006., kada je dužnost mujejske pedagoginje obnašala osoba konzervatorsko-restauratorske naobrazbe, te od 2006. do 2009., kada poslove mujejske pedagogije preuzima autor rada. Opisani su i planirani, ali nerealizirani programi te dan pregled budućih aktivnosti Pedagoškog odjela Muzeja. Njihov bi glavni cilj bilo pružanje pomoći u razvoju kulturne svijesti djece, roditelja i nastavnika, pomoći u sprečavanju različitih oblika ovisnosti te pomoći pri kreiranju programa za razvoj kreativnosti djece u muzeju.

TOMAŠ, Goranka (Trogir, Muzej grada Trogira), *Muzejska pedagogija u Muzeju grada Trogira.* - 19 str.: ilustr.; 30 cm
Mentorica: Malina Zuccon-Martić

Autorica je iznijela tezu da je muzejski pedagog svestrana osoba sa širokim spektrom interesa, koja zna kako život zajednice u kojoj radi učiniti lijepšim i kulturno plemenitijim. Tu je tezu nastojala i obraniti opisom niza primjera iz svojeg iskustva i rada u Muzeju grada Trogira. Rad je ilustriran dokumentarnim fotografijama te upotpunjeno primjerima i citatima iz edukativnih publikacija.

Dokumentaristica/ dokumentarist

BABIĆ, Nataša (Opatija, Hrvatski muzej turizma), *Sustav sekundarne dokumentacije u Hrvatskom muzeju turizma.* - 21 str.; 30 cm
Bibliografija.
Mentorica: Dubravka Osrečki Jakelić

Opisan je postupak izrade sekundarne muzejske dokumentacije u Hrvatskom muzeju turizma koji je, kao jedan od najmladih hrvatskih muzeja, osnovan u rujnu 2007. g. Predstavljen je ustroj i stručna obrada fondova sekundarne dokumentacije (inventarne knjige audiovizualnih fondova, inventarne knjige hemeroteke, knjige evidencije o izložbama, evidencije pedagoške djelatnosti, evidencije izdavačke djelatnosti, dokumentacije o marketingu i odnosima s javnošću te ostalih fondova) u računalnom programu S++.

MARŠIĆ, Robert (Zadar, Arheološki muzej Zadar), *Primjena totalne stанице pri iskopavanju tumula.* - 19 str.: ilustr. u boji; 30 cm
Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.
Mentorica: Dubravka Osrečki Jakelić

U radu je prikazana izrada dokumentacije na terenu, pri terenskim iskopavanjima prapovijesne gomile, uz pomoć totalne stанице, te obrada tih podataka. Tehničkim crtežom, fotografijom i geodetskim snimanjem opisuje se praćeњe iskopavanja tumula, od zatečenoga stanja, preko radnih faza, do njegova završetka. Digitalna obrada podataka temelji se na upotrebi dvaju programa - AutoCada i Photoshopa. Rad je upotpunjeno fotografijama, crtežima i grafi-konima.

Informatičarka/ informatičar

ŠINKIĆ, Zdenka (Zagreb, Hrvatski povijesni muzej), *Stanje informatizacije u Hrvatskom povijesnom muzeju:* stručni rad.- 19 str.; 30 cm
Bibliografija.
Mentorica: Maja Šojat Bikić

Autorica je oslikala razvoj i trenutačno stanje informatizacije Hrvatskoga povijesnog muzeja. Dala je popis računalne opreme s popisom instaliranih programa. Predstavila je primjenu multimedije u muzeju, koja se ponajprije odnosi na infokioske te na prezentaciju muzeja na Internetu. Posebnu je pozornost usmjerila na vođenje muzejske dokumentacije i stvaranje baze podataka M++, uočivši i popisavši sve probleme u radu.

Restauratorica/ restaurator

KARMELIĆ, Marija (Arheološki muzej Zadar), *Konzervatorsko-restauratorski zahvati na keramičkim svjetiljkama za potrebe izložbe "Lux in tenebris - Svjetlo u tmini".*- 40 str.: ilustr. u boji; 30 cm
Bibliograf. bilješke ispod teksta.- Bibliografija.
Mentorica: Maja Velicogna-Novoselac

Opisani su konzervatorsko-restauratorski postupci koji se primjenjuju na keramičkim svjetiljkama, jednima od najčešćih arheoloških nalaza antičkoga doba. Predstavljene su metode upotrebe toplijivih soli, desalinizacije, enkrustacije, čišćenja, konsolidacije i ljepljenja. Drugi je dio rada posvećen opisu zahvata provedenih na 120 keramičkih svjetiljki za izložbu Lux in tenebris - Svjetlo u tmini. Detaljnije su opisani reprezentativni primjeri s obzirom na stupanj oštećenja te opseg provedenih konzervatorsko-restauratorskih postupaka.

RUKONIĆ, Ronina (Rijeka, Muzej moderne i suvremene umjetnosti), Saniranje redovitih oštećenja na slikama prouzročenih mehaničkim, mikroklimatskim i tehnološkim faktorima. - 25 str.: ilustr. u boji; 30 cm
Bibliografija.

Mentor: Zlatko Bielen

U prvom dijelu rada autorica je predstavila rad Konzervatorsko-restauratorskoga odjela Muzeja moderne i suvremene umjetnosti (MMSU) u Rijeci, opisala uvjete smještaja/čuvanja muzejske građe te stupanj obućenosti stručnih dje-latnika za rad s muzejskim predmetima. U drugom je dijelu detaljno opisala konzervatorsko-restauratorske postupke na slici Kuće Zlatka Šulentića iz fundusa MMSU u svim njegovim etapama, od utvrđivanja stanja i oštećenja te njihova saniranja do ponovnog vraćanja slike u izložbeni prostor, odnosno u prostor čuvaonice. Svaka je etapa rada popraćena dokumentarnim fotografijama u boji.

STOJKOVIĆ, Vilma (Stari Grad, Muzej Staroga Grada), Restauratorski zahvati na poklopcu polikromirane škrinje. - 17 str.; ilustr. u boji; 32 cm

Bibliografia

Mentorica: Alma Orlić

U radu su opisani svi konzervatorsko-restauratorski zahvati poduzeti na polikromiranome poklopcu dvene škrinje iz fundusa Muzeja Staroga Grada. Škrinja potječe s kraja 18. i početka 19. st. i najvjerojatnije je pripadala obitelji Biankini, u čijoj je palači danas smješten Muzej. Nakon kraćeg uvoda o škrinjama u tradicijskoj kulturi Dalmacije i otoka Hvara, autorica je opisala zatečeno stanje i uočena oštećenja. Svaki je poduzeti zahvat na njihovu uklanjanju poprati- la i fotografijom u boji.

Primljeno: 19. svibnja 2010.

IVANA KNEŽEVIĆ □ Muzej Slavonije, Osijek

sl.1. Plakat izložbe *Osiek = Ausstellung Essek*. Osiek: s. n., 1889. Iz fundusa Muzeja Slavonije Osijek, Odjel hemeroteke

sl.2. Raspored = Programm U odlučnom času i dr. Essek: Juli Pfeiffer, 1913. Iz fundusa Muzeja Slavonije Osijek, Odjel hemeroteke

sl.3. Armuth und Edelsinn. Esseg: s. n., 1837. Iz fundusa Muzeja Slavonije Osijek, Odjel hemeroteke

sl.4. Objava otvorenja "Srijemski podrum" Osijek: s. n., 1911. Iz fundusa Muzeja Slavonije Osijek, Odjel hemeroteke

U travnju 2008. godine u Muzeju Slavonije Osijek otvorena je izložba pod nazivom *Plakat za plakat*. Riječ je o izložbi mr. sc. Marine Vinaj, današnje knjižničarske savjetnice i voditeljice Odjela hemeroteke¹, iz čijega je bogatog fonda i nastala ova zanimljiva izložba, iznimno važna za društvenu, kulturnu, gospodarsku i političku povijest grada Osijeka.

Izložba je popraćena prikladnim katalogom plakata u čijem je uvodu, navođenjem Susanne Sonntag, autorica naglasila njihovu namjenu i važnost kao medija koji treba zvesti, potaknuti, prodati, obrazovati, uvjeriti, apelirati... nametnuti se onima koji bi inače prošli pokraj njega ne primijetivši ga.²

Na početku kataloga otisnut je sažetak na engleskom jeziku koji donosi najvažnije informacije o zbirci plakata u vlasništvu Muzeja Slavonije Osijek. Nadalje, autorica izložbe i kataloga mr. sc. Marina Vinaj objašnjava pojавu plakata i njihov razvoj, promjene (kako sadržajne, tako i formalne) i njihovo značenje kroz povijest, napose osječku, zbog prikaza nekadašnjeg života na području toga grada. Kako svu literaturu autorica navodi kroz bilješke ispod teksta, popis literature ne nalazi se izdvojen na zasebnom mjestu.

Iz kataloga saznajemo kako se u Odjelu hemeroteke Muzeja Slavonije Osijek nalazi više od pet tisuća plakata koji su prikupljeni kroz stotinu trideset i jednu godinu postojanja samoga Muzeja, a svjedoci su življena grada Osijeka više od stotinu i sedamdeset godina. Naime, najstariji osječki plakat³ u zbirci otisnut je 1837. godine, a riječ je o plakatu osječke predstave *Armuth und Edelsin*.

Mr. sc. Marina Vinaj plakate je podijelila u pet tematskih skupina – kazališni, filmski, prigodni, komercijalni te politički, a zaustavila se na poslijeratnim⁴ plakatima. Tako je najmlađi plakat zastupljen na izložbi politički plakat iz 1950. godine – *Program proslave 1. maja*. Autorica se posebno osvrnula na svaku skupinu plakata i opširno ih opisala.

U katalogu je obrađen i kvalitetnom fotografijom prikazan tristo i jedan plakat Odjela hemeroteke. Plakati su pobrojani prema unaprijed uspostavljenim i spomenutim skupinama. Tako su se najbrojnijima pokazali kazališni plakati (njih stotinu dvadeset i tri), zatim slijede filmski (sedamdeset i jedan), kulturni (pedeset i četiri), politički (trideset i osam), dok su najmanje zastupljeni gospodarski (njih petnaest). Unutar skupina slijedi kronološki prikaz plakata, odnosno prikaz prema godini, mjesecu i danu održavanja predstave, filma, određenoga događaja. Prilikom kataložnoga opisa mr. sc. Marina Vinaj koristila se Međunarodnim standardnim bibliografskim opisom neknjižne građe ISBD (NBM).

¹ Mr. sc. Marina Vinaj voditeljica je Knjižnice Muzeja Slavonije Osijek, koja je radi bolje organizacije građe podijeljena na dva odjela – Odjel muzealnih tiskopisa i Odjel hemeroteke.

² Usp. Richards, M.: *Upon i pad plakata*, NIP Borba, 1971., str. 4. Citirano prema Vinaj, M.: *Plakat za plakat*, Muzej Slavonije Osijek, 2008., str. 3.

³ Vinaj, M.: *Plakat za plakat*, Muzej Slavonije Osijek, 2008., str. 3.

⁴ Riječ je o Drugome svjetskom ratu.

sl.5. Plakat za film *Divlje orhideje* s Gretom Garbo. Metro Goldwyn Mayer, 1930. Iz fundusa Muzeja Slavonije Osijek, Odjel hemeroteke

sl.6. Plakat Kulturo-historijske izložbe Gradskega muzeja, Tjedan jeftinoče. Osijek: Štamp. zavod, 1933. Iz fundusa Muzeja Slavonije Osijek, Odjel hemeroteke

Kreativno je riješen i dizajn publikacije. Naime, katalog izložbe *Plakat za plakat* odgovara dimenzijama plakata – 49 cm x 34 cm, čime je atipičan, odudara od standardnih formata u obliku knjige, a time je i posebno zanimljiv jer i sam, poput plakata, privlači značajeljnike.

Autorica je tako izložbom i katalogom plakata iz zbirke Muzeja Slavonije Osijek nastojala, i uspjela, upozoriti na važnost neknjižne građe kao jednakovrijedne građe u oslikavanju prošlosti određene sredine, kao na njezino bogatstvo u fundusu Muzeja Slavonije Osijek.

Primljeno: 12. rujna 2009.

MARINA VINAJ: "POSTER AFTER POSTER"

In April 2008 an exhibition was opened in the Museum of Slavonia in Osijek entitled *Poster after Poster*. This was an exhibition of Marina Vinaj, MSc, library adviser and head of the press clipping department, from the rich holdings of which this interesting exhibition derived, one exceptionally important for the social, cultural, economic and political history of the city of Osijek.

The author of the exhibition and the catalogue, Marina Vinaj, discusses the appearance of the poster and its development, changes (in content and in form) and its importance through history, particularly in Osijek, because of the depictions it provides of life as it once was in the area of the city. From the catalogue, we discover that in the press clippings department of the Museum of Slavonia in Osijek there are more than five thousand posters, collected over the 131 years of existence of the museum itself, telling of the way life was lived in Osijek for more than a hundred and seventy years.

The creator of the exhibition and author of the catalogue of posters of the collection of the Museum of Slavonia in Osijek has succeeded in her endeavour to draw attention to the value on the non-book material, just as important as the book material in depicting the past of a given milieu, as well as to its richness in the holdings of the Museum of Slavonia in Osijek.

Plakat za plakat: iz zbirke Muzeja Slavonije Osijek / Marina Vinaj; [prijevod sažetka Dubravka Papa; fotografije Marin Topic]. Muzej Slavonije Osijek, 2008. – 39 str.; ilustr.; 49 cm

ISBN 978-953-6191-41-3

IZLOŽBA LIKOVNA DJELA MATKA PEIĆA

Matko Peić (Požega, 10. veljače 1923. – Zagreb, 30. listopada 1999.), Požega, 2009.

LIDIJA ŠPANIČEK □ Gradske muzeje Požega, Požega

sl.1. Matko Peić, *Drveni most na Orljavi*, akvarel, 1949.

U povodu 10. obljetnice smrti Matka Peića Grad Požega i Gradske muzeje u Požegi organizirali su izložbu *Likovna djela Matka Peića*. Izložba je bila otvorena od 23. listopada do 7. studenog 2009. godine u prostoru Gradskega muzeja u Požegi, gdje su posjetitelji mogli upoznati mnoga manje poznata likovna djela akademika, sveučilišnog profesora, književnika i akademskog slikara Matka Peića.

Svoj "slikarski dnevnik" Matko Peić je oblikovao svojim slikarskim djelima koja je odlagao u ladicu, skrivaо i nije izlagao kako bi se mogli afirmirati drugi slikari.

Matko Peić slikarsku je darovitost pokazao još u Dječačkoj pučkoj školi Petar Zrinski (1928. – 1933.) i Realnoj gimnaziji koju je polazio u Požegi. Slikoviti požeški krajolici senzibilnom su dječaku bili inspiracija i atelijer u kojem je slikao svoje prve akvarele. Matko iz djetinjstva pamte kao mladog umjetnika koji je ljeti slikao pokraj požeške rijeke Orljave dok su se drugi kupali. Stajao bi ozbiljan za štafelajem, slikajući akvarelom na papiru srpanjskom jarom opijene požeške vinograde. Sliku bi mladi slikar radio nekoliko dana. Prvog se dana vidio se samo vlažni papir, drugog su se dana počele nazirati konture buduće slike, a gotova slika osvanula bi tek trećega ili četvrtog dana. Bili su to idilični pejzaži kakve je samo Matko video, jer su tada to bila minska polja u kojima su se događale i nesreće. U slikarstvu je Matko imao siguran poticaj jer ga je slikanju 1940. godine u požeškoj gimnaziji podučavao profesor prostoručnog risanja, karlovački slikar i restaurator Zvonimir Wyroubal.

Sklonost likovnom izrazu i vedra narav učinili su od njega i karikaturista, čiji su radovi pod nazivom *Požeška pinakoteka* (karikature Požežana) objavljivani od 1939. godine u osječkom dnevniku *Hrvatski list*.

Matko je svoje slikarsko umijeće prezentirao na izložbi sa svojim školskim kolegom Brankom Petrovićem. Izložba je bila postavljena potkraj školske godine, od 22. do 25. svibnja 1941. godine u reprezentativnom prostoru Gradske vijećnice u Požegi. Zabilježen je izuzetan uspjeh izložbe te dvojice požeških gimnazjalaca, a otkupljen je i velik broj slika.

Matko Peić - akademski slikar

Nakon završene gimnazije, Matko Peić se 13. listopada 1941. godine, uz preporuku poznatoga hrvatskog slikara

sl.2. Matko Peić, *Pejzaž*, akvarel, 1952.

Vladimira Becića, upisao na Akademiju likovnih umjetnosti u Zagrebu. Matku su na Akademiji predavali poznati hrvatski umjetnici Tomislav Krizman, Omer Mujadžić, Zlatko Šulentić, Vladimir Becić, Ljubo Babić... Dvojica posljednjih umjetnika bili su presudni za njegov rad kao slikara i povjesničara umjetnosti.

Matko Peić diplomirao je slikarstvo 25. lipnja 1946. godine kod akademskog slikara i profesora Vladimira Becića. Od profesora Becića preko studenta Matka posredno je nastavljena linija požeških slikara münchenske škole (G. Poša, D. Melkusa, M. Kraljevića, K. Tomljenovića) kojima je Matko posvetio velik dio svog života i znanstvenoistraživačkog rada. Prvi put nakon studija, 1952. godine izlaže svoje akvarellirane pejzaže, aktove i crteže s Ivom Dulčićem, Vensnom Sokolić i Ivanom Švertasekom na skupnoj izložbi ULUH-a u Zagrebu (Marjanović, 2000.).

Od 1957. godine predaje povijest umjetnosti na ALU. U to je vrijeme dekan ALU bio profesor, slikar i povjesničar umjetnosti Ljubo Babić, što je, čini se, bilo presudno za prepoznavanje slikarstva Matka Peića i njegova rada, jer je Matko cijelog svog radnog vijeka bio njegov najdostojniji naslijednik. Naime, Ljubo Babić prvi je prepoznao vrijednost njegova slikanja, a u vezi s tim i njegova kreativnog pisanja. ...*Mnoge bitne činjenice bile su presudne da se u Matku Peiću sabrala silna osjetljivost za umjetnički izraz. U izrazu je imao ono što je mnogima nedostajalo, jednostavnost i prodornost. ...Boravak na Akademiji povoljno je djelovao za kasniji rad u obradi vizuelnog fenomena, upoznao je različite tehnike i čitanje likovnih elemenata. Imao je svježa i neposredna zapožtanja, bistrinu i jasnoću izraza... Svladavanje zanata u likovnoj umjetnosti omogućio mu je plastičnost u pisanju i obrnuto...Shvatio je pravu mjeru u izrazu i jednostavnost. Slikao je jasno, pronašao je stil finoće i ravnoteže* (Babić, 1967.).

U uzajamnom razumijevanju Ljubo Babić i Matko Peić jednako su talentirano vladali umjetničkim kistom i perom, a to je vjerojatno bio način na koji je Ljubo Babić znao prepoznati Peićevu osobitost - slikanje riječima i pisanje slikanjem. Ta je činjenica ostala zaista osobitost Matkova djela do kraja njegova života, isprepletena s rodnom Požegom u kojoj je tražio inspiraciju.

Matkovo slikarstvo i Požega

Nakon točno trideset godina od svoje prve izložbe u Požegi (1941.), na kojoj je izlagao kao učenik požeške gimnazije, gotovo dvadeset godina od prve izložbe u Zagrebu (1952.), na kojoj se predstavio kao akademski slikar, Požega je u lipnju 1971. godine upoznala likovna djela svog Matka. Na izložbi Peić - izložba crteža i akvarela iz mape "Požega" - akademski slikar, tada već i doktor znanosti, Matko Peić predstavio se Požešanima s trideset veduta i pejzaža izrađenih akvareлом i tušem (perom i kistom). Djela su nastajala u Požegi od 1945. do 1961. godine. Izložba je realizirana u povodu *Muzičkog festivala Slavonije*, u organizaciji Požeškog lista i tadašnjega *Historijskog arhiva* u Požegi (Rudolf Heli, Ivo Jakovina i Željko Muljević).

U povodu svoje izložbe u Požegi Matko Peić je dao izjavu o sebi kao slikaru, svom slikarskom radu te, vezano za to stvaralaštvo, s rodnom Požegom. Zanimljive su sljedeće njegove izjave.

U Požegi sam stekao svoju metodu gledanja, u prvom redu metodu osnovanu na karakteristikama požeškog PEJ-ZAŽA. Ako je u mom radu išta karakteristično, to je činjenica da ja stvari prvenstveno uspijevam vidjeti čisto i jasno. To je možda baš osnova mojeg književnog i slikarskog stila.

sl.3. Matko Peić, *Moja mama*, kreda, 1951.

Među slikarskim tehnikama AKVAREL je baš ta tehnika koja omogućuje najveće mjere jasnoće, kristalnosti i određenosti. Ja sam akvarelist u biti ...

Suradnju s Požegom namjeravam nastaviti u raznim vidovima. Na likovnom planu ću prirediti izložbu koncem godine, točnije od 21. prosinca (ove 1971.) do 1. siječnja 1972. Tada će me Požežani upoznati ne samo kao slikara pejzaža, nego kao slikara portreta, aktova, mrtvih priroda i svih drugih motiva i tehnika izvan akvarela i izvan crteža... (Muljević, 1971.)

Izložba koju je Matko obećao organizirati 1972. godine nikada nije realizirana. Zato su uz desetu obljetnicu smrti akademskog slikara Matka Peića Grad Požega i Gradska muzej u Požegi organizirali izložbu njegovih osamdesetak likovnih djela nastalih od 1940. do 1999. godine kako bi se istaknulo značenje riječi što ih je Matko izrekao sebi: *Pisac i slikar žive u meni* (Bešlić, 1999.).

Dio izloženih djela pripada fundusu Muzeja. *Akt žene* i *Thallerova koliba* zbog tehnike ulja na platnu i kartonu jedini su takvi poznati Matkovi radovi. Grad Požega otkupio ih je 2008. godine za Muzej. Hvale vrijedna ove, 2009. godine jest donacija od 38 akvareliranih crteža i akvarela koju je Muzeju darovao gospodin Josip Šoštarić s obitelji iz Jastrebarskog.¹ Oni predstavljaju Matka Peića kao izvrsnog crtača i slikara koji likovno promatra žene, analitički prepoznajući karakter svake. On ih individualizira prema izgledu, karakteru i društvenoj pripadnosti. Žene u njegovim djelima dobivaju nenadmašnu slojevitost, jasnoću kojom autor naglašava karakter lika, materije od koje su sazdane ili su njome ogrnute. Njegovo zapažanje u gradaciji lika žene nenadmašno je (Španiček, 2009.).

Posebnu cjelinu na izložbi čini 46 likovnih djela iz ostavštine Matka Peića, koja je pohranjena u Državnom arhivu u Zagrebu, od kojega je posuđena za tu prigodu. Zbirka Matka Peića, koja sadržava bibliotečno, arhivsko i likovno gradivo iz njegove ostavštine, registrirana je 2007. godine kao kulturno dobro RH. Od likovnoga autorskog opusa Matka Peića popisano je 1.661 djelo, s tim da je još oko 6.000 radova evidentirano. Likovni dio ostavštine obradio je Đuro Vandura, muzejski savjetnik Strossmayerove galerije i član Komisije za ostavštinu Matka Peića (Zbirka akademika Matka Peića, 2007.). Odabrana djela Matkova su likovna veza s Požegom, s majkom, preokupaciju sa samim sobom, likom svog profesora Becića, požeškim pejzažem, mrtvom prirodom, ženom ili tehnikom akvarela. Djela su nastajala od 1941. do 1966. godine, uglavnom u Požegi, dok je dio njih slikan u Zagrebu, za vrijeme studija ili na putovanjima. Ona govore o činjenici da je Matko slikar realist, ali i slikar intimnog slikarstva, a ujedno odražavaju i njegovu slikarsku opredijeljenost – *slikar sam atmosfere...*

Matku su najdraži dio likovnog stvaralaštva bili pejzaži, koje je i pripremio s napomenom da ga oni mogu prezentirati. Finoćom tehnike akvarela (...akvarel je za mene pjesma...), oni govore o Matkovoj ljubavi prema zemlji i njezinim mjenama, jer on nije samo slikao pejzaže, on je u njima od rođenja živio (Nekić, 2007.).

Za Matku su tipični tonovi plave, zelene i ljubičaste boje u duboko doživljenoj prirodi, u pejzažu. Jer, kako bi Matko znao reći, *rijetkima je dano da umiju naslikati, napisati pejzaž. Tek oni koji su naslikali mnogo portreta, aktova, mrtvih priroda – onako da malo odmore oko – otvore vagonski prozor i naslikaju pejzaž. Onako u odmoru! U prolazu!* (Peić, 2000.). Matko ih je slikao malim akvrel bojama, kistom i vodom iz bočice od ljeka koje je držao u svom džepu.

Kako bi se izložba *Likovna djela Matka Peića* mogla realizirati, sredstva su izdvajili Ministarstvo kulture RH i Grad Požega. Nadzor premještanja djela obavila je i suglasnost za posudbu djela dala dr. Nina Gazivoda iz Uprave za zaštitu spomenika kulture i prirode Grada Zagreba te predsjednica Komisije za ostavštinu Matka Peića. Odobrenje za posudbu djela likovne ostavštine dao je muzejski savjetnik Strossmayerove galerije profesor Đuro Vandura. Posudbu djela iz ostavštine odobrila je, u ime Općinskog suda u Zagrebu, sutkinja Srebrenka Fikeys. Pravni dio izložbe za Gradska muzej pripremio je Jure Šajn, dipl. iur. Grada Požege. Dio dokumentarne izložene građe posuđen je od ALU iz Zagreba (arhivistica Arijana Novina) i Državnog arhiva – Odjela u Požegi (arhivist Goran Hruška). Umjetnička djela posuđena su s mjesta pohrane, iz Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu (Danijela Milovac, arhivistica i Mirjana Vučić). Djela Matka Peića i fotografije iz privatnog vlasništva posudila nam je gospođa Zdenka Jakšić iz Požege.

Autorica izložbe je Lidija Ivančević Španiček, muzejska savjetnica u Odjelu povijesti umjetnosti. Autor fotografija za katalog i dokumentaciju je muzejski tehničar Gradskog muzeja u Požegi. Plakat je grafički oblikovao Domagoj Zarić iz Požege.

Primljeno: 16. prosinca 2009.

LITERATURA I IZVORI

1. Babić, L. (1967). *Pismo mladom prijatelju*; u: M. Peić, *Francuski slikari 18. stoljeća* (str. 7.-19.), Zora, Zagreb.
2. Bešlić, M. (5. studenoga 1999.). *In memoriam Matko Peić (1923. - 1999.)*, Hrvatsko slovo.
3. Heli, R. (2000.). *Peić i Požega*, Požeški pučki kalendar, str. 17.-19.
4. *Izvještaj za školsku godinu 1939 - 40.* (1940.) i izvještaji Realne gimnazije u Sl. Požegi, str. 6., 44. - 45.
5. Marjanović, S. (2000.). *Predgovor, O piscu*; u: M. Peić, *Putnik bez putovnice* (str. 7. - 16., 297. -299.). Riječ, Vinkovci.
6. Muljević, Ž. (10. lipnja 1971.). *Čovjek koji nije svoj u životu, ne može biti svoj niti u umjetnosti*, Požeški list, str. 5.-6.
7. Nekić, N. (2007.), *Semantika riječi zemlja u "Skitnjama" Matka Peića*; u: *Sinestezija pisanja*, Zbornik o Matku Peiću, Požega: Društvo hrvatskih književnika - Ogranak slavonosko-baranjsko-srijemski i Grad Požega.

¹ Višnja Zgaga, ravnateljica MDC-a i Snježana Radovanlija Mileusnić, voditeljica knjižnice MDC-a, uputile su me 22. veljače 2008. godine, u vrijeme održavanja radionice za M++ u MDC-u, na kustosa u mirovini Goroslava Oštarića na Dugom otoku, koji je poznavao Matka Peića. Nažalost, on mi nije mogao dati podatke o Matku, ali me uputio na gospodina Josipa Šoštarića, s kojim smo se povezali. Od njega smo dobili za muzej i zanimljive crteže i akvarele koje u tekstu navodimo, a snimili smo i njegova sjećanja na Matka Peića s obzirom na to da je njegova supruga bila sestrična Matkove supruge Višnje. Matko je za blagdane često dolazio kod obitelji Šoštarić, u kojoj su ga primali kao najdražega gosta.

8. Peić, M., upisnica studenta Matka Peića, upisnica Akademije likovnih umjetnosti br. 480, 13. listopada 1941., Zagreb, Akademija likovnih umjetnosti.

9. Peić, M. (1995.). Požega. Grad Požega, Požega.

10. Peić, M. (2000.). *Putnik bez putovnice*. Biblioteka Croatica, Vinkovci.

11. Peić, M. (1941.). *Spomenica Ljetopisa stijega "Hrvatskog junaka"*. Hrvatski junak, str. 86.

12. Španiček, L. I. (2009.). *Žena u likovnom djelu Matka Peića*. Gradske muzeje Požega, Požega.

13. Zbirka akademika Matka Peića (12. srpnja 2007.), rješenje o svojstvu kulturnog dobra Zbirke akademika Matka Peića, Ministarstvo kulture RH, Zagreb.

THE ARTWORKS OF MATKO PEIĆ

Marking the tenth anniversary of the death of Matko Peić, the Požega Municipal Museum has organised the exhibition *The Artworks of Matko Peić*, where visitors can become familiarised with many of the lesser known works of academician and university professor, writer and painter Matko Peić. After just thirty years from his first exhibition in Požega (1941), at which he exhibited as boy at high school in Požega, almost twenty years from his first Zagreb exhibition (1952), after which he was able to present himself as a fully-fledged painter with a bachelor's in art, in June 1971 Požega got to know the art works of their own Matko. At the exhibition *Peić – exhibition of drawings and watercolours from the album Požega*, Matko Peić, BFA, and a doctor of science, introduced himself to the people of Požega with thirty views and landscapes done in watercolour and ink (with brush and pen). These works had come into being in Požega from 1945 to 1961. A separate unit at this exhibition consists of works from the legacy of Matko Peić stored in the State Archives in Zagreb, by which it was loaned for this occasion. The Matko Peić Collection, which contains library, archival and visual material from his estate, was registered in 2007 as a cultural property of the Republic of Croatia. Of the original art works of Matko Peić, 1,661 have been listed, with the proviso that about another 6,000 have been recorded.

IZLOŽBA ZABORAVLJENI TROGIR

GORANKA TOMAŠ □ Muzej grada Trogira, Trogir

IM 40 (3-4) 2009.
POGLEDI, DOGAĐAJI, ISKUSTVA
VIEWS, EXPERIENCES, EVENTS

sl.1. Inventar kužine u Muzeju grada Trogira

sl.2. Obitelj Đirlić i život s konobom

Tema Međunarodnog dana muzeja 2009. godine bila je *Muzeji i turizam*. Trogir je grad u kojem bi turizam trebao biti osnovna grana gospodarstva. Da bi u ovaj grad dolazili zainteresirani gosti, potrebno je nešto učiniti po pitanju kvalitetnije ponude, jer kulturna baština kao takva modernom turistu nije dovoljna, potrebna je i priča.

Već pomalo zaboravljen podatak da je tijekom 19. i početkom 20. stoljeća u samome gradu bilo puno konja i zaprežnih kola (*kar*) bio je poticaj da se promisle akcije koje bi Trogir mogao iskoristiti u turističke svrhe. Naime, kada bi u ljjetnim mjesecima u određeni sat Trogriom prolazio konj i kar, vjerujem da bi to bila turistička atrakcija. Isto tako, Grad nema pravu autentičnu konobu kakve su nekad bile. Do nedavno su ljudi proizvodili vino i rakiju, u konobama držali bačve, turanj, stolove, *bânke* i na njima prodavalili svoje proizvode. Te stare, prave konobe nisu imale natpise već bi iznad vrata visila grančica lovora ili masline (rjeđe) što je bio znak javne konobe u koju bi težaci svraćali na čašicu okrijepe. S ovim spoznajama sam počela kontaktirati ljude po gradu i zapisivati usmeno tradiciju o konjima, karima, javnim konobama, zanatljama, te nekadašnjem izgledu pučkih kuća, ali i druženjima ljudi te *ćakulama*. Sakupljeni materijal postao je podloga za knjižicu *Zaboravljeni Trogir* uz izložbu koja se od 5. do 18. svibnja 2009. održavala u Muzeju grada Trogira.

Osim knjižice, željela sam kroz izložbu dočarati nekadašnju, minulu atmosferu grada. Četiri obitelji posudile su svoje obiteljske predmete o kojima sam mogla ispričati četiri priče:

- obitelj Parčina i život s postolarskom radnjom,
- obitelj Đirlić i život s konobom,
- obitelj Nakir i život s morem, ribama i brodima,
- obitelj Bilić-Panto i život s poljem i konjima.

Na izložbi je prikazan i jedan dio inventara pučkih *kužina* te *komin*.

Ali, predmetima je trebalo udahnuti život. Tako su vile i grablje stajale na sjenu, drljača na zemlji, na velikom starom stolu bile su čaše debelog *cakla* (stakla), djeca koja su organizirano dolazila u posjet, na mlinac su ručno mljela kavu, dok su se neki posjetitelji zaustavljali i sjeli na *banak* (klupu) da malo porazgovaraju.

Što smo postigli?

U Trogiru se tih mjeseci po gradu pričalo o konjima ili pak o tome tko je sve imao zanatsku radnju. Starija populacija i ljudi srednjih godina počeli su pričati i o ovoj temi, a ne samo o svakidašnjici. Izgledalo je kao da je vremeplov povijesti prošao Trogriom. Ova se izložba po tom pitanju pokazala kao pun pogodak. Ljudi su se vratili u vrijeme svoje mladosti, čak su se nekima i oči zasuzile od dragosti. Ako kod posjetitelja postignemo da emocionalno doživi izložbu, onda je naša muzejska misija ispunjena. Dotični posjetitelj sigurno će svoje dojmove podijeliti sa svojim krugom poznanika i tako priča raste.

Zainteresirane su bile i pedagoške ustanove koje su dovodile djecu u razgledavanje. Izložbu je vidjelo organizirano oko 500 djece ili 23 razreda, te četiri vrtićke grupe što za sredinu kakva je trogirska smatram popriličnim uspjehom!

Grad je okupan paletom
narančasto žutih tonova,
svugdje tišina,
samo se čuje škripa starih,
nepodmazanih kotača kara
i topot konjskih kopita,
poput neke slatke, ali i grube
melodije
koja se ponavlja iz dana u dan,
iz godine u godinu...,
i tako se budio ovaj grad
u jedno sasvim drugo vrijeme
koje i nije bilo u tako dalekoj
prošlosti
ali je, eto, sasvim iščezlo
a sada nam ostaju samo sjećanja
koja ne treba zaboraviti
za sve one generacije poslije nas...
Citat iz knjižice *Zaboravljeni Trogir*

sl.3. Crtež kara, Muzej grada Trogira

sl.4. Djelatnici postolarske radnje Parčina
sl.5. Obitelj Parčina i život s postalarskom radnjom

Izložbu *Zaboravljeni Trogir* video je 1321 posjetitelj. Učenici su komentirali i postavljali pitanja, dok su djeca vrtičke dobi mogla mljeti kavu ručnim mlincem, što im se dopadalo. Trogir je mala sredina i važno je stalno komunicirati s ljudima te tako osjećati bilo grada, ljudske želje i potrebe.

Prilikom ove izložbe organizirana je i mala humanitarna akcija kako bi se kupio novac za boje samoukom trogirskom slikaru Anti Puoviću koji je u domu u Desiniću, a kojega se mnogi u Gradu sjećaju. Od prikupljenog novca kupila sam boje, papire i slikarski pribor i to poslala u Desinić. Gospodin Ante je bio sretan poput malog djeteta, a i ja sam bila sretna jer ga njegovi sugrađani nisu zaboravili!

sl.6. Obitelj Bilić-Panto i život s poljem i konjima

sl.7. Maškadur

THE EXHIBITION “THE FORGOTTEN TROGIR”

The topic of International Museum Day 2009 was Museums and Tourism, which was an occasion, in a town in which tourism is supposed to be a basic branch of the economy, for the prompting of actions to do with providing a higher quality product, for the cultural heritage is not enough for the modern tourist by itself: a story has to be given as well. The exhibition *Forgotten Trogir* was aimed at conjuring up the one-time, bygone atmosphere of the town, and at breathing life into the objects, which from the reactions of the visitors could actually be sensed.

IZLOŽBA KNJIGE 16. I 17. STOLJEĆA IZ KNJIŽNICE FRANJEVAČKOG SAMOSTANA NAŠICE

RENATA BOŠNJAKOVIĆ □ Zavičajni muzej Našice, Našice

IM 40 (3-4) 2009.
POGLEDI, DOGAĐAJI, ISKUSTVA
VIEWS, EXPERIENCES, EVENTS

s.l.1-3. Izložba Knjige 16. i 17. st. iz knjižnice Franjevačkog samostana Našice, Zavičajni muzej Našice, 2008.

U Našicama se sada već tradicionalno održava manifestacija *Dani franjevačke kulture*, tijekom koje se organiziraju predavanja, koncerti, izložbe i druga događanja s ciljem promicanja franjevačke kulturne baštine nastale tijekom višestoljetnog djelovanja tog reda na našem području. Uz Franjevački samostan i Ogranak Matrice hrvatske Našice, jedan je od organizatora manifestacije i Zavičajni muzej Našice.

Potaknuti izložbom *Tiskopisi XVI. stoljeća iz riznice Muzeja Slavonije Osijek* mr. sc. Marine Vinaj, i uz njezinu pomoć, u sklopu *Dana franjevačke kulture* 2008. godine organizirana je izložba *Knjige 16. i. 17. st. iz knjižnice Franjevačkog samostana Našice*. Iznimno bogata franjevačka knjižnica vjerojatno je nastala tijekom druge polovice 17. st.¹ Mnogobrojni natpisi na knjigama i samostanska *Kronika* svjedoče o sustavnom prikupljanju knjiga od njezinih početaka do danas. Već 1764. godine franjevačka *Kronika* spominje knjižničara, dok je nekoliko godina kasnije nastao vjerojatno prvi popis inventara knjižnice.

Franjevačka knjižnica posjeduje izuzetno vrijednu spomeničku građu s deset inkunabula. U njoj nalazimo rijetke i izuzetno vrijedne knjige 16. st., kao i knjige otisnute u 17. st.

Velik je broj djela tiskanih tijekom 18. i 19. st. Prošlo stoljeće donijelo je za sada najveći broj knjiga, no fond knjižnice stalno se povećava.

Sređivanje fonda knjižnice počelo je 1982. godine, kada su popisane sve knjige. Iste godine Knjižnica je proglašena spomenikom kulture.² Nakon obavljene katalogizacije knjiga, za javnost je otvorena 25. travnja 1987.

Osim bogatoga i raznovrsnog fonda, jedna od najvećih vrijednosti te knjižnice jest kontinuitet njezina postojanja. Tijekom višestoljetnog prikupljanja građe postala je izuzetno vrijedan dio kulturne baštine našičkih franjevaca, ali i dio ukupnoga knjižnog fonda *Franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda*, a time i samoga franjevačkog reda.

Izložba *Knjige 16. i. 17. st. iz knjižnice Franjevačkog samostana Našice* postavljena je u izložbenom prostoru Zavičajnog muzeja Našice od 9. do 31. svibnja, a popraćena je i istoimenim katalogom. Autorica izložbe i kataloga je Renata Bošnjaković, voditeljica odjela Muzejske knjižnice Zavičajnog muzeja Našice, dok je kataložni opis knjiga napravila mr. sc. Marina Vinaj, voditeljica Odjela tiskopisa Muzeja Slavonije Osijek.

¹ Prvi zapis o postojanju knjižnice u samostanu povezuje se s *Katalogom* Ferdinanda Kaizera iz 1896. godine. Prema njemu se od 1666. godine može pratiti kontinuitet franjevačkih mjesnih poglavara našičkog samostana, pa se pretpostavlja da je tada postojala i Knjižnica.

Drugi podatak o starosti Knjižnice jest rukopisni zapis na jednoj knjizi: *Sum ad usum conventus. S. Antonii Nasicay. Mutuatus M.V.P. Nicolao Nasicensi parochio in Valpovo pro anno 1694. Januarii. die 14.*

Kako je ista ruka zapisala cijeli tekst, fra Vatroslav Frkin zaključuje da je to za sada najstarije zapisano svjedočanstvo o postojanju Knjižnice.

Frkin, Vatroslav. *Povijest knjižnice franjevačkog samostana u Našicama.* // Knjižnica franjevačkog samostana Našice: zbornik. Našice: Franjevački samostan Našice, 1988., str. 35.

² *Rješenje Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture Osijek* od 5. listopada 1982.

Osim kataložnim opisom, knjige su u katalogu predstavljene kratkom pričom te fotografijom, a uvećanim detaljima otkrivena je dekorativna ljepota pojedinih knjiga. Kataložni opis slijedio je Međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija ISBD(A), uz napomene koje su, za pojedine primjerke, zbog osebujnosti uveza, opširne i detaljne.

Za izložbu je odabранo 49 najreprezentativnijih svezaka. Knjige su postavljene u staklene vitrine, a posebnost i originalnost knjižne ilustracije i tiskarstva dočarali su tiskani plakati. Uz pomoć njih ispričana je priča o nastanku knjižnice, o tiskarstvu 16. i 17. st., o tiskarskim znakovima, o izgledu, uvezu i ilustracijama knjiga, a istaknuti su i vizualno najzanimljiviji primjerici.

Izloženi primjerici pokazali su raskošnu knjižnu ilustraciju 16. i 17. st. s baroknim naslovnicama ilustriranim do sredine 16. st. najčešće drvorenim, a od kraja stoljeća bakrotiskom (bakropisom). Unutrašnjost knjiga krase brojne vinjete i ilustracije, a početak teksta često je urešen inicijalima. Uz bogato ilustrirane tiskarske znakove, na naslovnicama nalazimo rukopisne bilješke, *ex librise* i dr. Knjige su bogato uvezane u kožni uvez s tzv. slijepim tiskom (vidljiv je samo kao reljef), ali i skromno, u pergament, ili u iskorištenu stranicu rukopisne knjige.

Od 79 djela tiskanih u 16. st. za katalog i izložbu odabrano ih je 27. Zajedno s deset inkunabula, ona čine najstarije tiskopise u Franjevačkom samostanu Našice. Pisani su na latinskom, talijanskome i njemačkom jeziku. Manji broj knjiga tiskan je goticom.

S obzirom na to da su knjige vlasništvo Franjevačkog samostana, ne iznenadjuje činjenica da je u knjižnici veći broj knjiga religijskog sadržaja. Uz nekoliko Biblija, u njoj nalazimo djela potrebna za pastoralno djelovanje franjevaca, te djela iz srednjovjekovne kršćanske filozofije – skolastike. Naslovi svjetovnih djela otkrivaju vrlo raznovrsne teme i autore. Tu su npr. djela filozofa, pjesnika, povjesničara, astronoma, pa čak i kuvara. Najveći broj njih tiskan je u Italiji, zatim u Njemačkoj, Francuskoj, Švicarskoj, Belgiji i Češkoj.

Ukupan broj knjiga iz 17. st. iznosi 340 svezaka. Od tog su broja 22 naslova odabrana za katalog i izložbu. Knjige su pisane na latinskom, talijanskom i hrvatskom jeziku. Među odabranim djelima religijskog sadržaja iz 17. st. uz različita teološka djela, časoslove, priručnike o vjeri, katekizme i dr., zastupljena su i djela svjetovnog sadržaja, npr. djela iz prirodnih znanosti, povijesti umjetnosti, kalendarji, putopisi i dr.

Izuzetnu vrijednost čini devet djela hrvatskih autora, čiji naslovi prikazuju raznovrsnost sadržaja, od onih za potrebe djelovanja franjevaca do djela za poduku i školovanje mladih pitomaca u franjevačkoj školi. Ne zna se točno kada su ta djela dospjela u knjižnicu, no u nedvojbeno su izuzetno vrijedna građa ako znamo da je u vrijeme njihova nastanka Slavonija bila pod osmanlijskom vlašću.

Pronađena su dva rječnika: prvi je *Blago jezika slovenskog hrvatsko-talijansko-latinski rječnik* autora isusovca Jakova Mikalje (1601.-?1654.), a drugi je *Dictionar* autora Juraja Habdelića (1609.-1678.), poznat kao prvi kajkavsko-latinski rječnik sastavljen za potrebe isusovačkog kolegija.

Izložba Knjige 16. i 17. st. iz knjižnice Franjevačkog samostana Našice
Zavičajni muzej Našice, 9.-31. svibnja 2008. godine

Izložba je postavljena u obilježenom prostoru Zavičajnog muzeja Našice, a organizirao je je i izradio kurator, Ante Šebot i kuratorica i knjižnica je Marina Vinaj.

Čovjek tematski izložbenih knjiga, nastojao je prikazati kroz razne vremenske razdoblje, u stalne vitrine, a tada njezini pokladi.

sl.4. Plakat za izložbu Knjige 16. i 17. st. iz knjižnice Franjevačkog samostana Našice

sl.5. Franjevački samostan Našice

sl.6. Knjižnica Franjevačkog samostana Našice

Franjevac Ivan Ančić (poč. 17. st. - 1685.) napisao je *Thesaurus perpetuus*, zbirku oprosta i povlastica. U Knjižnici se čuvaju dva djela hrvatskog autora Mije Radnića (1636.-1707.). I prvo – *Pogargegne izpravnosti od svijetai i drugo – Razmischagna pribogomiona od gliubavi Boxye* napisano je hrvatskim jezikom, mješavinom iakovice i iakovice.

Vital Andrijašević (1634.-1688.) autor je adventskih propovijedi pisanih na talijanskom jeziku pod naslovom *Avvento Del padre fra Vitale Andriasi*. Katekizam *Nauk krstjanski* bosanskog franjevca Matije Divkovića (1563.-1631.) pisano je bosanicom (bosanicom). Autor lekcionara³ *Evagelya priko svega godiscta* je fra Ivan Bandulavić. *Opusculum vitae* djelo je franjevca Nikole Ogramića-Olovčića (1630.-1701.), a posvećeno je papi Inocentu XII.

Izložbom smo željeli približiti samo djelič velikog bogatstva pisane riječi koju posjeduje Franjevački samostan. Također smo željeli prikazati tiskanu knjigu u njezinim začecima. Za izradu knjiga u 16. i 17. st. bilo je potrebno mnogo više vremena i truda te neusporedivo više različitih stručnjaka nego danas, a i distribucija je bila otežana. Usprkos tome, ti primjeri imaju izuzetno lijepo dizajnirane naslovnice sa zanimljivim tiskarskim znakovima, njihovu unutrašnjost krase razne ilustracije, vinjete i inicijali, dok pojedini primjeri imaju posebno kvalitetan uvez. Svakako zadivljuje činjenica kako su našički franjevci uspjeli prikupiti i kroz stoljeća sačuvati tako vrijednu građu. Knjižnica je neprocjenjivo bogatstvo ne samo franjevaca, nego i dijela ukupne kulturne baštine Našica.

Izložba Knjige 16. i 17. iz knjižnice Franjevačkog samostana Našice predstavljena je s tri plakata na izbornoj skupštini Društva knjižničara Slavonije i Baranje, održanoj 16. lipnja 2008. godine u Ilok. U sklopu Mjeseca hrvatske knjige izložba je gostovala u Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici Osijek od 21. listopada do 3. studenoga 2008. godine.

Primljeno: 6. travnja 2009.

EXHIBITION OF BOOKS OF THE 16TH AND 17TH CENTURY FROM THE LIBRARY OF THE FRANCISCAN MONASTERY IN NAŠICE

Prompted by the exhibition Printed Works of the 16th century from the treasury of the Museum of Slavonia in Osijek by Marina Vinaj, MSc, and with her help, as part of the Days of Franciscan Culture in 2008 an exhibition was organised: Books of the 16th and 17th century from the Library of the Franciscan Monastery in Našice. The extremely rich library of the Franciscans probably took shape during the second half of the 17th century. Many inscriptions on the books and the monastic Chronicle tell of the systematic collection of books ever since the foundation of the institution. As early as 1764, the Chronicle mentions a library, while a few years later the first inventory of the library was made.

The Franciscan library possesses extremely valuable heritage material with ten incunabula. In the collection, we can find rare and very valuable books of the 16th century, as well as books printed in the 17th century. A large number of works were printed in the 18th and 19th centuries. The last century brought the greatest number of books; the holdings of the library have constantly expanded.

In 1982 the holdings of the library started to be put in order, and all the books were inventoried. In the same year, the Library was proclaimed a cultural monument. After the cataloguing was completed, the library was opened to the public on April 25, 1987.

MUZEJSKE AKTIVNOSTI KAO TERAPIJSKA POMOĆ OSOBAMA S POSEBNIM POTREBAMA

- PRIMJER IZ HRVATSKOGA PRIRODOSLOVNOG MUZEJA

RENATA BREZINŠČAK □ Hrvatski prirodoslovni muzej, Zagreb

sl.1. Radionica sa štićenicima Udruge "Ozana"

U muzejske pedagoške programe sve se više uključuju i osobe s posebnim potrebama kojima je dolazak u muzej i sudjelovanje u radionicama dio terapijske pomoći u cilju poticanja socijalizacije i integracije u društvo.

U nekim zemljama Europske Unije čak je zakonom propisano sudjelovanje i uključivanje osoba s posebnim potrebama u društveni život i obavezno je uklanjanje prepreka koje im onemogućavaju izjednačavanje s ostalim članovima zajednice, pri čemu se pojma mogućnosti "slobodnog i nesmetanog kretanja" ne odnosi samo na fizičke zapreke kao što su stepenice ili preuski ulazi i izlazi u prostorije, nego se misli i na mogućnost vizualnog i taktilnog načina informiranja i orientiranja osoba s posebnim potrebama.

Za svaku grupu osoba s posebnim potrebama (osobe s invaliditetom, gluhi, slijepi, itd.) potrebno je zadovoljiti određene zahtjeve, npr. osobama koje imaju poteškoća tjelesne mobilnosti problem su stepenice, preuska ulazna vrata i hodnici, slijepim osobama problem zadaje nepostojanje zvučne signalizacije, nedostatak taktilnih predmeta i opisa na Brailleovom pismu, itd. Pristupačnost muzejskih zgrada osobama s posebnim potrebama važan je kriterij njihove integracije u muzejske djelatnosti, ali "pristupačnost" znači i mnogo više od samog fizičkog pristupa, ona označava dostupnost informacija.

Termini "osobe s posebnim potrebama" ili "osobe sa smetnjama u razvoju" odnose se, prema specifičnosti problema, na osobe s oštećenim vidom, oštećenim slušom, mentalnom retardacijom i poremećajima u ponašanju. Uključivanje muzeja i njegovih zbirki u terapijske svrhe traži od muzejskih pedagoga posebnu angažiranost i poznavanje bitnih karakteristika poremećaja koje osoba (grupa) ima. Kako muzejski pedagog najčešće nije sposoban za rad s osobama s posebnim potrebama, prije rada s njima potrebno je savjetovati se sa stručnim osobama (defektolozi, socijalni radnici, psiholozi) te u rad uključiti i voditelja grupe, koji će muzejskom pedagogu ili vodiču pomoći odrediti razinu informiranosti, dužinu trajanja vodstva ili radionice, itd. Također, potrebno je, ovisno o veličini grupe, osigurati i dovoljan broj suradnika/pomoćnika koji će pomagati u radu, jer je kod tih grupa često

sl.2. Razgled izložbe *Otrov i lijek skriven u biljci*

sl.3. Likovna radionica uz izložbu *Otrov i lijek skriven u biljci*

potreban individualan pristup. Populacija osoba s posebnim potrebama izrazito je heterogena, kako zbog same etiologije i simptomatologije oštećenja, tako i zbog motivacije, i obrazovnog potencijala. Poteškoće u provođenju aktivnosti svakodnevnog života, poteškoće u socijalizaciji, komunikaciji samo su neke od posljedica specifičnosti oštećenja koje ih prate. Otežano usvajanje znanja, vještina i sposobnosti uzrok je njihova sporijeg napredovanja. Stoga je razumljivo da svakoj grupi osoba s posebnim potrebama prilagođujemo program vođenja ili radionice. Tako npr. u radu sa slabovidnim i slijepim osobama izbjegavamo dvodimenzionalne materijale, a koristimo trodimenzionalne koji bi trebali biti dostupni i taktilno. U radu s osobama koje imaju oštećen sluh pazimo da smo im okrenuti licem kako bi s naših usana mogli isčitavati informacije, te da govorimo polako i razgovijetno. Primjera ima još mnogo.

Zgrada u kojoj je smješten Hrvatski prirodoslovni muzej (kao i većina drugih muzejskih zgrada u Zagrebu) nije prilagođena za posjet osoba s tjelesnim oštećenjima. Zato osobe s tjelesnim invaliditetom, slabovidne i slijepе osobe rijetko posjećuju naš muzej, za razliku od osoba s mentalnim problemima koje češće dolaze u naš muzej pa s njima i više surađujemo. Riječ je o osobama koje imaju osebujan način funkcioniranja. Relativno su samostalni, ali imaju ograničenja u intelektualnom funkcioniranju i adaptivnim vještinama (postoje stanovite teškoće u praktičnoj i socijalnoj inteligenciji). U Republici Hrvatskoj prihvaćena je definicija po kojoj je mentalna retardacija...*stanje u kojem je značajno otežano uključivanje u društveni život, a povezano je sa zaustavljenim ili nedovršenim razvojem intelektualnog funkcioniranja, što je utvrđeno na osnovi medicinske, defektološke, psihološke i socijalne ekspertize.*

Primjer iz prakse

O osobama s mentalnom retardacijom brinu mnoge udruge, a jedna od njih je udruga "Ozana", osnovana 1991. godine u svrhu poboljšanja kvalitete života osoba s invaliditetom i njihovih obitelji. Udruga je nazvana po Blaženoj djevici Ozani Kotorskoj koja se u 16. stoljeću bavila humanitarnim radom. Unutar Udruge djeluje i Centar, koji je osnovan kao dnevni terapijski centar za djecu školske dobi s teškoćama u razvoju, te za mlade i odrasle osobe s raznim oblicima invaliditeta. Pedagoški rad udruge temelji se na načelima waldorfske pedagogije, prilagođavajući se specifičnim potrebama štićenika uvjetovanih njihovom dobi te vrstom i stupnjem teškoća u razvoju. Svakodnevni program poludnevnog je karaktera, a odvija se u skladu s tijekom godine i pojedinim svetkovinama. U predškolskom programu djeca se potiču na sudjelovanje u različitim odgojno-obrazovnim aktivnostima. U programu za mlade i odrasle sve su aktivnosti usmjerene stjecanju različitih znanja i vještina kojima se potiču razvoj socijalnih i psihofizičkih sposobnosti te kreativno izražavanje svakog pojedinca.

Muzejska izložba *Otrov i lijek skriven u biljci*² uključena je kao dio terapijskog procesa koji Udruga provodi s mlađim i odraslim osobama s intelektualnim problemima. Radi se o vrsti radne terapije u cilju poticanja njihove komunikacije, socijalizacije, razvoja motorike, kreativnosti i spremnosti, jer su njihove sposobnosti na razini osnovnoškolskog uzrasta, s tom razlikom što oni imaju životno iskustvo dok ga djeca nemaju.

S voditeljima Centra dogovoren je program njihova boravka u muzeju i tijekom radionica. Cilj naše suradnje bio je osigurati im socijalizaciju, pružiti im osjećaj pripadnosti zajednici, ali i potaknuti ih na aktivnost, kreativnost i samostalnost. Osobe ograničenih intelektualnih sposobnosti imaju neopisivo vedar duh, sve i svakog žele dodirnuti, zagrliti, svašta pitati, pa je i vodstvo kroz izložbu prilagođeno tim njihovim potrebama i mogućnostima, odnosno bio je to više razgovor nego vodstvo. U prvom dijelu izložbe atraktivnim likovnim postavom dočarana je cvjetna livada s 50-ak vrsta samoniklog i ljekovitog bilja koje, ako se pravilno ne koristi, postaje otrovno! Fotografije velikih formata šarenog cvijeća, upotpunjene korisnim informacijama o njihovoj ljekovitosti odnosno otrovnosti, oduševile su ih i potaknule na zanimljivu diskusiju - što nam cvijeće znači, koje biljke često vidimo, pa ih lakše prepoznajemo, koje su nam biljke korisne, zašto su neke od njih otrovne, itd. Drugi dio izložbe, koji predstavlja rekonstruiranu starinsku

¹ Praktična inteligencija je sposobnost održavanja samog sebe kao neovisnog bića u svladavanju aktivnosti svakodnevnog života.

² Socijalna inteligencija je sposobnost razumijevanja okoline i ponašanja drugih osoba i ispravne prosudbe o tome kako se treba vladati u određenoj situaciji.

² Autorice izložbe: Mirjana Vrbek, Suzana Buzjak, Olivera Matevska
Likovni postav izložbe: Ante Serdar

travarevu sobu prepunu mirisa sušenog bilja, izazvao je natjecanje u prepoznavanju mirisa pojedinih sušenih biljaka, te u znanju o tome čemu je pojedino bilje služilo u narodnoj medicini itd.

Ljepota viđenih biljaka, posebice njihovi mirisi, ostavili su na sudionike snažan dojam koji je bio osobito vidljiv kasnije, tijekom održavanja likovnih radionica. Kako su skloni učestalom propitivanju kvalitete njihova rada, potreбno ih je često hvaliti za vrijeme radionica. Na radionicama se radilo kistom, vunom i drugim likovnim tehnikama. Vođeni idejom da je svaki cvijetak radost, nastali radovi bili su izrazito vedri, optimistični, koloritni, što nam je pokazalo njihovo zadovoljstvo viđenim i doživljenim. A to smo i željeli! Nastali radovi bili su izloženi u Muzeju, te na godišnjoj izložbi Udruge. Druženja na likovnim radionicama potaknula su ideju odlaska u prirodu, na teren, kako bi štićenici imali priliku svoja znanja s izložbe i s radionica provjeriti i u prirodi, ali i saznati nešto više - kako se biljke sakupljaju, prešaju i određuju. Terenski rad, njegova lokacija i trajanje bili su prilagođeni grupi. Terenska radionica trajala je samo nekoliko sati, uz kratki predah za okrjeput. Veseli i sretni što su na svojevrsnom izletu, štićenici su združno sakupljali biljke koje su ponijeli sa sobom. Dio biljaka iskorišten je za neke druge radionice i aktivnosti, a dio je spremljen u herbariju, kao podsjetnik na zanimljivo druženje sa prirodoslovima.

Zaključak

Iako je pristupačnost muzejskih zgrada osobama s posebnim potrebama važan kriterij njihove integracije u muzejske djelatnosti, ona nije presudna za ostvarivanje suradnje muzeja i Centara ili Udruga koji brinu o osobama s posebnim potrebama, jer "pristupačnost" znači i mnogo više od samog fizičkog pristupa, ona označava dostupnost informacijama. Dolazak u muzej i sudjelovanje u radionicama, pokazalo se, vrijedan je dio terapijske pomoći takvим osobama u cilju poticanja njihove socijalizacije i integracije u društvo. Posjet izložbama u muzeju te sudjelovanje u kreativnim radionicama doprinosi njihovoј boljoј komunikaciji, samim time i osjećaju ugodnosti, pripadnosti, shvaćajući tako da su dobrodošli i prihvaćeni.

Primljeno: 17. svibnja 2010.

LITERATURA

1. Bosnar Salihagić, Željka (1999): *Muzeji i osobe s posebnim potrebama*, Vijesti muzealačka, br. 1-4/111-113, HMD, Zagreb
 2. Grinder, Alison & McCoy, Sue (1987): *The Good Guide*, Ironwood Publishing Scottsdale, USA, 148 str.
 3. Zupanc, Antun (2008): *Suvremene strategije poučavanja/ucenja djece s posebnim potrebama*; digitalni časopis "Pogled kroz prozor", br.1.
 4. Mršić, Vjekoslav (1980): *Odgojno obrazovni rad s osobama sa smetnjama u razvoju*, Zbornik radova "Odgojna i obrazovna djelatnost muzeja", str. 103-105, Hrvatski školski muzej, Zagreb.
 5. Narodne Novine RH 1998., br. 39, čl. 27.
 6. Leiner, Vesna (2001): *Komunikacija s osobama s posebnim potrebama u muzeju*, Zbornik radova I. skupa muzejskih pedagoga Hrvatske, HMD, Zagreb, 204-207 str.

MUSEUM ACTIVITIES AS THERAPEUTIC ASSISTANCE FOR PERSONS WITH SPECIAL NEEDS – AN EXAMPLE FROM THE CROATIAN NATURAL HISTORY MUSEUM

Museum educational programmes increasingly frequently cater for persons with special needs. For them, a visit to a museum and taking part in the workshops is a part of their therapy, the aim being to encourage socialisation and integration in society.

The museum exhibition *Poison and Salve Hidden in Plants* was mounted as part of the process of therapy that the Ozana Association carries out with young and adult persons with intellectual difficulties. It was shown that coming to a museum and taking part in the workshops was a valuable part of the process of providing therapy for some persons; the object is always to encourage their socialisation and integration in society. A visit to exhibitions in the museum and taking part in the creative workshops contributed to better communication on their part, and by this very fact awoke in them a feeling of pleasure, of being welcomed, and of belonging.

ŠTO JE NOVO U MUZEJSKOM NAKLADNIŠTVU

Uz 28. izložbu izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja i galerija

(Interliber, Zagrebački velesajam, studeni 2009.)

mr. sc. SNJEŽANA RADOVANLIJA MILEUSNIĆ □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

IM 40 (3-4) 2009.
POGLEDI, DOGAĐAJI, ISKUSTVA
VIEWS, EXPERIENCES, EVENTS

Na poziv Muzejskoga dokumentacijskog centra (MDC-a), na 28. izložbu izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja i galerija svojim su se novim tiskanim i elektroničkim publikacijama odazvala 122 muzeja i galerije iz 70 gradova i mesta cijele Hrvatske. To je do sada najveći broj muzeja koji je sudjelovao na MDC-ovoј izložbi muzejskoga izdavaštva s ukupno 566 tiskanih publikacija, 9 elektroničkih publikacija na CD-ROM-ovima, 7 DVD-ova, 210 muzejskih plakata, 87 razglednica.

Novi se naslovi odlikuju visokom kvalitetom sadržaja i profesionalnom obradom te prepoznatljivim dizajnom muzejskih publikacija – kataloga muzejskih zbirki i izložaba, vodiča po stalnim muzejskim postavima, likovnih i kulturno-povjesnih monografija, zbirki studija i eseja, zbornika stručnih i znanstvenih skupova, stručne periodike te edukativnih izdanja za djecu i mlade (tiskanih ili multimedijskih elektroničkih slikovnica, radnih bilježnica, mapa i slagalica).¹

No među njima se svake godine jedna od specifičnih vrsta muzejskih tiskovina nametne svojom kvalitetom i brojnošću. Prethodnih su godina to bili muzejski časopisi, edukativna izdanja za djecu i mlade ili elektroničke publikacije, a u ovogodišnjem korpusu muzejskoga nakladništva posebnu su pozornost privukli katalozi muzejskih zbirki. Od studenoga 2008. do studenoga 2009. godine katalozi muzejskih zbirki vrlo su brojni (20 novoobjavljenih) i odlikuju se iznimnošću i kvalitetom tekstova te popratne ilustrativne građe.

Ti su katalozi često rezultat višegodišnjih stručnih, a pokatkad i znanstvenih nastojanja kustosa, ostalih muzejskih stručnjaka i njihovih suradnika na izradi detaljnijih popisa i opisa te dokumentacije muzejskih fundusa. Oni su ujedno i podloga za obvezni upis muzejskih zbirki na listu zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske, na koju je (do studenoga 2009.) upisano 139 muzejskih zbirki iz 39 muzeja.

Kataloške jedinice objavljene u tiskanim ili elektroničkim katalozima muzejskih zbirki donose skraćeni korpus podatka o muzejskome predmetu.² Najčešće se objavljaju podaci o vrsti ili nazivu predmeta te podaci o njegovu nastanku, materijalu i tehnički izrade, podaci o veličini predmeta – njegovoj dimenziji i masi. Opsežniji katalozi muzejskih zbirki donose opise cjeline i dijelova muzejskih predmeta i njihov ikonografski opis te skupine podatka o pridruženim informacijama o događajima u povijesti predmeta i kontekstu, a rjede slobodni tekst (interpretacija, komparacija, komentar), koji je obično sadržan u uvodnom tekstu priređivača publikacije o muzejskoj zbirci. Objavljeni katalozi muzejskih zbirki donose i popratnu fotografsku građu (ili) crteže te dokumentaciju o izložbama i bibliografiju uz svaki predmet. Dodatnoj kvaliteti kataloga muzejskih zbirki pridonose popratna kazala te višejezičnost njihove izrade.

Tako pripremljeni podaci o muzejskim predmetima i zbirkama, građa su za jedinstveno i cjelovito predstavljanje muzejskoga kulturnog blaga i u elektroničkim medijima, što je prepoznao i stručni tim MDC-a pokretanjem projekta *Hrvatski virtualni muzeji* na web stranicama <http://www.mdc.hr/muzeji>.

Među katalozima muzejskih zbirki nova je knjigu Zorana Gregla i Irene Lazar Bakar: *staklo iz rimske nekropole* (2008.), objavljena u reprezentativnoj višejezičnoj i bogato ilustriranoj ediciji "Katalozi i monografije Arheološkoga muzeja u Zagrebu".

¹ Popis svih izdanja vidjeti u: Radovanlija Mileusnić, S. 28. izložba izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja i galerija. Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar, 2009., ili na URL: <http://www.mdc.hr/UserFiles/file/Interliber/ozOstalo.pdf>

² Vidjeti *Pravilnik o sadržaju i načinu vodenja muzejske dokumentacije*, NN 108/2002.

Svoje su arheološke i numizmatičke zbirke predstavili i Arheološki muzej Zadar, u knjizi Jakova Vučića *Ranokršćanske glinene svjetiljke u Arheološkom muzeju Zadar* (2009.); Muzej Brodskog Posavlja iz Slavonskoga Broda, u knjizi Josipa Ložuka *Numizmatička zbirka Muzeja Brodskog Posavlja* (2009.) i u katalogu zbirke Lidije Miklik-Lozuk *Ostave kasnog brončanog doba iz Poljanaca u Muzeju Brodskog Posavlja* (2009.); Gradski muzej Sisak, u knjizi Zdenke Burkowsky *Katalog numizmatike Gradskog muzeja Sisak, sv. 1* (2008.) te čakovečki Muzej Međimurja, uz izložbu Branke Marciuš *Novac Novog vijeka iz fundusa Muzeja Međimurja* (2008.).

Zagrebački Hrvatski povjesni muzej svakim svojim novim izdanjem, među kojima su i najnoviji katalozi Janka Jeličića *Pištolji i revolveri* (2008.) i Marine Bregovac-Pisk *Portreti u Zbirci grafika Hrvatskog povijesnog muzeja* (2008.), otkriva i začuđuje muzejskim dragocjenostima, koje će prvi put biti i dolčno predstavljene široj javnosti zahvaljujući donaciji zgrade bivše Tvornice duhana Zagreb za smještaj muzejskoga fundusa prikupljanoga od 1846. godine.

Kataloškim popisom i popratnom izložbom javnosti je prvi put predstavljen dio Zbirke medalja i plaketa inž. Dragutina Mandla, najveće privatne zbirke medalja i plaketa u Hrvatskoj koja sadržava građu od polovice 19. do polovice 20. st., a pohranjena je u zagrebačkoj Modernoj galeriji (T. Gareljić, *Zbirka medalja i plaketa inž. Dragutina Mandla*, 2009.).

Donacija od 166 animalističkih skulptura akademskog kipara Zlatka Zlatića gradu Zagrebu, smještena u novouređenom izložbenom prostoru Zoološkoga vrta, predstavljena je u katalogu Gliptoteke HAZU iz 2009. g., a jedinstvena zbirka u hrvatskim muzejima – *Duhanska zbirka Zavičajnoga muzeja u Imotskom* – prvi je put opisana i objavljena u knjizi Snježane Tonković *Duhanska zbirka Zavičajnog muzeja u Imotskom* (2 sveska, 2009.).

Na raznolikost i bogatstvo baštine pohranjene u muzejima upućuju i katalozi zbirki Muzeja grada Splita, objavljeni u novopokrenutoj ediciji "Muzejske zbirke"; Vjekoslava Sokol u katalogu *Zbirka namještaja u Muzeju grada Splita* (2009.) detaljno je opisala 156 komada namještaja čija su stilski obilježja u rasponu od 13. do 20. st., a Helga Zglav-Martinac predstavila je jedinstvenu knjižnu baštinu u katalogu *Zbirka starih i rijetkih knjiga Muzeja grada Splita* (2009.).

Povijesni razvoj fotografske opreme i fotografije u Istri predstavljen je u opsežnom katalogu Povijesnoga muzeja Istre - Museo storico dell' Istria kustosice Lane Skuljan, *Fotografija u Istri do 1918.: iz fundusa Zbirke fotografija, negativa i fotografske opreme* (2009.). Rijetko obrađivanoj temi povijesnih vrijednosnica svoj je katalog i izložbu posvetio Muzej grada Rijeke, u ciklusu muzejski prezentiranih rječkih tema (Milica Trkulja, *Povijesne vrijednosnice Rijeke i Sušaka iz fundusa Muzeja*, 2008.). Muzej "Mimara" predstavio je *Imaginarni svijet zagonetnih predmeta od bjelokosti, kosti i rožina* (2008.), a Gradski muzej Varaždin svoju Zbirku keramike, porculana, stakla i satova u Vodiču Ljerke Šimunić (2009.).

Detaljnim kataloškim opisima i kvalitetnom ilustrativnom građom svoje su likovne zbirke predstavili Muzej grada Kaštela (Ankica Babin, *Zbirka moderne i suvremene umjetnosti*, 2008.) i Zavičajni muzej grada Rovinja (Dario Sošić, *Zbirka moderne umjetnosti Zavičajnog muzeja grada Rovinja*, 2009.), a Gradski muzej Virovitica objavio je ilustrirani kataloški popis 120 likovnih djela i 43 originalna rukopisa hrvatskih književnika iz donacije i Zbirke Branislava Glumca.

Muzejska građa objavljuje se i u vodičima kroz stalne muzejske postave, ali sa zadaćom pružanja osnovnih informacija o izloženim predmetima i njihovu smještaju u izložbenom prostoru. Svoje su vodiče objavili novoootvoreni Arheološki muzej Osijek (Seoba naroda i srednji vijek: vodič kroz stalni postav) te Tiflološki muzej i zagrebačka Moderna galerija, uz obnovljene stalne postave, ali i stariji muzeji poput Strossmayerove galerije starih majstora.

Objavljivanjem svojih vodiča na drugim stranim jezicima muzeji se okreću i inozemnoj publici, a njihovom realizacijom na elektroničkim medijima, uz maštovite ilustracije i edukativne igre, obraćaju se i mlađim naraštajima. Tako je, primjerice, obrađena Zbirka Vjenceslava Richtera i Nade Kareš Richter Muzeja suvremene umjetnosti, koja je prezentirana na multimedijskom CD-ROM-u *Avanture Vita i Nade*. Školski muzej u Zagrebu je, nakon uspješnih publikacija za djecu u tiskanom obliku, objavio i CD Elizabete Serdar i Branke Ujaković *Igraonica Hrvatskoga školskog muzeja* (2009.) s vodičem po stalnom postavu i edukativnim igrami za usvajanje i provjeru znanja o muzejskoj građi i školstvu.

Muzejske maskote i crtani likovi glavni su junaci i muzejskih slikovnica – knjižničnih vrsta koje na djeci primjeren način predstavljaju muzejske sadržaje; Franjo Žućak upoznaje djecu s Entomološkom zbirkom i varaždinskim Starim gradom (Gradski muzej Varaždin), a Arhimir je glavni junak nove slikovnice *Moj vodič s Arhimirom kroz numizmatičku, pretpovijesnu i egipatsku zbirku te po lapidariju Arheološkog muzeja u Zagrebu* (2008.) autorice Mile Škarić.

Osim svojih zbirki, muzeji su obrađivali i teme vezane za povijest svoje muzejske djelatnosti. Velike obljetnice bile su povodom za objavljivanje muzejskih spomenica (*Muzej Like Gospić: 1958. – 2008.*), a one manje obljetnice, poput 25-godišnjice rada Zavičajnog muzeja Slatina, potaknule su izradu kronoloških pregleda i vrednovanje muzejskih dostignuća (Dragica Šuvak, *Muzej iza zavjese*). Neki su muzeji priredili memorijalne izložbe i popratne kataloge u spomen svojim istaknutim muzealcima (*Djelatnici Etnografskoga muzeja u Zagrebu: 1919. – 2009.*; *Stjepan Gruber – sjećanje na osnivača Muzeja u Županji*, Zavičajni muzej Stjepana Grubera, 2009.; *Ivo Maroević: zrnca životnog mozaika 1937. – 2007.*, Muzej Prigorja, 2009.), objavili zbirke njihovih izabranih studija i tekstova (Vladimir Maleković, *O izvornoj ili naivnoj umjetnosti*, 2 sv., Hrvatski muzej naivne umjetnosti, 2008.) ili ih predstavili kao umjetnike lijepe riječi objavljivanjem njihovih zbirki poezije (Zdravko Dvojković, *Šešir moj: zbirka pjesama*, Gradski muzej Vukovar, 2008.).

Neke su od višegodišnjih muzejskih akcija dobile i svoje monografije. Među njima je zadarski međunarodni triennale fotografije *Čovjek i more*, uz 50. godišnjicu, te manifestacija oživljene povijesti *Žive slike Muzeja grad Zagreba*, uz 10. godišnjicu održavanja.

U nizu novih i vrijednih naslova raznolikošću obrađivanih tema izdvajaju se i monografski prikazi. Oni su pisani dokazi muzejske sveprisutnosti u životu svojih lokalnih zajednica. Stubica je dobila svoju opsežnu kulturno-povijesnu monografiju u izdanju Muzeja Hrvatskoga zagorja, a Zelina i okolica u izdanju Muzeja Sveti Ivan Zelina.

Muzej Đakovštine predstavio je razvoj nogometa u Đakovu u knjizi Borislava Bijelića; Zavičajni muzej Biograd na Moru monografijom je popratio 100. godišnjicu Gradske glazbe knjigom Gorke Božulić; Muzej grada Kaštela objavio je kronološki pregled razvoja turizma u Kaštelama u knjizi Sanje Acalije, a Arheološki muzej u Zagrebu objavio je opsežnu monografiju o hrvatskim arheološkim parkovima i lokalitetima te o njihovoj ulozi u hrvatskoj turističkoj ponudi (urednik projekta i publikacije Sanjin Mihelić). Muzej grada Rijeke obradio je temu iseljeništva iz Srednje Europe u Ameriku 1880. - 1914. u knjizi i na istoimenoj izložbi Ervina Dubrovića; Gradski muzej Makarska svoju je monografiju posvetio magarcu (knjiga Ane Kunac); Gradski muzej Karlovac razotkrio je tajnu zagonetnoga pokrivala u tradicijskome ženskom oglavlju (knjiga Jane Mihalić), a moslavačkoj etnografskoj baštini Muzej Moslavine posvetio je dvije nove knjige Slavice Moslavac (*Crvena i bijela Moslavina i Posoblje i pokućstvo u tradicijskom domu*).

Pozornost javnosti privlače i dva opsežna sveska o Slavoniji, Baranji i Srijemu, koja su objavljena uz veliki istoimeni kulturološki izložbeni projekt Ministarstva kulture RH, održan u Galeriji Klovićevi dvori. U realizaciji te jedinstvene monografije sudjelovali su stručnjaci iz muzeja te renomirani znanstvenici i profesori hrvatskih fakulteta i instituta, dajući svoj doprinos upoznavanju arheološke, arhivske, povijesne, književno-jezične, etnografske, glazbene i nematerijalne te likovne i arhitektonske baštine i građe Slavonije, Baranje i Srijema.

Tijekom 2009. godine publikija je imala priliku razgledati i brojne likovne izložbe, koje su također popraćene katalozima. Među njima su monografski katalog uz retrospektivu Josipa Račića zagrebačke Moderne galerije, katalog retrospektive hrvatske videoumjetnosti zagrebačkoga Muzeja suvremene umjetnosti, retrospektive skulptorskoga rada Dušana Džamonje u izdanju Muzeja za umjetnost i obrt, retrospektive Milivoja Uzelca i Ante Jerkovića u Umjetničkome paviljonu u Zagrebu, retrospektive Franje Korena u Gradskome muzeju Karlovac i niz drugih.

Za razliku od prijašnjih godina, publikija je imala mogućnost upoznati likovno stvaralaštvo žena slikarica starijih generacija. Likovnu ostavštinu Cate Dujšin-Ribar svojim su publikacijama predstavili Muzej grada Zagreba i Muzej grada Trogira, umjetničko stvaralaštvo Ruže Meštrović i Sonje Kovačić Tajčević izložbom i popratnim katalogom predstavili su stručnjaci zagrebačke Moderne galerije itd.

Te su muzejske publikacije svojim sadržajem, uz reprodukcije likovnih radova te biobibliografske podatke, vrijedan doprinos upoznavanju i istraživanju likovne baštine.

Osim njih, muzeji su objavili i desetak novih likovnih monografija, među kojima su likovne monografije Đure Mihinjača (Gradski muzej Varaždin), Gorkog Žuvele (Gliptoteka HAZU), Ivana Heila i Vladimira Filakovca (Galerija likovnih umjetnosti Osijek), Munira Vejzovića (Galerija Klovićevi dvori) i Slave Striegla (Gradска galerija Striegl u Sisku), a opsežne i cjelovite povjesno-umjetničke preglede renomiranih povjesničara umjetnosti objavili su Muzej Brodskog Posavlja (Darko Schneider, Marica Karakaš Obradov, Stanko Špoljarić, *Slikarstvo i kiparstvo 19. i 20. stoljeća u Brodu*) i Gliptoteka HAZU (*Tradicija i moderna* Vere Horvat Pintarić).

Prateći aktualnu problematiku s područja kulturne baštine, muzeji su često (su)organizatori okruglih stolova, stručnih i znanstvenih skupova na kojima sudjeluju renomirani domaći i inozemni stručnjaci i znanstvenici. Popraćeni su

zbornicima radova, a najnoviji među njima su: *Zaštitu prirodne baštine - naša zadaća: zbornik radova s okruglog stola posvećenog zaštiti hrvatske geološke baštine u Međunarodnoj godini planeta Zemlje* (Muzeji Hrvatskog zagorja, Muzej evolucije i nalazište pračovjeka Hušnjakovo, Krapina, 24. studenog 2008.); *Nužnost uvažavanja i suživota: zbornik radova s okruglog stola o željezničkoj industrijskoj baštini* (Zagreb: HŽ-Holding, 2009.); *Lujo Bezeredi: zbornik radova stručnog skupa uz 110. obljetnicu rođenja* (Čakovec, Muzej Međimurja, 2009.). Objavljeni su i zbornici već tradicionalnih godišnjih manifestacija poput Dana Julija Benešića (Muzej grada Ilaka) ili Dana Petra Šegedina (Gradski muzej Korčula i Gradska knjižnica "Ivan Vidali") te Krležinih dana u Osijeku (Zagreb, Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Odsjek za povijest hrvatskog kazališta; Osijek, Filozofski fakultet i Hrvatsko narodno kazalište), na kojima muzeji aktivno sudjeluju u promicanju književno-jezične baštine.

Manje su poznati i široj javnosti nedostupni muzejski časopisi i zbornici iako se oni svrstavaju u najstariju hrvatsku humanističku periodiku i donose priloge lokalnoga i nacionalnoga značenja s različitim znanstvenih područja. Njihovu ujednačenu periodičnost objavljivanja potvrđuje i 20 novih svezaka časopisa: *Zbornik: grad Belišće - Muzej* (sv. 3/2009.), *Analji Galerije Antuna Augustinčića* (sv. 27/2008.), *Podravski zbornik* (sv. 34/2008.), *Zbornik Moslavine* (sv. 11/12, 2008. – 2009.), *Glasnik slavonskih muzeja*, časopis Muzejske udruge istočne Hrvatske (god. 28, br. 5(60) 2008.), *Histria Archaeologica*, časopis Arheološkog muzeja Istre (sv. 37/2006.), *Senjski zbornik, prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu* (sv. 34/2007., 35/2008.), *Godišnjak Gradskog muzeja Sisak* (sv. 8/2008.), *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku* (sv. 101/2008.), *Ethnologica dalmatica* (sv. 17/2009.), *Starohrvatska prosvjeta* (sv. 35/2008.), *Diadora*, glasilo Arheološkog muzeja u Zadru (sv. 22/2007.), *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* (sv. 41, 2008.), *Natura Croatica*, časopis Hrvatskoga prirodoslovnog muzeja (god. 18, br. 1/2009., suppl. 1, 2 / 2008.), *Analji za povijest odgoja* (sv. 7/2008.) te časopisi MDC-a *Informatica Museologica* (god. 38, br. 3/4, 2007. i god. 39, br. 1/4, 2008.) i *Muzeologija* (sv. 45/2008.), koja donosi magistrski rad Veljka Mihalića *Privatne zbirke darovane gradu Zagrebu i njihova uloga u kulturnom razvoju grada*.

Na izložbi su svojom suvenirskom ponudom s dizajnerskim potpisom sudjelovali Muzeji Ivana Meštrovića (šalice, majice, olovke, boje) i Hrvatski muzej naivne umjetnosti (majice, setovi razglednica, reprodukcije, bedževi), a svoje je razglednice s mujejskim motivima objavilo desetak muzeja.

28. izložba mujejskoga izdavaštva održana je na 32. međunarodnome sajmu knjiga i učila (INTERLIBER) na Zagrebačkom velesajmu, od 11. do 15. studenoga 2009. Autor dizajna ovogodišnjega izložbenoga prostora MDC-a bio je Neven Kovačić. Zahvaljujući njegovim inovativnim kreacijama, izložbeni prostor Mujejskoga dokumentacijskog centra već je dva puta dobio posebno *priznanje i kristalnu skulpturu za najvišu razinu oblikovanja i najbolje ideje u rješavanju izložbenog prostora na ovogodišnjem Interliberu - 2006. i 2008. g.* Maštovito, dopadljivo i praktično osmišljen modularni sustav izložbenih elemenata omogućit će njegovu višegodišnju upotrebu ne samo za sajamske nastupe već i za druge mogućnosti izlaganja i prezentacije mujejske knjige kao važnog segmenta mujejskoga rada.

Primljeno: 21. prosinca 2009.

WHAT IS NEW IN MUSEUM PUBLISHING

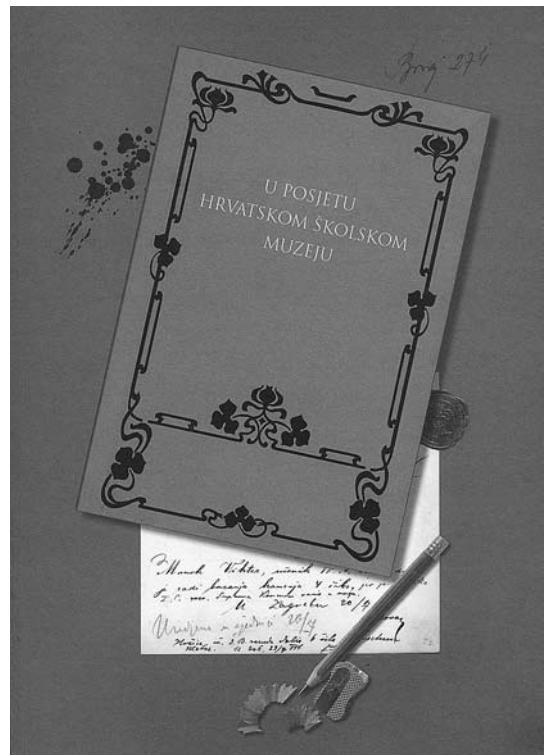
RELATED TO THE 28TH EXHIBITION OF THE PUBLISHING ACTIVITY OF CROATIAN MUSEUMS AND GALLERIES (INTERLIBER, ZAGREB FAIR, NOVEMBER 2009)

The invitation of the Museum Documentation Centre (MDC) to take part in the 28th Exhibition of the Publishing Activity of Croatian Museums and Galleries with their new printed and electronic publications met with response from 122 museums and galleries from 70 cities and towns of the whole of Croatia. This is the most that have ever taken part at the MDC exhibition of museum publication with a total of 566 publications, 9 electronic publications on CD-ROMS, 7 DVDs, 210 museum posters, 87 postcards. The new titles are characterised by a high quality of content and professional workmanship, with the recognisable design of museum publications – catalogues of collections and exhibitions, guides to the permanent displays, artistic and culture history monographs, collections of studies and essays, proceedings of conferences, specialised periodicals and educational publications for children and young people (printed or multimedia electronic picture books, workbooks, albums and jigsaws).

However, each year, among these items one of the particular kinds of museum printed matter stands out for its quality and abundance. In previous years these were museum periodicals, educational editions for children and young people or electronic publications; in this year's body of museum publishing, the catalogues of museum collections attracted particular attention. From November 2008 to November 2009 there were many catalogues of museum collections (with 20 new publications) and they are characterised by their exceptionally high quality writing and the ancillary illustrative material.

VODIČI PO MUZEJU ZA DJECU – MUZEJSKA PEDAGOGIJA DANAS

TONČIKA CUKROV □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

U posljednje su vrijeme u muzejskom izdavaštvu sve zastupljenije tiskovine namijenjene ciljanim skupinama korisnika. Najviše ih je objavljeno za djecu i mlade, inače najbrojniju muzejsku publiku. Tiskani su edukativni materijali na neki način rezultat iskustva muzejskih pedagoga u prezentaciji specifičnih muzejskih sadržaja i odraz su vremena u kojem živimo. Objavljena edukativna izdanja, maštovito su i atraktivno oblikovana, često u kombinaciji s multimedijom, pri čemu se vodi briga o metodologiji prezentacije sadržaja i o životnoj dobi korisnika kojima je tiskovina namijenjena. Među njima su najbrojniji katalozi povremenih izložbi za djecu, publikacije koje dokumentiraju njihove izložbe, vodiči po stalnom postavu muzeja i njegovim zbirkama, muzejske slikovnice, edukativne igre, slagalice i puzzle te multimedijski CD-ovi (vodiči, katalozi, igre) koji se sadržajem oslanjaju na muzejsku baštinu ili na baštinu općenito.

¹ O zanemarivanju edukativnog tiskanog materijala namijenjenoj publici govorila je S. Pintarić na skupu "Vizualno - likovna kultura" (1993. godine). Edukativni materijal po mišljenju autorice, činili bi tekstualni vodiči, obiteljske ulaznice te izdavaštvo prilagođeno djeci (radni listići, katalozi didaktičkih izložbi, katalozi stalnog postava za djecu i sl.). Pintarić, S. *Prijedlozi za tiskanje edukativnih materijala u muzejima* // Informatika Museologica, br. 25 (1-4), 1994., Zagreb, str. 75-76.

² Dautbegović, J., Pavić, V., *Novi stalni postavi poslijе Domovinskog rata* // Informatika Museologica, br. 30 (1-4, 1999. str. 5.

Od posjetitelja do korisnika

Za razliku od razvijenih zemalja u kojima takvo specijalizirano izdavaštvo postoji već dulje vrijeme, u nas je ono tek u posljednje vrijeme dobilo veći zamah.¹ Za to, dakako, treba zahvaliti prije svega muzejima, koji su prepoznali važnost edukativnih projekata i uključili ih u svoje programe. U pozadini toga stoje nastojanja muzejske pedagogije da afirmira iskustva rada s posjetiteljima. U Hrvatskoj je ta muzejska djelatnost do početka 1990. bila više usmjerena na suradnju s obrazovnim institucijama. Edukativni projekti rađeni u tu svrhu pridonosili su izravnom uključivanju muzejskih sadržaja u odgojno-obrazovni školski program. Stalni muzejski postav bio je polazište tog koncepta, a pojedini izlošci korišteni su za obradu nastavnih jedinica radi objašnjavanja i proširivanja gradiva.

Domovinski je rat prekinuo cjelokupnu aktivnost muzeja, ali i praksi suradnje s obrazovnim institucijama. Nakon završetka rata obnavlja se aktivnost muzeja, koji iznova uspostavljaju vezu sa širim javnosti i ciljanim kategorijama korisnika. Različiti su razlozi mijenjanja koncepcija prezentacije stalnih postava, no sigurno je da osuvremenjivanje redovito prati i uvođenje novih medija.² Muzeji svoju edukativnu aktivnost usmjeravaju prema publici, teži se

preobrazbi posjetitelja u korisnika, uz promjenu djelovanja muzeja tako da oni ...nude svoje proizvode koji vode računa o prohtjevima i mogućnostima publike.³ Uzima se u obzir dob posjetitelja (djeca različite starosti, odrasle osobe, osobe treće životne dobi) i interesi (individualni posjetitelji, znanstvenici, turisti, osobe s posebnim potrebama). Suradnja s obrazovnim institucijama u razdoblju koje slijedi svodi se na entuzijazam nastavnog osoblja, i to do uvođenja Hrvatskoga nacionalnog obrazovnog standarda (HNOS-a) i nakon toga.⁴

Tiskani vodiči

Prve suvremene tiskovine za djecu u izdavaštvu hrvatskih muzeja počele su se objavljivati kao prateći materijal prigodno organiziranih programa uz edukativne nagradne igre u povodu Međunarodnog dana muzeja. Igra je započeta 1996. akcijom *Što je u muzeju oduševilo profesora Baltazar?*⁵ Cilj igre bilo je poticanje djece i mladih na individualni dolazak u muzej radi proširivanja spoznaja o baštini – upoznavanja raznolikosti, bogatstva i vrijednosti baštine u očuvanju identiteta. Igrom je promovirana ideja da su muzej i njegov stalni postav mjesto istraživanja, igre i zabave, ali i mesta alternativnog učenja.

Takav je pristup u svjetskim muzejima uobičajena praksa pa se na tim osnovama tiskaju edukativni materijali. Hrvatskim su muzealcima inozemne kreativne tiskovine za djecu dostupne ovisno o pojedinačnim susretima s muzejskim izdavaštvom. S obzirom na povezanost hrvatskih i slovenskih mujejskih pedagoga, važno je spomenuti da je na ovim prostorima prvu uspješno realiziranu reprezentativnu kreativnu tiskovinu namijenjenu djeci objavila Narodna galerija Ljubljana.⁶ To je mujejski kovčežić za djecu od vrtića do viših razreda osnovne škole, a čini ga priručnik za likovnu umjetnost za djecu, set radnih listića te odabrane reprodukcije različitih umjetnina iz Galerije pripremljenih za stavljanje na zid.

U hrvatskim su muzejima od 1996. do danas nastala različita edukativna izdanja. U posljednje vrijeme objavljeno je više zanimljivih edukativnih tiskovina, među kojima i vodiči po stalnom postavu, a upravo je na njima težiste u ovom tekstu. Uz neke zajedničke komponente, oni se međusobno razlikuju. U ovome malom pregledu izdvajamo neke, npr. prospekt, vodič i katalog stalnog postava Galerije Antuna Augustinčića.⁷ Edukativna tiskovina oblikovana je kao presavitak s fotografijama umjetnina i tekstovima namijenjenim različitim skupinama posjetitelja - djeci osnovnoškolske dobi, mladim srednjoškolcima te odraslima.

Publikacija *U posjetu Hrvatskom školskom muzeju i Pitalice iz Hrvatskog školskog muzeja* dva su dijela iznimno poučnoga, duhovitoga interaktivnog vodiča kroz stalni postav spomenutog muzeja.⁸ Namijenjena je djeci viših razreda osnovne škole, ali zbog načina iznošenja sadržaja i inventivnog pristupa privlači zanimanje svih koji vole sadržaje vezane za baštinu i muzeje te onih koji žele čuti više o povijesti školstva. Vodič je ilustriran fotografijama i crtežima te nizom izrezanih dijelova koji se otvaraju, pomicu i sl., pa potiču značajku i istraživanje publikacije i informacija vezanih za Muzej. U *Pitalicama*, koje se sadržajem nadovezuju na Vodič, uz pomoć dječaka i djevojčice, slijedeći zadatke, pitanja i križaljke, čitatelj na zabavan način prolazi kroz stalni postav Muzeja. Vodič i Pitalicice kompleksna su edukativna publikacija, atraktivno i maštovito oblikovana. Kad je projekt dobio Godišnju nagradu HMD-a za 2007., žiri je u objašnjenju napisao: *Spoznaje i iskustva koja su autorice stjecale prilikom vodstava svih dobnih skupina predškolske i školske djece po izložbenom postavu Muzeja, kao i reakcije čitatelja raznih profila na sadržaj stručnog kataloga stalnog postava, bile su presudne za njihovu odluku da se prihvate pisanja vodiča namijenjenog djeci i mladima. U svojim tekstovima autorice su primjenile spoznaje suvremene pedagoške, psihološke i muzeološke teorije i prakse, kao i iskustva sličnih publikacija mujejsko-galerijskih ustanova u Hrvatskoj i Sloveniji.*⁹

Vodič kroz zbirke Etnografskog muzeja iz Splita, nazvan *Djeca u muzeju*, klasična je publikacija s osuvremenjenom pedagoško-didaktičkom strukturom.¹⁰ U njoj tri lika - Tovarko Magarčić, djevojčica Mare i dječak Lovre, koji vode djecu kroz različite sadržaje Muzeja, objašnjavaju predmete, zabavljaju čitatelja pitanjima, a i igraju se, rješavaju križaljke i sl.

Publikacija *Moj vodič: s Arhimirom kroz Numizmatičku, Pretpovjesnu i Egipatsku zbirku te po Lapidariju Arheološkog muzeja u Zagrebu* autorice Mile Škarić namijenjena je također mlađim posjetiteljima kako bi se upoznali s aktualnim stalnim postavom Muzeja.¹¹ Riječ je o vodiču koji svoju strukturu temelji na istim pedagoškim elementima. Arhimir, lik arheologa i maskote Edukativnog odjela Muzeja, upoznaje mlade posjetitelje (osnovnoškolce) s prostorima Muzeja, vodi ih kroz zbirke postava te objašnjava najvažnije izložene predmete. Kratko i jednostavno pisani informativni tekstovi te pitanja i zadaci u publikaciji pomoć su u razgledavanju i razumijevanju arheologije i, općenito, života u dalekoj prošlosti. U Vodiču je predstavljena Arhimirova web stranica, pa je time čitatelj publikacije upućen i na nastavak druženja u internetskom virtualnom prostoru. Veličina knjige te njegov spiralni uvez čini Vodič iznimno praktičnim.

Prirodoslovni izlošci popularni su među mlađim posjetiteljima, zbog čega takvi muzeji često imaju razvijenu edukativnu djelatnost. Hrvatski je prirodoslovni muzej među brojnim projektima objavio i mali vodič po zbirkama.¹²

³ Šola, T. *Od publike do korisnika // Informatica Museologica*, br. 28 (1-4), 1997, Zagreb, str. 18-21.

⁴ Hrvatski nacionalni obrazovni standard (HNOS) je dokument Plana razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005. - 2010., koji je Vlada Republike Hrvatske usvojila 9. lipnja 2005. URL: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2199>

⁵ Do 2009. organizirano je 14 akcija. Ispriča su u akciji sudjelovali zagrebački muzeji, ali su se simpatije prema njoj uvećavale te se priključivalo sve više muzeja i baštinskih institucija. U posljednju akciju bio je uključen 61 sudionik. Organizaciju prvih dviju akcija vodio je MDC, a od tada ih vodi Sekcija za mujejsku pedagogiju i kulturnu akciju HMD-a.

⁶ Tavčar, Lidija. *Galerija u vrtcu, v šoli u domu: priročnik. - Ljubljana // Narodna galerija Ljubljana*, 1995.

⁷ Pejković, Božo. *Galerija Antuna Augustinčića - Klanjec // MHZ - Galerija Antuna Augustinčića*, 2006.

⁸ Serdar, Elizabeta. *U posjetu Hrvatskom školskom muzeju - Zagreb // Hrvatski školski muzej*, 2007.; Ujaković, Branka. *Pitalicice iz Hrvatskog školskog muzeja // Zagreb, Hrvatski školski muzej*, 2007.

⁹ URL: <http://www.brmud.br/clanak/Godisnja-nagrada-HMD-a/19>
Žiri je u objašnjenju napisao: *Spoznaje i iskustva koja su autorice stjecale prilikom vodstava svih dobnih skupina predškolske i školske djece po izložbenom postavu Muzeja, kao i reakcije čitatelja raznih profila na sadržaj stručnog kataloga stalnog postava, bile su presudne za njihovu odluku da se prihvate pisanja vodiča namijenjenog djeci i mladima. U svojim tekstovima autorice su primjenile spoznaje suvremene pedagoške, psihološke i muzeološke teorije i prakse, kao i iskustva sličnih publikacija mujejsko-galerijskih ustanova u Hrvatskoj i Sloveniji.*

¹⁰ *Djeca u muzeju: vodič kroz zbirke Etnografskog muzeja Split. // Split, Etnografski muzej Split*, 2007.

¹¹ Škarić, Mila. *Moj vodič s Arhimirom kroz Numizmatičku, Pretpovjesnu i Egipatsku zbirku te po Lapidariju Arheološkog muzeja u Zagrebu // Zagreb, Arheološki muzej u Zagrebu*, 2008.

¹² Brezničak, Renata. *Hrvatski prirodoslovni muzej // Zagreb, Hrvatski prirodoslovni muzej*, 2005.

Kratke informacije o muzejskim zbirkama s prigodnim ilustracijama Otona Reisingera čine taj vodič veselom edukativnom ilustriranim publikacijom.

Primjer edukativnog vodiča *Kje?* V *Prirodoslovnom muzeju Slovenije: vodnik za otroke po stalnih zbirkah* autorice Ljerke Trampuž, za razliku od spomenutoga, na posve drugačiji način pristupa temi.¹³ Naime, publikacija je nastala zahvaljujući poučnim radnim listićima koji su korišteni za obilazak djece osnovnoškolske dobi (10 - 13 godina). Njihovo je oblikovanje prilagođeno objavljuvanju u obliku vodiča kojim se korisnici mogu družiti tijekom posjeta muzeju, ali i u školi i kod kuće. Zanimljivost tog izdavačkog pothvata jest u tome što on afirmira stalni postav Muzeja, koji većim dijelom datira iz sredine pedesetih godina 20. st. i s osvremenjenjem geološko-paleontološkom zbirkom iz 1985.¹⁴ Razgledavanje toga tradicionalnog stalnog postava počinje upoznavanjem nacrta prostora Muzeja, slijedi susret s odabranim predmetima - predstavnicima pojedinih dvorana i zbirk. Prezentirani su određenim brojem poučnih i veselih rečenica, crtežom ili fotografijom u boji te dijelovima koji potiču na aktivno sudjelovanje u vodstvu - upisivanjem pojmove, ispunjavanjem križaljke ili premetaljke, crtanjem te izradom trodimenzionalnog modela minerala. Vodič je napravljen prema suvremenim pedagoškim i didaktičkim standardima, a čistoća oblikovanja čini ga dostupnim i mlađoj djeci, čemu pridonosi i pregledno prezentiran sadržaj. Osim toga, tvrde korice i spiralni uvez čine vodič praktičnim za uporabu u različitim uvjetima.

Predstavljeni primjeri vodiča pokazuju da je osmišljavanje muzejskih publikacija za djecu složen i zahtjevan posao. On zahtjeva stručnost glede teme koja se prezentira, ali je jednako tako potrebno i pedagoško znanje radi prenošenja informacija djeci određene dobi (vrtićka, osnovnoškolska i srednjoškolska dob). Svaka od predstavljenih publikacija ima estetski, literarni i odgojno-obrazovni zahtjev, koji se ispunjavaju na različite načine. Uočava se i nastojanje da vodiči imaju dijelove koji sadržavaju elemente igre i zabave. Jednako tako, u sadržaju se uključuju simpatični likovi, koji čitatelja vode kroz muzej i muzeološke sadržaje. Oni pomažu djeci da se opuštenije i s više emocija približe predstavljenim temama. Vrijednost takvog pristupa suvremena pedagogija objašnjava činjenicom da je učenje kroz igru, likovno izražavanje i rješavanje zadatka kvalitetnije. Ono utječe na aktiviranje dubljih mentalnih procesa i na emocionalna stanja djece, a pridonosi i razvoju dječje motorike.

Suvremena muzejska pedagogija stavlja težište na individualni pristup korisniku, što je drugačije od pristupa koji se razvijao do 1990-ih godina, kada je naglasak bio na institucionalnoj suradnji. Sukladno tome, muzejski je pedagog dobio drugačije zadatke. Od interpretatora muzejskih izložbi on postaje osoba koja obavlja mnogo složenije poslove što se odnose na različite aspekte rada s posjetiteljima, od aktivnog uključivanja u izložbeni projekt do pisanja vodiča i drugog materijala namijenjenog korisnicima.¹⁵

Novi mediji

Usporedno s objavljuvanjem publikacija tiskanih klasičnim grafičkim tehnikama, nastaju i prve multimedijiske edukativne interaktivne tiskovine. Tako je Hrvatski muzej naivne umjetnosti za djecu nižih razreda osnovne škole uz izložbe objavio dva prigodna edukativna multimedijiska CD-ROM-a. Riječ je o katalozima izložbi u kojima uz pomoć animiranog lika djevojčice IVE Naive djeca upoznaju fundus Muzeja.¹⁶

Muzej suvremene umjetnosti objavio je u Hrvatskoj prvi interaktivni edukativni vodič za djecu koji se odnosi na Zbirku Vjenceslava Richtera i Nade Kareš Richter, nazvan *Avanture Vita i Nade*.¹⁷ Nastanak tog CD-ROM-a dokazuje da se veza muzeja s posjetiteljem, tj. djecom, sve više produbljuje. Naime, na početku projekta djeca su putem natječaja za izradu glavnih likova CD-ROM-a, šestara Vita i gurmice Nade, pozvana na sudjelovanje u projektu. Tijek trajanja natječaja mogao se pratiti na stranicama Zbirke na internetu, kao i tijek prigodnih radionica. One su uživo emitirane putem interneta, pa su se djeca iz svojih domova mogla uključiti u njihov rad.

Multimedijiske edukativne publikacije otvaraju novu dimenziju mujejskog izdavaštva koja se dijelom oslanja na tradicionalnu publikaciju, ali zbog drugačijih mogućnosti koje pruža taj medij struktura je složenija i organizira se u duhu računalne tehnologije. Novi mediji ujedno utječu i na organizaciju komunikacije u novim tiskanim izdanjima, kako je spomenuto u primjeru vodiča Arheološkog muzeja u Zagrebu. Poigravanje s takvom vrstom oblikovanja neka je vrsta dosjetke o temi medija, koja korisnicima nenaviknutima na tu vrstu sadržaja olakšava susret s mujejskim temama.

Nove tehnologije sve više preuzimaju mjesto tradicionalnih, pa se na tom primjeru uočava neizvjesna budućnost tradicionalno tiskanih publikacija. Kako je riječ o prvim edukativnim vodičima, ta izdanja možemo kvalificirati vodičima za djecu prve generacije. Realizirani multimedijski projekti metodološki drugačije prezentiraju muzeološke sadržaje. Ta nova generacija edukativnih publikacija donosi novu kvalitetu, a pripada budućnosti koja nam se donedavno činila dalekom.

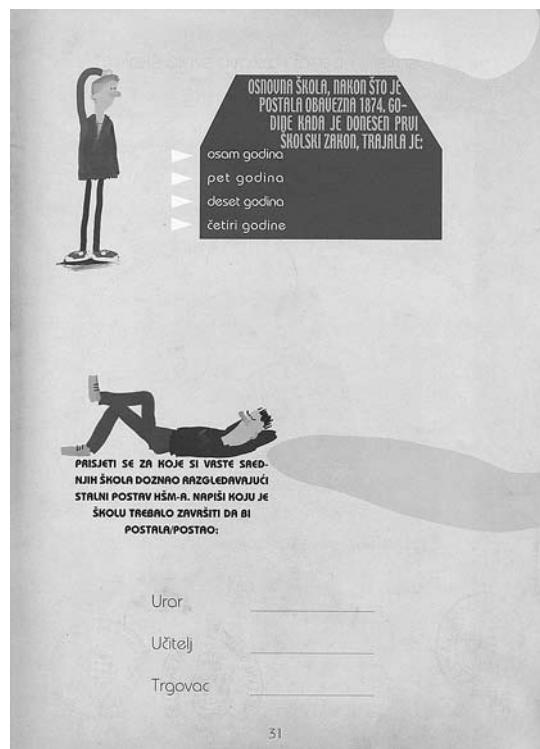
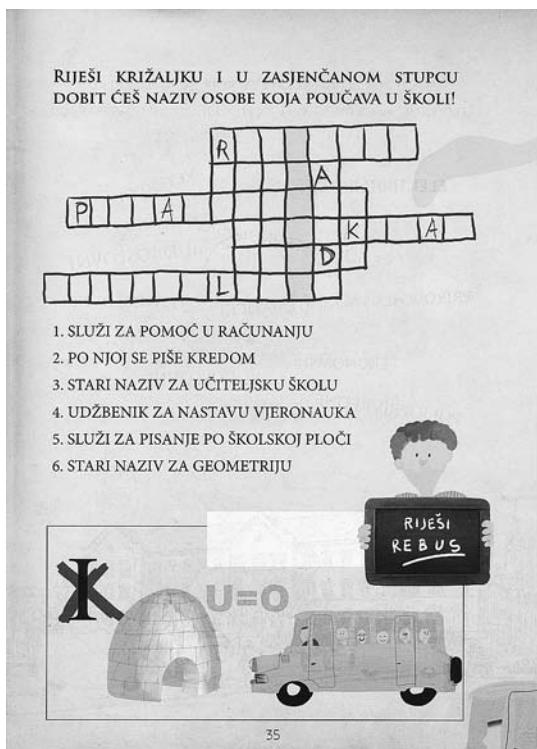
¹³ Iako ta publikacija ne pripada hrvatskom muzejskom izdavaštvu, zbog pristupa prezentaciji u kontekstu teme nužno se osvrnuti na nju.; Trampuž, Ljerka. *Kje? V Prirodoslovnom muzeju Slovenije: vodnik za otroke po stalnih zbirkah*. // Ljubljana, Prirodoslovni muzej Slovenije, 2008.

¹⁴ Trampuž, Ljerka. *Obrazovna djelatnost u Prirodoslovnom muzeju Slovenije* // Informatica Museologica, br. 18 (1-4), 1987., Zagreb, str. 15-16.

¹⁵ Smetko, A. *Stručno vodstvo kao oblik mujejske komunikacije* // IV. skup mujejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem. Zagreb, 2007., str. 64-65.

¹⁶ Francetić, Mira. *Vrata u svijet naivne*. // Zagreb, Hrvatski muzej naivne umjetnosti, 2005.; Francetić, Mira. *Slike i kipovi naivne u zvukovima*. // Zagreb, Hrvatski muzej naivne umjetnosti, 2006.

¹⁷ Meštrić, Vesna (autorica konceptcije). *Avanture Vita i Nade: Zbirka Vjenceslava Richtera i Nade Kareš Richter*. // Zagreb, Muzej suvremene umjetnosti, 2008.

Smjer kretanja

Orientacija muzeja prema korisniku vidljiva je u broju izdanja i u različitosti objavljenih muzejskih edukativnih publikacija. Rezultat toga je povećan broj posjetitelja muzeja i potvrda njegova mesta u zajednici kao ishodišta i promotora čuvanja i učenja o baštini.¹⁸ Kvaliteti i brojnosti publikacija zacijelo pridonose stručni skupovi muzejskih pedagoga na kojima se prezentiraju projekti realizirani u muzejima Hrvatske i u inozemstvu.¹⁹ To je prigoda za inspiraciju, razmjenu informacija i iskustava, obradu aktualnih tema, valorizaciju struke i unapređenje njezina statusa, a razmatra se i suradnja s drugim institucijama, posebice s obrazovnjima. Međutim, za proizvodnju kvalitetnih tiskovina namijenjenih različitim skupinama korisnika, pa tako i djeci, nije dovoljno imati samo dobru ideju, već je osim iskustva potrebno specijalističko obrazovanje za muzejsku edukaciju, čime Hrvatska tek treba ovladati uz pomoć programa za muzejske profesionalce koji se bave tom djelatnošću.²⁰

Doprinos muzejskih pedagoga razvoju muzejskih edukativnih tiskovina posljednjih je godina pohvalan. Prezentirani vodiči za djecu, o kojima je bilo riječi u ovom tekstu, zasigurno su također zasluzni za to. To se posebice odnosi na činjenicu da se putem njih afirmiraju stalni muzejski postavi među najbrojnijom skupinom korisnika – djecom.

Primljeno: 20. listopada 2009.

MUSEUM GUIDES FOR CHILDREN – MUSEUM EDUCATION TODAY

In recent times in museum publication there are ever more printed works meant for target groups of users. Among them, most published are those that are meant for children and young people, who in fact make up the most numerous audiences of museums. Printed educational materials are the result of the experience of museum educators in the presentation of particular museum contents and a reflection of the time in which we live. Especially conceived educational editions with imaginative and attractive designs are being published. Multimedia educational publications open up a new dimension in museum publication that in part draws on traditional publication, but because of the different opportunities offered by this media, the structure tends to be more complex and is organised in the spirit of computer technology.

The contribution of museum educators to the development of museum educational printed matter in the last few years has been very laudable. This particularly refers to the fact that via guides for children, the permanent display will be affirmed among the most numerous group of museum users.

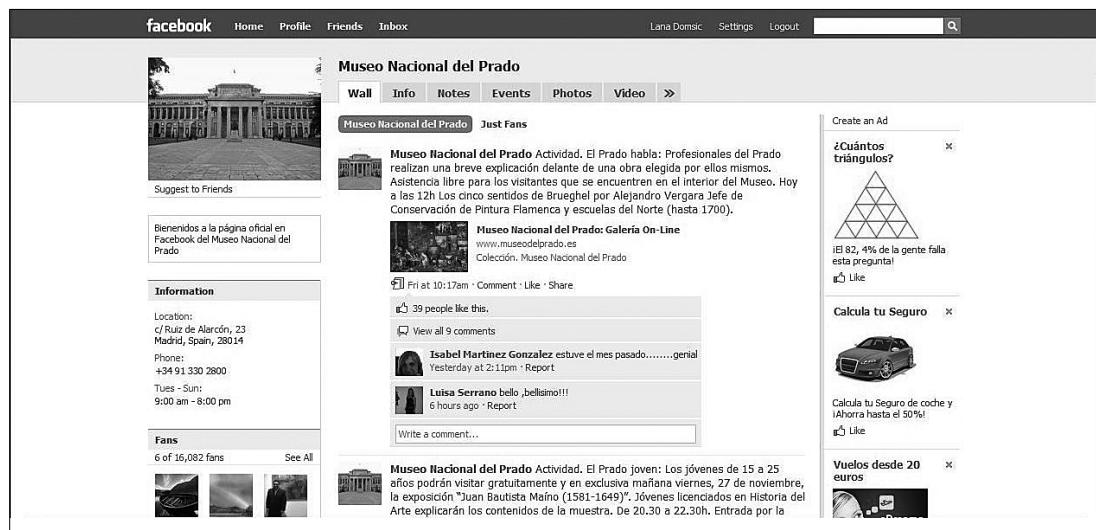
¹⁸ Prior, Anette. *Od prasine do dinamike* // Zbornik sažetaka V. skupa, Rijeka - Dubrovnik - Bari - Rijeka, 2008.

¹⁹ Muzejski pedagozi okupljeni oko Sekcije za muzejsku pedagogiju i kulturnu akciju HMD-a redovito okupljaju zainteresirane na stručnim skupovima međunarodnog značaja (do sada je počevši od 2001. organizirano pet skupova s međunarodnim sudjelovanjem)

²⁰ Jelavić, Ž. *Obrazovanje za muzejske pedagoge - stravnost ili utopija* // IV. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem. - Zagreb, 2007. str. 15-19.

ISKUSTVA ŠPANJOLSKIH MUZEJA U PRIMJENI NOVE WEB TEHNOLOGIJE I DRUŠTVENIH MREŽA

LANA DOMŠIĆ □ Ministarstvo vanjskih poslova, Odjel za međunarodnu kulturnu suradnju i promociju, Madrid, Španjolska

Muzej Guggenheim u Bilbau ovih je dana na svojoj stranici na Facebooku pokrenuo fotografski natječaj u povodu izložbe američkog arhitekta Franka Lloyd Wrighta. Nakon samo nekoliko dana natječaja, popraćenoga u španjolskim medijima, grupa obožavatelja Muzeja na toj je društvenoj mreži naraslala je sa 300 na gotovo 2000 članova, koji svakodnevno komuniciraju s Muzejom šaljući svoje slike, komentare i pitanja.

Takav nov način promidžbe i komuniciranja s korisnicima unatrag posljednje godine prihvatio je velik broj španjolskih muzeja. Počelo se eksperimentirati i otkrivati prednosti novih tehnologija i društvenih mreža, što je dovelo do veće zastupljenosti muzeja na internetu, uz vrlo inovativne prijedloge i odlične rezultate.

Tehnološki napreci postignuti tijekom posljednje godine i uvođenje takozvane tehnologije Web 2.0 doveli su do društvenih promjena u kojima ni muzeji nisu mogli ostati po strani. Društvene mreže poput Facebooka i Twittera te platforme kao što su Wikipedia ili Youtube donijeli su nov oblik povezanosti, stalnu razmjenu iskustava i mišljenja te neizbjježno promijenile način na koji ljudi planiraju svoje kulturne aktivnosti, pa tako i posjete muzeju. Španjolski muzeji među prvima su počeli sudjelovati u tom fenomenu, te su trenutačno prvi u Europi po uključenosti u društvene mreže, odmah nakon američkih muzeja.¹

Neformalna i izravna komunikacija s publikom, besplatna i dalekosežna promidžba i marketing, fidelizacija publike i dinamiziranje zastupljenosti na internetu samo su neke od prednosti koje muzejima pruža korištenje društvenim mrežama.² Osim Guggenheima, i madridski muzeji Prado, i Reina Sofia imaju profile na Facebooku, s više od 15 000 obožavatelja koji svakodnevno primaju novosti o muzeju. Na taj način muzeji obavještavaju javnost o novim izložbama i aktivnostima, objavljaju slike s postavljanja izložbi ili posjeta poznatih osoba, nude zanimljive i neobične podatke o svojim zbirkama, objavljaju natječaje i nagradne igre. Korisnici mogu dalje promovirati muzej dijeleći informacije u svojim kontaktima. Uz pomoć različitih alata, kao što su postavljanje fotografija i videa, novosti se lako prenose i uspostavlja se visoka razina interakcije. Publika odgovara komentarima, kritikama i pitanjima, čime se muzej i korisnici postavljaju na istu razinu te se stvara nov način komunikacije, osobito koristan za približavanje mlađoj publici i osobama koje dotad nisu imale doticaju s muzejom.

Aktivno sudjelovanje u društvenim mrežama kao što su Facebook, Twitter ili Myspace samo je jedan od načina korištenja novim Webom 2.0. Većina muzeja u Španjolskoj objavljuje članke na Wikipediji, mnogi imaju vlastiti kanal na YouTubeu i blog, a na svojim web stranicama nude virtualne posjete, podcast i skidanje različitih sadržaja uključujući multimedijiske didaktičke izvore. Ostale platforme na kojima trenutačno sudjeluju jesu Delicious, Slideshare, profesionalna mreža LinkedIn, Second Life i Wikispaces.³

Muzej Picasso iz Barcelone u povodu izložbe fovista objavio je na mreži fotografski natječaj za dijeljenje fotografija Flickr te je primio više od 300 fotografija i vidjivo povećao svoju posjećenost.⁴ Slično je iskustvo imao i Muzej Thyssen-Bornemisza, jedan od vodećih španjolskih muzeja u implementaciji nove web tehnologije. Njihova inicijativa

¹ Prema URL: <http://mediamusea.com>, 28.studenog 2009

² Prema Javier Celya, *Las nuevas tecnologías Web 2.0 en la promoción de los museos y centros culturales, 2006*, str.7. (URL: <http://www.dosdoce.com>)

³ Prema Javier Celya, *La visibilidad de los museos en la Web 2.0, 2009* (URL: <http://www.dosdoce.com>)

⁴ Conxa Rodà, *Los museos y la redes sociales: un encuentro en Louvre, 22. listopada 2009.* (URL: <http://www.blogmuseopicassobcn.org>).

flickr® de YAHOO!

No has iniciado sesión Iniciar sesión Ayuda

Inicio La visita Crear cuenta Explorar ▾ Buscar en la galería de museothyssen Buscar ▾

Galería de museothyssen pro

Presentación ▾

MUSEO THYSSSEN-BORNEMISZA, MUSEO THYSSSEN-BORNEMISZA, MUSEO THYSSSEN-BORNEMISZA,

Álbumes Expos Etiquetas Personas Mapa Archivos Favoritas Perfil

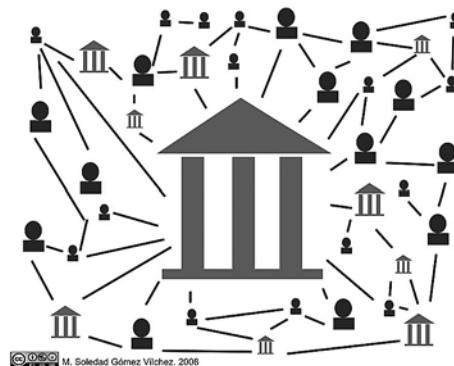
MUSEO THYSSEN-BORNEMISZA, MADRID EN EL MUSEO THYSSEN MUSEO THYSSEN-BORNEMISZA, PARIS EN EL MUSEO THYSSEN

JAN VAN KESSEL III (atribuido) Vista de la Carrera de San Jerónimo y el Paseo del Prado con... CHILDE HASSAM Paris Street Scene, Autumn 1889 Oil on canvas 33.5 x 46 cm...

© Todos los derechos reservados Cargada el 18 de sep, 2009 | Mapa 1 comentario © Todos los derechos reservados Cargada el 18 de sep, 2009 | Mapa 0 comentarios

CAMILLE PISSARRO Saint-Honoré Street in the Afternoon. Effect of Rain, 1897 Oil on canvas 81 x 65 cm... © Todos los derechos reservados Cargada el 23 de sep, 2009 | Mapa 0 comentarios

MUSEO THYSSEN-BORNEMISZA, MUSEO THYSSEN-BORNEMISZA, MUSEO THYSSEN-BORNEMISZA,

Tvoj grad u Thyssenu na Flickru na koji uz slike gradova što se nalaze u zbirci Muzeja korisnici mogu staviti vlastite fotografije tih mesta, originalan je način da se korisnike uvede u umjetnost i približi Muzeju. Uz virtualnu mapu s gradovima iz zbirke, nude se i kratki tekstovi objašnjenja pojedinoga umjetničkog djela te linkovi koji vode na članke u Wikipediji ili na muzejsku internetsku stranicu, na kojoj se može dobiti više informacija. Direktor muzeja Thyssen-Bornemisza Guillermo Solana, u intervjuu u povodu predstavljanja nove web stranice Muzeja, koja pokazuje veliko zanimanje za društvene mreže, izjavio je: *To je element politike muzeja kojemu je cilj izravno utjecati na broj posjetitelja. Nova web stranica rezultat je detaljne studije stranica najpoznatijih svjetskih muzeja te činjenice da u Španjolskoj trenutačno ima 13 milijuna korisnika društvenih mreža te da su Facebook i Youtube unutar deset najposjećenijih mjesta na internetu. Ti podaci jasno pokazuju da su najbitniji korisnici i ono čime oni žele pridonijeti popularizaciji muzeja.*⁵

Da je ta tema aktualna i na razini muzeološke teorije, dokazuje i velik broj konferencija organiziranih u posljednjih nekoliko mjeseci u Španjolskoj o upotrebi novih medija, Weba 2.0 i društvenih mreža u muzejima i kulturnim ustanovama. Na seminaru organiziranome u studenome 2009. u muzeju Reina Sofia, glavni izlagач, američki pisac i teoretičar on-line kulture David Bollier, istaknuo je da je budućnost muzeja upravo u društvenim mrežama te da je glavna pogreška muzeja smatrati publiku običnim konzumentima. *Konzument ima pasivnu ulogu, nimalo participativnu. Model se treba promjeniti i institucije moraju sagraditi mostove prema svojoj publici kako bi se kreirao obogaćujući dijalog i odnos dugoročnog povjerenja.*⁶

5 Članak u ABC.es: El Museo Thyssen se abre a las redes sociales con su nueva web, 30. lipnja 2009. (URL: <http://www.abc.es/20090622/cultura-arte/museo-thyssen-abre-redes-200906221744.html>).

6 Prema izlaganju Davida Bolliera na seminaru Upotreba kulture, muzeji i institucije u službi društva u Muzeju Reina Sofia u Madridu, 2. studenoga 2009.

Javier Celaya, stručnjak za komunikaciju 2.0 i autor nedavno objavljenih istraživanja *Nove tehnologije 2.0 u promociji muzeja i kulturnih centara* te «*Vidljivost španjolskih muzeja na Webu 2.0*, istaknuo je i da u takve projekte treba ući promišljeno, razmislivši dobro o marketinškoj politici muzeja i znajući što se želi postići. Prema njemu, najveća pogreška muzeja jest otvoriti profil i kasnije ga ne aktualizirati ili ne odgovarati na komentare i prijedloge korisnika. On smatra da se društvenim mrežama nikako ne treba koristiti kao da su statična web stranica. Na društvenim mrežama treba govoriti drukčijim jezikom, razgovornim tonom te slušati i raditi na izgradnji odnosa, tj. prijateljstva s korisnicima. To su detalji koji će približiti muzej publici.⁷

Primljeno 29. studenoga 2009.

THE EXPERIENCE OF SPANISH MUSEUMS IN THE APPLICATION OF NEW WEB TECHNOLOGY AND SOCIAL NETWORKS

The use of new Web technology and social networks, a new way of promoting and communicating with users, has in the last few years been taken on board by a large number of Spanish museums. Experimentation began and the advantages were discovered, which led to a greater presence of museums on the Internet, along with very innovative proposals and outstanding results.

Technological advances achieved in the last year and the introduction of the Web 2.0 technology led to social changes from which museums could not keep aloof. Social networks like Facebook and Twitter as well as platforms like Wikipedia and Youtube brought a new form of linkage, ongoing exchange of experience and opinion and inevitably changed the way in which people plan their cultural activity, including visits to museums. Spanish museums were among the first to start taking part in this phenomenon, and are currently number one in Europe in terms of involvement in social networking, just behind museums in America.

⁷ Prema Javier Celaya, *La visibilidad de los museos en la Web 2.0*, 2009
(URL: <http://www.dosdoce.com>).

PRIKAZ: PRIRUČNIK PREVENTIVNE ZAŠTITE UMJETNINA NA PAPIRU

LADA DRAŽIN-TRBULJAK □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

Priručnik preventivne zaštite na papiru, dvoje stručnjaka - konzervatorice restauratorice papira Andreje Dragojević i konzervatora savjetnika Želimira Laszla - dobrodošla je knjižica koja će biti korisna svakom muzealcu, umjetniku, studentu povijesti umjetnosti ili likovne akademije, galeristi i kolekcionaru.

Ovim priručnikom autori su nam prenijeli svoje iskustvo koje su stjecali i stječu u praksi kao i njihova sustavna istraživanja suvremenih tendencija inozemne prakse preventivne zaštite umjetnina na papiru za koja su smatrali da se čitateljima mogu pokazati korisnim znanjima i rješenjima u trenucima nedoumica ili problema s kojima se najčešće susreću u svakodnevnom radu. U njoj će oni kojima papir i umjetnine na papiru nisu uža specijalnost naći niz korisnih podataka o povijesti, vrstama i formatima papira, a oni, pak, koji svakodnevno u svojim poslovima rade s papirom, imat će je uz sebe kao trajni podsjetnik za ono što već znaju ili bi trebali znati o zaštiti i čuvanju papira.

Autori su se odlučili za primjenu specifičnog modela prezentacije zasnovanog na odabiru karakterističnih tema. Priručnik čini nekoliko tematskih cjelina strukturiranih u 19 manjih poglavljia: *Uvod, Vrste umjetnina na papiru, Mikroklima, Zračenje (svjetlo), Oštećenja na umjetninama na papiru, Štete koje prouzrokuju biološki organizmi, Kiseloš papira, Rukovanje (manipulacija) umjetninama na papiru, Obilježavanje umjetnina na papiru, Čuvaonica, Opremanje i umjetnina na papiru, Slaganje umjetnina za trajno čuvanje, Izlaganje umjetnina na papiru, Pakiranje, Što smijete raditi sa zbirkom umjetnina na papiru?, Kada treba pozvati restauratora, Nesreće, Materijali koji se često koriste u preventivnoj zaštiti umjetnina na papiru i Oznake.*

Osim uvodnog dijela u kojem nas autori upoznaju s papirom iznoseći sažete podatke vezane uz povijest, sastav, proizvodnju, vrste i formate papira i vrste umjetnina na papiru u ostalim poglavljima možemo prepoznati nekoliko većih cjelina vezanih uz različito prouzrokovana oštećenja i manipulaciju umjetninama na papiru u različitim situacijama (od svakodnevnog rada u stručnoj obradi zbirke, izložbama ili transportu).

Tekst priručnika ima 137 stranica i popraćen je pregledom skraćenica, rječnikom upotrijebljenih izraza i popisom literature.

Priručnik je pisan jasnim i jednostavnim jezikom i tekstrom s nizom detalja korisnih i obavezujućih za svakog muzealca koji se bavi umjetninama na papiru. U knjizi su jasno naznačene ključne točke svakog odgovornog profesionalnog postupanja s delikatnom papirnatom gradom te postupanje u onim ozbiljnim situacijama kada je ta građa zbog nekog, po nju, opasnog razloga ugrožena.

Polazeći od činjenice da ovome priručniku nisu prethodila do sada sustavno i cijelovito provođena istraživanja u našoj muzeološkoj praksi, možemo konstatirati da je ispunio veliku prazninu u našoj stručnoj literaturi i da će svojom informativnošću ali i jednostavninošću i pristupačnošću prezentirane materije pronaći put do velikog broja čitatelja.

Ovaj sistematični i pregledni priručnik zasigurno će pridonijeti uspostavljanju višeg standarda preventivne zaštite umjetnina na papiru i potaknuti ozbiljniji interdisciplinarni pristup pri rješavanju svih problema koji se javlaju u radu s ovom vrstom grude.

Laszlo, Želimir;
Dragojević, Andreja
Priručnik preventivne zaštite
umjetnina na papiru
Zagreb, Crescat, Zagreb, Muzejski
dokumentacijski centar, Zagreb,
Hrvatski restauratorski zavod, 2010.
126 str; ilustr. u boji; 21 cm
Pojmovnik.- Bibliografija.
isbn / issn 978-953-56063-0-7

REVIEW: MANUAL OF PREVENTIVE PROTECTION OF ARTWORKS ON PAPER

In the reference work *Manual of Preventive Protection of Artworks on Paper*, the authors, conservator-restorer for works on paper Andreja Dragojević and conservator adviser Želimir Laszlo, have conveyed to us their experience, gained in practice and in systematic research into contemporary trends in the foreign practice of preventive protection of artworks on paper, which they consider useful might be useful knowledge and approaches to readers in moments of doubt or of problems that are most often met with in everyday work. The authors decided on the application of a specific model of presentation founded on a choice of characteristic topics. The manual consists of several thematic units, structured into 19 smaller chapters: *Introduction, Kinds of artwork on paper, Microclimate, Illumination, Damage to artworks on paper, Harm done by biological organisms, Acidity of paper, Handling (manipulation of) artworks on paper, Marking artworks on paper, Storage area, Mounting artworks on paper, Arranging artworks for permanent keeping, Packing, What may one do with a collection of artworks on paper?, When restorers have to be called in, Accidents, Materials that are often used in the preventive protection of artworks on paper and Labels.*

ŠTO ČINITI U SLUČAJU NESREĆE, VELIKE NESREĆE ILI KATASTROFE?

ŽELIMIR LASZLO □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

BIANKA PERČINIĆ KAVUR □ Ministarstvo kulture RH, Zagreb

HELENA STUBLIĆ □ Filozofski fakultet, Katedra za muzeologiju, Zagreb

U trenutku kada se nesreća ili nezgoda dogodi, važno je znati koga i kada zvati, što učiniti prvo i na što sve treba misliti.

Važni telefonski brojevi (vrijede u Hrvatskoj)

112

(jedinstven broj za zaštitu i spašavanje Državne uprave za zaštitu i spašavanje)

Nazovite ako vam treba:

- hitna medicinska pomoć
- pomoć vatrogasaca
- pomoć policije
- pomoć gorske službe spašavanja
- hitna veterinarska pomoć
- pomoć drugih hitnih službi i operativnih snaga sustava zaštite i spašavanja

i/ili ako uočite:

- požar, poplavu, krađu, prepad...
- istjecanje opasnih tvari, onečišćenje pitke vode, potoka, rijeke ili mora
- druge pojave koje predstavljaju opasnost za život i zdravlje ljudi ili životinja odnosno koje ugrožavaju imovinu, okoliš i kulturna dobra.

Kada zovete 112, ostanite pribrani i recite:

- što se dogodilo
- gdje se dogodilo
- kada se dogodilo
- koliko je unesrećenih
- kakvu pomoć trebate
- tko zove.

Operator koji zaprimi vaš poziv, žurno će obavijestiti strukovno i teritorijalno nadležne hitne i inspekcijske službe koje će vam pružiti pomoć ili će poduzeti potrebne zaštitne mjere.

Ako trebate samo određenu hitnu službu, možete birati njezin izravni broj:

prva pomoć	94
vatrogasci	93
policija	92
bolnica/ambulanta	(upišite tel. broj najbliže ambulante i/ili bolnice).

Ostali važni brojevi:

- Elektra (upišite tel. broj)(upišite tel. broj)
- Plinara (upišite tel. broj)
- Vodovod (upišite tel. broj)
- osiguravateljska kuća (upišite tel. broj)
- telefonska tvrtka (upišite tel. broj)
- zaštitarska tvrtka (upišite tel. broj).

Osoblje muzeja tel./mob.:

direktor/ica (upišite tel. broj)
 šef službe osiguranja
 (ako ga muzej ima) (upišite tel. broj)
 domar (upišite tel. broj).
 odgovorni za zbirke (kustosi) (upišite tel. brojeve)
 računovođa (upišite tel. broj)
 odvjetnik (upišite tel. broj).

Muzejski tim za spašavanje:

voditelj (upišite tel. broj)
 član (upišite tel. broj)
 član (upišite tel. broj).
 (upišite tel. broj).

ŠTO PRVO UČINITI**Sigurnost ljudi uvijek je na prvome mjestu!**

Stanite, gledajte, slušajte - treba shvatiti što se događa.
Ne ulazite u zgradu ili na ugroženo područje sami, bez opreme i bez odobrenja nadređenih.

Ostanite pribrani

Zbog šoka se smanjuje funkcionalnost ljudi. Računajte s tim.

Mislite unaprijed

Nakon većih nesreća neko vrijeme vjerovatno nećete moći prići zbirci.
Iskoristite to vrijeme za organiziranje priprema, tako da nakon ulaska u zgradu djelujete što efikasnije.

Ne hrlete spašavati zbirke, najprije procijenite situaciju i napravite plan.

Nesreće nikada nisu predvidive. Trebat će procjenjivati situaciju kako ona nastaje.

MANJE NEZGODE I NESREĆE**Plavljenja**

Iz vodovoda, odvoda, instalacija grijanja, s krova...

Isključite električnu energiju, vodu i plin ako to možete učiniti bez opasnosti za sebe i druge.

1.

- Procijenite treba li zvati vatrogasce; ako procijenite da treba, slijedite njihove upute.
- Pronađite i uklonite uzrok problema.
- Započnite ispumpavanje vode iz podruma ili drugih poplavljenih prostorija (samo ako je to sigurno, ako imate uvježbane ljude i autonomnu crpku).
- Alarmsirajte ravnatelja/ ravnateljicu muzeja.
- Zapriječite pristup području (vrpcama, upozorenjima i sl.).
- Osoblje (i posjetitelje) držite podalje od ugroženog područja (npr. od vode stajaćice).
- Obavijestite osiguravateljsku kuću o nezgodi.

2.

- Sazovite tim za spašavanje.
- Pregledajte zgradu i zbirku/e i ustanovite štetu.
- Dokumentirajte štetu u pisanom obliku i fotografijama.
- Smislite kako će odgovoriti na štetu, procijenite je li potrebna evakuacija .
- Kada je to sigurno, zaštitite najvažnije zbirke predmeta ili dokumentaciju (npr. prekrijte rupe na krovu, pokrijte ormare ili predmete folijom da dalje ne kisnu, premjestite predmete s nižih polica na više, organizirajte evakuaciju ako je to potrebno...).

3.

- Stabilizirajte temperaturu i RV (otvaranjem ili zatvaranjem prozora i vrata, grijanjem, prozračivanjem i sl.).
- Zakrilite oštećene prozore i vrata.
- Prikupite potrepštine i opremu za sanaciju (npr. spužve, upijajuće papire, kante, rukavice...).
- Primijenite plan spašavanja i provedite ga.
- Počnite spašavanje.

Možda će biti potrebna intervencija vatrogasaca, policije i drugih službi.

Ne zaboravite paziti na zdravlje i sigurnost ljudi.

POČETNI POŽARI I MANJI POŽARI

Isključite električnu energiju i plin.

Procijenite situaciju - može li se požar ugasiti aparatom za gašenje požara i je li taj način siguran.

OPREZ! Nekim vrstama aparata za gašenje požara ne smiju se gasiti požari ako postoji kontakt s električnim instalacijama pod naponom.

Ako procijenite da se požar ne može bez rizika ugasiti aparatom za gašenje, **ODMAH ZOVITE VATROGASCE**.

Ne izlažite sebe ni druge riziku.

1.

- Ugasite požar aparatom za gašenje požara.
- Alarmskrite ravnatelja/ravnateljicu muzeja.
- Zapriječite pristup području (vrpcama, upozorenjima i sl.).
- Osoblje (i posjetitelje) držite podalje od ugroženog područja.
- Obavijestite osiguravateljsku kuću.

2.

- Sazovite tim za spašavanje
- Pregledajte zgradu i zbirku/e i ustanovite štetu.
- Dokumentirajte štetu u pisanim oblicima i fotografijama.
- Smislite kako ćete odgovoriti na štetu, procijenite je li potrebna evakuacija.
- Kada to možete učiniti, zaštitite najvažnije zbirke predmeta ili dokumentaciju od sredstava za gašenje, čađe, prašine i sl. (npr. pustite da se iscjedi voda od gašenja ili pjena; ako su papiri, dokumentacija i umjetnine mokri, osušite ih ili smrznite; prekrijte skulpture tyvekom da ih zaštitite od prašine i čađe...).

3.

- Stabilizirajte temperaturu i RV (otvaranjem ili zatvaranjem prozora i vrata, grijanjem, provjetravanjem i sl.).
- Zakrilite oštećene prozore i vrata.
- Prikupite potrepštine i opremu za sanaciju (npr. spužve, upijajuće papire, kante, rukavice...).
- Primijenite plan spašavanja i provedite ga.
- Počnite spašavanje.

Možda će biti potrebna pomoći vatrogasaca i policije.

Ne zaboravite paziti na zdravlje i sigurnost ljudi.

KRAĐE, PROVALE, PREPADI

Ne izlažite sebe ni druge riziku

Odmah zovite policiju

92

ili

112.

1.

- Osigurajte područje** - ne dopustite pristup osoblju ni posjetiteljima.
- Sačuvajte tragove (ne dirajte i ne premještajte ništa).

- Alarmirajte ravnatelja/ravnateljicu muzeja.
- Obavijestite osiguravateljsku kuću.

2.

- Nakon što vam policija odobri pregledajte zbirku/zbirke i ustanovite štetu.
- Dokumentirajte štetu u pisanim oblicima i fotografijama.

3.

- U slučaju krađe prikupite svu raspoloživu dokumentaciju (fotografsku, elektroničku, pisano) o ukradenim predmetima i predajte je policiji.

VELIKE NESREĆE**Požar, eksplozija**

Alarmirajte **93**
ili
112.

Oglasite uzbunu
(sirenom, glasom, obilaskom zaposlenih i posjetitelja...).

1.

- Bez odlaganja evakuirajte ljudi iz zgrade, slijedite upute vatrogasaca.
- Uverite se da su svi posjetitelji i osoblje na sigurnome.
- Ako je to sigurno, isključite struju i vodu.
- Ako je to sigurno, isključite plin.
- Izvijestite ravnatelja/ravnateljicu muzeja.
- Izvijestite svoju osiguravateljsku kuću.

2.

- Okupite tim za spašavanje na sigurnome mjestu.
- U ugroženo područje smije se ući tek nakon dopuštenja vatrogasaca ili policije.
- Slijedite upute vatrogasaca i policije te ustanovite sigurnosne mjere za zgradu i područje.
- Koristite se propisanom opremom.
- Pregledajte i ustanovite (okvirno) štetu na zgradi i na zbirkama.
- Dokumentirajte štetu.
- Ljudi nikada ne smiju raditi sami nego uvijek u parovima.

3.

- Prikupite i smjestite potrebnu opremu. Najprije zaštite zbirke i dokumentaciju od daljnog propadanja na mjestu nesreće ili ih, ako je nužno, evakuirajte.

Ne zaboravite paziti na zdravlje i sigurnost vašeg tima.**POTRES**

Računajte na to da možda neće biti vode, struje, plina...

Ljudi mogu biti mobilizirani.

Službe zaštite i spašavanja bit će prijeko potrebne.

1.

- Stanite u okvir vrata koja su na nosivom zidu ili pod jaki namještaj (stolovi), držite se podalje od prozora.
- Bacite se na pod i rukama pokrijte lice.
- Čim je to moguće, izadite na otvoreno.
- Pomozite unesrećenima.
- Izbjegavajte rizike.

Spašavanje zbirki i dokumentaciju ostavite za kasnije.

2.

- Okupite tim za spašavanje na sigurnome mjestu koje ste unaprijed odredili.
- U ugroženo područje smijete ući tek nakon dopuštenja mjerodavnih službi.
- Slijedite upute mjerodavnih službi i ustanovite sigurnosne mjere za zgradu i područje.
- Koristite se propisanom opremom.
- Pregledajte i ustanovite (okvirno) štetu na zgradi i na zbirkama.
- Dokumentirajte štetu.
- Ljudi nikada ne smiju raditi sami nego uvijek u parovima.

3.

- Najprije zaštivate zbirke i dokumentaciju od daljnog propadanja na mjestu nesreće ili ih, ako je potrebno, evakuirajte.

VELIKE POPLAVE

Računajte na to da možda neće biti vode, struje, plina...

Službe zaštite i spašavanja bit će vrlo potrebne.

1.

- Pratite upozorenja Hrvatskih voda o visini vodostaja.
- Isključite, plin, vodu i struju.
- Evakuirajte ljudе iz zgrade ako je to sigurno.
- Evakuirajte ljudе na gornje katove ako je opasno napustiti zgradu.
- **Evakuirajte zbirke** i dokumentaciju iz podrumskih ili prizemnih prostorija na više katove **samo ako time ne dovodite u opasnost tim za spašavanje.**
- Izbjegavajte rizike.

2.

- Okupite tim za spašavanje na sigurnome mjestu.
- U ugroženo područje smije se ući tek nakon dopuštenja mjerodavnih službi.
- Slijedite upute i ustanovite sigurnosne mjere za zgradu i područje.
- Koristite se propisanom opremom.
- Pregledajte i ustanovite (okvirno) štetu na zgradi i na zbirkama.
- Dokumentirajte štetu.
- Ljudi nikada ne smiju raditi sami, nego uvijek u parovima.

3.

- Prikupite i smjestite potrebnu opremu i potrepštine (spužve, kante, upijajuće papire...).
- Najprije zaštivate zbirke i dokumentaciju od daljnog propadanja na mjestu nesreće ili ih, ako je potrebno evakuirajte.

RADIOLOŠKA NESREĆA

Radiološka nesreća može doći kao posljedica havarije nuklearnih elektrana (Krško u Sloveniji i Pakš u Mađarskoj)

- Redovito pratite obavijesti mjerodavnih institucija i poštujte upute.
- Ako je proglašeno zaklanjanje, provedite ga.
- Zatvorite sva vrata i prozore.
- Postavite vlažne ručnike na otvore i ispod vrata.
- Ne prozračujte, isključite sve ventilacijske sustave (klimu i sl.) i ne napuštajte prostor dok opasnost ne prođe.
- Ne konzumirajte vodu ni mlijeko.

ŠTO TREBA ZNATI

- Prolazne putove kroz zgradu i katove
- Gdje su najbliži izlazi za nuždu
- Gdje su aparati za gašenje požara
- Gdje je komplet za prvu pomoć
- Gdje su oprema i potrepštine
- Gdje su ključevi
- Šifre alarma
- Zaporke računala
- Smjerove evakuacije

Treba znati gdje su smješteni:

- glavni prekidač struje
- glavni plinski ventil
- glavni ventil za vodu
- prostorije za pohranu evakuiranih predmeta.

Koje dokumente treba imati:

- Tlocrte zgrade
- Plan djelovanja
- Policu osiguranja
- Kontakt-listu tima za spašavanje
- Listu prioriteta spašavanja zbirki, predmeta i dokumentacije
- Plan evakuacije

ŠTO SPAŠAVATI PRVO

Spašavanje ljudi i njihova sigurnost uvijek su na prvome mjestu.

Zbirke, predmete i dokumentaciju treba spašavati prema listi prioriteta muzeja.

Listu, dakako, treba sastaviti prije nesreće, u sklopu priprema za nju.

Kriteriji za izradu liste:

- zbirke i predmeti važni za misiju, službu i programe muzeja
- zbirke i predmeti velike povijesne, umjetničke, edukativne ili novčane vrijednosti
- osjetljivost, lomljivost, fragilnost...predmeta
- predmeti koje je nemoguće ili teško premještati
- važna dokumentacija (inventarne knjige, fotografije, elektronička dokumentacija...)

Ako muzej nema listu o redoslijedu spašavanja predmeta, odluka o slijedu spašavanja mora se donijetina temelju mišljenja iskusnih stručnih djelatnika, poglavito kustosa koji poznaju svoje zbirke.

Primljeno: 12. srpnja 2010.

Napomena

Tekst *Što činiti u slučaju nesreće, velike nesreće ili katastrofe?* jedno je od poglavlja priručnika *Muzej u kriznim situacijama*.

Tekst pregledali i odobrili: Ured za upravljanje u hitnim situacijama grada Zagreba i Ministarstvo kulture RH.

WHAT IS TO BE DONE IN THE CASE OF AN EMERGENCY IF AN ACCIDENT, A MAJOR ACCIDENT OR A DISASTER OCCURS?

The text "What is to be done in the case of an emergency if an accident, a major accident or a disaster occurs?" is one of the chapters of the manual *The Museum in Crisis Situations*.

At the moment of the occurrence of any accident or mishap it is important to know whom to call and when, what to do first, and what to think of. This manual endeavours to give replies to all the questions posed that might be of assistance to museum professionals in such emergencies.

